Прѣдговоръ

Поднасяйки тая книга на българскитѣ читатели, считаме за нужно да изтъкнемъ, че въ нея сме си поставили задача да изложимъ старата история на Македония възъ основа на изворитѣ и по-новата литература, до колкото ни бѣше достжпна при нашитѣ скромни условия и срѣдства за научна работа. За прѣдфилиповата епоха особно бѣха ни полезни: гръцката история отъ G. Busolt и историята на древностьта отъ Ed. Meyer. За епохата на Филипа си послужихме главно съ съчинението на A. Schäfer (Demosthenes und seine Zeit) и съ отличната история на елинизма отъ J. Kaerst. Останалата литература, която сме използували, е цитувана на мѣстото си.

Въпроса за народностьта и народностното съзнание на старитѣ македонци ние разгледахме въ особна глава, защото отъ неговото разрѣшение зависи схващането на македонската история изобщо. Нашето гледище по тоя въпросъ се схожда съ това на видни чужди учени, историци и езиковѣдци, които отхвърлятъ теорията за елинското потекло на македонцитѣ. Тая теория се защищава главно отъ гръцки учени, и то съ тенденция да се обосноватъ притезанията на днешна Елада да владѣе области, населени съ чужди ней етнически елементи. Но това сж напразни усилия, защото дори да би могло да се докаже безсъмнѣно, че старитѣ македонци сж били сродни съ елинитѣ, това още не би създало право на днешна Гърция да владѣе Македония. Днешнитѣ гърци обичатъ да се издаватъ за наслѣдници из старитѣ и проглушаватъ свѣта съ интереситѣ на елинизма; обаче тѣ забравятъ, че старитѣ гърци и римляни като нации загинали въ смѣшението на разнитѣ племенни елементи, които наводнили Елада и Италия; тамъ произлѣзли нови народи, които турили основа на нови държави. Колкото се отнася до елинската култура, тя се откжснала отъ националната си основа още въ врѣмето на Александра Велики. Неговитѣ завоювания не прѣдставятъ разширение на политическата власть на елинитѣ, а само — на тѣхната култура, която при това разпространение била повлияна отъ източнитѣ култури и не могла да запази непокжтната своята особеность. Въ замѣна на това тя добила космополитиченъ характеръ, което облекчило възприемането ѝ отъ чужди народи. Тая, тъй наречена елинистична култура, била възприета по-късно и отъ римлянитѣ и разпространена и въ западната часть на империята имъ. Въ римско врѣме Елада се намирала вече въ пъленъ политически, стопански и умственъ упадъкъ; нейнитѣ творчески сили били вече угаснали и тя живѣяла само съ славното си минало. Напротивъ елинистичната култура продължавала да цъвти въ областитѣ на нѣкогашната Александрова империя, особно въ Египетъ, Сирия и М. Азия; обаче източнитѣ елементи въ тая култура, които не били задушени отъ елинизма, съ течение на врѣмето изпѫквали все повече и повече и се развивали въ ущърбъ на гръцкитѣ. Затова и въ византийската култура ориенталскитѣ и християнски елементи играятъ много по-голѣма роля отколкото елинско-римскитѣ. Днесъ вече се установява съ положителни данни, че византийската култура не може да се смѣта като продължение на староелинската; напротивъ, за нейното съзиждане сѫ допринесли своя дѣлъ всички народи, които влизали въ състава на византийската империя. Отъ това е ясно, колко сѫ неоснователни притезанията на днешна Елада за наслѣдството на Византия. Съ сѫщото право Италия би могла да изяви права върху земитѣ на бившата западна римска империя. Това е, разбира се, абсурдно. Затова гърцитѣ би трѣбвало да прѣстанатъ да говорятъ за нѣкакви политически права на стария елинизъмъ; съ това тѣ не могатъ да заблудятъ никой здравомислещъ човѣкъ, който има прѣдъ видъ историческото развитие.

Смѣтнахме за необходимо да изтъкнемъ горното, за да подчъртаемъ, че нашето изложение на старата македонска история не прѣслѣдва никаква политическа тенденция. Ние сме дълбоко убѣдени, че скоро ще дойде врѣме, когато сѫдбата на Македония ще бѫде прѣрѣшена възъ основа на справедливитѣ искания на собственото ѝ население, а не възъ основа на принципи, които сѫ отживѣли врѣмето си.

Обяснение на таблицата съ образа на Филипа, която прилагаме въ началото на книгата, читательтъ ще намѣри въ притурка V.[1] Картата въ края на книгата е изработена възъ основа на картата на R. Kiepert; въ нея влизатъ само земитѣ, които образували собствена Македония. По независещи отъ насъ причини не можахме да дадемъ подробна карта на цѣлокупното Филипово царство, а трѣбваше да се задоволимъ съ една малка скица, която прѣслѣдва скромната цѣль да ориентира донѣкждѣ незапознатия съ древната география читатель.

Дължимъ да изкажемъ и тука сърдечна благодарность на проф. Д. Дечевъ, който ни даде цѣнно съдѣйствие при коректурата и приготви прѣводъ на Филиповото писмо (Притурка IV); сѫщо на Д-ръ Ив. Велковъ и на студента по история В. Миковъ, които приготвиха показалеца.

София, Августъ 1922.

Гаврилъ И. Кацаровъ.

---

[1] Притурка II, която обѣщахме на стр. 11, се изоставя; за новитѣ мнѣния по въпроса за народностьта на македонцитѣ ср. Спис. на Бълг. Акад. кн. X, стр. 119 сл.

СЪДЪРЖАНИЕ

ЧАСТЬ ПЪРВА

Македония прѣди Филипа II.

Стр.

I. Граници на Македония, македонскитѣ области. — Старото население на Македония: староселци, траки и пеонци. — Антични свѣдения за народностьта на македонцитѣ. — Македонскиятъ езикъ. — Отношенията между македонци и гърци. — Свръзка съ Илирия и Епиръ. — Национално съзнание на македонцитѣ. — Произходъ на царската династия 1

II. Македония въ прѣдисторическо врѣме. — Гръцки колонии по македоно-тракийския брѣгъ. — Легенди за произхода на македонското царство 30

III. Разширение на македонската мощь; васални княжества. — Пердика I, Аргей, Филипъ I, Аеропъ, Аминта I и отношенията му къмъ Атина. — Перситѣ въ Македония 38

IV. Александъръ I Филелинъ. — Ксерксъ въ Македония. — Ново разширение на македонската държава. — Свръзка на Македония съ Елада. — Значение на Пангейската областъ и борбитѣ за нея; ролята на Александра въ тия борби 45

V. Пердика II. — Основание на Амфиполъ. — Пердика противъ Атина. — Въстание въ Халкидика. — Сближение между Пердика и Атина. — Ситалковъ походъ противъ Македония. — Брасида въ Македония и походъ противъ Арабая. — Прѣвземане на Амфиполъ отъ Брасида. — Новъ походъ на Пердика противъ Арабая. — Съюзъ между Атина и Пердика. — Клеонъ въ Тракия. — Съюзъ между Пердика и Спарта. — Атинска блокада на Македония. — Край на Пердиковото царство 52

VI. Царь Архелай и отношенията му къмъ Атина — Вѫтрѣшна дѣйность на Архелая. — Елинизъмътъ въ Македония и съсѣднитѣ княжества. — Война на Архелая съ линкеститѣ. — Състоянието на Тесалия и намѣсата на Архелая. — Архелай и Спарта. — Смъртьта на Архелая. 70

VII. Вѫтрѣшни бъркотии въ Македония. — Орестъ, Архелай II, Павсаний, Аминта II и Аминта III. — Съюзъ между Олинтъ и Македония. — Аминта III и Спарта, борби съ Олинтъ. — Отношението на Аминта III къмъ елинскитѣ държави. — Александъръ II, Птолемей Алорски, намѣса на Тива въ Македония. — Пердика III и отношенията му къмъ Атина. — Илиритѣ и пеонцитѣ нападатъ Македония. — Общъ погледъ върху старата македонска история 78

VIII. Племенната уредба въ Македония. — Царската власть, болярството и конницата. — Политически и социални условия на македонския народъ. — Македонски обичаи. — Религия на македонцитѣ . . . 88

ЧАСТЬ ВТОРА

Съзиждане на македонската велика сила.

I. Начало на Филиповото управление и вжтрѣшни реформи. — Организация на македонската пѣхота (фаланга) и конница. — Новото военно изкуство. — Значение на военнитѣ реформи. — Политическо обединение на Македония. — Положението на болярството и значението на монархията. 107

II. Периодизация на македонската история въ врѣме на Филипа. — Борба съ иліритѣ, завземане на Амфиполъ и Пангейската область. — Борба съ сѣверната коалиция. — Монетна реформа и флота 122

III. Начало на свещената война. — Намѣсата на Филипа въ Тесалия. — Първи успѣхи на Филипа въ Тракия. — Прѣвземане на Метона. — Установяване на македонското владичество въ Тесалия. — Война съ Илирия и Пеония. 130

IV. Съюзъ между Олинтъ и Атина. — Филипъ въ Халкидика. — Нова намѣса на Филипа въ Тесалия. — Намѣса на Атина въ Евбея. — Втори походъ на Филипа противъ Олинтъ и прѣвземане на града. — Положението на Атина 139

V. Събитията въ Фокида. — Умора отъ войната въ Атина. — Първи пратеници при Филипа и започване прѣговори за миръ. — Филократовъ миръ. — Ново атинско посолство въ Македония. — Филипъ въ Тракия. — Нови прѣговори въ Пела и ратификация на мира отъ Филипа. — Събития въ Атина 146

VI. Капитулация на фокидцитѣ. — Рѣшения на амфиктионията. — Филипъ членъ на амфиктионията, прѣуредбата на съюза. — Атина признава свършенитѣ факти. — Досегашното дѣло на Филипа 159

VII. Атина слѣдъ мира. — Партиитѣ въ Атина; Демостенъ, Исократъ и неговитѣ писма до Филипа. — Значение на Исократовата пропаганда 167

VIII. Политически процеси въ Атина. — Дѣйностьта на Филипа въ Македония. — Аристотелъ въ Македония — Филипъ въ Илирия. — Македонска колонизация 185

IX. Филипъ урежда Тесалия. — Филипъ и Епиръ. — Намѣса на Филипа въ Пелопонесъ. — Дипломатически постжпки въ Атина, втора Филипика на Демостена и второ Исократово писмо до Филипа. — Питонъ въ Атина и новото атинско посолство при Филипа 194

X. Намѣса на Филипа въ Евбея. — Атинско посолство въ Пелопонесъ. — Нови прѣговори на Филипа съ Атина. — Окончателно покоряване на Тракия и македонската колонизация. — Филипъ на Черно море. — Конфликтъ между Атина и Филипа за Херсонеса. — Демостенова рѣчь за Херсонеса и трета филипика 207

XI. Атина се готви за война. — Освобождението на Евбея и неприятелски дѣйствия противъ Филипе. — Реформи въ Атина. — Значение на Дарданелитѣ и Босфора въ старо врѣме. — Обсадата на Перинтъ; Филипъ противъ Византия. — Атина обявява война на Филипа. — Обсада на Византия. — Филиповъ походъ противъ скититѣ . 220

XII. Нови реформи въ Атина. — Спорътъ съ Амфиса и новата намѣса на Филипа въ Елада. — Завземането на Елатея отъ Филипа. — Възстановяването на Фокида — Съюзъ между Тива и Атина. — Почване на войната, първи успѣхи на съюзницитѣ. — Битка при Херонея . . 236

XIII. Наказание на Тива. — Военни приготвяния въ Атина. — Миръ между Филипа и Атина. — Трето Исократово писмо къмъ Филипа. — Филипъ въ Пелопонесъ, наказанието на Спарта. 254

XIV. Уредба на Коринтския съюзъ. — Бждещитѣ планове на Филипа и неговата политика спрѣмо гърцитѣ. — Политическото значение на Коринтския съюзъ 262

XV. Филипъ въ Македония — Нова женитба на Филипа и разпря въ сѣмейството му. — Свадбата на Клеопатра съ Александра Епирски и убиването на Филипа. — Виновницитѣ на прѣстжплението. — Фарсъ въ Атина. — Характеристика на Филипа. — Заключение 275

Притурки 292

Показалецъ 311

ЧАСТЬ ПЪРВА

Македония прѣди Филипа II.

I.

Граници на Македония, македонскитѣ области. — Старо население на Македония: староседѣлци, траки и пеонци. — Антични свѣдения за народностьта на македонцитѣ. — Македонскиятъ езикъ. — Отношенията между македонци и гърци. — Свръзка съ Илирия и Епиръ. — Национално съзнание на македонцитѣ. — Произходъ на царската династия.

1. Македония, както и Епиръ, въ старо врѣме не се е смѣтала географски като часть отъ Елада.[1] Споредъ пѫтьописа на Скилакса (33) Елада почва отъ Амбракийския заливъ навѫтрѣ.[2] Сѫщиятъ периегетъ,[3] като изброява грѫцкитѣ градове въ Македония, изрично добавя, че сѫ елински и ги дѣли отъ македонскитѣ. Споредъ другъ анонименъ периегетъ[4] Македония почвала на сѣверъ отъ прохода Темпе (дн. Ликостомонъ).

Границитѣ на Македония географътъ Страбонъ[5] опрѣдѣля така: „Македония къмъ западъ се ограничава отъ брѣга на Адриатическо море, къмъ изтокъ отъ успоредна на тоя брѣгъ меридионална линия, която минава прѣзъ устието на р. Хебъръ (Марица) и града Кипсела; къмъ сѣверъ — отъ мислима права линия, прокарана прѣзъ планинитѣ Бертискъ (сѣвероалбански Алпи), Скардъ (Шаръ), Орбелъ, Родопа и Хемусъ (Стара планина). Тия планини почватъ отъ Адрия и се простиратъ по права линия до Евксинския Понтъ (Черно море), като образуватъ къмъ югъ единъ голѣмъ полуостровъ, който обхваща Тракия, Македония, Епиръ и Ахея. Къмъ югъ Македония се ограничава отъ Егнатиевия пѫть (Via Egnatia), който върви отъ Дирахионъ (Дурацо) къмъ изтокъ до Тесалоника. Тая фигура на Македония се доближава твърдѣ много до паралелограмъ."

---

[1] Това изтъкна напослѣдъкъ и Philippson, Geogr. Zeitschr. 24 (1918), 140; ср. Klotzsch, Epir. Gesch. 3.

[2] Сѫщата граница се има прѣдъ видъ у Herod. VIII 47. Ср. Nilsson, Studien zur Gesch. des Epeiros. 4.

[3] Geogr. Gr. min. I 52.

[4] Geogr. Gr. min. I 230.

[5] VII fr. 10.

Тукъ Страбонъ има прѣдъ видъ приблизително римската провинция Македония.[1] На друго мѣсто той различава по-точно вѫтрѣшната планинска область, горня Македония (Линкестида, Пелагония, Орестида, Елимея)[2] отъ долня Македония, която едно врѣме се наричала Ематия.[3] Послѣдната се напоява отъ долни Халиакмонъ (Бистрица) и Аксий (Вардаръ); по-важнитѣ ѝ градове били Едеса (Воденъ), Пела и Бероя (дн. Беръ). Южната часть на тая равнина до морето между р. Лудиа (Мъгленица, Кара-Азмакъ) и Бистрица се наричала Ботиея.[4]

Названието Ематия[5] имало първоначално само физическо значение,[6] а не етническо. По долни Вардаръ до морето Илиадата познава пеонци, които проникнали тука откъмъ сѣверо-западъ и покорили по-старото тракийско население; по-късно отъ тука ги изтикали македонцитѣ.[7] Тука навѣрно грѫцкитѣ колонисти се запознали и съ името Македония, което първоначално означавало само областьта между Лудиа и Вардаръ.[8] Тая область съ течение на врѣмето била разширявана постепенно къмъ всички посоки; най-широкитѣ си граници тя достигнала въ врѣмето на Филипа II, както ще видимъ подолѣ. Грѫцкитѣ колонисти, които се поселили по македонско-тракийския брѣгъ, нарекли крайбрѣжнитѣ области по имената на тракийскитѣ племена. Тия области сѫ: Пиерия на югъ отъ Халиакмонъ, въ сѣвернитѣ и източни подножия на Олимпъ; тука се намиратъ развалини отъ значително селище при днешна

---

[1] G. Hahn, Alban. Studien 217 сл.

[2] Strab. VII 7, 8.

[3] Strab. VII fr. 11.

[4] A. Struck, Maked. Fahrten II 14.

[5] Oberhummer у Pauly-Wissowa V 2480.

[6] То се свързва съ грѫцкото ἄμαθος (пѣсъкъ); обаче вѣроятно думата е илирийска; ср. албан. *mað, maði, maðeja* (голѣмъ), и би могла да се тълкува въ смисълъ на ширине (равнина).

[7] Tomaschek, Thraker, I 13 сл; Kretschmer, Einleitung 246.

[8] Ср. Herod. VII 127.

Палатица (антична Balla?);[1] Мигдония — източно отъ Вардаръ съ грѫцката колония Терма на Термейския (Солунски) заливъ. Като отдѣлни области на Мигдония се споменуватъ Антемунтъ на ю. отъ Кисосъ (Хортачъ) и по̀ на сѣверъ Крестония по изворитѣ на р. Ехедоръ (дн. Галико).[2] Източно отъ тия области, къмъ Струма, се намира Бисалтия.

Вѫтрѣшна планинска Македония обхващала главно слѣднитѣ три по-голѣми области: Орестида — по горното течение на Халиакмонъ, съ срѣдище градътъ и езерото Celetrum (Костуръ). Областьта на сѣверъ отъ Орестида, напоявана отъ р. Еригонъ (Черна), се наричала Линкестида, като главенъ градъ на която по-късно се явява Хераклея Линкестийска или Пелагония (Битоля). На югъ отъ Орестида, по срѣдното течение на Халиакмонъ, се простирала Елимея.[3] Отъ другитѣ по-маловажни области ще споменемъ Пелагония, сѣверно отъ Линкестида, границитѣ на която не могатъ точно да се установятъ;[4] послѣ Еордея (Островско и Кайларско); Тимфея и Паравея, послѣднитѣ на границата къмъ Епиръ, по горното течение на р. Аоусъ (Воюса).[5]

Прѣди да говоримъ за заселването на македонцитѣ въ историческитѣ имъ жилища, необходимо е да хвърлимъ набързо погледъ върху по-старото население на Македония. Въ тая страна срѣщаме разнообразни племена, които се наслоявали едно върху друго, додѣто най-послѣ влѣзли въ състава на македонската нация.

Най-старото население на Македония, по всѣка вѣроятность, е сродно съ онова население, което едно врѣме обитавало М.-Азия, островитѣ на Егейско море и Гърция, прѣди да дойдатъ въ тия мѣста индоевропейски племена. Това население въ историческо врѣме се прѣдставя отъ малоазиатскитѣ племена: килики, писиди, кари, лики и пр.; съ тѣхъ сѫ сродни и хетитѣ отъ източна М.-Азия, които около

---

[1] Struck, ц. м. 43. Heuzey, Miss. archéol. Macéd. 175 сл.

[2] По-старото име било Едоносъ; името Галикосъ, което се срѣща у византийскитѣ писатели, произхожда навѣрно отъ *Gallicum* (дн. Кукушъ), дѣто вѣроятно били населени гали. Ср. A. Struck, ц. м. II 3.

[3] За топографията на тия области гр. Wace, Annual of the Brit. School Athens XVIII, 166. По-важнитѣ антични свидѣтелства върху тѣхъ сѫ указани у M. Besnier, Lexique de Géogr. anc. подъ съотвѣтнитѣ думи.

[4] Ср. Heuzey, Miss. archéol. de Macéd. 307; Ср. Изв. Ист. друж. V 3.

[5] Kaerst, Hellenismus I 161 сл.

1760 г. пр. Хр. проникнали въ Сирия и Месопотамия. Че това „мало-азиатско“ население, чието етнографско положение още не е установено, е населявало островитѣ на Егейско море и Гърция, доказва се не само отъ извѣстията на старитѣ автори, но и отъ разпространението на географическитѣ имена съ негръцки приставки *-nda*, *-ndos* (-nthos), -assos, -issos (-asa, -iso), които сѫ общи за М.-Азия и Гърция.[1]

И въ Македония това прѣдиндоевропейско население е оставило слѣди, както ясно личи отъ мѣстнитѣ имена. Така напр. името на македонския градъ Алиндоя се срѣща и въ Кария (Ἄλινδα); Арниса въ Еордея, между Битоля и Воденъ, ни напомнюва Арна въ Ликия; езеро Болбе (Бешикъ-гьолъ) — града Болбе въ Ликия;[2] Синда на Солунския заливъ — Синда въ Писидия, Синдесосъ въ Кария;[3] гр. Меландия въ Ситония ни напомня ликийското собствено име Меландиасисъ. И нѣкои Атонски градове (напр. Thyssos, Olophyxos и пр.) сѫ прѣдиндоевропейски (ср. Thuk. IV 109). И гр. Олинтъ носи прѣдгръцко име.

По-нататъкъ трѣбва да забѣлѣжимъ, че името „пелагони“ въ сѣв. Македония навѣрно трѣбва да се свърже съ „пеласгитѣ“, както изтъкна Fick[4] (πελασγός отъ πελαγ-σκός) и както се приема за вѣроятно и отъ Ed. Meyer.[5] Тия пеласги обаче сѫ едно прѣдгръцко племе, което живѣяло въ Тесалия (Пеласгиотисъ на р. Пеней); явна е, значи, свръзката между прѣдгръцкото население на Гърция и това на Македония. Забѣлѣжително е, че и името Гортиния на горни Вардаръ се срѣща и въ Критъ (Γόρτυν), дѣто тоже живѣяли пеласги. Къмъ това пранаселение на Македония трѣбва да се причислятъ по всѣка вѣроятность и еордеитѣ,[6] които споредъ Херодота (VII 185) живѣяли между пеонцитѣ и ботиеитѣ. Една часть отъ тѣхъ намѣрваме и въ южна Илирия, около р. Дѣволъ, която споредъ Ариана (Anab. I, 5) се наричала Еордаикъ (Ἐορδαικός).[1]

Сѫщо и ботиеитѣ, които обитавали областьта Ботиея, споредъ античнитѣ писатели били прѣселенци отъ Критъ. Обаче споредъ по-новитѣ изслѣдвания тѣ, както и кидонитѣ, сѫ се прѣселили въ Критъ отъ сѣверобалканската область и трѣбва да се смѣтатъ сродни съ тракитѣ.

Сѫществуването на население отъ прѣдиндоевропейски произходъ въ Македония се потвърждава и отъ антропологически изучвания. К. Дрончиловъ[2] е констатиралъ, че въ южната часть на западна Македония се срѣща до днесъ единъ типъ, който показва антропологически бѣлѣзи, характерни за прѣдноазиатския или хетитски типъ; Проф. Лушанъ е установилъ, че тоя типъ, разпространенъ днесъ главно въ прѣдня Азия, е сѫществувалъ въ тая страна още въ прѣдисторическо врѣме.

Между тракийскитѣ племена, които се поселили въ Македония, на първо мѣсто трѣбва да споменемъ бригитѣ (Βρύγοι, Βρίγες), което име у гърцитѣ добило форма фриги (Φρύγες).[3] Старитѣ писатели съ право свързватъ бригитѣ съ фригитѣ въ М.-Азия; послѣднитѣ действително минали отъ Европа въ тая область на М.-Азия, която въ историческо врѣме носи името имъ.

За пръвъ пѫть бригитѣ се споменуватъ въ телегонията на Евгамона (Epic. Graec. fragm. ed. Kinkel, p. 57); Одисей прѣдвождалъ теспротитѣ въ борбата имъ противъ бригитѣ,[4] на които помагали боговетѣ Аресъ и Аполонъ.

Бриги срѣщаме и въ сѣверни Епиръ между илирийски племена (Strab. VII 7, 8 p. 326; Appian. bell. civ. II, 39); въ сѣверната часть на Адриатическо море се споменуватъ бригийски острови (βρυγηΐδες νῆσοι), дѣто бригитѣ отъ материка имали храмъ на Артемида. Споредъ Скимносъ (ст. 434, 437) тѣ живѣяли при Охридско езеро; а споредъ Страбона (VII, 79 p. 327) бриги живѣяли и по горното течение на Еригонъ, дѣто

---

[1] Ed. Meyer, Gesch. des Alt I² 2, 623 сл. Г. И. Кацаровъ въ Пер. Спис. кн. LXVII, стр. 255 сл. и тамъ цитуваната литература; Debrunner, Neue Jahrb. Klass. Alt. 1919, I 442.

[2] Въ единъ надписъ отъ с. Шатрово (Дупн. ок.) се срѣща име Βολβαβριηνοί (Арх. Изв. на Нар. Музей 152). И въ Тракия има слѣди отъ старо „малоазиатско“ население: в. Г. И. Кацаровъ, ц. м. стр. 261 сл.

[3] A. Fick, Vorgriech. Ortsnamen, 151; сѫщия, Hattiden und Danubier in Griechenland, 21.

[4] Vorgriech. Ortsnamen, 19.

[5] Ц. м. стр. 688.

[6] Fick, ц. съч. 108. Maiuri, Rendiconti Lincei 1911, 639 смѣта еордеитѣ за траки.

---

[1] По-подробно в. Oberhummer, Pauly-Wassowa, R. E. V. 2656.

[2] Год. на Соф. Унив. XVII 169.

[3] Kretschmer, Einleitung 229; Fick, Hattiden 35 сл.; Maiuri, Rendiconti Akad. Lincei 1910, 335.

[4] Безосновно приематъ нѣкои учени, че подъ това име трѣбва да се разбиратъ просто сѣвернитѣ неприятели (илирийци или македонци) на теспротитѣ: Helbig, das Homer. Epos, 2-о изд. стр. 14.

се спомемува и тѣхенъ градъ Kydriai; въ тая область (на и. отъ Охридското езеро) се намѣрвало мѣстото Brucida (Brygiada) на Via Egnatia.[1] При планината Бермионъ (Докса) ги поставятъ Страбонъ (VII, 330, fr. 35) и други автори. Споредъ свѣдѣнията на Херодота (VI, 45; VII, 185) Мардоний, въ похода си противъ Македония, билъ нападнатъ прѣзъ нощьта отъ бригитѣ, които избили множина отъ войницитѣ му (въ 492 г. пр. Хр.): значи бриги живѣяли и въ Ематия. Мѣстото Бригизесъ не далечъ отъ езерото Болбе свидѣтелствува за бриги при Струма.[2]

Обстоятелството, че намѣрваме фриги въ области, които по-сетнѣ сж заети отъ иліритѣ и че еднакви мѣстни тракийски имена се повтарятъ въ западната и източната часть на полуострова, ни кара да приемемъ, че едно врѣме цѣлиятъ полуостровъ отъ Понта до Адриатическо море билъ заетъ отъ тракийски племена;[3] послѣ, когато въ западната часть на полуострова нахлули илиритѣ, запазили се само отдѣлни острови отъ по-старото население. Patsch прѣдполага, че именно тоя натискъ на илирийскитѣ племена върху тракитѣ е причинилъ фригийското прѣселение въ Мала Азия. Кога е е станало това прѣселение, не може за сега да се опрѣдѣли по-точно (може би въ XII в. пр. Хр.). Останалитѣ въ Европа части отъ това племе сж били погълнати отъ илиритѣ и македонцитѣ.

На изтокъ отъ фригитѣ идатъ едонски племена.[4] Къмъ тѣхъ принадлежатъ мигдонитѣ, които завземали равнината по долни Вардаръ до планината Кисосъ (дн. Хортачъ), мѣстностьта Антемунтъ и околностьта на езерото Болбе. Цѣлата мигдонска область била заета послѣ отъ пеонци. По-нататъкъ идатъ грестонитѣ (Κρηστῶνες); тѣхната область (отъ изворитѣ на Галикъ до езерото Болбе) била стѣснена отъ бисалтитѣ, които се простирали западно отъ долня Струма, отъ Амфиполъ до Heraclea Sintica (при Демиръ-Хисаръ); тѣ владѣли и богатитѣ съ руди планини, които дѣлятъ долината на Струма отъ Мигдония. Бисалти живѣяли и въ Атонъ и отчасти

---

[1] Steph. Byz. Βρουγιάς· πόλις Μακεδονίας.

[2] Tomaschek, Thraker, I, 27. Oberhummer, у Pauly-Wissowa, III 920; Treidler, Arch. Anthropologie XVII, 110.

[3] Това доказва Patsch, Jahreshefte des Österr. Arch. Instit X (1907) 169 сл.; ср. и Kiessling, Zeitschr. f. Ethnologie, 1905 стр. 1014.

[4] Tomaschek, Thraker, I 33 сл.

дори на изтокъ отъ Струма.[1] Прѣди гръко-персийскитѣ войни бисалтитѣ и крестонитѣ се намѣрвали подъ властьта на единъ царь.[2] Като часть отъ Мигдония се смѣта Крусида (Κρουσίς), побрѣжната область отъ Енея (при Карабурунъ) до Олинтъ. Едонско племе сж и ситонитѣ, които обитавали Палена (Касандра) и Ситония (Лонгосъ). Въ Акте (Атонъ) живѣяли едони, бисалти и крестони. Къмъ едонитѣ принадлежатъ вѣроятно и одомантитѣ, които обитавали главно въ областьта на Бозъ-дагъ.

Главнитѣ седища на едонитѣ били по долня Струма и планината Пангей до гр. Филипи. Тукидидъ (IV, 107) споменува едонския царь Питакъ; имаме стари едонски монети отъ царя имъ Гета (ок. 500 г. пр. Хр.).[3] У едонитѣ най-много цъвтѣлъ оргиастическия култъ на Диониса, който е разпространенъ и въ Македония; сжщо и Котито (Κότυς), богиня на плодородието, която сжщо се чествувала оргиастично, е специално едонско божество.

Въ Пангейската область и въ близко съсѣдство съ нея сж живѣяли и други племена, извѣстни само отъ монетитѣ, които сж сѣкли (тъй наречени тракo-македонски монети).[4] Имаме златни монети, които принадлежатъ още въ VI в. пр. Хр., но повечето сж извѣстни сребърни монети отъ начало на V в. пр. Хр.: именно октодрахми, сѣчени споредъ финикийска монетна мѣрка и статери — споредъ вавилонска. Тия племена сж: оррескитѣ, които споредъ нѣкои сж идентични съ сатритѣ; тинтенитѣ, които споредъ нѣкои учени обитавали равнината Датонъ (на с. отъ Кавала); дерронитѣ, вѣроятно тъждествени съ дерсеитѣ, за които се прѣдполага, че обитавали полуострова Ситония съ главенъ градъ Терон е (Тороне). Други автори ги поставятъ около планина Дисоронъ (Круша). Най-послѣ имаме монети отъ племената дионисии и зелеи (Ζαιέλεων)[5]

---

[1] Oberhummer, у Pauly-Wissowa, III 499.

[2] Herod. VIII, 116: ἔνθα καὶ ὁ τῶν Βισαλτέων βασιλεὺς γῆς τε τῆς Κρηστωνικῆς ἔργον ὑπερφυὲς ἐργάσατο. Имаме бисалтски монети отъ царетѣ *Mosses* (ок. 500 г.), *Demetrios* (ок. 450 г.), в. Head, historia numorum, 200 сл.

[3] Head, hist. numor. 201. Perdrizet, Bull. corr. Hell. XXXV 108.

[4] Ср. Head, Hist. numorum 199 сл. Мушмовъ, Ант. монети Балк. полуо-въ, стр. 376 сл., Svoronos, L'hellénisme primitif de la Macédoine стр. 46 сл. (отъ това съчинение на заслѣпенъ отъ елиномания гръцки ученъ трѣбва да се ползуваме съ прѣдпазливость: Ср. моята книга Пеония, стр. 36 сл.).

[5] Възможно е, че нѣкои отъ горѣизброенитѣ имена сж произведени отъ името на градове.

Върху пелагонцитѣ и тракo-фригитѣ по-късно се наслоили пеонцитѣ (Παίονες), чието име е запазено въ днешната македонска область Пиянецъ. Споредъ общо приетото мнѣние[1] тѣ сж отъ илирийско потекло. Опитътъ на Beloch[2] да докаже, че тѣ сж били елинско племе, не може да се смѣта сполучливъ. Пеонцитѣ завзели голѣма часть отъ Македония.[3] Илиадата ги познава по долни Вардаръ (ср. по-горѣ стр. 2). Къмъ сѣверъ граничели съ Дардания: градоветѣ Стоби (при Градско) и Билазора (дн. Велесъ) били пеонски. Къмъ западъ достигали до планинитѣ Бигла, Баба и Суха Гора. Къмъ истокъ тѣ се проснали въ долинитѣ на р. Astibus (Брѣгалница) и Pontus (Струмица). Отъ долня Струма изгонили медовитинитѣ и се установили тамъ; тука намираме пеонски племена: пеопли (Παιόπλαι) южно отъ Демиръ Хисаръ и сириопеонци (Σιριοπαίονες, Σιρραῖοι) съ центъръ Сирисъ (дн. Сѣръ).[4]

Горѣизброенитѣ племена сж били покорени отъ завоевателитѣ[5] македонци, които въ неизвѣстно врѣме отъ сѣверозападната планинска область се спуснали въ долня Македония. Какво е потеклото на македонското племе?

2. Въпросътъ за националностьта на старитѣ македонци винаги е будѣлъ най-живъ интересъ между ученитѣ и е билъ разглежданъ много пжти. И това е лесно обяснимо. Гръцкитѣ държавици въ IV в. пр. Хр., разпокжсани и изтощени поради вжтрѣшени сжби и външни борби, не били вече годни за творчество въ политическа область. Елинизмътъ вече бѣ почналъ да губи силата си: „въ него вече се проявява това отслабване отъ излишекъ на субтилность, което по-късно ще бжде византинизмътъ".[6] Безъ Македония Елада скоро щѣше да стане плячка на келти и илирийци, а пъкъ малоазиатска Гърция щѣше да си остане подъ персийско иго. Завоюванията на Александра спасиха елинизма и отвориха обширни области за неговото разширение. Съ Александра се почва новъ периодъ въ историята, почва се развитието на тъй нарѣчената елинистична култура, която наистина не е чисто гръцка, примѣсена е съ чужди елементи, но затова пъкъ е изиграла голѣма историческа роля. Тая култура упражнява влияние до днешенъ день, защото формитѣ, въ които елинизмътъ излѣлъ дотогавашнитѣ резултати на гръцкото развитие, сж станали, чрѣзъ посрѣдничеството на римлянитѣ и християнството, достояние на всички европейски народи.[1]

Ако се установи, че македонцитѣ не сж били сродни съ елинитѣ, ще трѣбва да признаемъ, че древнята гръцка история се завръшва съ края на съюзническата война (355 г.), когато Атина изгубва напълно политическата си мощь.[2] Въ противенъ случай пъкъ ще кажемъ, че Филипъ обединилъ гръцкия народъ, а Александъръ основалъ гръцкото всесвѣтско владичество.[3]

И тъй, какви сж били македонцитѣ, главнитѣ носители на елинистичната култура? Трѣбва да се признае, че не притежаваме достатъчно материялъ, за да отговоримъ положително на тоя въпросъ: старитѣ автори само пжтьомъ засѣгатъ въпроса за етнографското положение на македонцитѣ, пъкъ и тия оскждни свѣдѣния често пжти недопущатъ съвсѣмъ сигурни заключения; при това се прибавя и обстоятелството, че отъ езика на старитѣ македонци сж запазени много малко слѣди.

Казахме вече, че по тоя въпросъ владѣе голѣмо разногласие въ новата историческа литература. Така напр. извѣстниятъ историкъ Ed. Meyer[4] мисли, че старитѣ македонци сж часть отъ гръцкия народъ, която останала въ по-старитѣ жилища, изгубила токо-речи напълно връзката съ главното ядро на нацията и затова не се причислявала къмъ нея. Това мнѣние, което бѣше изказалъ още O. Abel,[5] и днесъ се възприема отъ нѣкои историци и езиковѣдци, напр. Hatzidakis,[1] Beloch[2] и др. Цѣло съчинение по тоя въпросъ написа O. Hoffmann.[3] Той мисли, че македонскиятъ народъ принадлежи къмъ една група гръцки племена, които живѣяли при Пиндъ въ сѣв. Тесалия и по горното течение на Халиакмонъ (Бистрица) се врѣзвали въ илирийска область: къмъ тѣхъ принадлежатъ и тимфеитѣ, орееститѣ и елимиотитѣ. Отъ тѣхъ се отдѣлили македонцитѣ и въ неизвѣстно намъ врѣме по долното течение на Бистрица слѣзли въ равнината между Еге и Пела. Тамъ тѣ срѣщнали илирийско-тракийско население, което било покорено; тепърва въ врѣмето на Архелая това население влѣзло въ организираната отъ него пѣхота (пезетери); естествено е, че македонцитѣ заели отдѣлни думи отъ тракийския и илирийския езикъ. Но още прѣди Архелая македонската държава се състояла отъ съединение на разни племена подъ властьта и ржководството на гърцитѣ-македонци и тѣхното болярство; послѣднитѣ винаги се чувствували като гърци, говорѣли гръцки и когато Елада се провалила въ политическо отношение, тѣ се явили като спасители на елинското обединение. Тѣ дори издигнали като държавенъ езикъ не своя диалектъ, ами атическия, защото разбирали, че въ Гърция сжществувалъ единъ духовенъ центъръ, който надминавалъ всички, именно Атина. Хофманъ е на мнѣние, че македонскиятъ диалектъ е близко сроденъ съ тесалийския.

---

[1] Kretschmer, Tomaschek, Oberhummer и пр. Ср. и J. C. Thallon, Journ. of. Hell. Stud. XXXIX 200. Не бѣше ни достжпна студията на Macurdy, Transact. Amer. Phil. Assoc. 1915, стр. 119 сл.

[2] Griech. Gesch. I 2, 56 сл. Противъ Белоха се изказаха още M. Gelzer, Wochenschr. für Klass. Phil. 1913, стр. 1107; H. Philipp, Neue Jahrb. klass. Alt. XXXV 68. Подробно е разгледанъ въпросътъ въ моята книга „Пеония" (София 1921), а по-накратко въ статията Die ethnograph. Stellung der Päonen, която ще се напечати въ нѣмското списание Klio.

[3] Str. VII fr. 38 и 41.

[4] Tomaschek, Thraker I 13 сл. За сириопеонцитѣ ср. Maiuri, Rendiconti Lincei 1911, 638.

[5] Thuc. II 99.

[6] Ad. Reinach, Hellénisation du monde antique 170.

[1] P. Wendland, Hellenistisch-röm. Kultur, 2-о изд. стр. 4.

[2] Тъй схваща Ed. Meyer, Gesch. des Altertums V.

[3] Тъй мисли Beloch, Griech. Gesch. II—III.

[4] Gesch. des Altertums II 66; тоя томъ отъ историята на Майера е отъ 1893 г.; понеже новото му издание още не е излѣзло, не знаемъ, дали Майеръ поддържа и днесъ това мнѣние.

[5] Makedonien vor König Philipp 91 ст.

Срѣщу това стоятъ други мнѣния. K. O. Müller приписва на македонцитѣ илирийско потекло,[4] едно мнѣние, което и днесъ се поддържа, отъ G. Hahn,[5] H. Hirt,[6] Ad. Reinach,[7] M. Дриновъ.[8] Послѣдниятъ приема, че илирийцитѣ и македоно-епирскитѣ племена сж били клонове на единъ и сжщъ народъ,

---

[1] Zur Abstammung der alten Makedonier, Athen 1896; сжщия въ 'Επιστημονικὴ ἐπετηρίς 1910–1911, стр. 87.

[2] Griech. Gesch. I^2 2, 43; III 1, 1 сл.

[3] Die Makedonen 1906.

[4] Über die Wohnsitze, die Abstammung und die ältere Gesch. des maked. Volkes, 1825 г. стр. 34 сл.

[5] Alban. Studien I 215 сл.

[6] Indogermanen I 149; II 602.

[7] L'Hellénisation du monde antique 17.

[8] Съчинения I 153 сл. Дриновъ приема мнението на Hahn, че гегитѣ на с. отъ р. Шкумба сж потомци на старитѣ илири, а тоскитѣ на ю. отъ тая рѣка сж потомци на македоно-епирскитѣ племена. Ханъ е изтъкналъ, че р. Шкумба и въ старо време била граница между илиритѣ отъ една страна и македоно-епирцитѣ отъ друга.

езикътъ на който и днесъ е запазенъ въ устата на албанцитѣ. Дриновъ приема сжщо, че и тракитѣ сж били сродни съ илиритѣ и македоно-епирцитѣ, едно мнѣние, което днесъ не може да се поддържа. Особно внимание заслужава мнѣнието на Керстъ;[1] най-добрия познавачъ на историята на елинизма, съ което ще се запознаемъ по-долѣ. Накратко, но твърдѣ основно и обйективно, се е изказалъ по въпроса и английскиятъ ученъ W. Tarn.[2]

Нека видимъ най-напрѣдъ, какви заключения могатъ да се извадятъ по тоя въпросъ отъ свѣдѣнията на старитѣ автори. Тукидидъ,[3] най-видниятъ историкъ на древностьта, който добрѣ познавалъ Македония и дава цѣнни свѣдѣния за нея, ясно отдѣля македонцитѣ и епирскитѣ племена отъ елинитѣ; първитѣ той нарича „варвари“, въ смисълъ на племена, които не говорятъ гръцки, а варварски т. е. непонятенъ езикъ.[4] Трѣбва именно да изтъкнемъ, че елинитѣ около половината на V в. пр. Хр. още не се смѣтали като по-горѣ стоящи въ културно отношение отъ тъй нареченитѣ варвари (перси, египтяни и пр.) Тепърва къмъ края на V в. когато гърцитѣ разбрали, че съ своята демократическа уредба, свободното си изкуство и научна мисъль стоятъ по-горѣ отъ източнитѣ народи, думата варваринъ добива прѣзрително значение и почва да означава всички, които нѣмали елинско образование.[5] Освѣнъ своята култура, гърцитѣ не признавали друга, както днешнитѣ романо-германски народи смѣтатъ своята култура като най-висша, общочовѣшка култура, къмъ която трѣбва да се приобщатъ всички други народи.[6] Отъ това свое надменно схващане елинитѣ не могли да се отърсятъ дори и по-късно, когато почнали да се унижаватъ прѣдъ царя на варваритѣ-перси, да просятъ отъ него парични помощи и да го допущатъ да разрѣшава като върховенъ арбитръ вжтрѣшнитѣ имъ разпри.

---

[1] J. Kaerst, Gesch. des Hellenismus I^2 154 сл. — Други мнѣния сж изложени въ приложение II на тая книга.

[2] Antigonos Gonatas 175 сл. (ср. приложение II).

[3] II 80, 5; 81.

[4] Ср. Eichorn, βάρβαρος quid significaverit. (Дисерт. Лайпцигъ) стр. 40; M. Nilsson, Studien zur Gesch. des Epeiros 4.

[5] Nilsson, с. ц. 4; Ed. Meyer, Kl. Schr. 135; H. Werner, Neue Jahrb. klass. Alt. 1918, I 394.

[6] Ср. Кн. Н. С. Трубецкой, Европа и човѣчество, стр. 1 сл.; М. Ростовцевъ, Соврем. записки VI 1921, (Парижъ) стр. 150, 160.

Това трѣбва да имаме прѣдъ видъ, за да тълкуваме правилно значението на думата варваринъ у Тукидида.

И на друго мѣсто (IV 124) Тукидидъ дѣли изрично македонцитѣ отъ живущитѣ въ Македония елини. Херодотъ (V 20) нарича царя Александра I „елински мѫжъ, началникъ на македонцитѣ", отъ което ясно се вижда, че той не смѣта македонцитѣ като еднoплеменни съ гърцитѣ. И Демостенъ въ рѣчитѣ си много пѫти[1] нарича македонцитѣ варвари; съ право новитѣ автори не отдаватъ голѣмо значение на неговитѣ думи, диктувани отъ партизанска страсть: ала не можемъ да отречемъ, че на сѫщото мнѣние сѫ били и повечето отъ атинцитѣ, които слушали неговитѣ рѣчи[2]. Но нека оставимъ Демостена. За неговия съврѣменикъ Исократъ никой не може да каже, че е билъ политически противникъ на Македония. Въ своята рѣчь (V, 107 сл.), въ която съвѣтва Филипа да обедини гръцкитѣ сили и слѣдъ това да се обърне противъ Персия, той никѫдѣ не казва, че македонцитѣ сѫ гърци. Напротивъ съвсѣмъ ясно е, че Исократъ смѣта гръцки (т. е. произходещъ от Херакла) само царския родъ, а македонския народъ нарича „другоплемененъ."[3] Срѣщу такива изрични свидѣтелства мнѣнията на новитѣ автори[4] не могатъ да иматъ никакво значение. Хаджидакисъ напр. казва, че и Исократъ ще да е смѣталъ македонцитѣ гърци, защото иначе не би било понятно, защо той се старае да убѣди Филипа да обедини гърцитѣ подъ своя хегемония и да ги поведе противъ общия неприятель — персиитѣ.

Хаджидакисъ тукъ не взима прѣдвидъ състоянието на Гърция прѣзъ това врѣме. Извѣстно е, че гърцитѣ не могли съ собствени сили да достигнатъ обединена национална държава: партикуларизмътъ билъ основното зло на политическия имъ животъ. Непрѣкѫснатитѣ жестоки политически и социални борби, особно отъ IV в. пр. Хр. нататъкъ, които съсипвали благосъстоянието на малкитѣ държавици-градове (πό-

---

[1] Напр. Phil. III 32; Olynth. III 16, 24; de falsa leg. 305, 308; de cor. 185.

[2] Lenschau, Jahresber. der. klass. Altertumswiss. 1904, 249: „sicher hatte Demosthenes, der es liebt seinen grossen ‚Gegner und dessen Volk als Barbaren hinzustellen, das gefühl der Zuhörer auf seiner Seite".

[3] За основателя на македонската династия казва Исократъ V 108: „поради особната му разумность въ тия нѣща случи се, че и царството му се отличава твърдѣ много отъ другитѣ; тъй като той единственъ отъ елинитѣ поиска да властвува надъ другоплемененъ народъ (οὐχ ὁμοφύλου γένους)".

[4] Напр. Abel, Makedonien 267; Hádzidakis, 46.

λεις), спомогнали да се породи мисъльта за една силна държавна власть, която да стои надъ партиитѣ и тѣхнитѣ интереси, която да въплощава чистата държавна идея, за да може да възстанови социалния миръ въ измѫченото отъ дългитѣ борби общество. Такава държавна власть не могла да прѣдставя нито аристокрацията нито демокрацията, защото досегашниятъ опитъ показалъ, че тия партии, щомъ получавали властьта, използували я изключително за удовлетворение на личнитѣ си интереси. Такава неутрална власть могла да бѫде само монархията. Тая мисъль, изказана още отъ Аристотеля, развилъ особно Исократъ. Той очаква спасението на Гърция именно отъ монархията: затова той обръща погледъ къмъ силната сѣверна монархия, къмъ македонския царски дворъ, който отдавна вече билъ центъръ на гръцка култура; той подбужда Филипа да помогне да се прѣкѫснатъ постояннитѣ борби между отдѣлнитѣ гръцки държавици и да насочи обединенитѣ гръцки и македонски сили къмъ обща цѣль: завоюване на персийската държава; съ това щѣло да се намѣри и разрѣшението на най-важния социаленъ въпросъ: да се отърве гръцкото общество отъ опасностьта, съ която го заплашвалъ постоянно увеличаващия се безимотенъ, бездоменъ пролетариатъ. Тия отношения трѣбва да имаме прѣдъ видъ, за да разберемъ правилно мислитѣ на Исократа.

Привърженицитѣ на тезата за елинското потекло на македонцитѣ привеждатъ и нѣкои свидѣтелства отъ по-къснитѣ автори.[1] Така у историка Полибия[2] акарнанецътъ Ликискъ говори на лакедемонцитѣ: „Тогава вие се борѣхте за хегемония и честь противъ ахейцитѣ и нашитѣ единоплеменници, македонцитѣ, прѣдвождани отъ Филипа; а сега прѣдстои на елинитѣ война за спасение отъ робство противъ другоплеменни хора (т. е. римлянитѣ), които мислите, че сте ги повикали противъ Филипа, а забравяте, че сте ги повикали противъ самитѣ васъ и противъ цѣла Елада". На друго мѣсто се казва,[3] че етолийцитѣ, акарнанцитѣ и македонцитѣ иматъ еднакъвъ езикъ. Македонскиятъ царь Филипъ V, синътъ на Деметрия, сключилъ съюза съ Ханибала отъ име на македонцитѣ и останалитѣ елини.[4] Обаче трѣбва да се изтъкне, че тия свидѣтелства произлизатъ отъ по-късно врѣме (II в. пр. Хр.), когато Македония била вече напълно елинизувана;[1] слѣдователно тѣ не доказватъ нищо за по-старото врѣме; иначе би трѣбвало да смѣтаме гърци и елинизуванитѣ тракийци, които въ византийско врѣме вече не били различавани отъ елинитѣ.

---

[1] Beloch, Griech. Gesch. III 1, 2.

[2] IX 37.

[3] Polyb. у Liv. 31, 29.

[4] Polyb. VII 9, 3, 5, 7.

Нека не забравяме, че сѫщиятъ Полибий[2] причислява къмъ елинитѣ и епирскитѣ племена, за които вече е доказано, че не сѫ отъ елинско потекло; пакъ у сѫщия авторъ за етолийцитѣ се казва, че повечето отъ тѣхъ не сѫ елини.[3] Не доказватъ нищо и другитѣ свидѣтелства, които привежда Хаджидакисъ, та затова не ще се спираме върху тѣхъ.[4]

За македонския езикъ дава интересно извѣстие историкътъ отъ първия вѣкъ сл. Хр. Курций,[5] който говори за процеса на македонския болярина Филота прѣдъ събранието на войската, която се състояла отъ македонци и гърци. Александъръ произнася обвинителната си рѣчь противъ Филота, слѣдъ което Филота отговаря: „освѣнъ македонцитѣ присѫтствуватъ мнозина, които, мисля, по-лесно ще разбератъ думитѣ ми, ако употрѣбя сѫщия езикъ, на който говори и ти (т. е. гръцки) и то съ цѣль, вѣрвамъ, да се разбере рѣчьта ти отъ повече души". Тогава царьтъ каза: „виждате ли, че Филота дори е обхванатъ отъ прѣзрение къмъ отечествения езикъ (т. е. македонски)?" Отъ това мѣсто може да се заключи, че гърцитѣ не сѫ разбирали македонски,[6] затова Филота прѣдпочита да говори гръцки, за да бѫде разбранъ и отъ гърцитѣ и отъ македонцитѣ, мнозина отъ които знаяли гръцки. Но то още не доказва, че македонскиятъ народъ изцѣло билъ въ това врѣме гръцки и говорѣлъ и у дома си гръцки; то доказва само, че въ това врѣме елинизацията на горнитѣ македонски слоеве била вече доста напрѣднала.[7]

---

[1] G. Witkowski, Jahresber. klass. Alt. т. 120, стр. 186.

[2] IX 38, 5; ср. Klotzsch, Epir. Gesch. 3.

[3] XVIII 5, 8: αὐτῶν γὰρ Αἰτωλῶν οὐκ εἰσὶν Ἕλληνες οἱ πλείους (тия думи се влагатъ въ устата на македонския царь Филипъ V). Ср. Hahn, Alb. Stud. I 260; Klotzsch, ц. м.

[4] Ср. моята статия въ Минало год. I. стр. 159. За мѣстото у Liv. 45,30 ср. Hahn, ц. м. 226.

[5] Curt. VI, 9, 35. На това свидѣтелство обръща внимание и Дриновъ, Съчин. I. 8.

[6] Впрочемъ това обстоятелство нѣма голѣмо значение, защото и сѣверниятъ германецъ не разбира езика на швабския селянинъ, ако и да е нѣмски; ср. Kretschmer, Einleitung 285.

[7] Witkowski, Jahresber. klass. Alt. 120, стр. 186.

По-нататъкъ[1] Филота казва, че родниятъ македонски говоръ вече излѣзълъ изъ употрѣба поради сношенията съ други народи, и че и побѣдители (т. е. македонцитѣ) и побѣдени трѣбвало да учатъ чуждъ езикъ (т. е. гръцки). На друго мѣсто[2] на Филота се прави упрѣкъ, че ако и да билъ македонецъ, сношавалъ се съ сънародницитѣ си чрѣзъ прѣводчикъ. Види се, че болярин̆ътъ Филота получилъ напълно елинско образование, та не разбиралъ вече езика на простия македонецъ[3]

Тия извѣстия у Курций явно доказватъ, че македонскиятъ народенъ езикъ не билъ гръцки.[4] Ала длъжни сме да признаемъ, че свѣдѣнията на Курция за катастрофата на Филота не сѫ твърдѣ достовѣрни;[5] тъй щото и въ тоя случай заключението за характера на македонския езикъ не може да бѫде напълно сигурно.

При тоя характеръ на античнитѣ свѣдѣния за македонския езикъ, за езиковѣдеца иматъ много по-голѣма цѣна остатъцитѣ, запазени отъ тоя езикъ. Трѣбва да отбѣлѣжимъ, че надписи на македонски езикъ още не притежаваме. Ако македонцитѣ сѫ имали наченки отъ своя писменость, тѣ сѫ били много рано задушени отъ елинизма. И тъй, отъ тоя езикъ ни сѫ останали мѣстни и лични имена, освѣнъ това глоси (думи), които били събрани въ рѣчника на Америасъ отъ Македония, който живѣялъ въ III в. пр. Хр.[6] Всичкиятъ тоя материялъ е събранъ и обработенъ въ горѣказаното съчинение на О. Хофманъ. Разглеждайки подробно запазенитѣ глоси, той дохожда до заключение, че отъ 39 глоси само при 15 е възможно съмнѣние, че не сѫ гръцки;[7] останалитѣ били ужъ явно гръцки. Ала критиката[1] направи Хофману не безосновенъ упрѣкъ, какво бидейки прѣдубѣденъ, че македонскиятъ езикъ е гръцки, при обяснението на думитѣ търси само гръцки елементи и не държи достатъчно смѣтка за възможностьта, че могатъ да се намѣрятъ други по-правдоподобни тълкувания чрѣзъ съпоставка съ другитѣ индоевропейски езици.[2] Значи, при по-внимателно проучване ще се докаже, че нѣкои отъ глоситѣ, които Хофманъ смѣта сигурно гръцки, сѫ сѫщо тъй македонски, както и другитѣ, които той не може да обясни чрѣзъ гръцки езикъ.

---

[1] Curt. VI 10, 23

[2] Curt. VI 11, 4.

[3] Ср. и думитѣ на Александра VI, 9, 36: sed dicat sane, utcunque ei cordi est, dum memineritis aeque illum a nostro more quam a sermone abhorrere, отъ които се вижда, че Александъръ не се е чувствувалъ като гъркъ.

[4] Така мисли и Treidler, Arch. Anthropol. N. F. XVII 114.

[5] Това изтъква Kaerst, I^{2} 156

[6] Цитувани въ рѣчника на Хесихия.

[7] Не могатъ да се обяснятъ отъ гръцки напр. слѣднитѣ думи: axos (гора), abagna (роза), daryllos (дѫбъ), aspris (єдинъ видъ дѫбъ: ср. Фасмеръ ц. м. 28); aliza (топола), alie (глиганъ), esterikai (особенъ родъ кучета), goda (вѫтрѣшности, чърва), gabala (глава, ср. Fick, Z. vergl. Sprachf. 41, 147, Фасмеръ 28); berron, birrox (гѫсть), argella (стая за баня); izela (наздраве, на добъръ часъ); addai (процепъ, арьшъ), garkan (жезълъ); gabena (тарелки, Fick. ц. м. 147), adiskon (нѣкакво смѣсено питие); dramis (прѣсенъ хлѣбъ); babren (маслена утайка); lak-

Особно Хофманъ напира на това, че и думитѣ отъ катадневния животъ, флората и фауната, сѫ повечето гръцки и не могатъ да бѫдатъ засти. Но ние изтъкнахме вече на друго мѣсто,[3] какво ромѫнскиятъ езикъ съ своитѣ заемки отъ славянски показва, че относително последнитѣ нѣма опрѣдѣлени граници: могатъ да бѫдатъ засти и най-обикновени и най-необходими думи.

Че имената на нѣкои служби (държавни и военни) сѫ гръцки, това не може да служи за аргументъ да доказваме, че македонскиятъ езикъ билъ гръцки, защото тука трѣбва да държимъ смѣтка за възможностьта, че тия термини сѫ били въведени отъ македонскитѣ царе, които съзнателно насаждали гръцка култура въ Македония; така ще да е случаятъ съ „другаритѣ“ (hetairoi) на царя, за които ще говоримъ по-долѣ въ отдѣла за държавното устройство. Но и въ тая область има запазени чисто македонски слѣди, както напр. skoidos (сѫдебенъ чиновникъ).[4]

Както виждаме, глоситѣ не стигатъ, за да се докаже елинскиятъ характеръ на македонския езикъ; по-скоро тѣ говорятъ

---

edama (солена чорба: Fick, Wochenschr. klass. Phil. XXIII, 1906, стр. 1279); koios (число) и пр. Нѣкои думи обяснява съ албански съпоставки G. Hahn, Alban. Stud. I 227.

[1] Ср. напр. Thumb, Neue Jahrb. klass. Alt. XIX, 1907, 76 сл. Kretschmer, Götting. gel. Anz. 1910, 69 сл. Ср. и Thumb, Handb. der griech. Dialekte, 8 сл.

[2] В. примѣри у М. Фасмеръ, Журн. Мин. Нар. Просв. Янв. 1908 отд. класс. филол. стр. 22 сл.

[3] Rev. ét. grecques XXIII стр. 244 сл. — Ср. W. Tarn, Antigonos Gonatas 180.

[4] Тълкуването на тая дума, което дава Хофманъ, се отхвърля и отъ Кречмера и отъ Фасмера, ср. Kazarow, ц. м. стр. 246. Не могатъ да се обяснятъ отъ гръцки и думитѣ kausia (македонска шапка) и sarisa (дълго макед. копие); послѣдната дума е може би прѣдиндоевропейска (ср. Larisa, Fick, Wochenschr. klass. Phil. 1906, стр. 1279).

въ смисъль, че той билъ смѣсенъ езикъ.[1] Това е мнѣнието на такива видни езиковѣдци, като А. Мейе,[2] А. Тумбъ и П. Кречмеръ. Послѣдниятъ[3] признава, че остатъцитѣ отъ македонския езикъ силно се отличаватъ отъ гръцки. Тука принадлежи напр. замѣняването на индоевропейскитѣ mediae aspiratae (меки прѣдихателни) съ mediae, а не съ tenues aspiratae (твърди прѣдихателни) както въ гръцки[4]. Това явление сближава македонския езикъ съ тракийския и илирийския; илирийски характеръ показватъ и македонскитѣ приставки *issa* и *-st-*[5]. Но отъ друга страна Кречмеръ изтъква, че въ македонския езикъ има гръцки елементи, които не могатъ да се смѣтатъ всички като засти. Тия елементи иматъ допирни точки съ еолийския говоръ, което добрѣ се съгласява съ обстоятелството, че родоначалникътъ „Македонъ“ се смѣталъ като синъ на Еола.[6] А пъкъ къмъ западно-гръцки сочи промѣната на *rs* въ *rr* (Δάρρων = Θάρσων), което се съгласява съ отъждествяването на македонцитѣ съ дорянитѣ у Херодота.[7] Изобщо Кречмеръ е на мнѣние, че отъ племената, които послѣ въ Гърция се обособили като елински, рано се отдѣлило едно племе и се отправило къмъ планинскитѣ мѣстности на сѣверъ отъ Тесалия; тамъ то покорило тракийското и илирийското население и образувало съ него единъ народъ, който ималъ смѣсенъ езикъ.[8]

Надълго разглежда Хофманъ и македонскитѣ лични имена и дохожда до заключение, че имената на князетѣ, благороднитѣ, пълководцитѣ сѫ чисто гръцки, и особно близко сродни съ тесалийскитѣ, както изобщо споредъ него македонскиятъ говоръ билъ най-близъкъ до тесалийския.

---

[1] Така и Kretschmer, у Gercke-Norden, Einleit. in die Altertumswiss. I² 539, дѣто е указана и литературата.

[2] A. Meillet, Aperçu d'une histoire de la langue grecque 53, 272.

[3] У Gercke-Norden, Einleit. in die Alterstumswiss. I² 539.

[4] Значи въ македонски δ, β, γ, отговарятъ на гръцкитѣ θ, φ, χ; напр. Βερενίκη вм. Φερενίκη, Ξάνδικος вм. Ξάνθικος; Γαλάδραι вм. Χαλάδραι. Обяснението, което дава Хофманъ на това явление, се отхвърля отъ всички специалисти (Хиртъ, Тумбъ, Фасмеръ и пр.)

[5] Съ първия се образуватъ имена отъ женски родъ (напр. Makedonissa), съ втория етнични имена (Diestai, Lynkestai и пр). Литературата по тоя въпросъ у Фасмеръ, ц. м. 35.

[6] Steph. Byz. s. v. Μακεδονία; Müller, F. H. G. I 51 fr. 46

[7] Her. I 56; VIII 43.

[8] Ср. и Kretschmer, Einleitung in die Gesch. der griech. Spr. 283. Lesny, Zeitschr. vergl. Spr. 42, 297. Напослѣдъкъ Lehmann-Haupt (у Pauly-Wissowa-Kroll, Realenc XI 423,425; ср. Einleit. in die Altertumswiss. III 121 сл.) изтъква, че македонскиятъ езикъ би могълъ да се схваща като междиненъ членъ (Zwischenglied) между гръцки отъ една страна и тракийски и илирийски отъ друга.

Но и този резултатъ едва ли може да се счита сигуренъ, защото, както бѣлѣжи и Фасмеръ (ц. м. стр. 32), ние не знаемъ, дали носителитѣ на тия имена сѫ били македонци по произходъ. И Тумбъ изтъква, че личнитѣ имена малко доказватъ; като аргументъ въ дадения случай биха могли да служатъ само негръцкитѣ имена. Размѣната на личнитѣ имена е обикновено явление: Фасмеръ тъкмо отъ тесалийския характеръ на собственитѣ имена заключава, че повечето отъ тѣхъ сѫ заети отъ тесалийския.[1]

Послѣ не бива да се забравя при тълкуването на тия имена, че нѣкои отъ тѣхъ сигурно сѫ измѣнени въ гръцки уста възъ основа на народна етимология, както ще да е случаятъ съ името Пердика.[2] Не изглеждатъ гръцки имената Аерменай, Биргинъ (Βυργῖνος), Крастонъ, Адай (Ἀδαῖος) и пр.

По-голѣмо значение за рѣшение на занимаващия ни въпросъ могатъ да иматъ географскитѣ имена, които Хофманъ изобщо не разглежда. Има географски имена, особно въ Вардарската долина, които изглеждатъ гръцки; напр. Идомене, Аталанте, Гортиния, Европъ, Алкомене или Алалкомене; послѣ Берoя (Βέροια), Еге, Аргосъ (въ Орестида) и пр. U. Köhler[3] е изказалъ прѣдположение, че тия имена произхождатъ отъ старото елинско население, което обитавало областитѣ между Тесалия и Аксий (Вардаръ), прѣди да бѫдатъ тѣ наводнени отъ тракитѣ. Друго мнѣние изказва Групе.[4] Понеже нѣкои отъ тия имена се срѣщатъ и въ Беотия и понеже евбейско-беотийски сказания сѫ локализирани по трако-македонския брѣгъ, Групе прѣдполага, че именно гръцки колонисти, изтласкани навѫтрѣ въ страната отъ по-сетнѣшни прѣселенски вълни, сѫ занесли тия имена въ Македония. Това е вѣроятно, но не може да се докаже сигурно.

---

[1] Много отъ имената на македонски боляри (напр. Alexandros, Kassandros, Menelaos и пр.), които сѫ прославени въ гръцката литература, сѫ безъ съмнѣние заети и не могатъ, значи, да се привеждатъ като доказателство за първоначално сродство между елини и македонци; това съ право е изтъкнато отъ Wilamowitz, Euripides Herakles I^2 11.

[2] Гърцитѣ силно изопачавали чуждитѣ имена: ср. Фасмеръ, ц. м. 31; и литературата цитирана у Г. Кацаровъ, Пеония, 34.

[3] Sitzungsber. Berl. Akad. 1907, 270 сл.; ср. Г. Кацаровъ, Пеония 33. Противъ това мнѣние се изказа Maiuri, Rendic. dei Lincei 1910, 361.

[4] O. Gruppe, Griech. Mythol. I 210 сл.

Ала има и друго. Не всички имена се признаватъ за сигурно гръцки. Така Бероя е тракийско име, както ни показва Берое въ Тракия (Augusta Traiana, Стара-Загора) и други градъ съ сѫщото име въ Мизия.[1] И Еге (Αἰγαί) едва ли е гръцко; съ по-голѣмо право можемъ да го смѣтаме илирийско, понеже въ Епиръ имаме племе егестеи (Αἰγεσταῖοι).[2] Гортиния е вѣроятно прѣдиндоевропейско, може би и Европъ.[3] Но по-важно е да изтъкнемъ, че повечето отъ географскитѣ имена въ вѫтрѣшна Македония не сѫ гръцки, както вече имахме случай да изложимъ на друго мѣсто.[4] Тукъ ще добавимъ, че и Буномосъ, по-старото име на македонската столица Пела, е чисто илирийско.[5]

За подкрѣпа на тезата си Хофманъ навежда и имената на македонскитѣ мѣсеци, които се произвеждатъ отъ имена на гръцки божески праздници. Македонската календарна година почвала първоначално съ есенното равноденствие и имала слѣднитѣ мѣсеци:[6] Dios, Apellaios, Audnaios, Peritios, Dystros, Xandikos, Artemisios, Daisios, Panamos, Loios, Gorpiaios, Hyperberetaios. Впрочемъ самъ Хофманъ признава, че три отъ тѣхъ: Audnaios, Gorpiaios, Xandikos не могатъ да се тълкуватъ отъ гръцки. Kretschmer[7] сближава Audnaios съ пеонското име Audoleon и илирийското Audata. Трѣбва обаче да забѣлѣжимъ, че отъ имената на мѣсецитѣ не бива да се вади заключение, защото — както казва самъ Хофманъ — свѣдѣния за тѣхъ имаме въ надписи и папируси отъ елинистическо врѣме (отъ III в. нататъкъ); а ние знаемъ, че македонцитѣ разпространявали въ прѣдна Азия и Египетъ гръцка култура и гръцкия общъ езикъ (κοινή),[8] та никакъ не е чудно, че намѣрваме имена на гръцки мѣсеци. Стари извѣстия за македонския календарь ние нѣмаме.

Твърдѣ е вѣроятно, че въ Македония, покрай заетитѣ елински имена, се употрѣбявали и народни имена на мѣсецитѣ, както е случаятъ съ европейскитѣ народи,[1] които сѫ заели латинскитѣ имена на мѣсецитѣ, но си иматъ и народни имена за тѣхъ.

---

[1] Oberhummer у Pauly-Wissowa, RE. III 306.

[2] Nilsson, Studien Epeiros, 14. Tarn, Antigonos Gonatas 178.

[3] Г. И. Кацаровъ, Пеония 33. Maiuri, ц. м. 1910, 363; 1911, 634.

[4] Пеония стр. 34 сл.

[5] Ср. W. Tarn, Antigonos, 178.

[6] Hoffmann, Makedonen, стр. 100 сл.

[7] Einleitung 247. — За елемента αὐδο- ср. Maiuri, ц. м. 336. Ксандикосъ трѣбва да се сближи съ името на тракийското племе Ксанти (Ξάνθοι): ср. Tomaschek, Thraker I 41. — Boguslawski, Einführung in die Gesch. der Slaven 71 сравнява Gorpiaios съ слав. „srpen“ (отъ сърпъ).

[8] Ср. Witkowski, Jahresber. klass. Alt. т. 120, стр. 186.

3. Ако, както видѣхме, езиковото издирване не е постигнало сигурни резултати, то ще трѣбва да се обърне по-голѣмо внимание на въпроса, какви сѫ били отношенията на гърци и македонци въ историческо врѣме; дали тѣ сѫ тъй дълбоко обосновани, та да ни дадатъ право да говоримъ за обща история на Македония и Елада. Тоя въпросъ отлично е разясненъ отъ Керста, и за нашата цѣль ще бѫде необходимо да се запознаемъ съ неговото мнѣние.

Прѣди всичко македонцитѣ не сѫ имали никакво участие въ културнитѣ елементи, които въ историческо врѣме обусловяли елинското национално съзнание; въ гръцкитѣ сказания тѣ не играятъ никаква роля. Тѣ нѣмали достѫпъ нито въ общоелинскитѣ игри, нито въ делфийската амфиктиония. Царь Александъръ I (498—454 пр. Хр.) билъ допуснатъ да вземе участие въ олимпийскитѣ игри, слѣдъ като доказалъ прѣдъ елинодикитѣ (уредницитѣ и прѣдседателитѣ на игритѣ), че е потомъкъ на Херакла, слѣдователно гръкъ (Her. V 22). Мнѣнието на други стари автори за македонцитѣ вече наведохме по-горѣ. Въ рѣшенията на основания отъ Филипа елински съюзъ срѣщаме официалната формула: „Филипъ и елинитѣ“, „Александъръ и елинитѣ“, съ което ясно се изтъква, че македонцитѣ се дѣлятъ отъ елинитѣ. Когато слѣдъ съсипване на фокидцитѣ Филипъ билъ приетъ членъ въ делфийската амфиктиония, то това не означавало приемане на македонския народъ; само Филипъ е билъ допуснатъ и то вѣроятно като Хераклидъ, а не като прѣдставитель на народа си. И така „не може да има съмнѣние, казва Керстъ, че още въ врѣме на Филипа и Александра елинитѣ не смѣтали македонцитѣ като принадлежащи къмъ гръцката нация.[2] Сѫщо е сигурно, че самъ македонскиятъ народъ въ оня периодъ не числѣлъ себе си къмъ елинитѣ, ами се отличавалъ отъ тѣхъ по ясенъ и опрѣдѣленъ начинъ. Достатъчно е да се хвърли погледъ въ историческата традиция върху врѣмето на Филипа и особно върху това на Александра и диадохитѣ: на всѣкждѣ ще се забѣлѣжи ясното съзнание на македонцитѣ, че сѫ единъ народъ за себе си, който, като такъвъ, има призвание да спечели слава и сила въ свѣта“.[1]

Отъ друга страна Керстъ изтъква, че македонцитѣ показали голѣма способность да възприематъ елинската култура, и че въ врѣме на Филипа V се смѣтали вече като единъ народъ сроденъ на елинския (ср. по-горѣ стр. 14). Това не доказва безусловно, споредъ Керста, че македонцитѣ сѫ първоначално елини, но се обяснява по-лесно и по-естествено, ако приемемъ, че сѫ племенно-сродни съ тѣхъ. Много отъ собственитѣ имена у македонцитѣ показватъ елински типъ и не могатъ да бѫдатъ засти. Ако тия народи не сѫ сродни, мѫчно бихме могли да обяснимъ тоя голѣмъ брой гръцки имена; подобно нѣщо не намираме у други негръцки племена, напр. тракитѣ и илиритѣ.[2] Ала тоя фактъ може да се обясни и по другъ начинъ, както ще видимъ по-долѣ.

Има и нѣкои стари извѣстия, които говорятъ за сродство между македонцитѣ и елинитѣ. Хесиодъ (VII в. пр. Хр.)[3] казва, че Магнесъ и Македонъ били синове на Зевса, които живѣяли при Пиерия и Олимпъ, значи магнетитѣ и македонцитѣ се смѣтали сродни; магнетитѣ сѫ гръцко племе, което участвувало и въ делфийската амфиктиония. Споредъ логографа Хеланикъ Македонъ, родоначалникътъ на македонцитѣ, билъ синъ на Еола (ср. по-горѣ стр. 17). Тия двѣ извѣстия иматъ еднаквъ характеръ, защото най-стария историописъ на йонийскитѣ логографи е тѣсно свързанъ съ родословния епосъ на Хесиодовата школа.[4] За да оцѣнимъ правилно тия извѣстия трѣбва да имаме прѣдъ видъ, че въ гръцката родословна литература често пѫти сѫ свързани чужди племена съ елински родо-

---

[1] Ср. M. P. Nilsson, Primitive Time-Reckoning 282 сл.

[2] Това признава и A. Jardé, L'Hellénisation du monde ant. 164, който изтъква, че въ Македония най-напрѣдъ възприели гръцката култура царетѣ и болярството.

---

[1] Съ това сѫ съгласни E. Oberhummer, die Balkanvölker стр. 11 и Cavaignac, Hist. de l'ant. II 449. Особно поучително е мѣстото у Ариана II 10, 7, черпено отъ съврѣмененъ изворъ (Птоломей): καί τι καὶ τοῖς γένεσι τῷ τε Ἑλληνικῷ καὶ τῷ Μακεδονικῷ φιλοτιμίας ἐνέπεσεν ἐς ἀλλήλους, дѣто македонското и елинското племе явно се противопоставятъ едно на друго.

[2] На послѣдното обърна внимание Beloch, Hist. Z., neue F. 43, стр. 201. Ала не бива и да забравяме, че нито тракитѣ нито илиритѣ сѫ се намирали въ тъй тѣсни сношения съ гърцитѣ, както македонцитѣ.

[3] Fr. XXXVI (Göttling).

[4] C. Wachsmuth, Ziele und Methoden der griech. Geschichtsschreibung, рект. рѣчь, 1897, стр. 7.

началници и герои. Така напр. самъ Хесиодъ казва въ своята Теогония (ст. 1011 сл.), че Одисей ималъ отъ Кирка два сина: Агрий и Латинъ. Можемъ ли отъ това извѣстие да заключаваме, че латинцитѣ сѫ сродни съ елинитѣ? Очевидно не. Така ще си обяснимъ и извѣстието на Хесиода за Македона. Понеже македонцитѣ сѫ живѣяли въ съсѣдство съ магнетитѣ, то родословната поезия ги свързва; едвали можемъ да даваме нѣкаква етнографическа стойность на подобни извѣстия.

Херодотъ (I, 56) съобщава, че дорянитѣ живѣяли едно врѣме при Пиндъ и тогава се наричали македнийско племе (Μακεδνὸν ἔθνος); и на друго мѣсто (VIII 43) той свързва дорянитѣ съ македнийското племе. „Македносъ“ се споменува и като синъ на аркадеца Ликаонъ[1]. Това име още не е разяснено съ сигурность. Хофманъ,[2] като взима прѣдъ видъ, че „македносъ“ се срѣща у Хомера[3] като нарицателно въ смисълъ „високъ“, „строенъ“, мисли, че основата македн- е съкратена форма на македон-. Споредъ него извѣстието на Херодота е достовѣрно и ни учи, че македонцитѣ произлизали отъ Тесалия.[4] И Heidemann[5] е на мнѣние, че македонцитѣ принадлежатъ къмъ дорийския слой на гръцкитѣ племена, що се потвърдявало и отъ прѣданието, което свързва македонскитѣ Аргеади съ Теменидитѣ отъ Аргосъ.[6]

Обаче Хофманъ не е обърналъ внимание на обстоятелството, че името Македония е образувано съ приставката -onia, която се срѣща въ много племенни и мѣстни имена въ Тракия, Македония и М.-Азия. Хомелъ е изказалъ прѣдположение, че тоя суфиксъ е тракo-фригийски и означава може би „страна“, но възможно е, че той е и илирийски.[7] И тукъ проблемата не е тъй проста, както изглежда на пръвъ погледъ. Хофманъ не е разгледалъ въпроса за произхода на самитѣ доряни, което бѣше длъженъ да направи, щомъ приема Херодотовото извѣстие за свръзката на дорянитѣ съ македонцитѣ. Изказано е вече мнѣние, че дорянитѣ сѫ илирийско племе, или най-малко, че сѫ били смѣсени съ илирийци.[8]

---

[1] Apollod. III 8, 3.
[2] Ц. съч. стр. 258.
[3] Odyss. VII, 106.
[4] За характера на традицията в. Miller, у Pauly-Wissowa, RE. V 1554.
[5] *Zum* ethn. Problem Griechenlands 17.
[6] Споредъ Heidemann Argeadai е патронимиконъ отъ Argeioi.
[7] Г. И. Кацаровъ, Пеония 30 сл.
[8] Ср. литературата въ моята книга, Пеония, стр. 13 заб. 21.

Това се вижда отъ имената на тритѣ имъ фили (племена): хилеи, димани, памфили; послѣднята значи „хора отъ всѣкакви племена“; а пъкъ „хилеитѣ“ не могатъ да се отдѣлятъ отъ илирийското племе „хилеи“,[1] което е живѣяло въ околностьта на Зара.[2] Значи смѣшението на днешнитѣ гърци съ албанци има своята успоредица въ древностьта. Заслужава да се изтъкне и друго. По своя антропологически типъ албанцитѣ сѫ сродни съ цаконитѣ и майнотитѣ въ Лакония и съ сфакиотитѣ въ западния Критъ. Понеже сфакиотитѣ и цаконитѣ сѫ потомци на дорянитѣ, това сходство се обяснява, ако приемемъ, че днешнитѣ албанци сѫ потомци на старитѣ илирийци, отъ които произхождатъ и дорянитѣ[3]

Има и указания, които говорятъ за по-тѣсни отношения на македонцитѣ съ епирскитѣ племена; за послѣднитѣ вече се установява, че прѣдставятъ смѣсица отъ гръцки и илирийски племена.[4] Така Хекатей Милетски[5] означава горномакедонскитѣ орести като молоско племе. Тукидидъ[6] споменува орeститѣ въ тѣсна връзка съ епирски имена (хаони, молоси, атинтани, паравеи). Споредъ Страбона (VII fr. 11) Македония въ старо врѣме покрай тракийски и илирийски племена била обитавана и отъ епирски. Сѫщиятъ географъ причислява пелагонцитѣ, линкеститѣ, ореститѣ, елимиотитѣ и еордеитѣ къмъ епирскитѣ племена.[7] Планината Линкосъ (Lynkus) въ Епиръ се срѣща като име на градъ и мѣстность въ Македоня.[8] На друго мѣсто Страбонъ[9] пише: „нѣкои наричатъ Македония и цѣлата страна до Коркира, защото по начина на стриженето, говора, облѣклото и други нѣща тия народи си приличатъ, а нѣкои отъ тѣхъ сѫ и двуезични“.[10] Тука Страбонъ изтъква етнографското сродство на македонцитѣ съ племената, които живѣяли къмъ западъ до брѣга срѣщу Коркира[1] т. е. съ племената на сѣверния Епиръ. Керстъ[2] не е наклоненъ да дава значение на това Страбоново извѣстие, защото то се отнасяло къмъ по-сетнѣшно врѣме, когато отдавнашната вече историческа връзка между Епиръ и Македония отчасти била приравнила двѣтѣ страни въ културно отношение. Ала ние не можемъ да се съгласимъ съ това мнѣние, защото Страбонъ е черпилъ тука отъ по-старъ изворъ.[3]

---

[1] Wilamowitz, Staat und Gesellschaft der Griechen 17; сѫщия, Euripides Herakles I^{2} 24.
[2] Zippel, Roem. Herrsch. in Illyrien 9. Schütt, Untersuch. zur Gesch. der Illyrier 13.
[3] Ad. Reinach, L'Hellénisation du monde antique стр. 18 и тамъ цитуваната литература.
[4] Treidler, Arch. für Anthropol. N. F. XVII 89 сл. Ср. M. Nilsson, Studien zur Gesch. des alten Epeiros 1 сл. Klotzsch, Epirot. Gesch. 2 сл.
[5] Fr. 77. ср. Costanzi, Studi di storia Maced. 30.
[6] II 80, 6
[7] Strab VII. 7, 8; IX 5, 11.
[8] Liv. XXXI 33, 6; XXXII. 9, 9.
[9] VII 7, 8.
[10] Strab. VII fr. 2 казва, че у молоситѣ и теспротитѣ старцитѣ и бабичкитѣ се означавали съ сѫщитѣ думи, както у македонцитѣ.

Въ илирийския характеръ на горномакедонскитѣ племена: линкести, орести и пр. не можемъ да се съмнѣваме, защото сѫ образувани съ характерния илирийски суфиксъ -st-.[4] Отъ тия племена не могатъ да се отдѣлятъ собственитѣ македонци, които завоювали Ематия;[5] и за тѣхъ трѣбва да приемемъ илирийско потекло. Може да се прѣдполага, че между сѣверозападнитѣ гръцки племена се намѣстили и илирийци, които били тѣхни съсѣди къмъ сѣверъ; установено е напр., че крѣпостното население на Тесалия, пенеститѣ, било отъ илирийско потекло.[6] По-късно, въ XIII—XII в. пр. Хр., когато вслѣдствие нѣкакъвъ натискъ откъмъ сѣверъ сѣверозападнитѣ гръцки племена се раздвижили — часть отъ това движение е и дорийското прѣселение[7] —, нѣкое отъ илирийскитѣ, отчасти елинизувани вече племена, отъ Тесалия ударило къмъ сѣверъ и се установило въ планинската область сѣверно отъ Халиакмонъ; отъ тамъ по-късно то се спуснало въ Ематия, дѣто покорило староседѣлското тракоилирийско население и основало македонската държава. Раз-

---

[1] Ср. G. Hahn, Alban. Studien I 218.

[2] Hellenismus 161; ср. Hoffmann, Maked. 152.

[3] Ср. Treidler, ц. м. 97. Не е правъ Treidler само въ това, че смѣта ореститѣ, линкеститѣ и пелагонцитѣ за гръцки племена. Kiessling, Zeitsch. Ethnologie 1905, стр. 1015 съ право приема сродство между епирци и македонци.

[4] Ср. Von Scala, Umrisse der ält. Gesch. Europas 51, 70. И Bury, History of Greece, 683 смѣта тия племена илирийски. Ср. и O. Menghin, Mitt. der anthrop. Gesell. 1917, Sitzungsber. стр. 34.

[5] Kaerst, I 163. — D. Hogarth, Philip and Alexander of Macedon, стр. 5 сл. поддържа мнѣнието, че „македонцитѣ" отъ равнината по народность били различни отъ горномакедонскитѣ племена (линкести, орести и пр.). Първитѣ споредъ него сѫ били отъ гръцко потекло, а вторитѣ илирийци; но това не е право; долномакедонцитѣ не могатъ да се дѣлятъ отъ горномакедонцитѣ. Важно е, че и Hogarth признава илирийския характеръ на послѣднитѣ.

[6] Scala, ц. м. 51.

[7] Ср. Ed. Meyer, Gesch. des Alt. I^2, 2, 791. Lehmann-Haupt у Gercke-Norden, Einleitung III^2-8. Kiessling, ц. м. стр. 1015.

бира се, това е само прѣдположение, но то може да ни обясни и смѣсения характеръ на македонския езикъ и особената способность на македонцитѣ да възприематъ елинизма. Така биха могли да се обяснятъ и личнитѣ македонски имена, които носятъ елински характеръ и не могатъ да бѫдатъ заети отъ елинитѣ въ по-късно врѣме.

Не бива обаче най-послѣ да забравяме, че старата история на Македония е покрита съ дълбокъ мракъ, и слѣдователно ние не можемъ да знаемъ всички фактори, които сѫ съдѣйствували за бързото елинизуване на македонцитѣ.

Противъ това мнѣние, споредъ което македонцитѣ трѣбва да се свързватъ по-тѣсно съ илиритѣ[1], се изказва Керстъ[2], понеже въ историческо врѣме двата народа се намиратъ въ непрѣкѫсната вражда, причината на която Керстъ търси въ различнитѣ държавни и културни отношения на тия народи. Тия разлики, разбира се, сѫществуватъ; вѣрно е сѫщо, че споредъ Полибия[3] въ II в. пр. Хр. македонскитѣ боляри не разбирали илирийски. Ала това нищо не доказва противъ приетото отъ насъ мнѣние, защото въ историята имаме примѣри за непримирима вражда и то тъкмо между близко сродни народи[4]. Ние не знаемъ, какви фактори сѫ влияли да произлѣзе тая противоположность между македонци и илири. И цитуваното свидѣтелство на Полибия не доказва нищо, защото е отъ късно врѣме, както е изтъкналъ още O. Müller.[5] Илирийскиятъ и македонскиятъ езикъ сѫ се развили върху различна етническа основа и слѣдователно не е чудно, че, въпрѣки първоначалното си сродство, тѣ сѫ се отдалечили значително единъ отъ другъ. И днесъ гегитѣ мѫчно разбиратъ говора на тоскитѣ, ако и двѣтѣ племена да сѫ албански.

И Кречмеръ[6] твърди, че македонцитѣ се отличавали отъ илирийцитѣ и тракитѣ, защото тѣ прѣименували нѣкои отъ заваренитѣ илирийски и тракийски имена; така гр. Буномосъ (илирийско-епирско име) билъ прѣименуванъ въ Пела (Πέλλα), а Едеса — въ Еге (Αἰγαί). Но това може да се обясни, ако приемемъ, че македонцитѣ прѣдставятъ по-сетнѣшна илирийска вълна̀, която по-рано живѣяла по-дълго въ съсѣдство съ гръцки племена и когато се населила въ долня Македония тя вече се различавала по говора си отъ по-старото илирийско (вѣроятно пеонско) население, на което се дължи името Буномосъ. Въ всѣки случай и Пела не може да се обясни съ гръцка етимология.[1] А пъкъ за Еге казахме вече по-горѣ, че е сѫщо илирийско.

---

[1] E. Cavaignac, Hist. de l'ant. II 449, ако и да приема, че македонскиятъ езикъ билъ гръцки диалектъ, пакъ не може да не признае, че македонцитѣ са имали по-голѣмо сродство съ тракитѣ, пеонцитѣ, илирийцитѣ и епиротитѣ.

[2] Ц. съч. I^2 160.

[3] Polyb XXVIII 8, 9: македонски пратеници, които отивали при илирийския царь Гентий, били придружавани отъ прѣводчикъ, който знаялъ илирийски.

[4] W. Tarn, Artigonos Gonatas 179.

[5] Wohnsitze und Abstammung des Maked. Volkes 60.

[6] Einleit. griech. Spr. 286.

Въ заключение ще кажемъ, че македонскиятъ народъ се е образувалъ отъ разноплеменни елементи, които съ течение на врѣмето се слѣли въ едно цѣло. Казахме вече, че характерътъ на македонския езикъ не може да се установи точно;[2] въ всѣки случай незначителни сѫ даннитѣ, които говорятъ въ полза на мнѣнието, че е билъ гръцки диалектъ;[3] вѣрно е само, че македонцитѣ били основно елинизувани. Белохъ[4] смѣта за абсурдно твърдението, че единъ народъ, който завоювалъ свѣта, оставилъ своя езикъ, за да възприеме чуждъ. Но ние знаемъ, че македонцитѣ, които нѣмали своя писменость, възприели атическия диалектъ като придворенъ и служебенъ, защото тоя езикъ тогава е билъ свѣтски и културенъ езикъ;[5] въ всѣки случай, тѣ не могли да употрѣбятъ своя диалектъ, ако и да е билъ гръцки споредъ мнѣнието на нѣкои учени, а трѣбвало да си служатъ съ единъ чуждъ диалектъ. Сѫщо така римлянитѣ, които сигурно не сѫ имали по-малко национално съзнание отъ македонцитѣ, въ своитѣ сношения съ финикяни, картагенци, евреи сѫ си служили съ елински езикъ;[6] и германскитѣ племена, които покорили римската империя, съставяли своитѣ закони на латински, а не на своя езикъ; па най-

---

[1] Кречмеръ го свързва съ старо-нѣмско felis (Fels), скала.

[2] Че македонцитѣ сѫ имали свой езикъ, вижда се и отъ Плутархъ (Alex. 51), дѣто се съобщава, че Александръ, разгнѣвенъ отъ обиднитѣ думи на Клита, повикалъ тѣлохранителитѣ си на македонски. Сѫщо и въ Плутарховата биография на Евмена (гл. 14) се съобщава, че единъ пѫть войницитѣ поздравили Евмена на македонски езикъ.

[3] Сѫщо и S. Feist, Kultur, Ausbreitung der Indogermanen 434 отхвърля мнѣнието за елинското потекло на македонцитѣ.

[4] Griech. Gesch II.² 2, 43, сл.

[5] Ср. E. Schwyzer, Weltsprachen des Altertums 16. Treidler, ц. м. 114.

[6] A. Thumb, Griech. Spr. im Zeitalter des Hellenismus 102; Schwyzer, 20

послѣ и българскитѣ ханове не сѫ ли писали своитѣ надписи на гръцки?

Изобщо трѣбва да забѣлѣжимъ, че при разглеждането на занимаващия ни въпросъ нѣкои учени правятъ грѣшка, дѣто надцѣняватъ твърдѣ много езика. Никой, разбира се, не отрича, че езикътъ е важенъ органъ на националния животъ; въ него се отражаватъ сѫществени чърти на народния духъ. Но не е само езикътъ, който създава и характеризира нацията; освѣнъ него играятъ роля и други елементи, напр. държавата, религията и пр. Езикътъ често пѫти не е достатъченъ, за да се опрѣдѣли произходътъ на народа, защото историята ни дава примѣри за народи, които сѫ си промѣнили езика и то не въ много продължително врѣме.[1] Сроднятъ езикъ не доказва винаги и кръвно сродство между разни народи: испанцитѣ и ромънитѣ говорятъ днесъ романски езици, ала тия езици сѫ създадени отъ римското владичество; прадѣдитѣ на ромънитѣ сѫ говорѣли тракийски, а пъкъ тия на испанцитѣ — иберийски и келтски.[2] Езикътъ не винаги обусловя националното самосъзнание; холандцитѣ говорятъ долнонѣмски диалектъ; но въпрѣки това нито тѣ сами се смѣтатъ за германци, нито германцитѣ ги причисляватъ къмъ своята нация. Американсиятъ народъ, който се е образувалъ отъ съставни части, произходещи отъ други народи, въпрѣки английския си езикъ не се чувствува като английски, а си има свое американско, силно национално чувство. Навеждаме тия банални примѣри, за да си пояснимъ и произхода на македонския народъ. Въ края на крайщата не е важно, дали македонцитѣ сѫ говорѣли нѣкакъвъ гръцки диалектъ: по-важенъ е въпросътъ, какво е било националното имъ съзнание.

И въ Македония въ по-старо врѣме носитель на културата е била властвуващата класа, болярството; народната маса още не е взимала участие въ това, което създава нацията. Македонска нация въ смисъль на културна общность на всички класи на населението още не сѫществувала.[3] Тепърва съ реформитѣ на Филипа II, който организувалъ селската маса, се почва приобщаването на тая маса къмъ културата. Ако споредъ Ренанъ[1] нацията е „голѣма общность, което се основава върху съзнанието за жъртвитѣ, които е направила и е готова да направи и въ бѫдеще, и върху съгласието и ясно изказаното желание да продължава общия животъ,“ трѣбва да признаемъ, че условията за произхода на македонската нация сѫ създадени въ врѣмето на Филипа. Не ще съмнѣние, че тогава македонскиятъ народъ, рѫководенъ отъ гениалния си царь, съзналъ своята сила и се проникналъ отъ мисъльта, че има да изпълни важна историческа мисия.[2] Историческитѣ сѫдбини, които тоя народъ прѣживѣлъ, принесенитѣ общи жъртви за величието на държавата, не малко сѫ спомогнали да се сплотятъ въ едно цѣло разнитѣ племена, които населявали Македония и да се самосъзнаятъ като една мощна нация. Не можемъ да не подчъртаемъ тука думитѣ на отличния историкъ на древностьта U. Köhler:[3] „трѣбва веднъжъ за винаги да се освободимъ отъ съвсѣмъ неисторическата прѣдстава, че македонци и гърци въ IV в. или по-късно, макаръ само въ по-голѣми малцинства, се чувствували като едно; политически видни македонци, както реченитѣ царе (т. е. Филипъ и Александъръ) и повече отъ диадохитѣ, не могли да не прѣзиратъ гърцитѣ като нация, при всичко че цѣнѣли грѫцкото образование, въ което участвували повече или по-малко: въ всички исторически врѣмена мощни народи, въодушевявани отъ силно национално чувство, сѫ гледали отъ високо на други, дори и по-горѣ стоящи и по-цивилизувани народи. По-гордъ и по-самосъзнателенъ народъ отъ македонцитѣ въ врѣме на Александра може би никога не е сѫществувалъ“.[4]

---

[1] Ср. Ad. Kirchhoff, Zur Verständigung über die Begriffe Nation und Nationalität 23. R. Kjellén, der Staat als Lebensform 108.

[2] Kirchhoff ц. м. 24.

[3] O. Bauer, die Nationalitätenfrage und die Sozialdemokratie, 50 сл.

4. Въ противоположность на държавата-градъ (πόλις), която е типичната форма за развитието на политическия животъ въ Елада, Македония е пространствена държава (Flächenstaat), въ която териториалниятъ принципъ е тѣсно свързанъ съ племенния. Докато държавата-градъ въ пространствено отношение е ограничена, малка държава, териториалната държава може да се разширява и извънъ прѣдѣлитѣ на собствената нация. Относително формата на държавната уредба трѣбва да се забѣлѣжи, че въ първата тя е републиканска, а въ втората — монархическа. Въ историята на македонската държава, която е създадена именно отъ монархията, ясно личи държавообразуващата сила на послѣдната. И македонската монархия водѣла експанзивна политика, като е разширявала постоянно границитѣ на държавата; успоредно съ което е вървѣло и засилването на царската мощь.[1]

Прѣдъ видъ на голѣмата роля, която е играла монархията въ Македония, не е безъ значение отношението на царската династия къмъ народа. Повдига се именно въпросъ, дали македонскитѣ царе не сѫ били отъ чуждо племе. Извѣстно е, че тѣ сами изкарвали своя родъ отъ Теменидитѣ отъ Аргосъ (въ Пелопонесъ), т. е. смѣтали се за потомци на Херакла, едно родословие, което е било признавано и отъ гърцитѣ. И нѣкои отъ новитѣ историци приематъ, че дѣйствително македонската династия по своето потекло се отличавала отъ народа. Ала срѣщу това мнѣние съ право е изтъкнато, че въ македонската история ние не можемъ да откриемъ слѣди отъ нѣкаква племенна разлика между династията и народа.[2] Въ дадения случай нѣма значение обстоятелството, че тая династия била признавана за елинска отъ гърцитѣ, защото родословието ѝ може да се обясни по другъ начинъ.

Името Аргеади (Ἀργεάδαι),[3] съ което се означавала тая династия, а може би и властуващето племе, къмъ което принадлежала, трѣбва да се свърже съ гр. Аргосъ въ Орестида,[4] както е прѣдположилъ още Абелъ[5] и както днесъ се приема отъ повечето учени.[6] Тука е родината на царския родъ, както можемъ да заключимъ и отъ посоката, по която се за-

---

[1] Renan, Qu'est ce qu'une nation, 27.

[2] У Kjellén, ц. м. 124 изтъква, че нацията произлиза тогава, когато съзнае своята особитость и вѫтрѣшното си единство въ противоположность къмъ други народи.

[3] Sitzungsber. Berl. Akad. 1898, 134. Ср. Kornemann, Klio, XVI 212.

[4] Сѫщата мисъль изказва и Wilamowitz, Staat und Gesellsch. der Griechen 139. Ср. и E. Cavaignac, ц. м. II 449 сл.

---

[1] Kaerst, I² 163; Kornemann, Neue Jahrb. Klass Alt. XI (1908) 233 сл. И за Македония важи сѫщото, което казва Kjellén (der Staat als Lebensform, 81) за новитѣ държави: „жизнеспособни държави съ ограничено пространство се подчиняватъ на категоричната политическа повеля, да разширяватъ пространството си съ колонизация, присъединение или завоевание отъ различенъ характеръ“.

[2] Kaerst I² 164 сл; ср. Lenschau, Jahresber. klass. Alt 122 (1904), 250.

[3] Strab. VII fr. 11; App. Mak. 2; Paus. VII 8, 9; Steph. Byz. s. v. Ἀργέου νῆσος; Just. VII 1, 10.

[4] Strab. VII 7, 8; Steph. Byz. Ἄγρος № 7, 8; App. Syr. 63.

[5] Makedonien 95.

[6] Kaerst I 165.

почнало разширението на македонската мощь. Когато станало нужда, въ интереса на династията, да се съчини родословието й, малко извѣстниятъ орестийски Аргосъ лесно е могълъ да се замѣни съ прочутия въ сказанието пелопонески Аргосъ, дѣто едно врѣме царували Хераклидитѣ. Така съчиненото родословие е било признато отъ гърцитѣ, и както ще видимъ по-долѣ, е изиграло важна историческа роля.

II.

Македония въ прѣдисторическо врѣме. — Гръцки колонии по македоно-тракийския брѣгъ. — Легенди за произхода на македонското царство.

Македония по извѣстни причини е една отъ тия страни, които въ археологическо отношение сѫ още много малко изслѣдвани. Поради това не може да се каже много нѣщо за прѣдисторическата култура на племената, които сѫ населявали Македония въ тая епоха.

Въ Солунското поле сѫ констатирани доста плоски могили съ значителенъ размѣръ (напр. при Платанаки, Топшинъ и пр.), които сѫ произлѣзли чрѣзъ натрупване на поселищнитѣ пластове единъ върху другъ. Втора група прѣдставятъ конусообразнитѣ могили, които сѫ вѣроятно гробни могили.[1]

Остатъцитѣ отъ глинени сѫдове (керамика), които сѫ открити въ плоскитѣ могили, иматъ повечето врѣзани украси; рисуваната керамика е слабо застѫпена.[2] За формата на сѫдоветѣ не можемъ да си съставимъ понятие, защото цѣли сѫдове не сѫ намѣрени. Тая керамика, която по техника и орнаменти има извѣстна връзка съ керамиката на старата Троя, се приписва отъ нѣкои учени на тракийскитѣ племена, които сѫ живѣяли между Вардаръ и Струма.

Въ Дунавско-балканската область въ врѣме на новокаменния и новокаменно-мѣдния периодъ могатъ да се установятъ за сега двѣ културни групи съ рисувана керамика: молдавска (Молдава, Трансилвания, Буковина, Бесарабия) и тесалийска.[3] Трѣбва да забѣлѣжимъ, че Тесалия чакъ до бронзовата епоха е свързана по-тѣсно съ сѣвернитѣ, отколкото

---

[1] Ср. P. Träger, Zeitschr. Ethnol. 1902, стр. (62) сл. Пер. Спис. 1903, 482.

[2] H. Schmidt, Zeitschr. Ethnol. 1905, 91 сл.

[3] Ср. Wace and Thomson, Prehistoric Thessaly, 257 сл.

съ южнитѣ области.[1] Между тия двѣ главни групи стоятъ други културни групи, които се простиратъ отъ Сърбия къмъ истокъ и се свързватъ съ Троя; тия групи се характеризиратъ съ врѣзана керамика и орѫжия отъ централно-европейски типъ. Въ Сърбия (напр. Винча) прѣобладава наистина врѣзана керамика, но има и рисувана, която отговаря точно на тесалийската. Рисуваната керамика въ източна България по форма на сѫдоветѣ и декорация има връзка съ молдавската група, но си има и локални особености. Западнобългарскитѣ находки показватъ връзка съ Сърбия. Керамиката на Тракия е подобна на източнобългарската, но си има и свои характерни чърти; и въ нея прѣобладаватъ врѣзани орнаменти, особено комбинация на спирални образци съ геометрични. Характерно за орнаментиката на неолитската и неолитско-мѣдната керамика въ България е прѣобладаването на графитната боя. Нѣкои отъ каменнитѣ орѫдия въ България показватъ връзка съ Троя.

Дали Македония по своята прѣдисторическа култура трѣбва да се свърже по-близко съ Тесалия или съ Тракия и България, за сега не може да се каже. Това ще се рѣши тепърва слѣдъ основното изслѣдване на прѣдисторическата култура въ тая область.[2]

Въ горнитѣ слоеве на споменатитѣ македонски могили се срѣщатъ черепи отъ микенска керамика, която сигурно е била внасяна отвънъ. Това ни показва, че още въ врѣме на микенската епоха (14/13 в. пр. Хр.) южна Македония се намирала подъ влияние на културата, която цъвтѣла въ егейската область.

Отъ слѣднитѣ културни епохи материалътъ е още по-осѫдfestъ.

---

[1] D. Fimmen, Kretisch-myken. Kultur, 100 сл.

[2] Въ врѣме на войната френски археолози сѫ изслѣдвали прѣдисторически поселища въ Вардарската долина; събранитѣ данни позволявали да се свърже примитивната култура на Македония отъ една страна съ тракийската, отъ друга съ тесалийската: ср. Comptes-Rendus d'l'Acad. des inscr. 1919, 168.

[3] Р. Поповъ, Сп. Б. Ак. XVI 110 сл.

прѣдмети намиратъ най-близкитѣ си аналогии въ халщатски находки отъ Босна, Харватско и пр. и ни учатъ, че въ първитѣ столѣтия на послѣдното хилядогодие пр. Хр. културата на вжтрѣшна Македония е стояла въ тѣсна връзка съ тая на западнитѣ илирийски области.

По-късно се започва и елинското влияние върху Македония. Като главенъ проводникъ на елинската култура сж служели побрѣжнитѣ колонии, които сж подържали живи търговски сношения съ хинтерланда.[1] Трѣбва да забѣлѣжимъ, че брѣговетѣ на Македония и Тракия твърдѣ рано привлѣкли вниманието на гръцкитѣ колонисти. По македоно-пиерийския брѣгъ ние намираме евбейски колонии: Терма (до Тесалоника), Метона и Пидна, основани още въ VIII в. пр. Хр. Въ сжщото врѣме халкидци и еретрийци отъ Евбея усѣяли съ поселища тритѣ езика на Халкидския полуостровъ между Солунския и Орфански заливи. Въ врѣмето на Филипа II тука нброявали до 32 града,[2] повечето отъ които сж били малки земледѣлски колонии, основани отчасти въ прѣдгръцки поселища, както ни учатъ негръцкитѣ имъ имена (напр. Менде, Тороне, Сингосъ, Сане и пр.).[3] По-голѣмъ центъръ произлѣзълъ тука тепърва, когато повечето отъ тия градове се съселили (синойкизирали) въ Олинтъ[4] въ 432 г. пр. Хр. Въ колонизацията на тия области надвѣсъ ималъ гр. Халкида (въ Евбея), та по негово име билъ нареченъ цѣлиятъ полуостровъ. Еретрийци се установили главно въ Палена (дн. Касандра), която особно е пригодня за лозарство; по-важни градове тука били: Менде (при Каландра), Афитисъ (при дн. Атитосъ), Скионе (основанъ отъ ахейци отъ Пеллене). Върху истма (провлака), който свързва Палена съ материка, е била разположена важната колония Потидея (при дн. Хандаксъ), основана вѣроятно още прѣди 8-ия в. отъ Коринтъ. На сѣверния брѣгъ на залива, който дѣли Палена и Ситония (дн. Лонгосъ), се намирали селищата Сермиле[5] и Мекиберна (при

Моливопиргосъ). Въ Ситония главния градъ билъ халкидската колония Тороне (Тероне).[1] Въ планинския Акте (Атонъ), който притежавалъ малко пространство, годно за обработване, еретрийци основали петь поселища: Тиссосъ, Клеоне, Акротоой, Олофиксосъ, Дионъ. Въ Атонъ до късно се запазило старото смѣсено население: бисалти, крестони, едони и „тиренски пеласги“, които освѣнъ гръцки говорѣли и на своя езикъ. Когато около половината на VII в. еретрийската мощь била съсилана поради дългата борба съ Халкида, островъ Андросъ започналъ самостойна колонизационна дѣйность. Цѣлиятъ брѣгъ на Халкидика отъ Атонъ до Струма е билъ заетъ отъ негови колонисти: върху истма на Атонъ лежи Сане, по-насѣверъ Акантъ (при Йерисосъ) и Стагира (при Низворо), а на брѣга на Бисалтия не далечъ отъ устието на Струма — Аргилъ.

Отвждъ Струма се установили колонисти отъ Паросъ, чиято вражда съ Андросъ се дължи на съперничество въ колонизацията и търговията по тракийския брѣгъ. Около 660 г. пароси колонизирали острова Тасосъ подъ прѣдводителството на Телесиклъ, баща на лирика Архилоха. Отъ стиховетѣ на послѣдния, който участвувалъ въ поселването, узназаме, че колониститѣ отначало имали да се борятъ съ голѣми мжчнотии. Архилохъ нарича Тасосъ „трижъ нещастенъ градъ“; тамъ е събрана проклетията на цѣла Елада и пр. Освѣнъ това колониститѣ водили упорита борба съ тракийското племе саи, които населявали насрѣщния брѣгъ и не искали да допустнатъ тамъ неканенитѣ гости. Но тасосцитѣ надвили мжчнотиитѣ; тѣ спечелили часть отъ тракийския брѣгъ и златнитѣ мини при Скаптесиле въ Пангей (Кушница, Пърнаръдагъ), които около 480 г. давали годишенъ приходъ 80 таланта; основанитѣ по брѣга тѣхни тържища (емпории) Галепсъ, Ойсиме и пр. служели като посрѣдници въ търговията съ вжтрѣшностьта и лавали добъръ доходъ. Освѣнъ това тасосцитѣ продължавали да обработватъ златнитѣ руди въ самия островъ, които били открити още отъ финикянитѣ. Отъ всички тия извори тасосцитѣ около врѣмето на персийскитѣ войни имала годишенъ доходъ 200—300 таланта, тъй щото тѣ сами нѣмало нужда да плащатъ никакви данъци.

---

[1] Най-старитѣ македонски монети носятъ надписи съ йонийска азбука. Забѣлѣзва се въ Македония и коринтско влияние, което изхождало отъ колонията Потидея, а може би и отъ брѣга на Адриатическото море, който въ по-старо врѣме се намиралъ подъ коринтско влияние; ср. Niese, Gesch. der griech. Staaten I 24.

[2] Demosth. Phil. III 26.

[3] Ср. A. Struck, Maked. Fahrten I 44.

[4] Олинтъ (дн. Мириофитонъ) е билъ до 480 г. въ ржцѣтѣ на ботиситѣ.

[5] Развалини сѣверозападно отъ устието на р. Смиксисъ: Struck I 57.

---

[1] Развалини при метоха Асаниконъ: Struck I 62.

Иначе самиятъ островъ ималъ малко земя за земледѣлие; ненапразно Архилохъ го оприличава на „магарешки гръбъ, увѣнчанъ съ дива гора". Вино обаче се произвеждало въ достатъчно количество, та могло и да се изнася чакъ въ Сицилия и въ южна Русия. Въ културно отношение Тасосъ е игралъ важна роля: неговата азбука и монетна система били възприети отъ племената на Пангейската область и проникнали по стария търговски пѫтъ (по-сетнѣшна via Egnatia) чакъ до долня Македония.[1]

Казахме по-горѣ, че ние не знаемъ, въ кое врѣме македонцитѣ завзели долна Македония и основали своята държава. Едва ли старитѣ писатели сѫ разполагали съ нѣкаква историческа традиция за това старо врѣме. Тѣ ни прѣдаватъ само сказания, отъ които мѫчно може да се извади нѣкаква историческа ядка. Въ всѣки случай не ще бѫде излишно да се запознаемъ накѫсо съ тѣхъ.

Херодотъ, като говори за Александра I македонски, ни съобщава слѣдната легенда, която даваме тука въ прѣводъ: „Пердика, прадѣдо на тоя Александръ въ седмо колѣно, спечелилъ властьта надъ македонцитѣ по слѣдния начинъ. Отъ Аргосъ избѣгали при илирийцитѣ трима братя отъ потомцитѣ на Темена: Гаванесъ, Аеропъ и Пердика; отъ Илирия минали въ горня Македония и дошли въ града Лебея. Тукъ тѣ слугували за заплата при царя: единътъ пасѣлъ конетѣ, другиятъ—воловетѣ, третиятъ, най-младиятъ, Пердика—дребния добитъкъ. Жената на царя самичка имъ варѣла ядене, защото въ старо врѣме и владѣтелитѣ били бѣдни откъмъ пари (а не само простолюдието). Всѣки пѫть когато се пекълъ хлѣбътъ, хлѣбътъ на малкия Пердика ставалъ двойно по-голѣмъ отъ първоначалния си обемъ. Понеже това ставало постоянно, царицата обадила на мѫжа си. Послѣдниятъ, като чулъ, досѣтилъ се, че това е чудо, което прѣдсказвало нѣщо велико. Той повикалъ наетитѣ си слуги и имъ казалъ да напуснатъ страната му. Тѣ му отговорили, че е справедливо да си получатъ платата, па тогава да си отидатъ. Царьтъ, когото божеството лишило отъ разсѫдъкъ, като чулъ за платата, посочилъ на слънцето, чийто лѫчи проникнали въ кѫщата прѣзъ комина и казалъ: „ето достойна за васъ плата, която ви давамъ." По-старитѣ братя Гаванесъ и Аеропъ, като чули това, останали треснати; а малкиятъ, който случайно ималъ ножъ, казалъ: „приемаме царю, що давашъ" и съ ножа си обчерталъ върху пода слънчевата свѣтлина, слѣдъ което загребалъ три пѫти отъ слънцето въ пазухата си и се отдалечилъ заедно съ братята си.

Слѣдъ като се отдалечили, нѣкой отъ свитата на царя му обяснилъ, какво значи стореното отъ момчето и колко разумно то, най-младиятъ братъ, е взело даденото имъ отъ царя. Царьтъ, като чулъ това, ядосълъ се и пратилъ конници противъ тѣхъ, за да ги убиятъ. Въ тая область има рѣка, на която потомцитѣ на тия аргоски мѫже принасятъ жъртви като на спаситель. Водата на тая рѣка, слѣдъ като я прѣминали Теменидитѣ, придошла дотолкова, че конницитѣ не могли да минатъ прѣзъ нея. Слѣдъ това Теменидитѣ дошли въ друга область на Македония и се поселили близо до градинитѣ, които, както казватъ, принадлежели на Мида, сина на Гордия; въ тѣхъ растатъ диви рози, отъ които всѣка има по 60 листа и по мириса си надминаватъ всички други. Въ тия градини билъ уловенъ и Силенътъ, както разказватъ македонцитѣ. Надъ градинитѣ се простира планина на име Бермионъ, която е недостѫпна поради студа. Отъ тая мѣстность, слѣдъ като я завладѣли, тѣ прѣдприемали нападения и покорили и останалата Македония.

Отъ тоя Пердика Александъръ произлѣзълъ така: Александъръ билъ синъ на Аминта, Аминта — синъ на Алкета; баща на Алкета билъ Аеропъ; баща на Аеропа — Филипъ; баща на Филипа — Аргей; баща на Аргея — Пердика, тоя сѫщиятъ, който придобилъ царската власть".[1]

Значи въ началото на V в. пр. Хр се смѣтало, че македонската царска династия произхождала отъ аргоскитѣ Темениди, т. е. отъ рода на Херакла. По-късно това родословие било измѣнено въ смисъль, че за основатель и родоначалникъ на фамилията билъ поставенъ нѣкой си Каранъ,[2]

---

[1] За горното ср. Busolt, Griech. Gesch. I^2 453 сл.; Ed. Meyer, Gesch. des Alt. II 465, дѣто сѫ указани и античнитѣ свидѣтелства. За общия характеръ на колонизацията ср. A. Gwynn, Journ. of. Hell. Studies т. 38 (1918) стр. 88 сл.

---

[1] Сѫщото родословие познава и Тукидидъ (II 100), защото и той дава 8 прѣдходници на Архелая († 399 г.)

[2] Тая листа познава Теопомпъ, fr. 29 (Grenf.); ср. Synkell. p. 262 a (Müller, F H G. III 689); Justin. VII 1; Satyros fr. 21 у Müller III 164; Euseb. I 220, 230 (Schöne).

който не е познатъ нито на Тукидида нито на Херодота; тогава и сказанието за основаването на царството получило друга форма. Споредъ това сказание, което било използувано отъ Еврипида въ драмата му „Архелай",[1] Архелай, синъ на Темена, изгоненъ отъ братята си, отишълъ при (мигдонския?) царь Кисей; последниятъ, притисканъ отъ неприятели, обещалъ на Архелая да му даде царството и дъщеря си, ако го отърве отъ неприятеля. Архелай победилъ неприятелитѣ и поискалъ отъ Кисея обещаната награда; но последниятъ, по съвѣта на приятелитѣ си, не искалъ да изпълни обещанието си и дори се готвѣлъ да прѣмахне коварно Архелая. Именно той заповѣдалъ да изкопаятъ яма, да я напълнятъ съ разпалени въглища и да я покриятъ отгорѣ съ тънки клоне, та, като мине Архелай, да падне въ нея. Като узналъ за това отъ единъ робъ на царя, Архелай примамилъ Кисея ужъ да се разговорятъ насамѣ и го хвърлилъ въ ямата. Слѣдъ това, подбуденъ отъ едно прѣдсказание на Аполона, отишълъ въ Македония, прѣдвожданъ отъ коза, и тамъ основалъ града Еге по име на козата.

Основанието на Еге отъ Карана разказва Трогъ Помпей у Юстина (VII 1, 7): Каранъ събралъ войска отъ Гърция и по заповѣдь на оракула отишълъ въ Македония (Ематия); вървейки слѣдъ едно стадо кози, което влизало въ Едеса, той успѣлъ да се вмъкне незабѣлѣзано въ града поради дъжда и мъглата. Като си припомнилъ за оракула, който му поржчалъ да си търси царство съ помощьта на кози, рѣшилъ да основе тамъ столица и нарекълъ града Еге (Αἰγαί отъ αἴξ — коза). Отъ тогава въ всички походи войската се прѣдвождала отъ кози. Слѣдъ като прогонилъ Мида и другитѣ царе, обединилъ разнитѣ племена и основалъ македонското царство. По-просто е прѣдадено сказанието у Диодора[2] споредъ Теопомпа: Каранъ, братъ на аргивския царь Фейдонъ, отива въ Македония и помага на царя на ореститѣ, който воювалъ съ Кисея, царя на еордеитѣ; слѣдъ като успѣлъ да разбие еордеитѣ, получилъ половината отъ завоюваната область, която му обѣщалъ царьтъ на ореститѣ заради помощьта му. Тамъ той основалъ единъ градъ, отдѣто завоювалъ Македония и установилъ своята власть. Неговъ наслѣдникъ билъ Койносъ.

Павсаний (IX 40, 8) разказва, че Каранъ, слѣдъ като побѣдилъ Кисея, издигналъ побѣденъ знакъ (трофей), ала единъ лъвъ, излѣзълъ отъ Олимпъ, съборилъ трофея и го унищожилъ. Отъ това останало обичай, никой македонски царь да не поставя трофей слѣдъ побѣда надъ неприятеля.

Както виждаме, гръцкитѣ генеалози свързали Карана съ Фейдона[1] и го смѣтали като единадесети потомъкъ на Херакла или седми потомъкъ на Темена,[2] слѣдователно като съврѣменикъ на Ликурга. За да се попълни списъкътъ на царетѣ, между Карана и Пердика били вметнати царетѣ Койносъ и Тиримма.[3] Ала тия родословни прѣсмѣтания не сж почивали на сигурни данни. Теопомпъ поставялъ Фейдона въ 9-ия в., а Ефоръ въ 8-ия в. пр. Хр. И врѣмето на Карана е било опрѣдѣлено чрѣзъ прѣсмѣтане на поколѣнията (генерации). Когато е билъ съставенъ[4] списъкътъ на македонскитѣ царе, навѣрно е било установено точно само възцаряването на Александра I въ 498 г. пр. Хр.; Александъръ има деветь прѣдшественици, за които били прѣсмѣтнати деветь поколѣния, всичко 300 години (едно поколѣние $= 33^{1}/_{3}$ г.);[5] така е била установена 798 г. за начална година на Карана.

Когато Каранъ е билъ поставенъ на чело на македонския царски списъкъ, измислени били за него и двѣ родословия.[6] Ала опитътъ на Гутшмидъ[7] да извади отъ имената на родословията заключения за старата история на Македония съ право се отхвърля отъ историцитѣ.[8]

---

[1] Еврипидъ замѣстилъ името Каранъ съ Архелай, за да поласкае царя Архелая, при когото гостувалъ. Съдържанието на тая драма дава Hygin. fab. 219. Ср. Gutschmid, Kl. Schr. IV 54.

[2] Synkell. p. 261, D (Müller, FHG III 689); Диодоръ VII 16; Euseb. I 227 Schöne. Ср. Pausan. IX 40, 8.

---

[1] Вѣроятно не само защото той е билъ най-виденъ аргивски царь, ами защото Фейдонъ се срѣща и въ епирското сказание; а пъкъ майката на Александра Велики произхождала отъ епирски царски родъ (Busolt, I² 616). По тоя въпросъ ср. Gutschmid, 75

[2] Theop. fragm. 29 Grenf.

[3] Тѣ се срѣщатъ за пръвъ пжть у Satyros fr. 21 и въ по-сетнѣшнитѣ списъци. У Юстинъ VII 2 (който зависи отъ Теопомпа) и у Солина IX 13 слѣдъ Карана иде непосрѣдствено Пердика.

[4] Споредъ Gutschmid, Kl. Schr. IV 53, това е станало въ врѣме на Александра I, споредъ други въ врѣме на Архелая; ср. Busolt, Gr. Gesch. I² 618.

[5] Busolt, Griech. Gesch. I 618.

[6] Диодоръ у Sykell. 262 B.

[7] Kleine Schriften IV 66; ср. Duncker, Gesch. des Alt. VI 541.

[8] Kaerst, Hellenismus I² 166.

Изобщо въ тия легенди мжчно може да се открие историческа ядка, защото и домашнитѣ елементи, които тѣ съдържатъ, сж прѣработени и прѣиначени отъ грѣцкитѣ историци и митографи. Възможно е, че въ легендата за Карана се крие единъ зоолатриченъ митъ.[1] Македонцитѣ първоначално сж почитали единъ богъ-козелъ съ име Каранъ (= рогатъ);[2] понеже и вълнитѣ били означавани съ името aiges[3] — тѣ скачатъ като кози —, обиколениятъ съ буйни потоци гр. Едеса билъ нареченъ отъ тѣхъ съ името Еге (Αἰγαί).[4] Естествено легендата свързала града на козитѣ съ бога-козелъ, който е билъ носенъ и прѣдъ македонската войска (като знаме).[5] Царетѣ, които изкарвали произхода си отъ него, първоначално се кичели съ козя кожа, и отъ това облѣкло въ историческо врѣме останалъ само украсениятъ съ рогове шлемъ.

Друга слѣда отъ зоолатрия (култъ на животнитѣ) въ първобитната македонска религия Reinach намира въ името на македонския богъ на войната Тавлосъ (Θαῦλος = който дави), за който ще говоримъ по-долѣ въ отдѣла за религията. Може би въ македонската легенда Каранъ се е смѣталъ и като побѣдитель на Олимпийския лъвъ.

III.

Разширение на македонската мощь, васални княжества. — Пердика I, Аргей, Филипъ I, Аеропъ, Аминта I и отношенията му къмъ Атина. — Персitѣ въ Македония.

Изходната точка за разширението на македонската мощь къмъ долня Македония т. е въ областьта на долното течение на рѣкитѣ Аксий, Халиакмонъ и Лудиа, вѣроятно е билъ гр. Еге,[6] старата Едеса (дн. Воденъ), който до края на V в. билъ столица на царството, а послѣ, слѣдъ като тя била

---

[1] Ad. Reinach, Rev. des Et. Greques 1913, стр. 351 сл.

[2] Ср. Hesych. Καρανὸ· τὴν αἶγα. Κρῆτες; ср. Maiuri, Rendiconti dei Lincei 1910, 343.

[3] Hesych. αἶγες· κύματα; ср. Gutschmid, ц. м. 63 заб. 1.

[4] Tarn, Antigonos Gonatas 178, не одобрява свръзването на Еге съ aiges, защото изворитѣ не може да се означаватъ като морски вълни (κύματα). Той е наклоненъ да свърже това име съ Aigai въ Еолида, Aigina, Aigestaioi въ Епиръ и пр., които може би не сж грѣцки.

[5] Съ тая легенда се обяснява и обстоятелството, че въ монетитѣ на гр. Едеса се изобрязява козелъ: Head, Historia numorum стр. 198.

[6] Ср. Diod XVI 3, 92, XIX 52, XXII fr. 23. Just. VII 1. Arr. I 11, 1. Plin. n. h. IV 33.

прѣмѣстена въ Пела, останалъ като свещенъ градъ, дѣто се погребали македонскитѣ царе. По пжтя си завоевателитѣ размѣстили и изтикали илирийскитѣ и тракийскитѣ племена въ различна посока. За това разширение на македонската власть най-важно извѣстие дава Тукидидъ (II 99); то заслужава да бжде приведено тука изцѣло: „Къмъ македонцитѣ принадлежатъ наистина и линкеститѣ, и елимиотитѣ, и други племена по-нагорѣ, които сж съюзници или поданици на македонцитѣ, но си иматъ свои собствени царе. Сегашната приморска Македония придобилъ най-напрѣдъ Александъръ, баща на Пердика, и прѣдцитѣ му, Теменидитѣ, които произлизали отъ Аргосъ; тѣ зацарували, слѣдъ като изгонили съ оржжие въ ржка отъ Пиерия пиеритѣ, които послѣ обитавали Фагретъ и други мѣста подъ Пангей отвждъ Стримонъ; (и до сега мѣстото подъ Пангея къмъ морето се казва Пиерийска долина). Отъ тъй наречената Ботиея тѣ тъй сжщо изгонили ботиеитѣ, които сега живѣятъ въ съсѣдство съ халкидянитѣ. Отъ Пеония спечелили покрай р. Аксия тѣсна ивица, която се простира до Пела и до морето; отвждъ Аксий до Стримонъ владѣятъ тъй наречената Мигдония, отъ дѣто прогонили едонитѣ. Отъ сегашната Еордея изтикали еордеитѣ, отъ които повечето погинали, а малка часть отъ тѣхъ се поселила около Фиска; отъ Алмопия изгонили алмопитѣ. Тия македонци покорили и други племена, надъ които владѣятъ и до днесъ, сжщо и Антемунтъ, Грестония, Бисалтия и голѣма часть отъ земята на собственитѣ македонци. Това всичко се нарича Македония".

Нѣкои историци се съмняватъ въ достовѣрностьта на това извѣстие на Тукидида; Costanzi,[1] както изглежда, приема, че то се дължи на комбинация, съ която се обяснява появата на еднакви племена (напр. ботиеи, пиери) въ разни области на македонската държава. И дѣйствително, едва ли може да се приеме, че е сжществувала писмена историческа традиция въ Македония прѣди врѣмето на Александра I; наистина писмото рано ще да е проникнало въ Македония чрѣзъ посрѣдството на халкидскитѣ колонии, ала то едва ли се е употрѣбявало много въ тая първобитна епоха на македонската история. А пъкъ устното прѣдание, което ще да е сжществувало въ царската фамилия, е твърдѣ мѫтенъ изворъ. При все това нѣмаме достатъчно основание да отхвърлимъ Тукидидовото извѣстие, макаръ да е комбинация. Появата на еднакви имена въ разни покрайнини на Македония може дѣйствително да се обясни чрѣзъ доброволно или насилствено размѣстване на населението.

---

[1] Ц. м. 27; Cavaignac, Hist. de l'ant. II. 440.

За врѣмето на завоеванията Тукидидъ не говори нищо; вѣроятно е, че тѣ сѫ вървѣли постепенно. Антемунтъ е билъ взетъ отъ Аминта I (ср. по-долѣ стр. 43), а Бисалтия и Пиерия тепърва отъ Александра I, вѣроятно слѣдъ гърко-персийската война. Като най-стара придобивка трѣбва да се смѣта областьта между Аксий и Халиакмонъ (старата Ематия), която дори и въ по-късно врѣме, слѣдъ като македонското царство вече доста порасньло, си запазило име Македонида.[1]

Тукидидъ (II 99) съобщава, че линкеститѣ и елимиотитѣ и други племена били васали на Македония; между послѣднитѣ трѣбва да причислимъ Пелагония, девриопитѣ, еордеитѣ[2] и Ератира,[3] но не и ореститѣ, които въ 429 г. пр. Хр. сѫ напълно независими (Thuc. II 80, 3). Отвждъ Линкестида и планината Бойонъ (дн. Грамосъ) Македонското царство до врѣмето на Филипъ II не се е простирало.

Ние не знаемъ, какви сѫ били отношенията на горѣпоменатитѣ васални княжества къмъ Македония; може да се прѣдполага, че зависимостьта имъ отъ Македония ще да е била различна въ разни врѣмена; борбитѣ, които водятъ македонскитѣ царе въ V и IV в. противъ тия княжества показватъ, че тѣ не били наклонни да се откажатъ лесно отъ своята независимость; при пръвъ удобенъ случай тѣ отхвърляли македонския суверенитетъ. Нѣмаме свѣдѣния и за тѣхнитѣ задължения къмъ македонския царь: прѣдполага се, че освѣнъ помощна войска тѣ давали на царя и нѣкакви

---

[1] Herod. VII 127. Македонида е областьта на истокъ отъ р. Лудия, навѣрно до Вардаръ. Ср. K. O. Müller, Wohnsitze des maked. Volkes 29; Abel, 140; Costanzi 36.

[2] Ср. Strab. VII. 7, 8. — У Херодота VII 185 сордеитѣ се споменуватъ отдѣлно отъ македонцитѣ, отъ което се вижда, че въ врѣмето на персийскитѣ войни имали извѣстна автономия.

[3] Мѣстоположението на Ератира е неопрѣдѣлено, трѣбва да се търси въ съсѣдство съ Елимея.

давнини въ пари или натура.[1] Пълното обединение на Македония става тепърва въ врѣмето на Филипа II[2].

Споредъ Херодота и Тукидида пръвъ македонски царь билъ Пердика, когото старитѣ хронографи поставятъ въ началото на VII в. (ок. 707—660).[3] И за слѣднитѣ царе нѣмаме токо-речи никакви положителни свѣдѣния.[4]

Синътъ на Пердика, Аргей, царувалъ 15 г. (ок. 659—645 пр. Хр.). Имаме свѣдѣние за война,[5] която водилъ Аргей съ Галаура, царя на илирийското племе тавлантии, които живѣяли въ южна Илирия. Ако това извѣстие е вѣрно, ще трѣбва да приемемъ, че тавлантиитѣ прѣдприели грабителски походъ въ Македония, който билъ отблъснатъ. Разказва се, че Аргей, като не разполагалъ съ достатъчно войска, поржчалъ на македонскитѣ дѣвици, снабдени съ тирси, да се покажатъ на неприятелитѣ отъ планината Еребоя(?). Когато почнали да слизатъ отъ планината, размахвайки тирситѣ си, неприятелитѣ помислили, че това е войска и се отдръпнали, като оставили своя багажъ. За споменъ на тая побѣда Аргей посветилъ храмъ на Диониса Псевданоръ (Ψευδάνωρ) и отъ тогава македонскитѣ вакханки, които се наричали клодони (Κλώδωνες), почнали да се наричатъ мималони (Μιμαλλόνες).

Дори и да приемемъ, че походътъ на тавлантиитѣ е исторически, едва ли може да се съмняваме, че стратегемата, която разказва Полиенъ, е измислена да обясни имената Псевданоръ и Мималони; това е единъ етиологически митъ.[6] Интересно е обаче да се изтъкне, че вече въ най-старата история илиритѣ се явяватъ като неприятели на Македония — едно неприятелство, което се протака като червена нишка прѣзъ цѣлата македонска история.

Разказва се[7] сѫщо, че Аргей пръвъ почналъ да укрѣпя градоветѣ съ стѣни; но това извѣстие противорѣчи на Тукидида, който приписва това дѣло тепърва на царя Архелая, и трѣбва слѣдователно да се отхвърли като недостовѣрно.

---

[1] U. Köhler Sitzungsber. Berl Akad. 1893, стр. 501.

[2] Партикуларизмътъ отчасти се запазилъ и по-късно; когато римлянитѣ прѣди битката при Киноскефале нахълтали въ Македония, Орестида се присъединила къмъ неприятелитѣ.

[3] Gutschmid, Kl. Schr. IV 52

[4] Диодоръ 7, 16 съобщава, че когато Пердика искалъ да уголѣми царството си, допиталъ се до Делфийския оракулъ.

[5] Polyaen IV. 1 (черпено отъ Kallimachos, Etym. Magn. 587, 53.)

[6] Ср. Hofmann Makedonen 94, Schütt, Untersuch. zur Gesch. der Illyrier 29. Сѫщо и Costanzi ц. с. 32 отхвърля той разказъ.

[7] Synkellos p. 212. (Bon.) — Бѣлѣжката на Justin. VII 2, 5, за Аргея не ни учи нищо.

И за сина и наслѣдника на Аргея Филипъ I (644—640 г.) се разказва, че падналъ въ сражение съ илиритѣ, като оставилъ за наслѣдникъ малолѣтния си синъ Аеропъ I (639—574 г. пр. Хр.). Илиритѣ отново нападнали Македония и разбили македонската войска; тогава македонцитѣ донесли малкия царь съ люлката му, поставили я задъ бойната линия и подновили борбата съ неприятеля си; сражавайки се за своя царъ, тѣ разбили неприятеля.[1] Разбира се, че това е легенда, безъ никаква историческа стойность;[2] ала самиятъ фактъ, войната съ илиритѣ, може да е исторически.

Възможно е, че при тия борби съ илиритѣ сж играли извѣстна роля и линкеститѣ, които поради географското си положение между собствена Македония и Илирия, не могли да останатъ неутрални. Заплашвани отъ засилващата се македонска мощь, тѣ естествено трѣбвало да подирятъ опора у съсѣднитѣ илири. Така ще си обяснимъ обстоятелството, че линкеститѣ, чакъ до врѣме на Александра Велики, сж били люти врагове на Македония.[3]

Заслужва внимание и обстоятелството, че въ по-старата македонска история не се говори никакъ за княжествата на линкеститѣ, елимиотитѣ, ореститѣ, като че ли тѣ не сжществували. Това показва, че традицията за първитѣ македонски царе е била прѣработена въ врѣмето на Филипа II и Александра, когато тия княжества вече били погълнати отъ македонското царство.[4]

За царя Алкета (573—541 г. пр. Хр.) незнаемъ нищо. Съ Аминта I, синъ на Алкета (ок. 540—498 г. пр. Хр.), стжпваме вече на по-здрава историческа основа, при всичко че и за него имаме твърдѣ малко свѣдѣния. Знаемъ, че той поддържалъ връзка съ писистратидитѣ въ Атина. Слѣдъ като Писистратъ билъ изгоненъ отъ Атина (ок. 550 г.), отишълъ въ Халкидика и накаралъ жителитѣ на мѣстностьта Райкелъ (Ραίκελος) при Термейския (Солунски) заливъ да си основатъ

---

[1] Justin VII. 2. 6 сл. Amm. Marc. 26, 9, 3. За ролята на люлката ср. Hahn, Alban. Studien I 206.
[2] Gutschmid, Kl. Schr. IV 40.
[3] Ср. Abel, стр. 142 и Schütt, ц. м. 30.
[4] Costanzi, 33.

градъ (съ синойкизъмъ);[1] подиръ това се отправилъ къмъ Пангей, дѣто почналъ да обработва рудница и да набира наемници, за да се върне силомъ въ Атина. Навѣрно въ това врѣме Писистратъ ще е да влѣзълъ въ приятелски сношения съ Аминта, който е мислилъ да използува въ свой интересъ влиянието на Писистрата въ синойкизираната отъ него областъ. И слѣдъ връщането си въ Атина Писистратъ ще да е поддържалъ търговски сношения съ Македония. Слѣдъ падането на тиранията въ Атина (510 г. пр. Хр.) Аминта дори прѣдложилъ на изгонения Писистратовъ синъ Хипий областьта Антемунтъ като подаръкъ (Her. V 94); Хипий обаче отказалъ да я приеме;[2] значи въ това врѣме Аминта е владѣялъ вече тая областъ.[3] Къмъ сѣверъ границата на държавата му достигала близо до планина Дисоросъ (Her. V 17).

Слѣдъ като персийскиятъ царь Дарий се върналъ отъ несполучливия скитски походъ (ок. 514 г. пр. Хр.), пълководецътъ му Мегабазъ съ сухопжтна войска покорилъ Перинтъ и сѣверния брѣгъ на Егейско море. Перситѣ искали да взематъ и плодородната Струмска областъ съ нейнитѣ златни и сребърни рудници (Пангей и Дисоросъ); тука тѣ водили упорити борби съ пеонцитѣ, една часть отъ които била изселена въ М. Азия.[4] И Аминта билъ принуденъ да признае върховната власть на Персия.[5] Херодотъ разказва, че Мегабазъ изпратилъ седемь видни персийци при Аминта, за да искатъ вода и земя за Дария. Аминта далъ исканото, съ което се призналъ за васалъ на Персия, и слѣдъ това поканилъ пратеницитѣ на гощавка. При гощавката перситѣ пожелали да имъ доведатъ и жени, защото споредъ персийския обичай и женитѣ участвували въ пиршествата. Аминта отговорилъ, че това не е македонски обичай, но за да угоди на новия си господаръ, пратилъ да повикатъ жени. Когато послѣднитѣ седнали между тѣхъ, пратеницитѣ, които били вече пияни, почнали да ги закачатъ. Синътъ на Аминта, Александъръ, който присжтствувалъ на тая сцена, не можалъ да прѣтърпи това, ами отпратилъ баща си отъ гощавката и казалъ на пратеницитѣ да пуснатъ женитѣ да се измиятъ, слѣдъ което тѣ пакъ щѣли да се върнатъ при тѣхъ. Александъръ обаче прѣоблѣкалъ нѣколко младежи въ женски дрехи, далъ имъ кинжали и ги изпратилъ при перситѣ. Когато тѣ почнали да ги закачатъ, мислейки че сѫ жени, младежитѣ ги избили заедно съ прислугата имъ. Не дълго слѣдъ това Мегабазъ изпратилъ хора да издирятъ, какво е станало съ пратеницитѣ. Ала Александъръ ги подкупилъ съ много пари, а на главатаря имъ Бубаресъ, синъ на Мегабаза, далъ за жена сестра си Гигея,[1] та по такъвъ начинъ работата била потушена.[2]

---

[1] Arist. Ath. pol 15, 2; Busolt, Gr. Gesch 1^2 323.
[2] Ср. Miller, Pauly-Wissowa R. E. VIII 1704.
[3] Kaerst, Hellenismus I 168. — Costanzi (Studi 34) прѣдполага, че Антемунтъ била васална на Македония държавица
[4] Г. И. Кацаровъ, Пеония стр. 42
[5] Her. V 17—21; Just. VII 3

По брѣга на Тракия перситѣ съградили крѣпости: напр. Дорискъ не далечъ отъ устието на Хебросъ (Марица) и Еионъ при Струма (Her. VIII. 105—108). Милетскиятъ тиранъ Хистией, заради заслугитѣ си къмъ Дария въ врѣме на скитския походъ получилъ за награда едонската крѣпость Миркинъ, за да основе тамъ колония. Ала Мегабазъ скоро разбралъ плановетѣ на тоя хитъръ гъркъ, който кроялъ да се закрѣпи здраво въ тая плодородна мѣстность, богата съ дървенъ материялъ и рудници и издѣйствувалъ отъ Дария, да го повика обратно въ Суза (Хер. V 23).

Слѣдъ Ионийското възстание зетьтъ на Хистиея Аристагоръ, заедно съ своитѣ партизани отъ Милетъ, избѣгалъ въ Миркинъ; ала сѫщата година (497 пр. Хр.) при единъ походъ въ вѫтрѣшностьта на страната тѣ били избити отъ тракитѣ при мѣстностьта „Деветь пѫтища“ (Ἐννέα ὁδοί).[3]

Аминта до края на живота си останалъ васалъ на Персия; както видѣхме, той дори се сродилъ съ единъ виденъ персиецъ, може би роднина на царя. Може да се прѣдполага, че тия по-тѣсни връзки съ Персия сѫ били използувани отъ Аминта, за да засили властьта и авторитета си въ новоприсъединенитѣ къмъ Македония области.[4]

---

[1] Гигея родила на Бубаресъ синъ, нареченъ Аминта по име на дѣдо си; нему Ксерксъ подарилъ гр. Алабанда въ Фригия (Her VIII 136).

[2] Herod. V 17 сл; VII 21. M. Duncker, Gesch. des Alt VI^{5} 545 (ср. Busolt, Gr. Gerch. II 529), казва, че разказътъ на Херодота произлиза отъ македонска традиция; той прѣслѣдва тенденция да обясни, защото сестрата на гъркофила Александра станала жена на персиецъ, и да изтъкне неговата смѣлость въ сравнение съ отстѫпчивостьта на Аминта. Ср. и Costanzi, Studi 35, който сѫщо твърди, че тоя разказъ не заслужава довѣрие. Напротивъ Ed. Meyer Gesch. III. 296, както изглежда, не се съмнява въ неговата достовѣрность.

[3] Her. V 124 сл.; Thuc. IV 102. — По късно (493 г.). Хистией се опиталъ да вземе Тасосъ, но не сполучилъ (Her. VI 28)

[4] Costanzi, ц. м. 34.

IV.

Александъръ I Филелинъ. — Ксерксъ въ Македония. — Ново разширение на македонската държава. — Свръзка на Македония съ Елада — Значение на Пангейската область и борбитѣ за нея; ролята на Александра въ тия борби

Слѣдъ смъртьта на Аминта I на прѣстола се качилъ синъ му Александъръ I (498 — 454 г. пр. Хр.), който билъ нареченъ Филелинъ.[1]

Другиятъ синъ на Аминта, Аридей (Ἀρριδαῖος), получилъ княжеството Елимея, което управлявалъ като васалъ на Александра.[2]

Когато вслѣдствие на Ионийското възстание персийската власть надъ Македония и Тракия била прѣкъсната, Александъръ побързалъ да завърже сношения съ Елада, особно съ Атина, съ която по-рано и баща му поддържалъ връзки. Той си спечелилъ заслуги за атинцитѣ, които дохождали въ Македония, та затова Атина му дала почетна титла „благодѣтель“ (εὐεργέτης) и го назначила за проксенъ (πρόξενος) т. е. за официаленъ покровитель на атинцитѣ въ Македония (Herod. VIII 136).

Походътъ на персийския генералъ Мардоний противъ Елада въ 492 г. засегналъ отново и Македония; Херодотъ (VI 45; VII 108) изрично съобщава, че Мардоний покорилъ Македония.[3] Ала, както е извѣстно, тоя походъ се свършилъ съ катастрофа: сухопѫтната персийска войска пострадала въ Македония отъ тракийското племе бриги, а пъкъ флотата прѣтърпѣла корабокрушение при Атонъ.[4] Въпрѣки това Македония и Тракия си останали подъ персийска власть и продължавали да плащатъ опрѣдѣления трибутъ.[5]

Въ врѣме на Ксерксовия походъ (480 г.) Александъръ I трѣбвало да помага на персийцитѣ съ войска (Herod. VII 185);[6]

---

[1] Тоя прѣкоръ, съ които се изтъкватъ гръкофилскитѣ стремежи на Александра, се срѣща тепърва у по-късни автори: Schol. Thuc. I 57; Harpocr. s. v. Ἀλέξανδρος; Dio Chrys. Or. II p. 23; но вѣроятно е, че е билъ така нарицанъ и отъ по-старитѣ историци.

[2] Ср. Schol. Thuk. I 57; Abel, Makedonien 155.

[3] Ср. Duncker, Gesch. des Alt. VII^{5} 99.

[4] Herod VI 44, 45.

[5] Отъ тоя трибутъ сѫ вѣроятно монетитѣ отъ Александра I и отъ едонския царь Гета, намѣрени въ ново врѣме въ коритото на р. Тигъръ; ср. Duncker, Gesch. des Alt. VII 104. Head, historia numorum, стр. 201.

[6] Споредъ Юстинъ VII, 4 Ксерксъ подарилъ на Александра властьта надъ земитѣ, които се простирали между Олимпъ и Хемъ; това е легенда, защото извѣстно е, че слѣдъ битката при Саламинъ още е сѫществувало

ала, споредъ гръцката традиция неговитѣ симпатии били на страната на елинската кауза. Когато елинитѣ завзели прохода Темпе (прол. 480 г.), прѣзъ който минува главниятъ пѫть отъ долня Македония къмъ долината въ р. Пеней въ Тесалия, Александъръ чрѣзъ пратеници имъ извѣстилъ за огромнитѣ войски на перситѣ и ги съвѣтвалъ да напуснатъ това опасно мѣсто (Herod. VII 173). Слѣдната година Александъръ заедно съ племенника си Аминта билъ изпратенъ отъ Мардония въ Атина, за да убѣди атинцитѣ да се присъединятъ къмъ Персия, като запазятъ автономията си;[1] Александъръ посъвѣтвалъ атинцитѣ да приематъ това прѣдложение;[2] обаче тѣ отказали.

Въ битката при Платея и македонската помощна войска трѣбвало да се бори противъ атинцитѣ (Herod. IX 31); прѣзъ нощьта прѣди битката Александръ отишелъ тайно въ атинския станъ, за да съобщи на атинцитѣ, че перситѣ имали лоши прѣдзнаменования при жъртвоприношението и да имъ издаде плана на Мардония (Herod. IX 44 сл.; Plut. Arist. 15).

Тия свѣдѣния на Херодота, който твърдѣ много симпатизира на Александра,[3] възбуждатъ извѣстно подозрѣние, защото едва ли можемъ да се съмняваме, че Александъръ до битката при Платея билъ вѣренъ васалъ на перситѣ, толкова повече че персийскиятъ суверенитетъ не билъ тежъкъ за Македония; съ това се съгласява и обстоятелството, че дори слѣдъ поражението на Мардония при Платея, Македония не отпаднала веднага отъ персийцитѣ; ние виждаме именно, че слѣдъ Платейската битка персийскиятъ пълководецъ Артабазъ миналъ не обезпокояванъ прѣзъ Македония (Herod. IX 89) и дори ималъ възможность да обсажда гр. Олинтъ, което не би могълъ да стори, ако имаше задъ гърба си неприятель.[4] Слѣдъ като минала напълно Персийската опасность Александъръ могълъ да изкаже открито симпатиитѣ си къмъ Елада; неговата златна статуя била поставена въ Делфи на

царството на бисалтитѣ и крестонитѣ (Herod. VIII 116); ср. Costanzi 37; Perdrizet, Klio X 18. Cavaignac, II 440 смѣта извѣстието на Юстина за достовѣрно.

[1] Herod. VIII 136 съобщава, че Мардоний пратилъ Александра, защото знаялъ, че послѣдниятъ се ползувалъ съ почить у атинцитѣ, понеже билъ тѣхенъ благодѣтель и гостоприемецъ (πρόξενος); вижда се, че Атина още прѣди войната ще да е подържала приятелски спошения съ Александра.

[2] Herod. VIII 136; 140—144; Demosth: Philip. II 11; Ср. Kaerst у Pauly-Wissowa RE. I 1411.

[3] Ср. Herodotos erkl. von Stein, т. III^5 стр. 21.

[4] Ср. Costanzi, Riv. di storia ant. X. 381.

сѫщото мѣсто, дѣто се намирала статуята, направена отъ персийската плѣчка и посветена въ Делфи отъ гърцитѣ (Herod. VIII 121).[1] Но това не значи, че неговата политика е била елинска; ясно е, че Александъръ прѣслѣдвалъ свои собствени цѣли, за постигането на които нагаждалъ политиката си споредъ обстоятелствата. Той билъ вѣренъ на Персия, додѣто била могѫща; слѣдъ като тя била изтикана отъ Европа, той се сближилъ отново съ Атина; но това не му побъркало да дѣйствува и противъ нея, когато тя почнала да става опасна за Македония.

Споменахме по-горѣ (стр. 40), че споредъ Тукидида линкеститѣ, елимиотитѣ и други племена си имали свои собствени царе, но се намирали въ съюзно или зависимо отношение къмъ Македония. Абелъ[2] се е опиталъ да докаже, че именно Александъръ I сломилъ по раншната независимость на горномакедонскитѣ княжества, като се е възползувалъ отъ персийскитѣ сили въ врѣме на Ксерксовия походъ. Ала това не може да се докаже; по-вѣроятно е, че подчинението на тия области е станало въ разни врѣмена и при разни обстоятелства.

Слѣдъ персийската буря Александъръ продължилъ завоювателната политика на своитѣ прѣдходници; той завзелъ Крестония и Бисалтия и стигналъ до Струма. Тукъ въ областьта на планината Дисоросъ (Круша планина) при езерото Прасиада (Бутково) Александъръ почналъ да обработва сребърна рудница, която му донасяла дневно единъ талантъ сребро (Herod. V 17). Отъ врѣмето на Александра почватъ сребърнитѣ македонски монети, сѣчени споредъ монетната система на бисалтитѣ и другитѣ околни тракийски племена,[3] чийто монети сега се замѣстватъ отъ македонскитѣ. Александъръ присъединилъ къмъ Македония и тракийската область Пиерия, сѣверно отъ Олимпъ, заедно съ града Пидна. Той владѣялъ сѫщо и важното пристанище на Солунския заливъ Терма (Thuc. I 61; 137).

---

[1] Въ писмото на Филипа II до Атина (Demosth. XII 21) се казва, че Александъръ завзелъ мѣстото на бѫдащия Амфиполъ, и отъ паритѣ, взети отъ продажбата на заловенитѣ тамъ персийци, направилъ статуята си, която посветилъ въ Делфи; това неможе да бѫде вѣрно: тая традиция вѣроятно е била измислена въ двора на Филипа, за да му послужи като оправдание въ борбата му за Амфиполъ противъ Атина (Ср. Perdrizet, Klio X 18). Погрѣшно е и съобщението на Демостена (XXIII 200), че Пердика(!) прѣслѣдвалъ персийската войска, която се връщала прѣзъ Македония слѣдъ битката при Платея. Напротивъ Kaerst, Hellen. I^2 168 приема, че Александъръ дѣйствително спомогналъ за окончателното прогонване на перситѣ; въ послѣдното мѣсто на Демостена погрѣшно било поставено името на Пердика вмѣсто това на Александра.

[2] Abel, Makedonien vor König Philipp 153; противъ него Costanzi, Studi 37.

[3] B. Head, Historia numorum 2-о изд. 218 сл. Мушмовъ. Ант. монети стр. 448.

Голѣмо значение за бѫдещата история на Македония има обстоятелството, че Александъръ влѣзълъ въ тѣсна свръзка съ елинския свѣтъ. Сега започва съзнателенъ стремежъ да се сближи Македония съ елинската култура. Вѣроятно още прѣди персийскитѣ войни[1] Александъръ билъ допуснатъ да вземе участие въ олимпийскитѣ игри, дѣто спечелилъ побѣда въ надбѣгване; ала за да бѫде допуснатъ, той доказалъ на елинодикитѣ, че е аргивецъ, потомъкъ на Темена (Herod. V 22). Керстъ прѣдполага, че тъкмо тогава било съчинено родословието, което свързвало македонската династия съ най-именития елински родъ — Хераклидитѣ; това родословие, макаръ измислено, е било отъ голѣмо значение за политическото положение на Македония спрѣмо Елада. То съдържало притезание за влияние върху елинскитѣ работи, съ него могла да се оправдае намѣсата на Македония въ политическия животъ на Гърция. „Когато дошло врѣмето, въ което македонското царство могло да се намѣси рѣшително въ сѫдбинитѣ на Елада, панелинската политика на Филипа, която спечелила за монархията на Аргеадитѣ хегемонията надъ Елада, е могла да се свърже съ произхода на неговия родъ отъ аргоскитѣ Хераклиди; и когато по-нататъкъ елинската култура се разпространила по свѣта, божескиятъ родоначалникъ на Хераклидския родъ показвалъ пѫтя на младия завоеватель на свѣта. Великиятъ Александъръ вървѣлъ по слѣдитѣ на Херакла, когато прѣминавалъ свѣта по нови, непознати пѫтища“ (Kaerst).

Керстъ[2] изтъква по-нататъкъ, че безъ връзка съ елинската култура Македония не би могла да играе рѣшителна роля въ областитѣ, стоящи подъ влиянието на тая култура; благодарение на тая връзка македонското царство могло да се издигне надъ съсѣднитѣ тракийски и илирийски княжества и да спечели трайна политическа власть. „Вѣкътъ, който се

---

[1] Въ 496 г. пр. Хр. спорѣдъ Duncker, Gesch. VII 100.

[2] Kaerst, Hellenismus I² 169.

простира отъ възкачването на Александра I до смъртьта на Архелая, положилъ основа за оная връзка между Македония и Гърция, която чрѣзъ дѣлата на Филипа и Александра е обусловила сѫдбинитѣ на древното човѣчество“.

Има едно извѣстие[1], че великиятъ гръцки поетъ Пиндаръ се намиралъ извѣстно врѣме въ двора на Александра; до колко е вѣрно това, не може да се каже; ала единъ запазенъ малъкъ откѫслякъ[2] отъ похвална пѣсень (ἐγκώμιον) за Александра I ни показва, че Пиндаръ дѣйствително е поддържалъ нѣкакви сношения съ тоя македонски царь.[3]

Слѣдъ разрушението на Микена отъ аргивцитѣ (468 г. пр. Хр.), една часть отъ микенцитѣ намѣрила убѣжище въ Македония;[4] това безспорно е помогнало да се засили още повече елинизацията на тая страна.

Слѣдъ образуването на атинския морски съюзъ найблизката задача на Атина била окончателното прогонване на персите отъ брѣга на Тракия. Въ Еионъ на устието на Струма се държалъ още персийскиятъ комендантъ Богесъ. Въ 476 г. Кимонъ обсадилъ тая крѣпость; съсѣднитѣ тракийски племена, които мразѣли гърцитѣ и се бояли отъ тѣхнитѣ хищни инстинкти, докарвали припаси на обсадения персийски гарнизонъ; затова Кимонъ прѣдприелъ походъ нагорѣ по Струма, и разрушилъ наколнитѣ села и крѣпоститѣ на тракитѣ, за да изолира крѣпостьта напълно. Кимонъ прѣдложилъ Богесу да прѣдаде крѣпостьта и да се отдръпне свободно въ Азия, ала Богесъ отказалъ. Когато се свършила храната му, той заповѣдалъ да приготвятъ единъ костеръ, убилъ жената, дѣцата, наложницитѣ си и робитѣ си и ги хвърлилъ въ огъня; слѣдъ това запокитилъ всичкото си злато и сребро въ Струма и самъ се изгорилъ на костера (вѣроятно пролѣтьта 475 г.).[5]

---

[1] Solin. IX 14.

[2] Pind. fr. 97 Bergk.

[3] Възъ основа на една бѣлѣжка у Suidas (s. v. Ἑλλάνικος): διέτριψε σὺν Ἡροδότῳ παρὰ Ἀμύντᾳ (погрѣшно вм. Ἀλεξάνδρῳ или Περδίκκᾳ) κατὰ τοὺς χρόνους Εὐριπίδου καὶ Σοφοκλέους, се прѣдполага, че и Херодотъ прѣбивавалъ при Александра. Ср. Herodotos, erkl. von Stein, I, уводъ стр. LXVIII.

[4] Pausan. VII 25, 6. Ed. Meyer, Gesch. d. Alt. III 588.

[5] Ср. Her. VII 107; Thuc. I 98; Demosth. XXIII 199; Ps. Demosth. XIII 23; Plut. Kim. 7; Paus VIII 8, 9 (съ бѣлѣжката на Perdrizet, Klio X 9); за хронологията Busolt, Griech. Gesch. III 1, 102; Ed. Meyer, Gesch. III 492. Въ тоя Кимоновъ походъ е участвувалъ и трагикътъ Есхилъ, който сега се запозналъ съ струмска Тракия (ср. Перси, стр. 867 сл.): Perdrizet, Klio X 8.

Завземането на Еионъ атинцитѣ смѣтали като велико дѣло и обсипали Кимона съ почести: това стратегично мѣсто било ключъ къмъ надарената съ голѣми богатства Пангейска область;[1] тамъ имало злато и сребро, жито, коне и другъ добитъкъ, риба, дървенъ материалъ за кораби; тукъ е било и пазарище за търговията съ соль съ вѫтрѣшнитѣ тракийски племена. Интересътъ къмъ тая область билъ твърдѣ силенъ въ Атина прѣзъ това врѣме;[2] били измислени дори разни басни, за да се докаже, че Атина имала старо право да владѣе тия мѣста; отъ сега се срѣща въ Атина и лично име Стримодоръ (даръ на Струма).[3] Разбираме, защо атинцитѣ се опитали да устроятъ една колония на мѣстото „Девеіь пѫтища“ (Ἐννέα ὁδοί),[4] дѣто по-късно изникналъ Амфиполъ; въ начало на лѣтото (475 г. пр. Хр.) колониститѣ начело съ Ликурга, Лисистрата и Кратина потеглили къмъ това мѣсто, ала тѣ били избити отъ тракитѣ (едонитѣ), които ревниво пазѣли хубавата си земя и не искали да допуснатъ гърци да се поселятъ тука.[5]

Гърцитѣ отъ Тасосъ отдавна се запознали съ природнитѣ богатства на срѣщния тракийски брѣгъ, дѣто основали и търговски фактории. Херодотъ (VI 46) съобщава, че ок. началото на петия вѣкъ тѣ получавали 80 таланта приходъ отъ златнитѣ рудници при Скаптесиле (въ източни Пангей).[6] Слѣдъ персийската война и тѣ влѣзли въ атинския морски съюзъ; но не се минало дълго и избухналъ конфликтъ между Атина и

---

[1] A. Boué, Turquie d'Europe, 1840 I 196 нарича Серското поле единъ отъ диамантитѣ на византийската корона.

[2] По-рано още атинцитѣ познавали тия мѣста; когато Писистратъ билъ изгоненъ отъ Атина, той дошълъ тука и спечелилъ срѣдства (вѣроятно чрѣзъ прѣдприятие въ Пангейскитѣ рудници), за да си наеме войници (Arist. Athen pol. XV 2; Her. I 64). Perdrizet прѣдполага че Милтиадъ вѣроятно е кроялъ (въ 490 г. пр. Хр) да установи атинцитѣ при Пангей, но не сполучилъ (Perdrizet, Klio, X 6).

[3] Ср. подробно Perdrizet, Klio X 10; моитѣ Приноси къмъ ист. на древностьта 112. За баснитѣ Abel, Makedon. 162; Gruppe, Griech. Mythol. I 224

[4] Perdrizet, Klio X 12 прѣдполага, че „Енеа одой“ е може би народна етимология на името „Едония“, едонитѣ (Ἠδῶνοι) се наричали и Ὤδονες Едония — Ὠδονίη.

[5] Schol. Aisch. de fals. leg. 31; Plut. Kim. 7; Ed. Meyer, Gesch. III 493.

[6] Херодотъ, който посѣтилъ Скаптесиле казва (VII 112), че въ негово врѣме рудницитѣ били обработвани отъ тракитѣ: пиери, одоманти, сатри значи, слѣдъ като ги владѣли тасосцитѣ, тѣ паднали отново въ тракийски рѫцѣ (ср. по-долѣ стр. 51); ала тракитѣ допущали и гръцки капиталисти да експлоатиратъ рудници; така ние знаемъ, че и историкътъ Тукидидъ държалъ подъ наемъ една мина въ Скаптесиле (Thuc. IV 105). Ср. основната студия на P. Perdrizet, Klio X 23; моитѣ Приноси къмъ ист. на древн. стр. 113.

Тасосъ зарадъ побрѣжнитѣ тържища на Тасосъ (Галепсъ и пр.) и пангейскитѣ мини (Thuc. I 100); може би атинскитѣ капиталисти се опитали да изтикатъ тасосцитѣ отъ експлоатацията на тамошнитѣ рудници. Въ 465г. тасосцитѣ отказали да се покоряватъ повече на Атина. Вѣроятно тѣ разчитали на помощьта на тракитѣ и на македонския царь. Кимонъ веднага билъ пратенъ съ флота, за да прѣвземе града. Тасосъ падналъ слѣдъ двѣгодишна обсада (463 г.) и билъ принуденъ да прѣдаде флотата си, да плаща въ бѫдеще трибутъ и да се откаже отъ тракийскитѣ си владѣния (Thuc. I 101).[1] Ала между това Скаптесиле падналъ отново въ рѫцѣтѣ на старитѣ си владѣлци — тракитѣ. Атинцитѣ изпратили 10000 колонисти (атинци и съюзници) подъ прѣдводителството на Софанесъ и Леагръ да завзематъ „Девеіь-пѫтища“. Обаче тѣ не мислили да се задоволятъ само съ това; тѣ прѣслѣдвали цѣльта да завзематъ и златоносната область Датонъ, равнината, дѣто по-късно изникналъ градътъ Филипи, сѫщо и сѣвероисточната часть на Пангей, дѣто се намира Скаптесиле. Колониститѣ тръгнали къмъ сѣверъ прѣзъ Едония, ала тѣ били нападнати и унищожени отъ тракийцитѣ при Драбескъ (днесъ Здравикъ, 13 км. сѣв. отъ Амфиполъ, въ 464 г. пр. Хр.).[2] Прѣдполага се, че въ тая работа е билъ замѣсенъ и македонскиятъ царь Александъръ I,[3] който, слѣдъ като разширилъ властьта си до Струма, не е могълъ да гледа съ добро око установяването на атинцитѣ въ тая мѣстность. Александъръ не е могълъ да не разбере, че ако Атина, първата морска сила въ източната часть на Срѣдиземно море, се установѣла здраво въ Тракия, тя е могла да заплашва постоянно икономическата и политическа независимость на Македония. Отъ друга страна Атина, за която тракийскиятъ брѣгъ билъ единъ отъ най-важнитѣ извори на търговията и благосъстоянието ѝ, трѣбвало да се стреми да не допусне повдигането и засилването на Македония. Явно е, значи, че при наличностьта на такива противоположни интереси поводъ за конфликтъ между тия държави не могълъ да липсува. Въ Атина империалистичната партия мислѣла дори за завоюване на часть отъ Македония: извѣстно е (Plut. Kim. 14), че Кимонъ билъ обвиняванъ, дѣто слѣдъ прѣвземането на Тасосъ не нападналъ и Македония; неприятелитѣ му казвали, че той билъ подкупенъ отъ македонския царь. Но въ тоя процесъ Кимонъ билъ оправданъ.[1]

---

[1] Въ 445 г. Атина повърнала на Тасосъ крайбрѣжнитѣ тържища: Галепсъ, Ойсиме и Аполония, въ замѣна на което Тасосъ почналъ да плаща на Атина 30 таланта трибутъ (по-рано плащалъ само 3 таланта).

[2] Thuc. I 100, IV 102; (Diod XI 70, XII 68); Paus. I 29, 4; Herod. IX 75; Schol. Aeschin. de fals. leg. 34; Isocr. 8,86. — Името Драбескъ е запазено въ днешното Здравикъ; Cousénery, Voyage dans la Macéd. II 51; Perdrizet, Klio X 14. Отъждествението съ Драма, което приема и Heuzey (Voyage arch. en Macéd. 140), не е вѣрно.

[3] Abel, Makedonien 165.

Други свѣдѣния за Александра I нѣмаме; той умрѣлъ въ 454 г. както ни съобщава единъ старъ историкъ,[2] отъ насилствена смърть; за достовѣрностьта на това извѣстие не може да се каже нищо положително.[3]

V.

Пердика II. — Основание на Амфиполъ. — Пердика противъ Атина. — Възстание въ Халкидика. — Сближение между Пердика и Атина. — Ситалковъ походъ противъ Македония. — Брасида въ Македония и походъ противъ Арабая. — Прѣвземане на Амфиполъ отъ Брасида. — Новъ походъ на Пердика противъ Арабая. — Съюзъ между Атина и Пердика. — Клеонъ въ Тракия. — Съюзъ между Пердика и Спарта. — Атинска блокада на Македония. — Край на Пердиковото царство.

Слѣдъ смъртьта си Александъръ I оставилъ четири сина: Пердика, Алкета, Аминта и Филипъ (Synkell. 500); освѣнъ това споменува се и другъ синъ Менелай, когото нѣкои автори означаватъ като незаконороденъ; той е баща на Аминта II.[4] Менелай и Алкета се явяватъ като клетводатели въ договора между Пердика и атинцитѣ (ср. по-долѣ стр. 66), значи още въ 423 г. живѣяли при двора на Пердика.[5] Колкото се отнася до другия Александровъ синъ Аминта, споменатъ у Синкела, прѣдполага се,[6] че стои по погрѣшка вмѣсто Менелай.[7]

---

[1] Ср. Ed. Meyer III 5 36; Costanzi, 40.

[2] Curtius VI 11, 26.

[3] Abel, Maked. 157 прѣдполага че елинофилскитѣ стремежи на Александра настроили противъ него болярството, което виждало въ неговата политика опасность за Македония; появила се реакция, жертва на която станалъ Александръ. Ала това прѣдположение съ нищо не може да се подкрѣпи (Kaerst y Pauly-Wissowa, I. 1412).

[4] Aelian. v. h. XII 43; Justin. VII 4, 3.

[5] Елианъ v. h. II 41 нарича Алкета пияница (φιλοπότης). По-късно Архелай обѣщалъ на Алкета да му повърне княжеството, но вмѣсто това го убилъ заедно съ сина му: Plat. Gorg. 471. Ср. по-долѣ при Архелая.

[6] Ed. Meyer. Gesch. IV 76.

[7] Ср. обаче Costanzi 42; Kaerst y Pauly-Wissowa I 2006.

Врѣмето на царуването на Пердика различно се прѣдава отъ старитѣ автори. Вѣрно е само извѣстието на Никомеда отъ Акантъ и Анаксимена, които му даватъ 41 год. (454 — 413 г. пр. Хр.)[1].

Прѣдполага се, че Александъръ при смъртьта си далъ на по-младитѣ си синове отдѣлни княжества въ Македония, а най-стариятъ Пердика II получилъ върховната царска власть и по-голѣмата часть отъ страната, главно долня Македония отъ Олимпъ до Струма. За Филипа е извѣстно, че е получилъ областьта по двата брѣга на горни Вардаръ, тъй наречената Амфакситида (Thuc. II 100). Горномакедонскитѣ племена линкести, елимиоти и др. сжщо образували васални на Македония княжества.[2] При това раздѣляне на страната конфликти между братята били неизбѣжни, особно поради честолюбивия и безскрупуленъ характеръ на Пердика. Той отнелъ княжествата на Алкета и Менелая, а по-късно нападналъ и Филипа.[3]

Въ тоя споръ между двамата братя се намѣсила и Атина. Вѣроятно е, че тя използувала несъгласието имъ, като обѣщала да подкрѣпи Пердика, съ условие да не ѝ бърка при основанието на колонията въ долно-струмската область.[4] Осигуряването на колониалната область въ Тракия било за Атина отъ най-жизненъ интересъ, толкова повече, че въ онова врѣме (ок. 450 г.) Тересъ основалъ въ Тракия силно царство, което могло да стане опасно за атинскитѣ владѣния по брѣга на Тракия. Пролѣтьта 436 г. атинцитѣ изпратили тамъ колонисти подъ главатарството на Хагнона, които успѣли да прогонятъ едонитѣ отъ „Деветь пжтища“ и основали тамъ колонията

---

[1] Athen. V 217 d. Другитѣ дати сж погрѣшни. Теопомпъ дава 35 г., Хиеронимъ отъ Кардия 28; Марснасъ отъ Пела и Филохоръ 23 (у Athen. ц. м.). Abel, Makedonien 166 сл. (ср. Gutschmid, IV 33), обяснява това колебание съ обстоятелството, че нѣкои отъ поменатитѣ автори не прѣсмѣтали врѣмето на царуването на брата му Алкета, сжщо и врѣмето когато Пердика царувалъ заедно съ Филипа, който билъ царь на отдѣлна македонска область. Освѣнъ това в. Ed. Meyer IV 77; Costanzi 43.

[2] Thuc. II 79; II 80, 6; IV 89,3; 83,1.

[3] Изложеното по-горѣ мнѣние е на Ed. Meyer, Gesch. IV 75 (ср. и Costanzi ц. м. 43). Друго мнѣние застжпва Abel 167 сл., който приема, че Алкета билъ най-стариятъ синъ и той царувалъ отначало самичъкъ; но понеже билъ мекушевъ и пияница, Пердика успѣлъ да го изтика отъ прѣстола; слѣдъ това царството било раздѣлено между него и Филипа; по-късно Пердика изтикалъ и Филипа.

[4] Ср. Abel, стр. 171; Costanzi, стр. 44.

Амфиполъ,[1] наречена така, защото рѣка Струма я заобикаляла отъ вси страни; само на източната имало нужда да се изгради дълга стѣна за защита на града, защото на другитѣ страни хълмътъ,[2] върху който лежалъ градътъ, се спуща стръмно къмъ рѣката. По-късно градътъ билъ още по-добрѣ укрѣпенъ; на сѣверъ отъ него, близо до мѣстото, дѣто Струма излиза отъ Тахино, имало мостъ прѣзъ рѣката, който често се споменува отъ старитѣ автори. Населението било смѣсено, имало и траки; атинцитѣ образували малцинство, и затова колонията не била особно привързана къмъ метрополията си.[3]

Установяването на атинцитѣ въ Амфиполъ не било приятно на съсѣднитѣ градове, които имали основание да се боятъ отъ тоя опасенъ конкурентъ; особно близкиятъ гр. Аргилъ отъ тогава станалъ неприятель на Атина (Thuc. IV 103); раздвижили се и халкидцитѣ. Вѣроятно е, че Потидея се опитала дори да отпадне отъ Атина, та била наказана съ увеличение на трибута (форосъ). Въ 436/5 г. градоветѣ Стагира, Столъ, Сермилия, Афитисъ, Скионе, Менде, Тороне не платили трибутъ, явенъ знакъ за лошото имъ настроение къмъ Атина.[4]

Приятелскитѣ отношения на Пердика съ Атина[5] поради противоположнитѣ имъ интереси не могли да бѫдатъ дълготрайни. Пердика е прѣслѣдвалъ цѣльта да обедини цѣлокупна Македония подъ властьта си, и да си създаде силна държава; напротивъ Атина имала интересъ да поддържа разпокѫсването на Македония и да не позволи нейното заздравяване. Основанието на Амфиполъ е било неудобно за Пердика, защото съ това Македония се откѫсвала отъ морето и ѝ се прѣграждалъ пѫтя къмъ отвѫдструмската область.

---

[1] Ср. Thuc. IV 102; ср. Heuzey, Mission arch. de Macédoine 166 сл.

[2] Тоя хълмъ къмъ изтокъ чрѣзъ единъ гребенъ е свързанъ съ Пангей. Мѣстото има добро стратегическо положение, и лесно си обясняваме, че едонитѣ могли да се държатъ дълго срѣщу грабителскитѣ опити на Атина; но сега, изоставени отъ Македония — Пердика билъ заетъ съ борба противъ Филипа — тѣ били разбити.

[3] Ср. Hirschfeld у Pauly-Wissowa RE I 1950, дѣто се дава и скица на мѣстностьта.

[4] Busolt, Gr. Gesch. III 559.

[5] Споредъ Тукидида I 57, 2 Пердика билъ тогава въ съюзъ съ Атина. Споредъ по-сетнѣшни автори, Македония въ врѣме на Пердика плащала трибутъ на Атина: [Demosth.] VII, 12; In ep. Philipp. XI 16; Arr. VII 9, 4; обаче тия свѣдѣния не заслужватъ довѣрие (Ed. Meyer IV 76); тѣ сѫ измислени въ врѣме на Филипа II, за да се изтъкне старата мощь на Атина, която тогава била затъмнена отъ нопоизникналата македонска сила.

Възможно е, че Пердика не е стоялъ пасивенъ зритель при противоатинското движение между халкидскитѣ градове. И ние виждаме, че когато въ 433 г. Филипъ се съюзилъ съ елимейския князъ Дерда (синъ на Аридея, брата на Александъръ I)[1] противъ брата си Пердика, атинцитѣ скѫсали съ послѣдния и се присъединили къмъ Филипа и Дерда.[2] Пердика, стреснатъ отъ това, почва да работи противъ Атина и праща пратеници въ Спарта, за да я убѣдятъ да отвори война на Атина; той привлѣкълъ на своя страна и коринтцитѣ, за да въздѣйствува чрѣзъ тѣхъ на потидейцитѣ[3] да отпаднатъ отъ Атина (Thuc. I 57).

Тия дѣйствия на Пердика не останали тайна за атинцитѣ. За да прѣдварятъ отпадането на Потидея, което би повлѣкло и другитѣ тракийски градове, атинцитѣ поискали отъ Потидея да изпрати обратно коринтскитѣ епидемиурги и въ бѫдеще да не приема вече никакви, да даде заложници и да катури градскитѣ стѣни откъмъ Палена (Thuc. I 56, 2; прѣзъ зимата 433/2 г.).[4]

Потидейцитѣ веднага пратили посланици въ Атина, за да издѣйствуватъ промѣна на това рѣшение; сѫщеврѣменно обаче тѣ, ведно съ коринтски посланици, отишли въ Спарта, за да си осигурятъ помощь въ случай на нужда. Въ Атина тѣ не сполучили нищо, а пъкъ въ Лакедемонъ властитѣ обѣщали, ако Потидея бѫде нападната, да пратятъ войска, която да нахълта въ Атика.

Между това Пердика II и коринтиецътъ Аристей агитирали усилено въ Халкидика, за да спечелятъ халкидцитѣ и ботиеитѣ и да ги накаратъ да отпаднатъ заедно съ Потидея.[5] Когато атинцитѣ узнали за това, тѣ заповѣдали на флотата си отъ 30 кораба и 1000 хоплити, която била прѣдназначена да иде въ Македония на помощь на Филипа, да тръгне веднага къмъ Потидея, да изпълни наложенитѣ на града условия (в. по-горѣ) и да наблюдава съсѣднитѣ градове да не отпаднатъ. (Thuc. I 57, 6). Това обстоятелство ускорило възстанието. Потидейцитѣ и заедно съ тѣхъ ботиеитѣ, олинтийцитѣ и нѣкои съсѣдни халкидски градове, отпаднали отъ Атина.[1] Ала по-важнитѣ отъ халкидскитѣ градове (напр. Менде, Скионе, Тороне) останали вѣрни на Атина.[2] Пердика, който виждалъ слабостьта на възстаналитѣ малки градове, убѣдилъ ги да напуснатъ своитѣ селища „покрай морето“, да разрушатъ стѣнитѣ имъ и да се поселятъ въ Олинтъ (т. е. да направятъ синойкизъмъ), като укрѣпятъ здраво само тоя градъ.[3] Въ замѣна на изоставената область той имъ отстѫпилъ часть отъ земята си въ Мигдония при езерото Болбе (Бешикъ-гьолъ), да се ползуватъ отъ нея докато трае войната.

---

[1] Schol. Thuc. I 57; Kaerst у Pauly-Wissowa RE V 239.

[2] Thuc I, 57, 3; Scala, Staatsverträge des Altert. бр. 69. — Duncker, Gesch. des Alt. IX 299 приема, че когато билъ сключенъ съюзътъ между Атина и Филипа, послѣдниятъ е билъ вече изгоненъ отъ княжеството си.

[3] Коринтската колония Потидея била главната опора за търговскитѣ сношения на Коринтъ съ Македония; ако и да била членъ на атинския морски съюзъ, тя поддържала връзки съ метрополията си и ежегодно получавала отъ тамъ върховнитѣ си магистрати (епидемиурги).

[4] Съ това Атина искала да има свободенъ достѫпъ въ града откъмъ полуострова, а сѣверното укрѣпление трѣбвало да се запази, за да служи като опора при евентуално нападание отъ Пердика; ср. Busolt, Gr. Gesch. III 2, 793. Ed. Meyer IV 285 сл.

[5] Thuc. I 67, 2; 57, 5.

Когато атинската флота стигнала на тракийския брѣгъ, халкидцитѣ вече усърдно се готвѣли за война. Атинскитѣ стратези, нѣмайки достатъчно сили да се борятъ и съ въстаницитѣ и съ Пердика, прѣдпочели да навлѣзатъ въ Македония, за да дѣйствуватъ противъ Пердика заедно съ Филипа и братята на Дерда, които сѫщо били нахлули въ Македония. Архестратъ (атинскиятъ стратегъ) завзелъ Терма и тръгналъ къмъ Пидна (Thuc. I 59). Съ това възстаницитѣ спечелили врѣме. Коринтъ наистина не могълъ още да прати официално помощь — войната между пелопонеския съюзъ и Атина още не била обявена формално —, ала коринтиецътъ Аристей устроилъ частенъ походъ отъ доброволци и наемници и тръгналъ за Потидея, дѣто стигналъ ок. началото на май 432 г.

Между това Атина побързала да прати нова помощь въ Халкидика: 40 триери съ 2000 хоплити подъ прѣдводителството на Калиасъ. Послѣдниятъ обаче пакъ не нападналъ Потидея, а отишълъ въ Македония, за да се присъедини къмъ Архестрата, който се готвѣлъ да обсади Пидна. Както се вижда, атинцитѣ смѣтали войната съ Македония по-важна, отколкото тая съ възстаналитѣ. Дѣйствително, ако тѣ би успѣли да съсипатъ Пердика, възстаналитѣ градове би се ли-

---

[1] Thuc. I 58; това е станало пролѣтьта 432 г.
[2] Ср подробно у Busolt, ц. м. 796.
[3] Ср. Duncker IX 301.

шили отъ неговата подкрѣпа и биха се покорили по-лесно. Въ противенъ случай. Пердика би могълъ да имъ помага и да заплашва постоянно атинскитѣ позиции.[1] Ала пристигането на Аристея измѣнило положението; атинскитѣ стратези не искали да му оставятъ врѣме да организира и разшири възстанието. Тѣ по неволя трѣбвало да почнатъ прѣговори съ Пердика, който, за да се отърве отъ сегашната опасность, се съгласилъ да сключи миръ съ Атина, който билъ послѣдванъ и отъ съюзъ (Thuc. I 61).

Атинската войска оставили Македония и тръгнала[2] къмъ Потидея; къмъ нея се присъединили 600 македонски конници подъ началството на Филипа и Павсания (вѣроятно братъ на Дерда). Аристей и потидейцитѣ се разположили на провлака сѣверно отъ града, за да чакатъ неприятеля. Пердика, който веднага слѣдъ отдръпването на атинцитѣ отъ Македония развалилъ договора съ Атина, дошълъ на помощь съ 200 конници и малко пѣхота; той трѣбвало да прикрива Олинтъ и по даденъ знакъ да нападне атинцитѣ въ тилъ. Калиасъ обаче пратилъ срѣщу него своята македонска конница, слѣдъ което се обърналъ противъ главнитѣ неприятелски сили. Въ сражението лѣвото му крило било побѣдено отъ Аристея — самъ Калиасъ падналъ убитъ —, но въпрѣки това ядрото на неприятелската войска била разбита отъ атинцитѣ и трѣбвало да се отдръпне въ Потидея. Слѣдъ това атинцитѣ обсадили града откъмъ сѣверната страна, а когато имъ пристигнала още помощь отъ Атина (1600 хоплити съ Формиона), тѣ затворили града и откъмъ югъ (Thuc. I 62 сл.).

Войната между Атина и Спарта била обявена въ 432 г. (есеньта).[3] Къмъ края на 431 г. атинцитѣ взели мѣрки, за да подготвятъ по-скорошното потушаване на халкидското възстание. Тѣ спечелили на своя страна Нимфодора отъ Абдера, чиято сестра била женена за тракийския царь Ситалкъ и затова се ползувалъ съ голѣмо влияние прѣдъ послѣдния. Атинцитѣ го провъзгласили за свой проксенъ и го поканили въ Атина. Нимфодоръ дошълъ и сполучилъ да сключи съюзъ между Атина и Ситалка; сѫщеврѣменно атинцитѣ дали гражданско право на Ситалковия синъ Садокъ. Нимфодоръ се наелъ да убѣди Ситалка да прати войска, за да помогне при потушаването на халкидското възстание.[1] Но не само това. Нимфодоръ успѣлъ да примири атинцитѣ и съ Пердика, който почналъ да се безпокои отъ сближението между могжщия тракийски царь и Атина. И Ситалкъ нѣмалъ нищо противъ помирението, защото въ 432 г. Пердика, намирайки се на тѣсно, далъ нѣкакви обѣщания на Ситалка,[2] ако го примири съ Атина и ако не помага на брата му Филипа (Thuc. II 95). Съюзътъ между Пердика и Атина билъ сега сключенъ съ условие, атинцитѣ да повърнатъ Терма на Македония и да не помагатъ въ бждеще на Филипа. Веднага слѣдъ това Пердика отишълъ на помощь на Формиона противъ халкидянитѣ. Ала наскоро (431г.) Формионъ се върналъ въ Атина съ войската си; за обсада на Потидея останали само 3000 души (Thuc. II 58, 2; II 31, 2).

---

[1] Busolt III 2, 805.
[2] За пѫтя ѝ ср. Thuc. erkl. von Classen-Steup т. I, 4^{0} изд. 372; Costanzi 46, заб. 3.
[3] За слѣдното Busolt III 2, 937.

Къмъ края на лѣтото 430 г. пелопонески пратеници, които отивали за Персия, за да придуматъ персийския царь да помага на Спарта съ пари, се отбили при Ситалка, за да го склонятъ да се откаже отъ съюза си съ Атина и да помогне на потидейцитѣ. При Ситалка се намирали тогава и атински пратеници, които убѣдили Садока да имъ прѣдаде лакедемонскитѣ пратеници. И дѣйствително, когато послѣднитѣ щѣли да се качатъ на кораба да прѣминатъ Хелеспонта, тѣ били уловени и прѣдадени на атинскитѣ пратеници, които ги закарали въ Атина; тамъ тѣ били наказани съ смърть (Thuc. II 67; Herod. VII 137).

Прѣзъ зимата 430/29 г. Потидея капитулирала; сега Атина могла да се обърне и противъ халкидцитѣ и ботиеитѣ (429 г.). Една атинска войска отъ 200 конници и 2000 хоплити подъ началството на Ксенофонта и други двама стратези проникнала чакъ до Спартолъ и имала отначало успѣхъ; но послѣ халкидцитѣ и ботиеитѣ ѝ нанесли тежко поражение; въ боя паднали 430 атинци и тримата стратези (Thuc. II 79).

Слѣдъ това поражение Атина се опитала да използува силитѣ на Ситалка. Едно атинско посолство заедно съ стратега Хагнона било пратено да уговори съ него нужното. Както

---

[1] Thuc. II 29; 95; 101, 3. Aristoph. Acharn. 141.

[2] Не се знае, какви сж били тия обѣщания; вѣроятно нѣкакви териториални отстжпки.

споменахме по-горѣ, Ситалкъ получилъ нѣкакви обѣщания отъ Пердика II; послѣдниятъ обаче до сега не изпълнилъ задълженията си. Отъ друга страна той дѣйствувалъ и противъ Атина; така слѣдъ битката при Спартолъ изпратилъ тайно 1000 души войска, за да помогне на лакедемонцитѣ при похода имъ въ Акарнания.[1] Сега Ситалкъ се рѣшилъ да нападне Македония и да качи на прѣстола Аминта, сина на умрѣлия вече Филипъ, слѣдъ което щѣлъ да нападне и халкидцитѣ; атинцитѣ обѣщали да му пратятъ на помощь флота и по-голѣма войска (Thuk. II 95).

Ситалкъ мобилизиралъ за тоя походъ одриситѣ и подвластнитѣ нему тракийски племена между Хемъ и Родопа, послѣ гетитѣ между Хемъ (Стара планина) и Истъръ (Дунавъ); по-нататъкъ пеонскитѣ племена, които живѣяли по горня Струма на западната граница на царството му; повикалъ сжщо и много отъ независимитѣ родопски племена (дии и др.).

Есеньта 429 г. Ситалкъ потеглилъ на походъ, миналъ прѣзъ планина Керкина[2] и стигналъ пеонския градъ Доберъ. Въ врѣме на похода войската му се увеличила, понеже много отъ независимитѣ тракийски племена се присъединили къмъ него за грабежъ. Споредъ Тукидида войската му достигала 150000 души, отъ които една третя конница, доставена главно отъ одриситѣ и гетитѣ; отъ пѣхотата най-войнствени били въоржженитѣ съ мечове траки отъ Родопа.

Отъ Доберъ Ситалкъ нахълталъ въ долня Македония, най-първо въ крайвардарската область, която по-рано образувала княжеството на Филипа. Македонцитѣ не могли да устоятъ на голѣмата сила и се отдръпнали въ укрѣпенитѣ мѣста. Гр. Идомене тракитѣ прѣвзели на сила, други градове се прѣдали доброволно отъ приятелство къмъ Аминта, който придружавалъ Ситалка. Като не могълъ да прѣвземе гр. Европъ, Ситалкъ се обърналъ къмъ изтокъ и нападналъ Мигдония, Грестония и Антемунтъ. Македонцитѣ дори и не се опитали да се противопоставятъ на тракитѣ съ пѣхота; само съ конницата си ги нападали, дѣто било удобно; ала понеже рискували да бждатъ обкржжавани отъ голѣмо мнозинство, отказали се отъ всѣкаква по-нататъшна съпротива.

---

[1] Thuk. II 80, 7; и царьтъ на ореститѣ Антиохъ изпратилъ 1000 орести съ сжщата цѣль; Ср. Duncker IX 480.

[2] Г. И. Кацаровъ, Пеония стр. 45 сл.

Но Ситалкъ скоро се принудилъ да завърже прѣговори съ Пердика, защото войската му чувствувала вече липса на припаси, пъкъ и атинцитѣ не пратили обѣщаната помощь; вмѣсто това тѣ му пратили само подаръци. Споредъ Тукидида (II 101) атинцитѣ ужъ не вѣрвали, че Ситалкъ ще тръгне, та затова не пратили помощь, но, разбира се, това не ще да е истинската причина. Дѣйствително, голѣмата войска на Ситалка изплашила гърцитѣ дори до Термопилитѣ, и тѣ почнали да се готвятъ за евентуална отбрана; бояли се и неприятелитѣ на Атина, да не би Ситалкъ възъ основа на съюза съ нея да нападне и тѣхъ; нѣкои историци мислятъ,[1] че и въ самата Атина се породилъ страхъ отъ тая голѣма тракийска сила, та затова тя не пратила обѣщаната помощь, но това е съмнително; истинската причина, дѣто Атина не изпълнила обѣщанието си, ни остава неизвѣстна.[2]

Ситалкъ опустошилъ и Халкидика, но не можалъ да прѣвземе укрѣпенитѣ градове; войската му страдала отъ липса на храна и отъ лютата зима. Пердика успѣлъ да спечели на своя страна Севта, братовия синъ на Ситалка, който ималъ голѣмо влияние прѣдъ послѣдния, като му обѣщалъ пари и сестра си Стратоника за жена, стига само да придума Ситалка да се отдръпне. Това не било мѫчно при положението, въ което билъ изпадналъ тракийскиятъ царь. Ситалкъ напусналъ Македония, слѣдъ като прѣстоялъ тамъ 30 дни. Така се свършилъ тоя походъ безъ никакви реални послѣдици, като изключимъ опустошението на засегнатитѣ области.[3]

Поведението на Пердика къмъ Атина, въпрѣки съюза съ нея, си оставало двулично; той не изпускалъ отъ очи цѣльта си да работи за разширението и заякчаването на своята мощь.

Отъ едно атинско рѣшение за метонцитѣ отъ 428 г.[4] се вижда, че Пердика поискалъ да ограничи морската търговия на гр. Метона (при дн. Елевтерохори), който билъ членъ на атинския морски съюзъ, може би за да го принуди да се при-

---

[1] Ср. напр. Ed. Meyer, Gesch. IV 339.

[2] Ср. Г. И. Кацаровъ, Филологич. обозрѣніе т. XX, 189.

[3] Thuk. II 95 сл; A. Höck, Hermes XXVI стр. 78 сл. И въ слѣднитѣ години Атина поддържала приятелски сношения съ тракийския царь, но неговитѣ симпатии къмъ нея се изпарили; помощь отъ него тя вече не получила.

[4] Dittenberger, Sylloge I³ № 75; ср. Ed. Meyer, Gesch. IV 400; Busolt III 2, 1009.

съедини къмъ Македония. Метонцитѣ се обърнали за помощь къмъ Атина, която за да не изгуби града, опростила му фороса (съ изключение на $^1/_{60}$ часть отъ него, която се падала на богиня Атина) и пратила пратеници при Пердика, за да дѣйствуватъ за уравнение на разпрята му съ Метона; въ случай че не успѣятъ въ това, да поискатъ отъ Пердика и Метона да изпратятъ пълномощници въ Атина за праздника на Дионисиитѣ; сѫщо да му кажатъ, че атинцитѣ ще иматъ добро мнѣние за него, ако го похвалятъ войницитѣ отъ Посидионъ.[1]

Възстанието на халкидцитѣ и ботиеитѣ все още продължавало. Пролѣтьта 425 г. атинскиятъ стратегъ Симонидъ съ войска, събрана главно отъ съюзнитѣ градове въ Тракия, се опиталъ да вземе Еионъ, ала билъ разбитъ отъ халкидцитѣ (Thuc. IV 7). Това събитие уронило престижа на Атина въ тракийската область, дѣто съюзнитѣ градове били недоволни и отъ увеличението на фороса имъ, наложенъ отъ Атина. Отъ друга страна успѣхитѣ на Атина въ Пелопонесъ безспокоили възстаналитѣ; тѣ се бояли да не бѫдатъ нападнати съ по-голѣми сили. И Пердика не прѣставалъ да работи тайно противъ Атина[2] и знаялъ добрѣ, че при благоприятенъ случай тя ще си отмъсти.[3] Освѣнъ това Пердика, понеже прѣслѣдвалъ цѣльта да обедини цѣла Македония подъ властьта си, търсѣлъ помощь, за да покори царя на линкеститѣ Арабай (Thuc. IV 79).[4] По тия причини въ 424 г. Пердика и халкидцитѣ поканили Спарта да прати войска въ Тракия, като обѣщали, че ще я издържатъ на свои срѣдства, и то половината отъ Пердика, а другата половина отъ халкидцитѣ (Thuc. IV 80, 1; 83, 6).

Спарта не е могла да не използува тоя сгоденъ случай да облекчи положението си въ Пелопонесъ, като нападне съюзната атинска область въ Тракия, която имала за Атина твърдѣ голѣмо значение. За вождъ на тая експедиция билъ избранъ Брасида, най-способния офицеръ и дипломатъ, съ когото разполагала.

---

[1] Носъ Посидионъ, на югъ отъ Аргилъ (Her. VII 115); до тамъ се простирала македонската область; атинскиятъ гарнизонъ въ това мѣсто наблюдавалъ и пазѣлъ околностьта.

[2] Пердика се ползувалъ съ голѣмо влияние въ Тесалия (ср. Costanzi 48); навѣрно нему се дължи обстоятелството, че тесалийцитѣ слѣдъ похода въ 431 г. не помагали вече на Атина; Ed. Meyer IV 400.

[3] Комикътъ Хермилъ (fr. 63,8) казва: „отъ Пердика пристигатъ цѣли кораби, натоварени съ лъжи". Въ това отношение гърцитѣ намѣрили майстора си.

[4] Kaerst у Pauly-Wissowa, Realenc. II 1223.

Къмъ края на авг. 424 г.[1] Брасида стигналъ въ македонския градъ Дионъ въ подножието на Олимпъ.[2] Пердика се присъединилъ къмъ него и тръгнали противъ Арабая (синъ на Бромера). Когато стигнали прохода,[3] който водѣлъ въ Линкестида, Брасида казалъ, че прѣди да се започнатъ неприятелски дѣйствия, ще се опита да спечели съ добромъ Арабая за съюзникъ на Лакедемонъ, толкозъ повече, че самъ Арабай вече прѣдложилъ прѣговори и билъ наклоненъ да признае Брасида като посрѣдникъ; пъкъ и пратеницитѣ на халкидцитѣ, които придружавали Брасида, го съвѣтвали въ свой интересъ да не изпълва желанието на Пердика, да не би послѣдниятъ, слѣдъ като постигне цѣльта си, да се отдръпне отъ общото дѣло. Съ една дума, Брасида гледалъ на съюза съ Пердика само като на срѣдство за борба съ Атина, до като Пердика искалъ да използува силитѣ на Брасида, за да постигне собствената си цѣль. Пердика протестувалъ противъ опита на Брасида да играе роля на посрѣдникъ, ала послѣдниятъ не обърналъ на това никакво внимание, ами сключилъ самичъкъ договоръ съ Арабая и се върналъ при халкидянитѣ. Пердика се смѣтналъ онеправданъ и за напрѣдъ вмѣсто половина давалъ само третиня отъ разноскитѣ за издръжка на войската (Thuk. IV 83).

Когато атинцитѣ се научили за пристигането на Брасила въ Македония, тѣ обявили Пердика за неприятель и взели мѣрки да пазятъ по-добрѣ тракийскитѣ си владѣния. Ала заети съ подготовка на похода противъ Беотия, тѣ не пратили тамъ достатъчно войска. Брасида спечелилъ града Акантъ, послѣ Стагира и се обърналъ къмъ Амфиполъ (Дек. 424 г.).[4] Жителитѣ на Аргилъ, които му прѣдали града си, му служели като водачи. Когато стигнали при моста на Струма, стражата му била изненадана и разгонена; Брасида миналъ моста и навлѣзълъ въ гѫсто населената околность на Амфиполъ, при което мнозина отъ гражданитѣ паднали въ рѫцѣтѣ му. Въ града се появила голѣма паника; тамъ имало наистина не малко неприятели на Атина, спечелени отъ Пердика и халкидцитѣ, но мнозинството отъ жителитѣ държало съ поселенитѣ въ тая колония атинци. Атинскиятъ стратегъ Евклесъ, който командувалъ тука, веднага пратилъ извѣстие на Тукидида, историка, който се намиралъ съ 7 триери при Тасосъ, да побърза да иде на помощь на заплашения градъ. Но прѣди още да пристигне, Амфиполъ се прѣдалъ на Брасида: послѣдниятъ именно, щомъ се научилъ за повикването на Тукидида, който експлоатиралъ въ тия мѣста златни рудници и се ползувалъ съ голѣмо влияние (ср. по-горѣ стр. 50), уплашилъ се да не би той да събере помощна войска между тракитѣ. Въ такъвъ случай амфиполитянитѣ не биха се съгласили да се прѣдадатъ, разчитайки на подкрѣпа отъ страна на Тукидида. Затова Брасида рѣшилъ да прѣдложи незабавно на амфиполитянитѣ приемливи условия: всички, дори и атинцитѣ, могатъ да си запазятъ имота и гражданското право; който не иска да остане въ града, може въ петдневенъ срокъ да се изсели заедно съ имота си. Това докарало промѣна на настроението у гражданитѣ и било рѣшено да се капитулира.

Тукидидъ успѣлъ да запази само пристанището Еионъ: опитътъ на Брасида да вземе и това мѣсто не сполучилъ. Къмъ Брасида се присъединилъ и едонскиятъ градъ Мирки́нъ, слѣдъ като едонскиятъ царь Питакъ билъ убитъ отъ синоветѣ на Гоаксисъ и съпругата на Питака Брауро.[1] Сѫщото направили и Галепсъ и Ойсиме (тасоски фактории); при това на Брасила помагалъ и Пердика, който веднага слѣдъ прѣвземането на Амфиполъ дошълъ при него (Thuc. IV 107).

Загубата на Амфиполъ[2] била голѣмъ ударъ за Атина; съюзницитѣ ѝ се раздвижили, всички вѣрвали, че е дошълъ часътъ на тѣхното освобождение. Брасида, ако и да не получилъ отъ Спарта нуждната подкрѣпа, ималъ успѣхи. Той спечелилъ градоветѣ по Атонския полуостровъ, съ изключение на

---

[1] За слѣдното подробно Busolt III 1142 сл.

[2] По пѫтя си прѣзъ Тесалия Брасида ималъ за водачи нѣкои тесалийци, приятели на Пердика, които му оказали голѣмо съдѣйствие (Thuk IV 78).

[3] Между Бора (Ниджe) и Бермий на с. отъ Острово.

[4] Ср. Thuk. IV 84 сл.

---

[1] Thuk. IV 107; Тукидидъ нищо не съобщава за причинитѣ на това убийство; възможно е, че Питакъ е държалъ атинска страна; друго прѣдположение у Perdrizet, Bull. corr. hell. XXXV 118.

[2] Брасида почналъ веднага да гради стѣна, която да свърже моста съ градската крѣпость.

Дионъ и Сане; слѣдъ това взелъ Тороне (въ Ситония) съ помощьта на прѣдатели. Атина владѣяла още Метона на македонския брѣгъ, полуострова Палена, Еионъ, Тасосъ и тракийския брѣгъ източно отъ устието на р. Места.[1]

Въ Априлъ 423 г. било сключено примирие между Атина и Спарта. Веднага слѣдъ това гр. Скионе на южния брѣгъ на Палена се присъединилъ къмъ Брасида (Thuc. IV 120). Когато дошли пратеници да му извѣстятъ за сключеното примирие, Брасида отказалъ да повърне града на Атина (Thuc. IV 122). Въ Атина се разсърдили и не приели прѣдложения отъ Спарта третейски сѫдъ. По прѣдложение на Клеона било рѣшено да се прати войска противъ Скионе, която да прѣвземе града и да избие всички мѫже. Скоро слѣдъ това отпадналъ отъ Атина и гр. Менде, и то подъ натиска на олигархическата партия въ града. Понеже се очаквало нападение отъ страна на Атина, Брасида прѣнесълъ женитѣ и дѣцата отъ Скионе и Менде въ Олинтъ и оставилъ въ тия два града гарнизонъ. При тия обстоятелства помощьта на македонския царь не е била излишна за спартанския пълководецъ, та Брасида се съгласилъ съ желанието на Пердика да прѣдприеме заедно съ него втори походъ противъ Арабая. Пердика събралъ войска отъ Македония и хоплити (тежко въорѫжени) отъ елинскитѣ градове въ неговото царство, а Брасида се присъединилъ къмъ него съ пелопонесцитѣ и съ помощна войска отъ съюзницитѣ (халкидци, акантци и др.). Ядрото на войската образували ок. 3000 хоплити и 1000 халкидски и македонски конници; имало и многобройна войска отъ варварскитѣ племена.[2] Линкеститѣ излѣзли срѣщу неприятелитѣ, но били разбити и принудени да се отдръпнатъ въ планинитѣ. Пердика настоявалъ да се продължи походътъ навѫтрѣ въ страната, а пъкъ Брасида искалъ да се върне по-скоро въ Халкидика, да не би да го изпрѣварятъ атинцитѣ и прѣвзематъ Менде. Пердика очаквалъ да му дойдатъ на помощь илирийци,[3] които той билъ наелъ по-рано за прѣдстоящия походъ. Ала когато му извѣстили, че тия илирийци минали на страната на Арабая и се готвѣли да го

---

[1] Ed. Meyer IV 403.

[2] Тукидидъ IV 124 и 125 различава тия „варвари“ отъ собственитѣ македонци.

[3] Това сж били вѣроятно дасарети или енхелеи, които граничели при Лихнида (Охридско езеро) съ Македония; Schütt, Untersuch. zur Gesch. der Illyrier 33.

нападнатъ, и той се съгласилъ да се върне назадъ. Обаче поради разпрята между него и Брасида, тѣ не се уговорили помежду си за обратния походъ; двѣтѣ войски се намирали доста далечъ една отъ друга. Прѣзъ нощьта между македонскитѣ войници и варваритѣ се появила паника, понеже очаквали нападение отъ страна на илиритѣ. Поради това войската ударила на бѣгъ, повличайки съ себе си и самия Пердика, който не успѣлъ да извѣсти нищо на Брасида. На сутриньта послѣдниятъ се видѣлъ заобиколенъ отъ значителни неприятелски сили. Ала благодарение на хладнокръвието и тактиката си той успѣлъ да се отдръпне безъ голѣми загуби. Още на сѫщия день той стигналъ въ Арниса (на сѣв. брѣгъ на Островското езеро), първия градъ въ македонска область. Неговитѣ войници, разсърдени отъ постѫпката на Пердика, избивали по пѫтя добитъка на изостаналитѣ назадъ обозни кола и ограбвали багажитѣ (Thuc. IV 124—128).

Пердика разбралъ, че не ще може да постигне цѣльта си съ спартанска помощь; той рѣшилъ отново да се сближи съ Атина, при всичко, че е било въ неговъ интересъ, да подкрѣпя пелопонесцитѣ, докато добиятъ окончателно надвѣсъ надъ атинцитѣ.[1]

Въ врѣме на похода въ Линкестида атинскитѣ стратези Никиасъ и Никостратъ стигнали съ войска и флота въ Тракия. Въ Потидея тѣ набрали тракийски наемници и се обърнали противъ Менде. Пердика веднага влѣзълъ въ прѣговори съ тѣхъ, сключилъ прѣдварително съглашение, и за да докаже добритѣ си намѣрения къмъ Атина, издѣйствувалъ прѣдъ приятелитѣ си въ Тесалия, да не пропущатъ да мине прѣзъ Тесалия помощната войска, която Спарта искала да изпрати въ Тракия на помощь на Брасида (Thuc. IV 132). Между това демократитѣ въ Менде прѣдали града на атинскитѣ стратези; слѣдъ това послѣднитѣ обсадили Скионе, дѣто се намирала и часть отъ пелопонеската войска. Брасида, който направилъ безуспѣшенъ опитъ да прѣвземе Потидея (422 г. пролѣтьта), не могълъ да помогне на обсадения градъ.

При двуличното държане на Спарта, която не се изказвала открито противъ поведението на Брасида, военната партия въ Атина отново спечелила надвѣсъ: миръ между

---

[1] Thuk. IV 128. Ср. Busolt III 1168.

Атина и Спарта не можалъ да се сключи. Прѣзъ априлъ 422 г. Клеонъ пакъ билъ избранъ стратегъ. Сега Атина сключила отбранителенъ и нападателенъ съюзъ съ Пердика.[1] Пердика се задължилъ да смѣта приятелитѣ и неприятелитѣ на Атина като свои приятели и неприятели, да се отнася съ атинцитѣ справедливо и искрено и да имъ помага споредъ силитѣ си; да не позволява никому да изнася отъ Македония дървенъ материалъ за весла, освѣнъ на Атина или комуто позволи послѣднята. Важно е, че въ договора Пердика позволява на Атина да посрѣдничи въ спора му съ Арабая; може би независимостьта на Линкестида е била призната отъ Пердика.[2]

Тоя съюзъ не останалъ безъ влияние върху ботиситѣ, които сега били заплашвани отъ Пердика; нѣкои отъ тѣхнитѣ градове (не и Спартолъ) се покорили и сключили съюзъ съ Атина.[3]

По-нататъшнитѣ събития въ Тракия ще засегнемъ само накжсо. Клеонъ стигналъ тука прѣзъ септември съ 30 кораби, 1200 атински хоплити, 300 конници и 2—3000 души съюзнишка войска. Той прѣвзелъ Тороне, слѣдъ което и атонскитѣ градове отново се присъединили къмъ Атина. Слѣдъ това се установилъ въ Еионъ и поискалъ отъ Пердика да му дойде на помощь споредъ договора; поискалъ и тракийски наемници отъ царя на одомантитѣ Полесъ. Опитътъ на Клеона да прѣвземе Стагира не сполучилъ, но Галепсъ падналъ въ ржцѣтѣ му. Брасида, който разполагалъ съ 2000 хоплити (пелопонесци и халкидци), 300 гръцки конници и голѣмъ брой тракийски конници и пелтасти, пратиль часть отъ войската си въ Амфиполъ, а съ другата завзелъ хълма Кердилионъ на дѣсния брѣгъ на Струма срѣщу града. При една рекогносцировка къмъ Амфиполъ атинската войска била нападната ненадѣйно отъ Брасида и разбита рѣшително; Клеонъ падналъ въ сражението, но и Брасида билъ смъртно раненъ (окт. 422 г.).[4] Брасида билъ погребанъ тържествено въ Амфиполъ и се чествувалъ за напрѣдъ като герой-основатель на града съ ежегодни игри и жъртвоприношения.

---

[1] Откжсляци отъ договора сж запазени: R. v. Scala, Staatsverträge № 81.

[2] Договорътъ е подписанъ и отъ Дерда, който се нарича βασιλεύς.

[3] Scala, Staatsverträge бр. 82. Ed. Meyer IV 494 поставя тоя съюзъ тепърва въ 417 г. пр. Хр.

[3] Thuc. V 6 сл.

Пролѣтьта 421 г. билъ сключенъ миръ между Атина и Спарта. Споредъ договора Амфиполъ трѣбвало да се повърне на атинцитѣ. Градоветѣ Аргилъ, Стагира, Акантъ, Столъ, Олинтъ и Спартолъ трѣбвало да плащатъ форосъ на Атина, но да бждатъ автономни, ако не пожелаятъ по своя воля да станатъ атински съюзници. Запазвали автономията си и Мекиберна, Сане, Сингосъ. Колкото се отнася до Скионе, Тороне, Сермилия и градоветѣ, които се намирали вече въ атински ржцѣ или още били обсаждани, атинцитѣ могли да рѣшатъ за сждбата имъ, както си искатъ (Thuc. V 18).

Ала изпълнението на тия условия срѣщнало голѣми мжчнотии. Тракийскитѣ градове отказали да ги приематъ. Комендантътъ на Амфиполъ Клеарида обявилъ, че не е въ състояние да прѣдаде Амфиполъ противъ волята му. Дори и съюзницитѣ на Спарта отказали да признаятъ тоя миръ. Послѣдната се видѣла принудена да сключи отбранителенъ съюзъ съ Атина (421 г.). Това разслабило пелопонеския съюзъ: Коринтъ, Аргосъ, Елида, Мантинея сключили отдѣленъ съюзъ, къмъ който се присъединили и халкидцитѣ въ Тракия. Спарта не била въ състояние да прѣдаде Амфиполъ на Атина; тя сторила това, що била длъжна: оттеглила войската си отъ Тракия. Тука Атина сама трѣбвало да си помогне. Ала поради изтощението си тя не могла да дѣйствува енергично. Градъ Скионе билъ принуденъ най-послѣ да се прѣдаде;[1] но противъ Амфиполъ и халкидцитѣ Атина нищо не могла да стори; послѣднитѣ дори прѣвзели (421 г.) атинския съюзенъ градъ Тисосъ (въ Атонския полуостровъ), а пъкъ прѣзъ зимата олинтийцитѣ прѣвзели пристанището си Мекиберна, което било въ атински ржцѣ (Thuc. V 35; 39).[2]

Слѣдъ битката при Мантинея (418 г.) образуваниятъ отъ Алкибиада демократически противоспартански съюзъ между Атина отъ една страна и Елида, Аргосъ и Мантинея отъ друга — се разпадналъ. Аргосъ сключилъ съюзъ съ Спарта. Двѣтѣ държави пратили заедно пратеници въ Македония и Тракия, за да придуматъ Пердика да се откаже отъ Атина и да се присъедини къмъ тѣхъ. Пердика се съгласилъ, убѣденъ главно отъ аргивцитѣ, защото самъ той изкарвалъ рода си отъ теменидитѣ отъ Аргосъ (Thuc. V 80). Наистина Пердика съ свойствената си хитрость и прѣдпазливость не отпадналъ явно отъ Атина, но тайно сключилъ съюзъ съ Аргосъ и Спарта. Билъ подновенъ сѫщо и съюзътъ на халкидцитѣ съ Лакедемонъ (Thuc. V 80, 2).

---

[1] При това мжжетѣ на града били избити, а женитѣ и дѣцата продадени въ робство: Thuc. V. 32.

[2] Ср. Busolt III 211; Meyer IV 471.

Тия събития накарали Атина да обърне по-голѣмо внимание на работитѣ въ Тракия, толкова повече че прѣзъ лѣтото 417 г. се отцѣпилъ отъ нея и гр. Дионъ въ Атонъ (Thuc. V 81, 1). Веднага била пратена войска подъ началството на Никиасъ противъ халкидянитѣ и Амфиполъ. Пердика билъ дълженъ да иде на помощь на атинцитѣ, но, както видѣхме, той билъ вече въ съюзъ съ Спарта. Наистина Пердика се явилъ съ войска при Никиасъ, но скоро се оттеглилъ и така осуетилъ атинския походъ.[1] Страхливиятъ Никиасъ убѣденъ, че нѣма сила да се бори и противъ халкидянитѣ и противъ Македония, прѣкъсналъ похода и се върналъ въ Атина (Thuc. V 83).

Атинцитѣ се разсърдили на Пердика, който нѣколко пѫти вече ги лъгалъ. Прѣзъ зимата 417—6 г. тѣ блокирали Македония откъмъ морето, а съ халкидянитѣ било сключено примирие, което трѣбвало да се подновява всѣки 10 дни (Thuc. VI 7, 4). Прѣзъ сѫщата зима (416 г.) атинцитѣ прѣнесли съ товарни кораби въ Метоне конници и македонски изгнаници,[2] за да нахълтатъ отъ тамъ въ македонската область и да грабятъ. Лакедемонцитѣ поканили халкидцитѣ да помогнатъ на Пердика, който, както изглежда, билъ залисанъ и съ вѫтрѣшни бъркотии; ала тѣ, уморени отъ дългата борба, не били наклонни да скѫсатъ примирието съ Атина (Thuc. VI 7).

Прѣзъ мартъ 414 г. една атинска ескадра подъ началството на Еветионъ тръгнала къмъ Термейския (Солунски) заливъ.[3] Пердика, който пострадалъ отъ блокадата и билъ изоставенъ и отъ халкидцитѣ, се принудилъ да сключи отново съюзъ съ Атина. Сега се прѣдставилъ за Атина удобенъ случай да нападне Амфиполъ. Еветионъ набралъ много тракийски наемници и въ края на лѣтото заедно съ Пердика потеглилъ къмъ града. Той не могълъ да го прѣвземе, но пусналъ кораби въ Струма и почналъ да го обсажда (Thuc. VII 9).[1]

Скоро слѣдъ това Пердика завършилъ пълния съ бури и тревоги свой животъ. За неговата вѫтрѣшна дѣйность ние не знаемъ нищо; но не можемъ да не признаемъ, че тоя енергиченъ, уменъ и властолюбивъ царь има голѣми заслуги за запазването и затвърдяването на македонското царство. Той е живѣлъ въ неспокойно врѣме, когато Македония била заплашвана отъ силни неприятели, прѣди всичко отъ Атина, която съ помощьта на гръцкитѣ градове по македонско-тракийския брѣгъ постоянно застрашавала Македония и спъвала стопанското ѝ развитие.[2] Тя се е стремѣла да откъсне Македония отъ морето и дори да я направи васална. Отъ друга страна Македония била заплашвана въ това врѣме отъ силното одриско царство. Въпрѣки тия мѫчнотии Пердика съумѣлъ съ умна политика и майсторско използуване слабоститѣ на противницитѣ си да изкара държавния корабъ на сигуренъ брѣгъ. Както по своя характеръ, тъй и по своята политика Пердика ни напомня донѣкѫдѣ гениалния Филипъ II.[3]

Нека прибавимъ най-послѣ, че у Пердика не се забѣлѣзва по-значителенъ стремежъ да влѣзе въ свръзка съ духовната култура на Елада. Имаме само извѣстие, че дитирамбикътъ Меланипидъ и прочутиятъ лѣкарь Хипократъ прѣбивавали въ неговия дворъ.[4] Когато въ 446 г. жителитѣ на Хестиея въ Евбея били прогонени отъ атинцитѣ, тѣ намѣ-

---

[1] Пердика не отказалъ отъ самото начало да се присъедини къмъ Никиасъ, вѣроятно защото се боялъ да не би Никиасъ да се обърне противъ Македония; щомъ послѣдниятъ се ангажиралъ съ халкидянитѣ, Пердика можалъ да се оттегли по-сигурно и оставилъ Никиасъ въ лошо положение: Busolt, Gr. Gesch. III 2, 1262 заб.

[2] Тия македонци навѣрно избѣгали отъ Македония поради вѫтрѣшни борби, за които нѣмаме никакви свѣдѣния; ср. Abel, стр. 190.

[3] Dittenberger, Syll. I. 3-то изд. бр. 94 § 65; Ed. Meyer IV 524.

---

[1] Въ 413 г. войната съ Амфиполъ била прѣкратена; за събитията въ Тракия слѣдъ Никиевия миръ Тукидидъ дава много малко свѣдѣния; върху причинитѣ на това мълчание на Тукидида има изказани разни прѣдположения ср. Busolt, III 2, 659.

[2] Поучително е въ това отношение атинското рѣшение за Метона: Dittenberger, Syll. I^{3} бр. 75, ср. по-горѣ стр 60: Атинскитѣ пратеници получаватъ инструкция да кажатъ на Пердика да остави метонцитѣ да се ползуватъ свободно отъ морето, да имъ позволи да търгуватъ, както до тогава, въ страната му и да не прѣкарва войска прѣзъ метонска область безъ тѣхно съгласие.

[3] Ср. O. Abel, Makedonien 192. — Съ право Hogarth, ц. м. стр. 11 нарича Пердика първокачественъ дипломатъ.

[4] Suid. s. v. Ἱπποκράτης. Лѣкарьтъ Соранъ (p. 450) разказва, че Хипократъ билъ на голѣма почить у Пердика, защото послѣдниятъ билъ влюбенъ въ наложницата на баща си и Хипократъ го изцѣрилъ отъ тая страсть. Тая историйка е измислена (Gossen у Pauly-Kroll Realenc. VIII 1804), но за самото прѣбиваване на Хипократа при Пердика нѣма защо да се съмнѣваме; извѣстно е, че неговиятъ синъ Тесалъ билъ придворенъ лѣкарь на царя Архелая (Gossen ц. м. 1803).

рили убѣжище въ Македония.[1] Тия прѣселения на гърци въ Македония не малко спомагали за засилване на елинизма въ тая страна.

VI.

Царь Архелай и отношенията му къмъ Атина. — Вѫтрѣшна дѣйность на Архелая. — Елинизмътъ въ Македония и съсѣднитѣ княжества. — Война на Архелая съ линкеститѣ. — Състоянието на Тесалия и намѣсата на Архелая. — Архелай и Спарта. — Смъртьта на Архелая.

Слѣдъ смъртьта на Перлика на прѣстола се качилъ Архелай (413—399 г. пр. Хр.).[2] Споредъ запазеното у Платона прѣдание,[3] той билъ синъ на една робиня[4] на Алкета (брата на Пердика II), която, види се, била наложница на Пердика. Отъ съпругата си Клеопатра Пердика ималъ и синъ, който слѣдъ смъртьта му оставалъ малолѣтенъ. Вѣроятно е, че Архелай останалъ да управлява като неговъ настойникъ (ἐπίτροπος).[5] Но той си поставилъ за цѣль да се качи самъ на прѣстола, като прѣмахне законнитѣ наслѣдници. Веднажъ той поканилъ на гощавка чича си Алкета и сина му Александра, който билъ почти неговъ врѫстникъ, и слѣдъ като ги напилъ добрѣ, качилъ ги на кола, извелъ ги вънъ и ги убилъ; никой не могълъ да намѣри нѣкаква слѣда отъ тѣхъ. А пъкъ седемгодишния синъ на Пердика той хвърлилъ въ единъ кладенецъ, като казалъ на майка му, че самъ падналъ въ кладенеца, гонейки една гѫска. Слѣдъ това той се оженилъ за Клеопатра.[6]

Съ Атина, която слѣдъ Сицилийската катастрофа доста ослабнала и не прѣдставяла вече опасность за Македония, Архелай поддържалъ приятелски сношения. Благодарение на това, тя могла да изкарва отъ Македония корабостроителенъ материалъ, отъ който имала голѣма нужда.[7] И Атина му отвръщала за неговитѣ заслуги. Когато въ 410 г. гр. Пидна се опиталъ да отхвърли македонската власть, Архелай обсадилъ града, ползувайки се и отъ помощьта на атинския стратегъ Тераменъ. Слѣдъ прѣвзимането на града, Архелай го прѣмѣстилъ отъ брѣга 20 стадии навѫтрѣ, за да унищожи търговската му мощь (Диод. XIII 49).

Имаме запазено едно атинско рѣшение,[8] съ което се изказва благодарность на Архелая зарадъ заслугитѣ му къмъ Атина и се дава нему и на наслѣдницитѣ му титлата „проксенъ“.

Ако Пердика II, заетъ твърдѣ много съ външната политика, не е могълъ да мисли за реформи въ държавата, Архелай напротивъ обърналъ твърдѣ голѣмо внимание на вѫтрѣшната уредба на Македония, която въ врѣме на Пердика била доста съсипана. Споредъ Тукидида (II 100), който билъ съврѣменникъ и ималъ възможность да упознае добрѣ Македония, Архелай направилъ за Македония повече, отколкото всички осемь царе прѣди него. Той съградилъ крѣпости, за да засили сигурностьта на страната, прокаралъ пѫтища и снабдилъ конницата съ по-добро въоръжение.[9] Тия реформи не малко спомогнали да закрѣпне влиянието на централната власть и да се оживятъ търговскитѣ сношения. За послѣдното свидѣтелствува и обстоятелството, че тепърва отъ врѣме на тоя владѣтель сѫ запазени и мѣдни монети; изобщо количеството на монетитѣ въ негово врѣме се увеличило значително. Той промѣнилъ и монетната система, като вмѣсто фи-

---

[1] Theopomp. fr. 347 Grenf.

[2] Архелай царувалъ 14 години: Synkell. 482. 498 marg. 500; у Евсебий I 229 числото е развалено; не е вѣрно извѣстието на Диодора XIV 37, 5 за годинитѣ на царуването му; ср. Gutschmid, Kl. Schr. IV 34, 38; Kaerst у Pauly-Wissowa II 448.

[3] Plat. Gorg. p. 471.

[4] Споредъ Aelian. v. h. XII 43 тя се наричала Симиха.

[5] Ср. Köhler, Sitz.-ber. Berl. Akad. 1893, 490 сл.

[6] Plat. Gorg. 471; Costanzi, Studi 50. — Достовѣрностьта на Платоновия разказъ е съмнителна; не е изключено, че имаме работа съ злобна измислица.

[7] Андокидъ, II 14, се хвали, че докарвалъ на атинската войска въ Самосъ дърва за весла, които изкарвалъ отъ Македония въ такова количество, колкото искалъ, понеже Архелай му билъ бащинъ приятель. За дървения материалъ отъ Македония ср. CIA I 42 (ср. IV p. 141); I 82 (IV p. 21); Xenoph. Hell. VI 1, 11. Böckh, Staatshaushalt der Athener I³ 126. Ed. Meyer, Gesch. V 560.

[8] Ср. Dittenberger, Sylloge I³ 104 отъ 411/0 г. пр. Хр.

[9] U. Köhler, ц. м. стр. 493 заключава отъ единъ откѫслякъ на Анаксимена отъ Лампсакъ (fr. 7 у Müller, Scr. Alex. Magn. p 36), че Архелай организиралъ членоветѣ на селското съсловие, които могли да се въоръжаватъ на собствени срѣдства, като тежка пѣхота (πεζέταιροι), и така създалъ за македонската военна мощь по-широка, демократическа основа, докато прѣди него въ войската служило само болярството. Това мнѣние поддържа и Lehmann-Haupt, Klio V 246; Einleit. in die Altertumswiss. III² 48, който мисли, че въ бурното врѣме слѣдъ Архелая тая организация отчасти изчезнала; Филипъ II отново подѣлъ Архелаовото дѣло. Напротивъ Kaerst I 172 оборва това мнѣние. По тоя въпросъ ще се повърнемъ по-долѣ.

никийската система, която до тогава се употрѣбяла въ Македония, приелъ лидийско-персийската. Съ това била свързана може би и нѣкаква финансова реформа, за която не знаемъ нищо.

Обикновено се приема,[1] че Архелай прѣмѣстилъ столицата си отъ Еге въ Пела (дн. Постолъ при Ениджe-вардаръ), който билъ разположенъ върху височина, обкржжена отъ блата, и чрѣзъ плавателната рѣка Лудиа (Кара Азмакъ)[2] ималъ сношение и съ морето. За това нѣма изрични свидѣтелства; напротивъ ясно е, че градъ Пела е добилъ по-голѣмо значение като столица тепърва въ врѣме на Филипа II.[3]

Архелай засилилъ връзкитѣ на Македония съ гръцкия свѣтъ и се потрудилъ да присади елинската култура въ своето отечество. По подражение на старитѣ гръцки тирани той искалъ да играе роля на меценатъ, като направи двореца си срѣдище на поезия и изкуство: той се надѣвалъ, че по тоя начинъ ще даде по-голѣмъ блѣсъкъ на своята произхождаща отъ Херакла династия. Въ неговитѣ монети образътъ на Херакла се срѣща по-често, което показва, че той се стремилъ да изтъкне по-ясно на гърцитѣ славния си произходъ. Имайки това прѣдъ видъ, ще ни се види вѣроятно и прѣдположението на Гутшмидъ,[4] че въ негово врѣме списъкътъ на царетѣ ще да е прѣтърпѣлъ нова редакция.

Така Архелай не прѣставалъ да привлича въ двореца си славни поети и художници; при него прѣбивавалъ извѣстно врѣме трагикътъ Агатонъ, епикътъ Хойрилъ, китаристътъ Тимотей, сжщо и историкътъ Тукидидъ.[5] И Сократъ билъ каненъ да иде при него, но той отказалъ и заржчалъ да съобщатъ на Архелая, че въ Атина четири мѣри (χοίνιξ) брашно стрували единъ оболъ и вода имало въ изобилие.[6] Живописецътъ Зевксисъ украсилъ съ картини новопостроения му палатъ. Архелай устроилъ по гръцки образецъ празници съ жъртвоприношения и музикални състезания въ честь на Зевса олимпийски и музитѣ, особено въ гр. Дионъ (въ тракийска

---

[1] Ср. напр. Ed. Meyer, V 55.

[2] Ср. старитѣ автори, указани у M. Besnier, Lexique de Géogr. ancienne 582. Тамъ отъ старо врѣме се намирала съкровищницата на македонскитѣ царе.

[3] Strab. VII fr. 20,23. Demosth. XVIII 68. Kaerst, I 167.

[4] Kl. Schr. IV 74.

[5] Ср. Wilamowitz, Einleitung in die griech. Tragödie, 2^{о} изд. 16.

[6] Stob. Anthol; Arist. Rhet. II 23.

Пиерия при Олимпъ, при дн. Малатрия);[1] тоя градъ отъ тогава добилъ голѣмо значение и станалъ прочутъ съ своитѣ сгради и художествени творения.[2]

Особно значение за стремежитѣ на Архелай има обстоятелството, че най-славниятъ на врѣмето трагикъ Еврипидъ[3] живѣлъ нѣколко врѣме въ неговия дворецъ и написалъ за прослава на царя и неговия родъ драмата „Архелай“.[4] Отъ нея сж запазени за жаль незначителни откжсляци. Отъ тѣхъ узнаваме, че родоначалникътъ на македонската династия, изгоненъ отъ отечеството си, си спечелилъ слава и царство, прѣнасяйки храбро всѣкакви неволи, сжщо както неговиятъ прадѣдъ Хераклъ. Керстъ прѣдполага, че въ диалога на философа Антистенъ, съ заглавие „Архелай“, е билъ описанъ синътъ на Темена, Архелай, като истински идеаленъ монархъ, отговорящъ на философската теория на врѣмето.[5] Прѣзъ това врѣме въ обществения животъ на Елада почнали да изпжкватъ монархически тенденции и естествено е, че гърцитѣ обръщали погледъ къмъ царския родъ на сѣверъ, който носѣлъ името на Херакла и свръзвалъ митическитѣ гръцки спомени съ задачитѣ на настоящето. Наистина връзкитѣ между младата македонска мощь и гръцкия свѣтъ сж още слаби; Македония не е още достатъчно силна, за да играе ржководна роля въ Елада; но за бждещето развитие не е безъ значение обстоятелството, че елински идеали се свръзватъ съ македонската монархия и че тая свръзка намира изразъ и въ литературата.[6]

За прѣцѣнката на Хераклидското родословие на македонскитѣ царе е важно и обстоятелството, което е изтъкналъ

---

[1] Arrian. I 11 и Diod XVI 92 говорятъ сжщо за игри, устроени отъ Архелая въ Еге.

[2] За горното ср. Plut apoph. Archel. 1, 3, 4 (съобщава нѣкои анекдоти за царя). Diod. XIII 103, 5; XVII 16, 3. Ael. v. h. II 21; XIII 4; XIV 17. Gell. XV 20, 9. Athen. VIII p. 345 d. Diog. Laert II 5, 9. Dio Chrys. XIII 431 сл.; II 73 Senec. de benef. V 6, 2 сл. Solin. 9. 15. — За гр. Дионъ ср. Philippson у Pauly-Wissowa RE V 833.

[3] Ср и Synkell. 261 D. — Wilamowitz, ц. м. 16. Слѣдъ година и половина Еврипидъ умрѣлъ въ Македония, гробътъ му до късно билъ показванъ като забѣлѣжителность.

[4] Köhler, ц. м. 499 прѣдполага, че е написана за първия праздникъ на Олимпиитѣ, учрѣденъ отъ Архелая въ Дионъ.

[5] J. Kaerst, Studien zur Entwicklung der Monarchie im Altertum, 30; Hellenismus I 174.

[6] Горното споредъ хубавото изложение на Kaerst.

Керстъ;[1] стремежътъ къмъ възприемане на елинската образованость обхваналъ въ това врѣме и съсѣднитѣ на Македония княжества. Царьтъ на молоситѣ въ Епиръ, Тарипсъ, въ врѣме на пелопонеската война почналъ да въвежда въ Епиръ гръцка култура и свързалъ своя родъ съ Ахила. И князетѣ на малкитѣ княжества въ горня Македония, които се намирали подъ върховна власть на македонскитѣ царе, не искали да останатъ по-назадъ отъ послѣднитѣ. Така князътъ на линкеститѣ Арабай (съврѣменикъ на Пердика II и Архелая) се изкарвалъ отъ рода на коринтскитѣ Бакхиади и вѣроятно смѣталъ Херакла за свой родоначалникъ.[2] Династията на ореститѣ приела за свой прадѣдъ Орестъ, сина на Агамемнона, който ужъ основалъ гр. Аргосъ въ Орестида. Вѣроятно е, че подобна тенденция обхванала въ това врѣме и Пеония, както изложихме вече на друго мѣсто.[3]

Не може да се каже, дали прѣнесената въ Македония елинска култура е проникнала по-дълбоко въ срѣдата на народа, или си останала ограничена въ царския дворецъ и между болярството. Въ всѣки случай, ясно е, че бурнитѣ врѣмена, които настанали въ Македония слѣдъ смъртьта на Архелая, малко сѫ благоприятствували за развитие на хвърленото отъ него сѣме. Едва ли можемъ да се съмняваме, че масата на македонския народъ още не е била готова да възприеме елементитѣ на по-високата духовна култура, насаждана изкуствено отъ царския дворецъ.[4] Съмнително е дори, дали и самъ Архелай е можалъ да схване по-дълбоко тая култура. Освѣнъ неговата жестокостъ и сладострастие,[5] стари автори изтъкватъ и суевѣрието му; разказва се, че при едно слънчево затъмнѣние той се затворилъ въ палата си и накаралъ да острижатъ косата на сина му, както било обичай при скърбь и голѣми нещастия. Споредъ Елиана[6] Сократъ казвалъ, че Архелай похарчилъ 400 мини за да украси палата си съ фрески, а за своето образование не направилъ нищо; хората, които отивали въ Македония, желаяли само да видятъ неговия палатъ; зарадъ самия Архелай отивали само тия, които той успѣвалъ да придума съ подаръци.

Въ края на царуването си Архелай водилъ война съ княза на линкеститѣ Арабай и съ княза Сира, за което дава недостатъчни свѣдѣния Аристотелъ.[1] Köhler[2] прѣдполага, че вѫтрѣшното засилване на македонското царство възбудило страхъ и завистъ у васалнитѣ князе, които побързали да нападнатъ Македония. Намирайки се на тѣсно вслѣдствие на това нападение, Архелай далъ по-голѣмата си дъщеря за жена на елимейския князъ,[3] а по-младата далъ на Аминта,[4] мислейки по такъвъ начинъ да го примири съ сина си, който му билъ роденъ отъ Клеопатра.

За политическитѣ отношения между Македония и Елада особено значение е имала пограничната Тесалия. Щомъ македонскитѣ царе почнали да се стремятъ къмъ политическо влияние надъ Елада, тѣ обърнали погледъ къмъ Тесалия. Тая богата область въ това врѣме се намирала на низка степень на развитие; тамъ още сѫществувало крѣпостничество; поради слабо развитата търговия страната напълно

---

[1] Hellenismus I 175; ср. Г. Кацаровъ, Пеония 29.

[2] Strab. VII 7, 8.

[3] Моята книга Пеония стр. 30.

[4] Ср. Mahaffy, Progress of Hellenism in Alexander's empire 32.

[5] Aelian. v. h. II 21 нарича Архелая ἐρωτικός.

[6] Var. hist. XIV 17; ср. Heuzey, Mission arch. en Macéd. 208.

---

[1] Polit. V 8, 11 p. 1311 b, 12; ср. Kaerst у Pauly-Wissowa II 447. Köhler, Sitz.-ber. Berl. Akad. 1893, 502 смѣта Сира за князъ на Елимея. Hoffmann, Makedonen 162 (ср. Schütt, Untersuch. zur Gesch. der Illyrier 33) мисли, че Сира е билъ нѣкой илирийски князъ, а не елимейски; елимейскиятъ князъ е билъ повиканъ на помощь отъ Архелая. Обаче Hoffmann излиза отъ невѣрната прѣдстава, че елиметѣ сѫ били гърци, та затова и заключенията му сѫ неправилни. Безосновно ни се вижда и прѣдположението на Costanzi стр. 77, че Сира билъ по-малъкъ братъ на Аминта, сина на Филипа, който въ врѣме на Пердика II владѣялъ срѣдновардарската область (ср по-горѣ стр. 53).

[2] Ср. по-горѣ заб. 1.

[3] Аристотель ц. м. не споменува името му; Ed. Meyer V 56 прѣдполага, че той е Дерда; тоя Дерда, вѣроятно синъ на Сирасъ (Arist. pol. V 8, 11; Strab. VII 326), помага съ конницата си на лакедемонцитѣ въ борбата имъ противъ Олинтъ (382 г.): Xen. Hell. V 2, 38. 40. 43; 3, 1 сл. 9. — Той е може би сѫщиятъ, когото споменува Arist. pol. V 8, 10. Ср. Pauly-Wissowa R E V 239; 2367.

[4] Текстътъ у Аристотела гласи: τὴν μὲν πρότεραν, κατεχόμενος ὑπὸ πολέμου πρὸς Σίρραν καὶ Ἀρράβαιον ἔδωκε τῷ βασιλεῖ τῷ τῆς Ἐλυμείας, τὴν δὲ νεώτεραν τῷ υἱῷ Ἀμύντᾳ. Кой е тоя Аминта? Saupре допълва текста така: τῷ [Ἀρριδαίου] υἱῷ, и мисли, че това е Аминта III, синъ на Аридея (внука на Александра I); ср. Droysen, Hist. de l'Hellénisme I 79; противъ Saupре ср. и Susemihl, Arist. Politik II 358. Напротивъ споредъ Gutschmid, Kl. Schr. IV p. 36 (ср. Kaerst, Pauly-Wissowa I 2006) това е Аминта II, незаконороденъ синъ на Архелая, който царувалъ 392—390 г. и за когото Аристотелъ pol. V 8, 10 казва, че билъ убитъ отъ Дерда. Той трѣбва да се различава отъ Аминта III, синъ на Аридея, баща на Филипа II, който царувалъ 389 383, 381—369. Значи Архелай се боялъ отъ по-старния си незаконенъ синъ (Аминта II) за малолѣтния си законенъ синъ Орестъ, който му родила Клеопатра, и затова го оженилъ за дъщеря си.

зависѣла от чужди търговци. Политическитѣ и социални борби не давали покой: въ повечето градове властвувало болярството (напр. Алевадитѣ въ Лариса) и отдѣлнитѣ родове враждували помежду си; нѣкои градове (Лариса, Фере) се мѫчели да разширятъ властьта си върху по-голѣма часть отъ Тесалия. Крѣпостното население (пенести) негодувало противъ господаритѣ си — чифликчии; занаятчиитѣ и търговцитѣ, които били лишени отъ политически права, се бунтували и искали да се освободятъ отъ политическа и стопанска зависимость.[1]

Въ гр. Фере къмъ края на Пелопонеската война завзелъ властьта Ликофронъ, който въ 404 г. разбилъ ларисейцитѣ и се стремѣлъ да си подчини цѣла Тесалия. Естествéно при такова състояние Тесалия не била кадърна да се противи сериозно на външенъ неприятель.

Отъ друга страна Спарта, която слѣдъ съсипването на Атина установила хегемонията си надъ Гърция, не е могла да остави Тесалия, па дори и Македония, извънъ сферата на своето влияние. Само прѣзъ Тесалия тя е могла да завърже и по суша сношения съ тракийскитѣ побрѣжни градове, каквито тя вече поддържала по море. Но тука нейнитѣ интереси се кръстосали съ тия на Македония.

Ние споменахме вече (ср. стр. 61), че още Пердика се ползувалъ съ голѣмо влияние въ Тесалия. Архелай намѣрилъ благоприятенъ случай да се намѣси отново тамъ.[2] Той завзелъ Лариса, възстановилъ властьта на крайнитѣ олигархи и взелъ 10 благородни момчета като заложници; областьта Перебия била присъединена къмъ Македония;[3] навѣрно Архелай ималъ по-широки планове за бѫдеще, та искалъ да задържи въ рѫцѣтѣ си тая область — пѫтя къмъ Тесалия и изобщо къмъ сѣв. Гърция.

За отношенията между Спарта и Архелая могатъ да се черпятъ нѣкои свѣдѣния отъ една политическа брошура, дошла до насъ подъ името на Херода.[4] Архелай искалъ слѣдъ свършването на войната между Атина и Спарта да влѣзе въ

---

[1] Ср. Ed. Meyer, Gesch. V 54.

[2] Вѣроятно билъ повиканъ на помощь отъ Алевада Аристипъ, който принадлежалъ къмъ крайнитѣ олигархи; Ed. Meyer, Theopomps Hellenica 258.

[3] [Herodes] περὶ πολιτείας 6, 16 и сл. Ed. Meyer V 57.

[4] Ed. Meyer, Theopomps Hellenica 265 сл.

пелопонеския съюзъ и дори се обѣщавалъ да внася париченъ приносъ, какъвто внасяли и държавитѣ, които въ това врѣме станали членове на съюза. Ала Спарта отказала да го приеме, мотивирайки, че той въ войната съ Атина не далъ никаква помощь на Спарта; освѣнъ това изтъквала, че той, като „тиранъ и варваринъ“ не може да влѣзе въ републикански гръцки съюзъ.[1] Въ сѫщность Спарта се е бояла отъ силната вече Македония, която стѫпвала на егейския брѣгъ и се готвѣла да играе роля въ елинскитѣ работи. По тая причина Спарта не е могла да гледа спокойно на намѣсата на Архелая въ Тесалия. Тя пратила войска въ тая область, завзела може би гр. Фарсалъ (399 г.?), съюзила се съ Ликофрона и се готвѣла за война съ Архелая. Ала въ това врѣме Архелай билъ убитъ и въ Македония настѫпила анархия. Въпрѣки тия благоприятни обстоятелства, Спарта не се намѣсила въ Македония, защото събитията, които настѫпили въ персийската монархия, я поставили прѣдъ нови по-голѣми задачи.[2]

Архелай умрѣлъ въ 399 г. пр. Хр.; споредъ едно прѣдание убилъ го неволно въ врѣме на ловъ неговиятъ любимецъ Кратей.[3] Споредъ друго прѣдание той станалъ жъртва на заговоръ,[4] Архелай билъ обѣщалъ да даде на Кратея една отъ дъщеритѣ си за жена, но не изпълнилъ обѣщанието си. Огорченъ отъ това, Кратей се сдружилъ съ Хеланократа отъ Лариса, другия любимецъ на Архелая, който сѫщо билъ сърдитъ на царя, защото не изпълнилъ обѣщанието си да го повърне въ отечеството му, отдѣто билъ изгоненъ.[5] На чело на заговора пъкъ застаналъ нѣкой си Декáмнихъ, който билъ разгнѣвенъ, защото Архелай го прѣдалъ Еврипиду да го бие съ бичъ, задѣто говорѣлъ лошо за послѣдния. Така царьтъ билъ убитъ въ врѣме на ловъ. За достовѣрностьта на тия прѣдания не може да се каже нищо положително. Въ всѣки случай едва ли може да се приеме, че Кратей е извършилъ убийството по свой починъ и за лично удовлетворение. Може би той е дѣйствувалъ като орѫдие[1] на неприятелитѣ на Архелая въ Лариса, къмъ което сочи и ролята на ларисееца Хеланократъ.

---

[1] Софистътъ Трасимахъ отъ Халкедонъ писалъ въ това врѣме една брошура „за ларисейцитѣ“, въ която стояли думитѣ: „трѣбва ли да служимъ на Архелая, елини, на единъ варваринъ“? Сѫщата тенденция прѣслѣдва и запазената подъ името на Херода рѣчь περὶ πολιτείας (отъ ок. 400 г. пр. Хр.), която пакъ е политическа брошура; ср. изданието у Ed. Meyer, Theopomps Hellenica, стр. 202 сл.

[2] Ed. Meyer, Gesch. V 58. — Другояче тълкува историческитѣ указания въ горѣказаната рѣчь Costanzi, Studi 55 сл., който поддържа, че Архелай се намѣсилъ въ Тесалия ок. 410 г.

[3] Diod. XIV 37, 5.

[4] Arist Pol. V 8, 11 и 12; Plat. Alkib. II 141 d; Plut. Amat. 23; Aelian. V. h. VIII 9.

[5] За отношението на Архелая къмъ Лариса ср. по-горѣ стр. 76.

VII.

Вѫтрѣшни бъркотии въ Македония. — Орестъ, Архелай II, Павсаний, Аминта II и Аминта III. — Съюзъ между Олинтъ и Македония. — Аминта III и Спарта, борби съ Олинтъ. — Отношенията на Аминта III къмъ елинскитѣ държави. Александъръ II, Птоломей Алорски, намѣса на Тива въ Македония. — Пердика III и отношенията му къмъ Атина. — Илиритѣ и пеонцитѣ нападатъ Македония. — Общъ погледъ върху старата македонска история.

Периодътъ на македонската история отъ смъртьта на Архелая до възцаряването на Филипа II е пъленъ съ бури и бъркотии, както вѫтрѣшни, тъй и външни. Царската власть станала играчка въ рѫцѣтѣ на разни претенденти, не единъ царь билъ прѣмахнатъ насилствено; външни неприятели, възползувани отъ тая анархия, нахълтвали въ Македония за завоювания и грабежи. За жаль и относно това врѣме извѣстията, съ които разполагаме, не ни позволяватъ да разберемъ, какви сѫ мотивитѣ на вѫтрѣшнитѣ борби, какви сѫ противоположноститѣ, които дѣлятъ партиитѣ. Изказано е прѣдположение, че вслѣдствие реформитѣ на Архелая въ македонското болярство се образували двѣ партии, отъ които едната, бидейки противъ реформитѣ, е подкрѣпяла притезанията на линкестийския княжески родъ върху македонския прѣстолъ.[2] Но и това не е сигурно, защото дори и личноститѣ на тия, които заемали прѣстола или претендирали за него, не сѫ ни достатъчно извѣстни. Неустановена е и хронологията на събитията.[3]

Слѣдъ смъртьта на Архелая, убиецътъ му Кратева (или Кратей)[4] успѣлъ да вземе властьта за нѣколко деня, но билъ прѣмахнатъ.[5] Но и малолѣтния синъ на Архелая, Орестъ,

---

[1] Така прѣдполага и Hagarth, Philipp and Alehander стр. 11.

[2] Abel, ц. м. 204; ср. Droysen, Hist. de l'Hellénisme I 78.

[3] Gutschmid, Kl. Schr. IV 35; Swoboda, Arch. epigr. Mitt. aus Oesterr. VII 8 сл; Ed. Meyer V 302.

[4] За името ср. Costanzi 76.

[5] Plat. Alcib. II 142 d (Ael. v. h. VIII, 9).

билъ убитъ отъ своя настойникъ Аеропъ II, който завзелъ прѣстола си подъ име Архелай II; прѣдполага се, че той принадлежалъ къмъ линкестийския княжески родъ.[1] Той е царувалъ още въ 394 год., когато спартанскиятъ царь Агесилай се връщалъ отъ М.-Азия прѣзъ Тракия и Македония; Аеропъ се опиталъ да му попрѣчи пѫтя,[2] но Агесилай го излъгалъ съ военна хитрость и миналъ благополучно (Polyaen. II 1, 17). Скоро Аеропъ умрѣлъ отъ естествена смърть (Diod. 14, 84). Наслѣдилъ го синъ му Павсаний, който слѣдъ една година билъ убитъ отъ Аминта II, незаконнородения синъ на Архелая.[3] Но и той скоро билъ убитъ отъ своя любимецъ Дерда.[4] Сега на прѣстола се качилъ Аминта III, синъ на Аридея (ок. 389—369 г. пр. Хр.)[5], който отначало билъ привърженикъ на Аеропа (Ael. v. h. XII 43). Той ималъ да се бори дълго, додѣто да се закрѣпи на прѣстола. Явилъ се и новъ претендентъ за прѣстола, Аргей; илирийцитѣ нападнали Македония и отнели нѣкои отъ погранничнитѣ ѝ области; размърдали се вѣроятно и васалнитѣ княжества на Македония. Притисканъ отъ всѣкѫдѣ, Аминта се обърналъ за помощь къмъ Олинтъ.

Ние споменахме по-рано за Халкидския съюзъ,[6] образуванъ въ 432 г. противъ Атина, който успѣлъ да се задържи прѣзъ цѣлата пелопонеска война, намирайки опора ту въ Спарта, ту въ Македония. Въ 395 г. и тоя съюзъ участвувалъ въ общото възстание противъ Спарта. Слѣдъ извършения по съвѣта на Пердика II синойкизъмъ (ср. по-горѣ стр. 56) гр. Олинтъ разполагалъ вече съ голѣма, добрѣ организирана съюзна область. Олинтската равнина била доста плодородна и добрѣ обработена[1]; търговията и индустрията били въ разцвѣтъ, и градътъ се радвалъ на голѣмо благосъстояние. Въ съюзната халкидска държава Олинтъ ималъ надвѣсъ, ала и другитѣ общини се ползували съ извѣстна автономия;[2] членоветѣ на съюзнитѣ градове имали помежду си епигамия и енктесисъ, т. е. право да се установяватъ свободно въ която община искатъ и да скючватъ тамъ законенъ бракъ. Външната политика се намирала въ рѫцѣтѣ на съюза, търговската политика била уредена по общи правила; сѫщо и монетното право било централизирано. Съюзътъ разполагалъ съ значителна военна сила: споредъ Ксенофонта 800[3] хоплити, още по-голѣмъ брой пелтасти и 600 конници; имали и флота. На чело на съюза стоялъ епонименъ магистратъ, вѣроятно стратегъ. Въ съюзното събрание навѣрно сѫ участвували всички граждани на съюза; подробности за уредбата на съюза не сѫ ни извѣстни.

---

[1] Abel, 204. — Споредъ Diod. XIV 37; 84, 6, той царувалъ 6 години; споредъ Синкелъ 482, 484 и Евсебий I 229 Орестъ управлявалъ 3 години и Архелай (т. е. Аеропъ) 4 години.

[2] Abel, 204 прибързано заключава отъ това, че Аеропъ се билъ присъединилъ къмъ атинско-беотийския съюзъ противъ Спарта

[3] Diod. XIV 89. Споредъ Gutschmid IV 38, Аминта II царувалъ 392—390 г.

[4] Arist. Pol. V 8, 10.

[5] Въ надписитѣ се срѣща формата 'Ερρίδαιος или 'Αρρίβαιος (Dittenberger, Syll.^{3} 135. 157). Споредъ Синкелъ 500 Аминта III билъ внукъ на Аминта, брата на Пердика II, а споредъ Елианъ v. h. XII 43 и Юстинъ VII 4, 3 синъ на Менелая (ср. по-горѣ стр. 52); Meyer V 303 мисли, че е внукъ на послѣдния. Споредъ Диодора XIV 92, 3 той царувалъ 24 години, споредъ Синкела — 18 години. Ср. Kaerst у Pauly-Wissowa RE I 1006; Schäfer, Demosth. II 7.

[6] Ср. H. Swoboda, Arch. epigr. Mitt. Oest. VII 49. На кратко A. Struck, Maked. Fahrten. I Chalkidike 46 сл.

Понеже Аминта прѣдложилъ на халкидцитѣ изгодни за търговията имъ условия, сѫщо и териториални отстѫпки,[4] тѣ сключили съ него отбранителенъ съюзъ за 50 години.[5] Споредъ договора позволява се на халкидцитѣ да изнасятъ отъ Македония смола, всѣкакъвъ дървенъ матерялъ,[6] сѫщо и корабостроителенъ материалъ, съ изключение на бѣлъ боръ, който може да се изнася само за нуждитѣ на халкидския съюзъ (значи не и за тия на частни лица), като се плаща опрѣдѣленото мито. При износа и вноса на всички стоки отъ Македония въ халкидската съюзна областъ и обратно се плаща мито. Опрѣдѣля се, договорящитѣ страни да не сключватъ по отдѣлно съюзъ съ Амфиполъ, ботиеитѣ, акантцитѣ и мендейцитѣ — ясно е, значи, че тѣ сѫ неприятели на халкидския съюзъ —, а само задружно, слѣдъ прѣдварително съгласие. Тоя членъ отъ договора е явно въ полза на Олинтъ, както изобщо и цѣлиятъ договоръ.[7]

---

[1] Struck, Maked. Fahrten I, 40.

[2] Въпросътъ за характера на съюза е споренъ: ср. Swoboda, Griech. Staatsalt. 215 и тамъ цитуваната литература.

[3] Xenoph. V 2, 14; 3, 1; числото на хоплититѣ е малко, навѣрно е развалено въ текста: Swoboda, ц. м. 216.

[4] Ср. Diod. XIV 92, 3; XV 19, 2. Ср. Xen. V. 2, 12 сл. 38. Just. VII 4, 6; Isocr. 6, 46.

[5] Dittenberger, Syll. I.³ 135 (договорътъ пада между 389—383 г.). Друго яче датува договора Swoboda, Staatsalt. 214.

[6] Македония въ старо врѣме била богата съ гори; за растителностьта на Македония дава интересни свѣдения Theophr. Hist. plant. III 13, 1.

[7] Swoboda, Arch.-Epigr. Mitt. VII 45.

Ала олинтийцитѣ не мислѣли да изпълнятъ честно договора; тѣ били рѣшили да използуватъ обстоятелствата, за да установятъ властьта си въ Македония. Като не намѣрилъ помощь отъ Олинтъ, Аминта билъ сваленъ отъ илирийцитѣ,[1] и на прѣстола се качилъ Аргей, вѣроятно членъ отъ линкестийския княжески родъ (385 г.) Ала слѣдъ двѣ години Аминта подпомогнатъ отъ тесалийцитѣ (Diod 14, 92, 3), а може би и отъ елимейския князъ Дерда,[2] отново спечелилъ Македония:[3] за Аргея вече не се говори. Види се, че билъ сключенъ миръ съ илиритѣ (и линкеститѣ?), и Аминта се оженилъ за Евридика, дъщеря на Сира,[4] който билъ зеть на линкеста Арабая. Съ тая женитба Аминта прѣслѣдвалъ може би цѣльта да се отърве отъ илирийската опасность.

Сега Аминта поискалъ отъ Олинтъ да повърне на Македония отстѫпената областъ; ала олинтийцитѣ не само отказали, но заграбили и други македонски градове (дори и Пела).[5] Сѫщевременно тѣ завзели Потидея, слѣдъ което и останалитѣ градове въ Палена трѣбвало да влѣзатъ въ съюза имъ, а сѫщо и Тороне. Къмъ изтокъ само Аполония и Акантъ още имъ се противѣли; ако олинтийцитѣ успѣели да взематъ и тия градове, тѣ могли вече да проснатъ рѫка къмъ Амфиполъ и богатата пангейска областъ; съсѣднитѣ тракийски племена дори били наклонни да ги подкрѣпятъ[1] въ тая задача. За да се осигурятъ още повече, олинтийцитѣ почнали прѣговори съ Беотия и Атина. Съ една дума, тукъ израснала една нова гръцка държава, която би могла да се наложи на Македония, Тракия и Тесалия и да играе важна роля и въ самата Елада.[2]

---

[1] Diod. XIV 92. Споредъ Дексипъ у Synkellos p. 263, сѫми македонцитѣ изгонили Аминта, споредъ Abel 206. подъ тия македонци трѣбва да се разбиратъ линкеститѣ, които дѣйствували заедно съ илирийцитѣ. Изгонването споредъ Гудшмидъ е станало 385 г. Ср. Schütt, Untersuch. zur Gesch. der Illyrier 33.

[2] Xenoph. V 2, 38.

[3] Diod. XIV 92, Isocr. Archid. 46, Ael. V H. IV 8.

[4] За Сира в. по-горѣ стр. 75. Споредъ Diod. XVI. 2, 2 Аминта дори се задължилъ да плаща трибутъ на илиритѣ и имъ далъ заложникъ най-младия си синъ Филипъ. Това не е вѣрно, защото тъкмо тогава Аминта се оженилъ за Евридика, а пъкъ Филипъ е най-младия синъ на Евридика За Евридика ср. Liban. Vita Dem. 5; Suid. S. V. Κάρανος; Plut. de educ. puer. 20.

[5] Другояче си прѣдставя хода на събитията Costanzi, Klio VI 397; Studi 78; той отхвърля прѣданото отъ Диодора групиране на фактитѣ и приема, че Аминта, едва завзелъ прѣстола, билъ сваленъ отъ Аргея, ала скоро се върналъ съ помощьта на Тесалия (393/2 г.). Дошлиятъ до насъ договоръ на Аминта съ халкидцитѣ е билъ сключенъ слѣдъ прогонването на Аргея, но прѣди нахълтването на илиритѣ. Слѣдъ нахлуването на послѣднитѣ (383/2 г.) олинтийцитѣ се възползували отъ бъркотията въ Македония, за да заграбятъ нейна територия; Аминта, намирайки се на тѣсно, се обърналъ къмъ Спарта за помощь. Костанци обаче, поради оскѫдната традиция, много оперира съ прѣдположения, които сѫ малко убѣдителни; и Swoboda, Staatsalt. 214 се произнася противъ него.

При тая опасность, която заплашвала Македония, Аминта се рѣшилъ да потърси помощь отъ Спарта.[3] За сѫщата цѣль отишли въ Спарта и пратеници отъ Аполония и Акантъ. Спарта, за която сѫщо засилването на Олинтъ не било желателно, се съгласила да помогне на Македония. Тя взела мѣрки да се приготви по-голѣма войска, и веднага (382 г.) изпратила Евдамида съ 2000 неодамоди, периеки и скирити, който спечелилъ Потидея и почналъ войната съ Олинтъ. Между това братъ му Фебидъ завзелъ чрѣзъ прѣдателство тиванската крѣпость Кадмея, което не било благоприятно за олинтийцитѣ, защото не могли вече да очакватъ помощь отъ спартанскитѣ противници въ Елада. Скоро слѣдъ това тръгналъ къмъ Олинтъ и спартанскиятъ хармостъ Телевтий съ значителна войска. Къмъ него се присъединили и Аминта и елимейскиятъ князь Дерда, който водѣлъ 400 конника. Въ битката, която се развила прѣдъ Олинтъ, халкидянитѣ отначало имали успѣхи, но Телевтий и Дерда успѣли да ги накаратъ да се оттеглятъ задъ стѣнитѣ на града. Телевтий нѣмалъ достатъчно сили да обсади Олинтъ, та олинтийцитѣ нападнали прѣзъ зимата присъединилитѣ се къмъ Спарта градове; ала при Аполония тѣ пакъ били разбити отъ Дерда (381 г.). По-късно Телевтий падналъ убитъ въ едно сражение прѣдъ Олинтъ. Спартанцитѣ изпратили нови сили и продължили войната, много отъ градоветѣ се присъединили къмъ нея. Най-послѣ Олинтъ билъ обсаденъ и принуденъ да се прѣдаде отъ гладъ (379). Халкидскиятъ съюзъ билъ разтуренъ и членоветѣ му трѣбвало да влѣзатъ въ спартанския съюзъ и да се задължатъ да доставятъ помощни войски.[4] И Аминта се отървалъ отъ единъ опасенъ противникъ; неговата власть въ Македония се закрѣпила.

---

[1] Xenoph. Hell. V 2, 11 сл. 3, 18. Ср. Costanzi 79.
[2] Ср. Ed. Meyer V 302.
[3] Diod. XV 19, 3; Isocr. 4, 126; 6, 46.
[4] Xen. Hell. V 2 и 3; Diod. XV 19—23. Ed. Meyer V 304.

Освобождението на Тива и основаването на втория атински морски съюзъ нанесли голѣмъ ударъ на спартанската хегемония. Въ 375 год. атинскиятъ стратегъ Хабрий се явилъ въ Тракия, за да дѣйствува за разширението на атинския съюзъ. Халкидцитѣ веднага възобновили своя съюзъ и се присъединили къмъ Атина. Въ това врѣме и Аминта сключилъ съюзъ съ Атина.[1] По кое врѣме атинскиятъ пълководецъ Ификратъ се намиралъ при Аминта, който дори го осиновилъ, не се знае.[2]

Нѣкои свѣдѣния за историята на Аминта могатъ да се извадятъ отъ единъ надписъ, намѣренъ близу до Еласона, въ старата Перебия.[3] Отъ тоя документъ се вижда, че Аминта разрѣшилъ единъ пограниченъ споръ между елимеитѣ и града Долихе (въ Перебия), отъ което можемъ да заключимъ, че Аминта е ималъ върховна власть както надъ Елимея, тъй и надъ сѣверната часть на Перебия. Можемъ значи да приемемъ, че слѣдъ пропадането на халкидския съюзъ горномакедонскитѣ княжества признали своята зависимость отъ Македония. Аминта, слѣдъ като закрѣпилъ властьта си въ Македония, поделъ плана на Архелая да закрѣпи влиянието на Македония въ Тесалия и завзелъ поне часть отъ Перебия.[4]

Аминта прѣдпочиталъ да поддържа приятелски сношения съ повечето гръцки държави (Isocr. V 106). Той взелъ участие и въ общия конгресъ, свиканъ въ Спарта (371 г.) за да се сключи миръ между гръцкитѣ държави, и призналъ правото на Атина да владѣе Амфиполъ[5]. Навѣрно Аминта искалъ да има въ Атина опора противъ стремежитѣ на Язона отъ Фере, който не само искалъ да установи властьта си въ Македония, но дори мечталъ и за походъ противъ Персия.[6] Трѣбва да забѣлѣжимъ, че Язонъ, слѣдъ като обединилъ цѣла Тесалия подъ властьта си, нападналъ и перебитѣ, които, осланяйки се на Македония, отказвали по-рано да признаятъ властьта му. Едни отъ общинитѣ той прѣвзелъ на сила, други му се покорили доброволно. И за Аминта не оставало друго освѣнъ да сключи съюзъ съ Язона и да признае зависимостьта си отъ Тесалия (371 г.).[1]

---

[1] Dittenberger, Syll.^{3} 157 (ок. 370 г.).
[2] Aeschin. II 28.
[3] Wace und Thompson, Ann. Brit. School Athens XVII 193. Ср. Rosenberg, Hermes LI 499 сл.
[4] Тая область била завзета още отъ Архелая, но била изгубена въ бурното врѣме слѣдъ смъртьта му.
[5] Aeschin. II 32. Scala, Staatsverträge стр. 143. — Въ това врѣме Аминта е подържалъ приятелски връзки съ атинския пълководецъ Тимотей, комуто подарилъ и дървенъ материалъ: ср. [Dem.] adv. Timoth. 26 сл. Schäfer, II 9
[6] Xenoph. Hell. VI 1, 11.

Наскоро слѣдъ това Аминта III умрѣлъ (370 г. пр. Хр.), и на прѣстола се качилъ най-стариятъ му синъ Александъръ II (370/69—368).[2] Сжщата година падналъ отъ ржката на убиецъ и Язонъ; сждбата запазила за Македония задачата, която той бѣ си поставилъ. Вжтрѣшнитѣ борби въ Тесалия избухнали съ още по-голѣма буйность. Въ гр. Фере на чело на управлението застаналъ Александъръ, който започналъ да разширява насилствено властьта си. Срѣщу неговитѣ тирански въжделения Алевадитѣ отъ Лариса повикали на помощь Александра II Македонски, който веднага се намѣсилъ, завзелъ Лариса и Кранонъ и поставилъ тамъ македонски гарнизони (Diod. XV 61). Ала противъ самия Александра II се повдигналъ Птоломей отъ Алоръ, подпомаганъ отъ майката на царя Евридика,[3] на която той билъ зеть и любовникъ. Между това тесалийската аристокрация се обърнала къмъ Тива да иска помощь противъ Александра Ферейски и противъ Македония. Въ 369 г. Пелопидъ стигналъ въ Тесалия, дѣто завзелъ Лариса, и слѣдъ това отишълъ въ Македония, дѣто билъ повиканъ и отъ двѣтѣ партии като посрѣдникъ. Пелопидъ се обявилъ въ полза на законния царь, сключилъ съ него съюзъ и взелъ заложници; освѣнъ това той го помирилъ съ Птоломея; прѣдполага се, че на Птоломея сега било дадено отдѣлно княжество въ Ботиея заедно съ гр. Алоръ.[4] Ала това примирение било привидно; слѣдъ отеглянето на Пелопида Птоломей нагласилъ заговорници, които убили Александра при едно угощение, като се възползували отъ македонския воененъ танцъ „телесий“ (368 г.).[5] Слѣдъ това той се оженилъ за Евридика и

---

[1] Diod. XV, 60, 2, Isocr. V 20. Scala, н. м. № 370. Ed. Meyer V 416; Rosenberg, н. м. 506

[2] Diod. XV 60, 3; 71, 1. Just. VII 4, 5; 8. Suid. s. v. Κάρανος. Liban. vita Dem. 5. Euseb. Chr. I 229, App. 27; 90. Synkel. 495; 500. — Отъ жена си Евридика Аминта ималъ три сина: Александъръ, Пердика и Филипъ; а отъ другата си съпруга Гигея ималъ синове: Архелай, Аридей и Менелай. Ср. Costanzi 78.

[3] Съпруга на Аминта III, майка на Александра II Пердика III и Филипа II. Тя била внучка на княза на Линкестида Арабай, дъщеря на Сирасъ; ср. Pauly-Wissowa RE. VI 1326.

[4] Ср. Plut. Pelop. 26; Diod. XV 67, 4; Just. XII 5, 1. Ср. Abel, 221 и Scala, Staatsverträge стр. 149 сл.

[5] Marsyas fr. 4. (Athen. XIV 629 d); Plut. Pel. 27; Diod. XV 71, 1. XVI 2, 4. Just. VII 5, 4. Dem. 19, 195. Schol. Aesch. II 29.

се обявилъ настойникъ на малолѣтнитѣ ѝ синове Пердика и Филипъ. Ала противъ него се повдигналъ Павсаний, сродникъ на царското сѣмейство, който билъ изгнаникъ. Подпомаганъ отъ халкидцитѣ, той набралъ наемници, прѣвзелъ Антемунтъ, Терма, Стрепса и нахълталъ въ Македония, дѣто мнозина се присъединили къмъ него. Евридика и Птоломей, заплашени отъ Павсания, се обърнали за помощь къмъ атинския стратегъ Ификратъ, който въ това врѣме се намиралъ на тракийския брѣгъ съ кораби, за да дѣйствува противъ Амфиполъ. Съ негова помощь Павсаний билъ прогоненъ отъ Македония (Aeschin. II 26; Nep. Iphicr. 3).[1]

Между това Тива отново се намѣсила въ Тесалия, дѣто били изпратени да дѣйствуватъ Пелопидъ и Исмений, обаче войска не била пратена.[2] Повиканъ отъ приятелитѣ на убития Александъръ, Пелопидъ събралъ набързо наемници въ гр. Фарсалъ и навлѣзълъ въ Македония; ала тия наемници били подкупени отъ Птоломея и се присъединили къмъ него. Впрочемъ и Птоломей прѣдпочелъ да се сближи съ Тива, защото не искалъ да признае атинскитѣ претезания надъ Амфиполъ (Aeschin. 2, 29); затова той сключилъ отбранителенъ и нападателенъ съюзъ съ Тива, като далъ за заложници своя синъ Филоксенъ и 50 македонски боляри, между които се намиралъ и младиятъ Филипъ, бждещиятъ царь на Македония.[3]

Три години слѣдъ това Пердика III, братъ на убития Александъръ, отмъстилъ за него като убилъ Птоломея[4] и се качилъ на прѣстола (365 г.). Слѣдната година атинскиятъ пълководецъ Тимотей билъ натоваренъ съ войната противъ Амфиполъ и халкидцитѣ (олинтийцитѣ), които ок. 368 г. излѣзли отъ атинския съюзъ, защото имали желание да турятъ ржка на Амфиполъ. Най-напрѣдъ той се обърналъ противъ Македония, прѣвзелъ градоветѣ Пидна и Метона[5] и принудилъ Пердика III да се присъедини къмъ Атина;[6] съ негова помощь Тимотей воювалъ противъ олинтийцитѣ.[1] Въ 363 г. той прѣвзелъ Тороне и Потидея и принудилъ голѣма часть отъ халкидскитѣ градове да влѣзатъ въ атинския съюзъ. Но Олинтъ и Амфиполъ той не могълъ да прѣвземе; послѣдния градъ получилъ подкрѣпа и отъ тракийския царь Котисъ. Алкимахъ, който билъ изпратенъ отъ Тимотея противъ тоя градъ, билъ принуденъ да се прѣдаде на тракитѣ. Неуспѣхътъ на Атина навѣрно не е билъ неприятенъ на Пердика: слѣдъ смъртьта на Пелопида не могла да се очаква намѣса на Тива въ македонскитѣ работи; може би и македонскитѣ заложници били вече повърнати; Олинтъ отслабналъ и не билъ опасенъ за Македония. При тия обстоятелства Пердика не е ималъ интересъ, Атина да се засили отново въ Тракия. И ние виждаме, че когато Тимотей напусналъ Тракия (362 г.) Пердика се отметналъ отъ Атина и се сближилъ съ Амфиполъ. Затова наслѣдникътъ на Тимотея Калистенъ отново воювалъ съ него, но поради мѫчнотиитѣ, съ които ималъ да се бори, сключилъ договоръ съ Пердика III, за което атинцитѣ го осѫдили на смърть (Aeschin. 2,30). Въ Амфиполъ билъ поставенъ македонски гарнизонъ. Въ 360/59 г. самъ Тимотей отново нападналъ тоя градъ, но пакъ нѣмалъ успѣхъ, та дори се принудилъ да изгори корабитѣ си въ Струма, за да не паднатъ въ рѫцѣтѣ на неприятеля.[2]

---

[1] Ср. Cavaignac, Hist. II 442.

[2] Diod. XV, 71, 2. Plut. Pel. 27.

[3] Нѣкои отъ старитѣ автори (Plut. Pel. 26; Diod. XV 67, 4) казватъ, че Филипъ билъ даденъ заложникъ отъ Александра II при първата намѣса на Пелопида; това не е вѣрно, както показва разказътъ на Есхина (2,26 сл.) Ср. Schäfer, Demosth. II 13. Невѣрни сж и извѣстията на Diod. XVI 2, 2 и Justin. VII 5, 1.

[4] Diod. XV 77, 5; XVI 2, 4. Schol. ad Aesch. 2, 29.

[5] Dinarch. I, 14. Ср. Meyer, Gesch. V 457.

[6] Dem. II 14, Polyaen. III 10, 14.

Въ това врѣме илиритѣ, съ които Пердика и по-рано ималъ борби,[3] нахълтали отново въ Македония. Въ едно кръвопролитно сражение съ тѣхъ загиналъ Пердика III заедно съ 4000 македонци (359 г. пр. Хр.).[4] Западна Македония паднала въ рѫцѣтѣ на илиритѣ. Положението на Македония

---

[1] Въ това врѣме пада надписътъ Dittenberger, Syll.[3] 174: почетно рѣшение на атинцитѣ за пелагонеца Менелай, който помагалъ на Тимотея въ войната му противъ халкидцитѣ и Амфиполъ. Тоя Менелай може би е билъ потомъкъ на линкеста Арабая; ср. надписа бр. 188.

[2] Schol. Aesch. II 31; Polyaen. III 10, 8.

[3] Polyaen. IV 10, 1.

[4] Diod. XVI, 2; Liban. Vita Dem. 5. Polyaen. IV 10, 1 разказва за една хитрость, която употрѣбилъ Пердика, за да окуражи войницитѣ си; той имъ извѣстилъ, че за напрѣдъ илиритѣ нѣмало да освобождаватъ плѣнницитѣ срѣщу откупъ, ами ще избиватъ всички, които попаднатъ въ рѫцѣтѣ имъ. Тия илирийски войни на Пердика сѫ били значителни; тѣ сѫ били описани отъ Антипатра, по-късно регентъ въ Македония: Suid. s. v. Ἀντίπατρος. — Споредъ Just. VII, 5 Евридика била виновна и за смъртьта на Пердика: това извѣстие не заслужава довѣрие. — Abel мисли, че и при това нападение играятъ роля линкеститѣ, които се стремѣли къмъ хегемонията надъ Македония; илирийцитѣ били тѣхни помощници. Ср. и Schült, ц. м. 37.

сега било отчаяно: докато илирийцитѣ се готвѣли за ново нападение, за да завладѣятъ цѣлата страна, откъмъ сѣверъ нахлули други неприятели, пеонцитѣ.

Като завършваме външната история на Македония въ прѣдфилиповата епоха, остава ни да прибавимъ само нѣколко общи бѣлѣжки. Колкото и малко да ни е позната политическата история на стара Македония,[1] все пакъ ясно се долавятъ основнитѣ идеи, които сѫ рѫководили македонската политика. Тѣ сѫ: първо — унищожаване на отдѣлнитѣ княжества и обединението имъ въ една държава подъ властьта на царя; второ — стремежъ да се спечели морския брѣгъ, за да се осигури стопанската независимость на Македония. Македонскитѣ царе рано разбрали истината, че „всѣка по-голѣма държава, която иска да стѫпи на собствени крака, трѣбва да има брѣгъ; чрѣзъ това тепърва тя добива истинска свобода“.[2] Най-послѣ третата цѣль на македонската политика е била, да се установи македонското влияние въ съсѣдната Тесалия — нѣщо, което трѣбвало да служи като първа стѫпка къмъ намѣса въ работитѣ на Елада.[3]

Тия основни насоки на македонската политика се забѣлѣзватъ ясно вече въ врѣмето Пердика II, а отчасти и по-рано. И Архелай се е рѫководилъ отъ тѣхъ и ги е прѣдалъ на наслѣдницитѣ си; нѣма да сбъркаме, ако приемемъ, че мисъльта на единна македонска държава е била вече влѣзла въ съзнанието на народа. Аминта III, ако и да е ималъ да се бори съ голѣми мѫчнотии, здраво е застѫпвалъ идеята за държавно единство. Сѫщото може да се каже и за Александра II, който отново се намѣсилъ въ Тесалия, ако и новитѣ династически борби да му попрѣчили да задържи спечеленото. Но и Птоломей, както и наслѣдникътъ му Пердика III, сѫ имали сѫщата цѣль прѣдъ очи. Така може да се каже, че дѣлото, което завършилъ тъй блѣскаво Филипъ II, е било вече подготвено по-рано. Това обстоятелство, разбира се, не намалява неговитѣ велики заслуги, но то ни служи да си обяснимъ по-лесно бързитѣ му успѣхи и тѣхната трайность.

---

[1] Прави сѫ думитѣ на Ливия XLV 9, 4: Macedonum regnum obscura admodum fama usque ad Philippum Amyntae filium fuit.

[2] Споредъ думитѣ на Treitschke, Politik I 214.

[3] Това изтъкна напослѣдъкъ и Rosenberg, Hermes LI 507

VIII.

Племенната уредба въ Македония. — Царската власть, болярството и конницата. — Политически и социални условия на македонския народъ. — Македонски обичаи. — Религия на македонцитѣ.

1. Не само външната история на Македония прѣди Филипа ни е малко извѣстна; сжщото важи, за жаль, и за вжтрѣшната ѝ история. За уредбата на държавата, за социално-икономическитѣ отношения, за нравитѣ и обичаитѣ на народа ние имаме само крайно недостатъчни и откжслечни извѣстия. Послѣднитѣ се допълватъ съ нѣкои заключения, които можемъ да извадимъ отъ по-добрѣ извѣстното врѣме на Филипа и Александра; но и това не е достатъчно за по-основно упознаване съ вжтрѣшното състояние на Македония. А пъкъ съ право изтъква Керстъ:[1] „при по-точно познание на по-ранишнитѣ отношения, на основитѣ, върху които македонското царство израснало като свѣтовна сила, вѣроятно величието на това развитие щѣше да ни стане по-ясно и прѣди всичко държавническото значение на Филипа II щѣше да изпжкне въ още по-ярка свѣтлина“.

Първобитната племенна уредба въ Македония се запазила до късно. Отдѣлнитѣ племена продължавали да водятъ особитъ, самостоенъ животъ; дори въ врѣмето на Александра това първоначално дѣление на племена се отражава въ военната уредба: въ войската всѣко племе образувало особенъ отдѣлъ.[2]

Масата на македонския народъ образували селяни и овчари, които живѣяли въ отворени села,[3] а не въ градове. Укрѣпени мѣста до врѣмето на царя Архелая имало много малко; до колкото сжществували градове (напр. Пела, Едеса и пр.), тѣ не образували общини съ самоуправление, както гръцкитѣ полсисъ (πόλεις).

Съотвѣтно на тия първобитни отношения и царската власть имала патриархаленъ характеръ. Царьтъ е върховенъ военачалникъ, жрецъ и сждия,[4] както напр. гръцкитѣ царе въ хомеровия епосъ: той ржководѣлъ самостойно и външната политика на държавата,[1] При всичко, че царската власть не била ограничена отъ закона и се ползувала съ най-широки пълномощия, тя била далечъ отъ азиатската деспотия; мамакедонецътъ билъ крайно свободолюбивъ и не могълъ да се унижава прѣдъ царя си.[2] Когато говорѣлъ съ него, той си свалялъ само шлема.[3] Извѣстно е, че когато Александъръ Велики поискалъ да въведе въ своя дворъ източното нископоклонство прѣдъ царя, той срѣщналъ най-силна опозиция между македонцитѣ. Все пакъ, понеже основитѣ на държавния животъ били още неустановени, за даровити монарси се е откривало широко поле за дѣйность и за нововъведения въ политическа и социална область. За засилване на царската власть и за нейната дѣйность не малко значение сж имали и материалнитѣ срѣдства, съ които тя разполагала: поземленъ данъкъ, мита, домени (гори и рудници) въ новоспеченитѣ области.

Като характерна чърта на македонското развитие Керстъ изтъква обстоятелството, че царската власть не се запазила само като остатъкъ отъ първобитни отношения, ами е добила мѣродавно историческо и дори *всемирно-историческо* значение. Монархията въ Македония станала основенъ факторъ на политическото развитие; ако и да е зависѣла до нѣкждѣ отъ елинската култура, въ политическо отношение тя почивала на самостоятелна, самобитна основа и крияла въ себе си сѣмена за велико бждеще развитие. Македонскиятъ народъ е билъ монархиченъ, както никой другъ народъ въ древностьта;[4] той билъ силно привързанъ къмъ династията, която се коренѣла здраво въ народната душа.[5]

За безопасното и трайно развитие на царската власть въ Македония било благоприятно и обстоятелството, че за прѣстолонаслѣдието сжществували опрѣдѣлени правила; наистина и тукъ не липсвали сваляния на царе, прѣврати и бъркотии, които не позволявали да се спазва винаги правилото; но въпрѣки това то може да се прослѣди прѣзъ цѣлата маке-

---

[1] Hellenismus I. 177; и за слѣдното изложение се ползуваме главно отъ него; ср. Schäfer, Demosthenes und seine Zeit, II 3 сл.

[2] Arr. III. 16, 11; Diod. XVII, 57, 2. — Това е старинна чърта; въ Илиадата (II 362 сл.) Несторъ съвѣтва Агамемнона да нареди войската по фили (племена) и фратрии (братства), за да помага всѣка фратрия на другитѣ фратрии, а филата — на филитѣ.

[3] Селата на линкеститѣ споменува Тукид. IV 124.

[4] Herod. IX 44. Arr III 16, 9. Plut. Dem. 42.

---

[1] Aristot. Pol. V. 8, 5 (p. 1310 в.) съпоставя македонската царска власть съ старо-атинската, лакедемонската и молоската (въ Епиръ).

[2] Ср. Polyb. V 27, 6. Isocr. Philip. 154, Arr. IV 11, 6; Lucian. dial. mort. 14; Curt IV 7, 31.

[3] Curt. IX 3, 4. Ср. Hogarth, Philip and Alexander, 16.

[4] Ср. Curt. III 6, 17; X 7, 5.

[5] Plut. Aem. Paul. 24; ср. Cic. de off. II 15.

донска история. Прѣстола наслѣдвалъ по-право най-възрастниятъ синъ на царя. Ако той билъ непълнолѣтенъ, назначаванъ му билъ настойникъ, който управлявалъ царството до пълнолѣтието му. Незаконороденитѣ синове, ако и да нѣмали еднакви права съ законнитѣ,[1] пакъ се ползуватъ съ почести и въ извѣстни случаи достигали и до прѣстола. При липса на прѣкъ мѫжки наслѣдникъ, ималъ право на прѣстола най-близкиятъ по родство агнатъ на царя — на първо мѣсто най-стариятъ му братъ. И за настойничеството били установени вече извѣстни норми. Обикновено на първо мѣсто ималъ право да поеме настойничеството най-близкиятъ пълнолѣтенъ агнатъ. Настойникътъ се опрѣдѣлялъ отъ царя, или ако царьтъ умиралъ, безъ да назначи такъвъ, се назначавалъ съ съгласието на болярството и народа.[2]

Извѣстна опасность за здравината на царската власть и за вѫтрѣшното спокойствие на държавата прѣдставяло обстоятелството, че понѣкога по-младитѣ синове на царя или други негови роднини получавали отдѣлни княжества, които управлявали доста самостоятелно, ако и да се намирали подъ суверенитета на върховния царь. Така по-младиятъ братъ на Александра I получилъ Елимея, братътъ на Пердика II, Филипъ, — срѣдновардарската область. По такъвъ начинъ се явявали нови претенденти за прѣстола или пъкъ върховниятъ царь се е стремѣлъ да унищожи тия княжества, при което вѫтрѣшнитѣ борби били неизбѣжни; тия обстоятелства били използувани и отъ чужди държави, които имали интересъ да не допуснатъ засилването на Македония.

Това, що казахме по-горѣ за незаконороденитѣ синове, важи и за царскитѣ наложници. Изглежда, че въ Македония е сѫществувалъ конкубинатъ, почиващъ на юридически норми. Историкътъ Сатиръ (у Athen. XIII p. 556 b) разказва за

Филипа II, че въ врѣме на войнитѣ си постоянно сключвалъ бракове: така отъ илирийката Авдата ималъ дъщеря Кина; друга негова жена била Фила, сестра на Дерда и Махата. Желаейки да спечели благоразположението на тесалийцитѣ, взелъ за жена Никесиполида отъ Фере, която му родила дъщеря Тесалоника, и Филина отъ Лариса, отъ която ималъ синъ Аридей. Отъ епирската принцеса Олимпиада ималъ дѣца Александъръ и Клеопатра. Взелъ сѫщо и тракийката Меда, дъщеря на гетския царь Котела. Не дълго прѣди смъртьта си се оженилъ за Клеопатра. Ако не искаме да допустнемъ, че въ Македония сѫществувала полигамия — което не е вѣроятно,[1] — трѣбва да приемемъ, че повечето отъ тия жени сѫ били наложници; и дѣйствително синътъ Аридей изрично се означава като незаконороденъ.[2] Нѣкои приематъ,[3] че въ Македония билъ позволенъ бракъ между братъ и сестра; това се заключава отъ едно мѣсто у Аристотеля,[4] дѣто се говори, че Архелай оженилъ незаконородения си синъ Аминта за една отъ дъщеритѣ си. По-късно такива бракове срѣщаме въ династията на Птоломеитѣ въ Египетъ.

Покрай царя[5] македонското болярство е играло важна военна и политическа роля, за основа на която служелъ значителниятъ му поземленъ имотъ. Благодарение на постояннитѣ завоевания на нови области, болярнитѣ сѫ имали възможность да увеличаватъ имота си. Теопомпъ[6] съобщава, че 800-тѣ „другари" (ἑταῖροι) на царя Филипа притежавали повече поземленъ имотъ отколкото 10000 гърци отъ най-заможната класа на земевладѣлцитѣ. Върху тоя имотъ е почивало вѣроятно и задължението на болярнитѣ да служатъ като конници, въ замѣна на което навѣрно били освободени отъ поземленъ данъкъ. Какъ сѫ били уредени тия отношения въ Македония, ние не знаемъ. За по-късно врѣме дава инте-

---

[1] Въ договора между Атина и Пердика II (ср. по-горѣ стр. 66), наредъ съ Алкета, законенъ братъ на Пердика, и съ Агера, сина на Филипа, се явяватъ като клетводатели и Менелай, незаконороденъ синъ на Александра I, и Архелай, незаконенъ синъ на Пердика; ср. Costanzi, ц. м. 82.

[2] Ср. Köhler, Sitz. Berl. Akad. 1893, 489 сл. Плутархъ (Aem. Paul, 8) съобщава че македонскитѣ боляри назначили Антигона Дозона за настойникъ на малолѣтния Филипъ (синъ на Деметрия) и по-послѣ, като се убѣдили въ способностьта му, избрали го царь. Керстъ прѣдполагалъ, че послѣдното е станало съ съгласието на народа. И Филипъ II като настойникъ получилъ царската власть чрѣзъ народно рѣшение. Това сѫ изключения, които потвърдяватъ правилото.

---

[1] Ср. Beloch, Griech. Gesch. III 1, 381.

[2] Plut. Alex. 10.

[3] Gutschmid, Kl. Schr. IV 36; Costanzi, 83.

[4] Aristot. Polit. V, 8, 11; за тоя текстъ ср. по-горѣ стр. 75, заб. 4.

[5] Вѣроятно къмъ македонския царь се отнася едно извѣстие у историка Марсиасъ (у Арианъ, изд. Didot p. 45): когато царьтъ влизалъ въ града, билъ посрѣщанъ съ чаша, пълна съ вино; той вземалъ чашата и правѣлъ възлияние на боговетѣ; ср. Heuzey, Miss. arch. Macéd 210.

[6] Fragm. 217 Grenf; ср. Cavaignac, Hist. de l'Ant. II 446.

ресни свѣдѣния единъ намѣренъ въ Македония надписъ,[1] въ който се говори за подаряване на земя отъ царя Касандра (306—297 г. пр. Хр.). Отъ тоя надписъ се учимъ, че въ новозавоюванитѣ области земята се смѣтала като домена, царска собственость (χώρα βασιλική). Отъ тая земя царьтъ раздавалъ на свои хора дѣлове (κλῆροι) като награда за военна служба и съ задължение за подобна и въ бѫдеще. Притежательтъ на дѣла може да го завѣщава, продава и размѣнява; ала царьтъ си запазвалъ върху него върховно право на собственость и дѣлътъ могълъ да бѫде отнетъ. Вѣроятно е, че тия дѣлове не сѫ били свободни отъ данъкъ, обаче не може да се каже нищо положително.

Въ прѣдфилиповата епоха ядката на македонската войска се е образувала отъ конницата, както се вижда отъ свѣдѣнията, що даватъ авторитѣ за войнитѣ въ врѣмето на Пердика II. Тукидидъ разказва, че при нахлуването на тракитѣ въ Македония, македонцитѣ дори и не се опитвали да имъ се противопоставятъ съ пѣхота, ами дѣйствували само съ конница. Когато Пердика II прѣдприелъ походъ противъ линкеста Арабая, той набралъ хоплити (тежковъорѫжени) отъ елинскитѣ градове;[2] това ясно показва, че македонцитѣ нѣмали хоплити.[3] За значението на конницата свидѣтелствува и обстоятелството, че въ по-старитѣ македонски монети намираме образъ на конникъ[4] или само на конь. Вѣроятно е, че по военната си организация Македония приличала на съсѣдната Тесалия,[5] дѣто освѣнъ войската, съ която прѣдприемали външни походи и която се състояла отъ конници и лековъорѫжени, набрани отъ подчиненитѣ племена, имало и опълчение, което не се употрѣбявало за външни походи.

---

[1] Dittenberger, Sylloge, 3-о изд. бр. 332 съ бѣлѣжкитѣ на Rostowzew, Studien zur Gesch. des röm. Kolonats 251 сл.; Kaerst, I² 182.

[2] Ср. Thuc. II 100; IV 124 Сѫщо и въ борбитѣ на Дерда Елимейски противъ Олинтъ конницата играе главна роля: Xenoph. Hell. V 2, 38 сл.; 3, 1 сл. Спартанскиятъ генералъ Телевтий билъ възхитенъ отъ тая конница (Xenoph. V 2, 40) H. Droysen, Heerwesen der Griechen 107. Ср. по-горѣ стр. 64 и сл.

[3] Тукидидъ IV 124, 2 споменува хоплити у линкеститѣ; но това не доказва, че и македонцитѣ сѫ имали подобни, както мисли Costanzi, стр. 6. тъкмо указанитѣ по-горѣ извѣстия на Тукидида показватъ, че въ Македония хоплититѣ не играятъ никаква роля при военнитѣ дѣйствия, значи едва ли сѫ сѫществували въ значителенъ размѣръ.

[4] Wilamowitz, Staat der Griechen 140, прѣдполага, че този гербъ е заетъ отъ Тесалия.

[5] Ср. Ed. Meyer, Theopomps Hellenica 224.

И въ Македония навѣрно се е правѣлъ общъ наборъ, когато трѣбвало да се защищава страната отъ нахълталъ въ нея неприятель; но това опълчение не е било обучено и организувано.

Политическото значение на боляритѣ отговаря на военното имъ. Въ врѣмето на Филипа и Александра тѣ се означавали съ името другари (ἑταῖροι). Това име е добрѣ извѣстно отъ Хомеровия епосъ, дѣто се употрѣбя въ смисълъ на „дружинници“, които сѫ длъжни да слѣдватъ царетѣ (напр. мирмидонцитѣ сѫ другари на Ахила). Въ историческо врѣме въ Гърция тая институция е изчезнала, намираме я обаче запазена въ Македония. Понеже и царската власть тамъ напомня първобитнитѣ отношения на епоса, нѣкои приематъ, че и „другарството“ е стариненъ остатъкъ.[1] Напротивъ други учени мислятъ, че името „другари“ (ἑταῖροι) е заето съзнателно по-късно, въ врѣме на елинизацията на Македония.[2] Керстъ съ право изтъква, че непромѣнената елинска форма на името показва, че то е заето отъ епоса и прѣдполага, че това е станало въ врѣмето, когато се зисилила елинизиращата тенденция на македонското царство. Понеже е извѣстно, че Архелай далъ по-здрава организация на македонската конница (ср. по-горѣ стр. 71), може да се прѣдполага, че тъкмо той въвелъ името хетайри (другари на царя) за означение на болярить, които служели като конници; съ това той прѣслѣдвалъ цѣльта да издигне значението на болярството, а отъ друга страна да подчертае и зависимостьта му отъ царя.

Впрочемъ въпросътъ за първоначалното значение на тая дума е споренъ. Плауманъ[3] мисли, че въ македонския служебенъ езикъ съ тая дума първоначално се означавалъ тѣсниятъ крѫгъ отъ близкитѣ до царя боляри (свитата);[4] послѣ, когато конницата получила по-здрава военна организация, името другари като почетно било прѣнесено и върху нея. Но дори да приемемъ това, мнѣнието, че името хетайри е заето по-късно отъ епоса, не пада, защото ние не знаемъ, какъ се е наричала близката свита на царя въ по-старо врѣме. Освѣнъ това умѣстно изтъква Керстъ, че тая институция се развила напълно тепърва, когато царската власть закрѣпнала и добила централно значение въ македонската държава. Ние знаемъ, че Филипъ е приемалъ въ числото на другаритѣ и не македонци;[1] възможно е, че това сѫ практикували и по-старитѣ царе; а това обстоятелство показва, че за положението на другаритѣ мѣродавниятъ факторъ билъ царьтъ. Вѣроятно е, че въ старо врѣме въ Македония сѫществувалъ дружинниятъ строй, който ни напомня феодалнитѣ отношения на срѣднитѣ вѣкове;[2] боляритѣ сѫ били васали на царя, както въ срѣднитѣ вѣкове свитата на голѣмитѣ синьори, състояща се отъ зависими бойни другари и слуги.

---

[1] Ср. тия мнѣния у Plaumann, Pauly-Wissowa, Realenc. VIII 1375. Ср и Costanzi, стр. 5.

[2] Ср. напр. U. Köhler, Sitz. Ber. Akad. Berl 1893, 494. Br. Keil у Gercke-Norden, Einleit. in die Altertumswiss. III² 341; Kaerst, I 184.

[3] II м стр. 1376 сл.

[4] Къмъ тѣхъ се отнасяло и извѣстието у Ael. v. h. XIII 4 (за врѣмена Архелая) и Plut. Pelop. 27 (за 368 г. пр. Хр.)

Въ врѣме на Александра Велики другаритѣ (хетайритѣ) образували при царя единъ държавенъ и воененъ съвѣтъ (ок. 100 души).[3] Тѣ сѫ негова свита, когато той се явява публично, сѫщо и въ сражението се намиратъ около царя. Отъ тѣхната срѣда той избира висши офицери, управители на провинции и пр. Въ важни случаи Александъръ ги вика на съвѣтъ, безъ обаче да се обвързва съ тѣхното рѣшение, или приема заедно съ тѣхъ видни посолства. По нѣкога функциониратъ и като сѫдъ подъ прѣдседателството на царя, особно за да сѫдятъ членове отъ собствената си срѣда. Вѣроятно е, че Александъръ е приелъ тоя институтъ отъ прѣдшественицитѣ си.

За организацията на „другаритѣ“ като частъ отъ македонската армия (конница) имаме нѣкои свѣдѣния тепърва за въ врѣмето на Александра Велики. Тѣ се разпадали на ескадрони (8 въ битката при Гавгамела), които броели 150—200 души.[4]

И за политическото и социално положение на народа врѣмето прѣди Филипа може да се изкажатъ само прѣдположения; да заключаваме отъ Филипово и Александрово врѣме за по-ранншата епоха, тука е не сигурно, защото —

---

[1] Theop. fr. 217 Grenf.; Arr I 15, 6. Споредъ Теопомпа броятъ на коницитѣ-хетайри билъ 800.

[2] Ср Wilamowitz, Staat der Griechen 139 Mahaffy, Progress of hellenism in Alexander's empire 35.

[1] Σύλλογος или συνέδριον τῶν ἑταίρων (или τῶν φίλων). Ср за тоя съвѣтъ Plaumann, ц. м. 1375.

[2] Plaumann, 1379.

както ще видимъ по-долѣ — въ врѣмето на Филипа сѫ станали значителни промѣни. Едно е ясно: щомъ народътъ въ по-старо врѣме не е ималъ голѣмо значение въ военно отношение (ср. по-горѣ стр. 92), то и въ политическо отношение ще да е игралъ маловажна роля. Дали сѫ ставали редовни годишни събрания на мѫжетѣ годни да носятъ орѫжие, ние не знаемъ; това е малко вѣроятно. При особни случаи, напр. при възцаряване, народътъ, който живѣялъ наблизу до столицата, е поздравлявалъ новия царь; навѣрно били съобщавани на народа и нѣкои важни държавни дѣла, и той давалъ съгласието си съ акламация. Но за редовна политическа дѣйность на народа въ това врѣме едва ли може да става дума.

По-късно срѣщаме случаи, когато македонскиятъ народъ се събиралъ, за да сѫди отдѣлни македонци, особно при углавни прѣстѫпления. Но това сѫ събрания на войницитѣ, на въорѫжения народъ. Нѣмаме основание да приемемъ, че и прѣди Филипа, когато народътъ още не билъ организиранъ като военна сила, той е упражнявалъ подобна сѫдейска дѣйность.[1]

Споменахме по-горѣ за ролята на отдѣлнитѣ племена въ военната уредба Несъмнѣно, племената и тѣхнитѣ подотдѣли сѫ образували основата за политическото разчленение на народа и за управлението. И за него незнаемъ нищо положително; сигурно сѫ сѫществували органи за събиране на данъцитѣ и за сѫдопроизводството. Въ нашитѣ извори се споменува нѣкакъвъ сѫдебенъ чиновникъ (σκοῖδος), но за значението на тая дума има споръ.[2] Керстъ прѣдполага, че болярството на съотвѣтната область изпълнявало и функцитѣ на управлението.

Още K. J. Neumann[3] възъ основа на едно мѣсто у Ариана бѣ изказалъ прѣдположение, че въ Македония дори въ врѣме на Александра е сѫществувало крѣпостничество и едро земевладѣние (чифликчийство). Арианъ именно съобщава, че Александъръ освободилъ родителитѣ и дѣцата на паднанитѣ въ битката при Границъ войници отъ всѣкакъвъ поземеленъ данъкъ и отъ всички други лични служби (трудова повинность) и тегоби върху имота.[1]

---

[1] Hoffman ц. м. 21, приема че и въ мирно врѣме углавнитѣ прѣстѫпления били разглеждани отъ народнто събрание.

[2] Hoffmann, Makedonen 19 сл.

[3] Entwicklung und Aufgaben der alt. Gesch. 47. Феодални отношения въ Македония приема и R. Schmid, Allgem. Staatslehre, II 1, 179; Ср. и Niese, Gesch. der Griech. und Maked. Staaten I 40.

Дѣйствително, въ полза на това тълкувание могатъ да се наведатъ нѣкои съображения. Извѣстно е, че крѣпостничеството[2] въ старо врѣме е било много разпространено; то е произлѣзло най-често вслѣдствие на завоеванията, при което покореното население се обрѫщало въ крѣпостно състояние, а побѣдителитѣ ставали поземелни владѣтели.[3] Тая стопанска форма срѣщаме на много мѣста въ Елада, особно въ Лакония и Критъ, въ Етрурия, Римъ и пр. Въ съсѣдство съ Македония, крѣпостни намираме въ Тесалия (тъй наречени пенести), които и по племенния си произходъ се различавали отъ господаритѣ си; въ илирийска областъ крѣпостни се явяватъ у дарданцитѣ и ардиеитѣ.[4]

Понеже и македонската държава е произлѣзла чрѣзъ завоевание, и тамъ ще да е сѫществувала подобна наредба. Ако приемемъ това, ще си обяснимъ по-лесно нѣкои черти въ по-стария битъ на македонцитѣ. Ние споменахме, че въ врѣмето прѣди Филипа тежко въоржжена войска въ Македония не сѫществувала, естествено, зашото такава войска не може да се създаде отъ крѣпостно население. Така е било и въ Тесалия, дѣто конницата играе сѫщата роля, както въ Македония, а пъкъ хоплититѣ, до колкото ги е имало, стоятъ на заденъ планъ. Може да се прѣдполага, че и въ Македония, както въ Тесалия, ще да е имало въ отдѣлнитѣ чифлици и свободни македонци, които сѫ получавали отъ земевладѣлцитѣ или отъ царя парцели за обработване, или се занимавали съ търговия и занаяти; но тая класа е била малобройна и ще да се е намирала въ зависимость отъ едритѣ земевладѣлци.

Съгласни сме, значи, съ Ноймана, че въ Македония имало крѣпостничество; ала неможемъ да приемемъ твърдението му, че то сѫществувало и въ врѣмето на Александра Велики. Съ право бѣлѣжи Керстъ, че общата задължителна служба на македонскитѣ селяни въ фалангата не може да се съгласи съ крѣпостничеството имъ. Слѣдователно трѣбва да приемемъ, че крѣпостничеството е било унищожено отъ Филипа II, който, слѣдъ като освободилъ селянитѣ, далъ имъ земя въ пълна собственость, въ замѣна на което тѣ занапрѣдъ трѣбвало да плащатъ поземленъ данъкъ. Слѣдъ това Филипъ образувалъ отъ тѣхъ прочутата македонска фаланга, за която ще говоримъ по-долѣ. Възможно е, че за селянитѣ останали и за напрѣдъ нѣкакви задължения къмъ едритѣ земевладѣлци: напр. безплатна работа въ тѣхнитѣ имѣния прѣзъ извѣстни дни; това сѫ може би личнитѣ тегоби (τῷ σώματι λειτουργίαι), за които говори Арианъ, че сѫществували въ Александрово врѣме. Но тѣ може да се тълкуватъ и като лична служба за държавни цѣли (съграждане на крѣпости, пѫтища и пр.). Разбира се, при оскѫдностьта на изворитѣ, съ които разполагаме, тоя въпросъ не може да се рѣши положително.[1]

Македонцитѣ сѫ били войнственъ и юначенъ народъ;[2] тѣ се калили въ дългитѣ борби, които водѣли съ по-старото население при завземането на страната; освѣнъ това тѣ имали често войни съ силнитѣ си съсѣди (траки и илири). Това е поддържало и засилвало военния имъ духъ. Въ старо врѣме тамъ сѫществувалъ обичай, щото македонецътъ, който не билъ още убивалъ неприятель, да носи нѣкакъвъ оглавникъ (φορβεία).[3] Споменува се сѫщо, че македонецъ, който не билъ убивалъ глиганъ въ свободенъ ловъ, безъ ловджийска мрѣжа, нѣмалъ право да лежи при угощение, а трѣбвало да седи.[4] Македонцитѣ, както и други народи въ примитивни отношения, обичали да пиятъ много: „тѣ пиятъ, казва единъ писатель, съ голѣми глътки още въ началото на угощението, и при първитѣ блюда сѫ вече пияни, та немогатъ да ядатъ повече".[1] Женитѣ не могли да взиматъ участие въ пирществата, както у гърцитѣ.[2] За Александра знаемъ изрично, че при угощенията допущалъ само хетери.[3] Напротивъ у илиритѣ женитѣ участвували въ угощенията, пили заедно съ мѫжетѣ и ги отвеждали въ кѫщи; освѣнъ това у тѣхъ имало обичай при ядене да седятъ, а не да лежатъ.[4]

---

[1] Arr. I 16, 5: (γονεῦσι δὲ αὐτῶν καὶ παισὶ) τῶν τε κατὰ τὴν χώραν ἀτέλειαν ἔδωκε καὶ ὅσαι ἄλλαι ἢ τῷ σώματι λειτουργίαι ἢ κατὰ τὰς κτήσεις ἑκάστων εἰσφοραί; и Керстъ I 187 признава, че тия τῷ σώματι λειτουργίαι (фронди) сочатъ къмъ крѣпостничество.

[2] Крѣпостниятъ, който обработва земята, не е нейнъ собственикъ; той има само наслѣдствено право на ползуване; собственикъ е чифликчията, комуто крѣпостниятъ дава часть отъ добива; така земевладѣлецътъ добива възможность да живѣе въ града безъ да обработва самъ земята.

[3] Ср. K. J. Neumann, Hist. Zeitschr. 96 (1906) 27 сл. и тамъ цитуваната литература.

[4] Athen. VI 272 d; Tomaschek, Thraker I 23.

[1] Така W. Otto у Pauly-Wissowa, Realenc. II Supplem. 91, мисли, че на това мѣсто у Ариана се говори за клерухи (колонисти, отъ които се набирали войници. Даже да се съгласимъ съ това мнѣние, пакъ въпросътъ за крѣпостничеството си остава откритъ.

[2] Въ по-късно врѣме и Поливий изтъква тѣхната храбрость: III 6, 12 V 2, 4, сл. и пр. Тѣ били и страстни ловджии: Polyb. XXXI 29, 3; ср. K. O. Müller, ц. м. 59. Въ V в. пр. Хр. въ Македония се срѣщалъ още и лъвътъ Herod. VII 125.

[3] Arist. polit. VII 2, 6.

[4] Хегесандръ у Athen. I 31, p. 18.

Въ Македония имало обичай, при погребение костерътъ, върху който билъ изгарянъ мъртвецътъ, да бѫде изгасяванъ отъ дъщерята на умрѣлия.[5]

Имаме свѣдѣния и за македонски воененъ танецъ. Ксенофонтъ описва единъ танецъ, нареченъ карпея (καρπαία),[6] който играли магнетитѣ, но билъ извѣстенъ и на македонцитѣ;[7] въ него се прѣдставяла кражба на волове. Извѣстно е, че кражбата на добитъкъ, особено волове, играе голѣма роля при първобитни племена,[8] та не е чудно, че е била и прѣдметъ на игра.

Другъ единъ танецъ е носѣлъ името телесий; за него не може да се каже нищо по-подробно.[9]

2. Старата религия на македонцитѣ сѫщо малко ни е извѣстна, защото повечето отъ литературнитѣ и епиграфски свидѣтелства, съ които разполагаме,[10] сѫ отъ по-късно врѣме, ко-

---

[1] Ефипъ отъ Олинтъ, Athen. III 91, p. 120 c; ср. описанието на едно македонско угощение у Athen. IV. 1, p 128 сл.

[2] Her. V, 18. — Македонскитѣ царе както тракийскитѣ и пеонскитѣ, употрѣбявали рогове като чаши за пиене; Athen. XI p. 476 d.

[3] Curt. V. 7, 2; Plut. Alex. 38.

[4] Theop. fr. 39 Grenf. Не е правъ Abel стр. 121, който отъ тия различни у македонцитѣ и илиритѣ обичаи заключава за племенно различие между тия народи.

[5] Duris fr. 72, у Müller. F. H. G. II 486.

[6] Xenoph. Anab. VI 1, 2 описва така тоя танецъ: „Единъ отъ играчитѣ поставя орѫжието до себе си, сѣе и оре, озъртайки се наоколо, като че се бои отъ нѣщо; приближава се разбойникъ; онзи го вижда, улавя орѫжието си и се сражава съ него прѣдъ впрегнатитѣ волове. Това вършатъ въ ритмъ, споредъ такта на флейта. Най-послѣ разбойникътъ връзва орача и откарва воловетѣ. По нѣкога пъкъ орачътъ връзва рѫцѣтѣ на разбойника отзадъ, впрѣга го до воловетѣ и го кара да вози".

[7] Hesych. s v. καρπέα; ср. Hoffmann, Maked. 91.

[8] Ср. напр. Илиада 11, 672 сл.

[9] Athen. XIX 629 d, 630 (споредъ Марсий); Hoffmann, 91.

[10] Материалътъ е събранъ отъ W. Baege, de Macedonum sacris. (Dissert. Philol. Halenses XXII 1); ср. рецензията на Ad. Reinach, Rev. de l'hist. des relig. LXIX, 1914, стр. 251, която използувахме въ тоя отдѣлъ. Цитати не даваме, защото античнитѣ свидѣтелства лесно се намиратъ у Baege.

гато елинизмътъ билъ упражнилъ вече дълбоко влияние върху цѣлокупния битъ на македонцитѣ; освѣнъ това послѣднитѣ сѫ възприели и нѣкои култове отъ по-старото трако-илирийско население, а може би и отъ най-старото прѣдиндоевропейско население на страната.

Нѣкои учени, като напр. Хофманъ, Костанци и др. сѫ изказали мнѣние, че и македонската религия била гръцка, понеже въ нея били запазени староелински елементи. Но, както ще видимъ по-долѣ, това мнѣние не може да се поддържа. Самъ Хофманъ признава, че ако и главнитѣ гръцки божества — Зевсъ, Аполонъ, Хераклъ, Артемида — да били почитани въ Македония, това още не доказва нищо за гръцкия характеръ на религията, защото почитанието на тия богове може да е въведено отъ македонскитѣ царе и се е слѣло съ домашни култове. И наистина въ религиозна область елинското влияние ще да е било много силно, както ни показва и аналогичниятъ примѣръ съ Тракия, дѣто въ римско врѣме — за което имаме доста данни — повечето отъ божествата на гръцкия пантеонъ сѫ били почитани подъ чужди имена и изобразявани споредъ създаденитѣ отъ гръцкото изкуство типове.[1] Заради това свидѣтелствата за македонската религия, които произхождатъ отъ по-късно врѣме, нѣматъ голѣмо значение за упознаване съ старитѣ македонски култове.

Както другитѣ индоевропейски племена, и македонцитѣ сѫ почитали бога на небото (у гърцитѣ Зевсъ), който може би се наричалъ у тѣхъ Диосъ[2] или Дейпатиръ.[3] Ала рано още проникналъ въ Македония гръцкиятъ култъ на тоя богъ. Въ тр. Дионъ, дѣто се чествувалъ заедно съ музитѣ, той ималъ прочутъ храмъ; тамъ Архелай учрѣдилъ въ негова честь и Олимпийски игри по подражание на гръцкитѣ. Подобни игри сѫществували и въ Берoя въ императорската епоха. Въ честь на Зевса (съ прѣкоръ Ἑταιρεῖος) билъ празнуванъ въ Македония специаленъ празникъ Хетайридия (Ἑταιρίδεια)[4] който може би е заетъ отъ съсѣднитѣ магнети, у които сѫщо билъ извѣстенъ. Ad. Reinach, като взима прѣдъ видъ и култа на Зевса—Амона въ гр. Афитисъ, който е доста старъ, прѣдполага, че Зевсъ е стжпилъ на мѣстото на първоначалния богъ-козелъ, тотемъ на македонско племе, който се отражава и въ името на родоначалника на македонската династия Каранъ.[1]

---

[1] Ср Изв. Бълг. Арх. друж. VII 7.

[2] Ср. Costanzi, 8.

[3] Ср. Hesych. Δείπατυρος· θεὸς παρὰ Στυμφαίοις. Ad Reinach прѣдполага че това е македонско-илирийската форма, която отговаря на латинската Dies-pater (Юпитеръ); за областьта Тимфея говорихме по-горѣ. Ср. Hiller v. Gaertringen, у Pauly-Wissowa RE. IV 2404.

[4] Hegesander у Athen. XIII 572 d.; ср. M. Nilsson, Griech. Feste 34.

Колкото се отнася до Посейдона, той не е ималъ старъ култъ въ Македония. Обстоятелството, че се споменува въ клетвата на договора между Филипа V и картагенцитѣ, не доказва противното, както и жъртвитѣ, които принася Александъръ на Посейдона и на други морски божества при прѣминаване на Дарданелитѣ или въ Индийския океанъ. Култътъ на Посейдона въ Елимея е прѣнесенъ отъ Тесалия, както изтъква и Беге.

За култа на Атина има значение само едно свидѣтелство (Liv. 42, 51): македонскиятъ царь Персей прѣди да тръгне на война противъ Римъ, принесълъ въ Пела хекатомба на Атина Алкидема. И въ монетитѣ се срѣща образътъ на Паладa Алкисъ. Допустимо е, че името Атина[2] е замѣстило нѣкое домашно божество. Споредъ една глоса у Хесихия Атина се наричала Гига (Γυγᾶ);[3] възможно е, че имаме тука тракийско божество, прието отъ македонцитѣ.[4]

И за Аполона не може да се докаже, че е билъ почитанъ въ старо врѣме въ Македония. Името на мѣсеца „Апелайосъ“, който се срѣща и у други гръцки градове, е заето и нищо не доказва, както вече изтъкнахме по-горѣ (стр. 19). Наистина македонскитѣ царе често се допитвали до Делфийския оракулъ, но това не свѣдочи за старъ елински култъ; защото ние знаемъ, че и Лидийскитѣ царе (напр. Крезъ) сж тачели твърдѣ много Аполоновото прорицалище въ Делфи. Въ два надписа отъ монастиря Трескавецъ се срѣща Аполонъ съ прѣкоръ Отеуданосъ или Етеуданискосъ; тия надписи обаче произхождатъ отъ пеонска областъ,[5] и сж

---

[1] По тоя въпросъ ср. и V. Costanzi, стр. 126.

[2] Впрочемъ доказано е вече, че и самата богиня Атина е отъ прѣагръцки произходъ: ср. M. Nilsson, die Anfänge der Göttin Athene, Det Kgl. Danske Videnskab. Histor.-filol. IV, 7, 1921.

[3] „Гигея“ (т. е. гигейска) ни е извѣстно и като прѣкоръ на Атина; ср. Jessen у Pauly-Wissowa, VII 1955. Дъщерята на Аминта I се наричала Гигея.

[4] Tarn, Antigonos Gonatas 177 мисли, че култътъ на Атина-Алкисъ въ Пела не е старъ.

[5] Ср. Г. Кацаровъ, Пеония 35.

вѣроятно илирийски. Прѣдполага се, че тѣ означаватъ бога на слънцето, който билъ смѣсенъ съ Аполона.[1]

Въ щитоветѣ, изобразени върху македонскитѣ монети, се срѣщатъ често кръстове или кржгове въ различна форма; Gardner и Svoronos[2] изказватъ мнѣние, че това е символъ на слънцето; но това не може да се приеме: съ право изтъква Ad. Reinach, че това сж мотиви на геометрическото изкуство, които се срѣщатъ въ щитоветѣ на цѣла срѣдня Европа още въ бронзовата епоха.

Македонцитѣ били въ старо врѣме страстни ловджии, та не е чудно, че у тѣхъ е билъ доста разпространенъ култътъ на Артемида. Въ единъ надписъ отъ Бероя тя носи прѣкоръ „agrotera“ (ловджийска).[3] Въ Скидра ѝ се даватъ локални имена Газоритисъ или Блуритисъ. Първото име е произведено отъ тракийския градъ Газоръ въ областьта на одомантитѣ, отдѣто сжщо имаме посвещения на тая богина.[4] Тя е вѣроятно тракийската Артемида, чийто култъ е билъ приетъ и отъ македонцитѣ въ Ематия.

У пеонцитѣ Артемида се е почитала съ име „царица“ (Herod. IV 33); това е тракийската Бендида.[5] Въ гр. Амфиполъ е била на голѣма почить Артемида „Тавфополосъ“; тя се изобразява яхнала на бикъ, съ факла въ ржка;[6] и тоя култъ стоялъ въ връзка съ Бендида.

Почитанието на великата богиня-майка (Кибела, Ма) е засвидѣтелствувано за Амфиполъ още въ III в. пр. Хр.; отъ по-късно врѣме датуватъ многобройнитѣ глинени образи на Атисъ, които сж били поставяни въ гробоветѣ като символъ на безсмъртието. Въ императорско врѣме въ Едеса е цъвтѣлъ култътъ на непобѣдимата Ма (Μᾶ ἀνείκητος). Възможно е, че македонцитѣ въ старо врѣме сж почитали нѣкоя богиня на природния животъ, която по-късно е била отъждествена съ фригийската Кибела.

Сигурни слѣди за старъ култъ на Хермеса липсуватъ; въ монетитѣ на Александра I, Пердика II и др. се срѣща само кадуцей (жезълъ).[1] Въ релъефитѣ Хермеса намираме тепърва въ императорско врѣме. У деронитѣ обаче Хермесъ е билъ почитанъ като богъ на земедѣлието.[2] Въ Хомеровия химнъ на Хермеса Пиерия при Олимпъ се смѣта като родина на тоя богъ.

---

[1] Baege н. м. стр. 40.

[2] L'Hellénisme prim. de la Macéd. 17; Ср. Baege 129.

[3] Ср. и Ростовцевъ, Изв. Русск. арх. инстит. IV 176 сл.

[4] P. Pedrizet, Bull. corr. Hell. 1898, 345.

[5] Wernicke у Pauly-Wissowa II 1380.

[6] Baege 55.

Култътъ на Афродита въ Македония е отъ тракийски произходъ: споредъ Хесихия тая богиня се наричала въ Македония съ името Зейренъ (Ζειρήν), а това име се срѣща като име на градъ въ Тракия.[3]

Деметра и Персефона се срѣщатъ токо-речи само въ монетитѣ отъ императорско врѣме; слѣди отъ по-старъ култъ нѣма. Колкото за Асклепия, може сигурно да се каже, че той е замѣстилъ македонския богъ-лѣкарь Даронъ (Δάρρων), който дарява здраве и сила.[4] Това име може да се свърже съ деронитѣ и съ тракийското племе дерсеи или дарсии.[5]

Въ клетвата, съ която се потвърждава договорътъ на македонския царь Филипъ V съ Картагенъ, се призоваватъ божествата Хелиосъ, Ге и Селена (Polyb. VII, 9). Не може да се каже, дали тия божества сѫ имали старъ култъ въ Македония.[6] За Хелиосъ (слънцето) знаемъ, че билъ почитанъ у пеонцитѣ въ форма на дискъ, прикрѣпенъ на дълъгъ прѫтъ.[7] Тоя образъ ни напомня бронзовитѣ крѫгове — емблеми на слънцето — поставени върху колесници, които ни сѫ запазени отъ бронзовата епоха на срѣдня и сѣв. Европа.[8]

Гръцкиятъ Áресъ е оставилъ малко слѣди въ Македония, дѣто сѫ били почитани специални богове на войната. Ливий (40, 6) описва очистителния празникъ на македонската войска. Главата и прѣдницата на едно разсѣчено прѣзъ срѣдата куче се поставяло на дѣсната страна на пѫтя, а пъкъ задницата — на лѣвата. Между тѣхъ прѣминавала войската въорѫжена. На чело вървѣлъ царьтъ, прѣдъ когото носѣли и орѫжията на по-раншнитѣ царе; слѣдъ него — царската гвардия и

---

[1] Ср. монетитѣ у Мушмовъ, Ант. монети 449.
[2] Head, hist. numorum. 2⁰ изд. стр. 202.
[3] Theop. fr. 45 Grenf.: Ζειρηνία. πόλις Θρᾴκης. Ср. пещерата Зеринтия въ Самотраке. Usener, kl. Schr. IV 8. Seure, Archéologie Thrace II 1, 36.
[4] Usener, Götternamen 171.
[5] Oberhummer, Pauly-Wissowa IV 2218.
[6] Ср. Costanzi стр. 13, който приема култа на тия богове, признава, че тѣ вѣроятно не сѫ носѣли сѫщитѣ имена въ Македония, както въ Гърция.
[7] Ср. Max. Tyr. II 8. Г. Кацаровъ, Пеония, стр. 24.
[8] Hörnes, Natur- und Urgesch. des Menschen II 476.

останалата войска. Слѣдъ тая церемония войската се раздѣляла на двѣ части и извършвала маневра, подражание на истинско сражение.

Тоя празникъ ставалъ прѣзъ м. Ксандикъ,[1] който може би си носи името отъ бога Ксантъ[2] (Ксандъ), комуто се принасало кучето въ жъртва. Съ право бѣлѣжи Нилсонъ,[3] че вмѣстването на тая церемония въ крѫга на годишнитѣ празници, е вторично. Първоначално тя се е извършвала само въ начало на войната. Кучето се е принасяло въ жъртва, за да се очисти войската отъ всѣкакви лоши влияния. Обяснимо е сѫщо, защо прѣди истинската битка се е прѣдставяла мнима битка: чрѣзъ побѣдата надъ дружината, която играла ролята на неприятеля, могло да се повлияе върху изхода на прѣдстоящето сражение (единъ видъ магия по аналогия). Подобни церемонии се срѣщать и у други примитивни народи.

Богътъ на войната у крестонитѣ се е наричалъ Кандаонъ;[4] това име може да се сближи съ меонския Кандавлъ, който се тълкува като „кучедавецъ". Тука имаме вѣроятно слѣда отъ зоолатрия (почитане на животнитѣ), защото съ името „Кандаонъ" се е означавалъ първоначално вълкътъ. Въ свръзка съ Кандаонъ стои и името Тавлосъ, съ което се означавалъ македонскиятъ Áресъ.[5]

Споменува се и другъ македонски празникъ Перития (Περίτια), който ставалъ прѣзъ м. Перитий, но за неговия характеръ нищо незнаемъ.[6]

На голѣма почить е билъ въ Македония богътъ Дионисъ, който се смѣталъ като родоначалникъ (genarchos, propator) на царя.[7] На ежегодния празникъ царьтъ самъ принасялъ жъртва на тоя богъ. Вакханкитѣ, които служели Дионису, се наричли клодони, мималони, басари или макети[8] и по всичко приличали на тракийскитѣ. Интересно е извѣстието, което дава за тѣхъ Плутархъ (Alex. 2): „всички жени въ тая страна (Македония), казватъ, отъ старо врѣме сѫ прѣдадени на орфическитѣ мистерии и на оргиастично служение Дионису и се наричатъ Клодони и Мималони; много отъ церемониитѣ, които извършватъ, имъ сѫ общи съ едонянкитѣ и тракийкитѣ около планината Хемусъ, отъ които както се вижда, е заетъ и изразътъ θρησκεύειν, който означава неумѣренъ и суевѣренъ божески културъ. Олимпиада, която повече отъ другитѣ обичала изстѫпленията и се прѣдавала на вакхическо въодушевение напълно както варваритѣ, носѣла съ себе си въ хороветѣ на вакханкитѣ голѣми питомни змии, които често излазяли изподъ бръшляна и отъ мистическитѣ кошници, увивали се около тирситѣ и вѣнцитѣ на женитѣ и изплашвали мѫжетѣ". Придружницитѣ на бога, силенитѣ, въ Македония се наричали Sauadai, Saudoi, имена които стоятъ въ свръзка съ бога Сабазия (Савазий). Прѣдполага се, че името на бога Балисъ било македонско.[1] По тия божески имена сѫ наречени градоветѣ Бала и Сабатиумъ. Извѣстни сѫ ни и нѣкои отъ култовитѣ прѣкори на Диониса; така въ Едеса той се наричалъ Псевданоръ,[2] въ Тесалоника — Приноforъ. И у пеонцитѣ се почиталъ Дионисъ, подъ името Диалъ (Δύαλος). Сигурно е, че култа на Диониса македонцитѣ сѫ приели отъ тракийскитѣ племена, които едно врѣме населявали Македония.

---

[1] Ср. Hoffmann, 110; Baege 223.
[2] Това име напомня тракийското племе ксантии.
[3] M. Nilsson, Griech. Feste 403.
[4] Ср. Г. И. Кацаровъ, Пеония 24.
[5] Hesych. Θαῦμος ἢ Θαῦλος· Ἄρης Μακεδόνιος. Ср. Ad. Reinach, Rev. des ét. grecques 1913, 358.
[6] Nilsson ц. м. 469. Hoffmann, 107.
[7] Baege 77.
[8] Споменуватъ се и прѣкоритѣ боедроми (βοηδρόμοι) и гегонокоми (γεγωνοκῶμαι); послѣдното може да се сравни съ дионисовия прѣкоръ Гигонъ и мѣстното име Гигонисъ въ Палена.

Тракийски сѫ сѫщо и култоветѣ на Хероя (Heros) и на Резосъ, които сѫ засвидѣтелствувани въ нѣкои македонски градове.

И музитѣ, които първоначално сѫ нимфи или горски божества (Ореади), сѫ били почитани въ Македония; тѣ носятъ разни имена: Туриди,[3] Евдалагини, Ехедориди (Echedorides). Тѣхниятъ културъ произхожда отъ Пиерия при Олимпъ, дѣто сѫ свързани и съ извори (напр. Пимплеади отъ извора Пимпле). Трѣбва да споменемъ и Арантидитѣ, които отговарятъ на гръцкитѣ еринии; дали това име стои въ свръзка съ Аресъ, или съ ара (молба, проклятие), не може да се каже.

---

[1] Tomaschek, Thraker II 1, 41; това име стои въ свръска съ φάλλος.

[2] Ср. Hoffmann, 94; Costanzi 12.

[3] Hoffmann. 97, се съмнява въ македонския произходъ на тая дума защото е прѣдадена съ буква ϑ (Θούριδες) чужда на македонския езикъ; но това нѣма значение, защото не сѫ изключени грѣшки при прѣдаването на тия думи отъ лексикографитѣ. Θούριδες ни напомня втората съставна часть на тракийския Ζβελ-θουρδος; ср. Seure, Rev. ét. gr. 1913, 248.

Ние изтъкнахме вече, че македонскитѣ царе изкарвали своя родъ отъ Херакла; обяснимо е, слѣдователно, че тоя богъ-херой е билъ твърдѣ популяренъ въ Македония. У Хесихия ни е прѣдадено македонското име на Херакла Аротосъ (Ἄρωτος), прѣдполага се обаче, че думата у Хесихия е развалена и че трѣбва да се чете Аретосъ (Ἄρητος).[1] Въ единъ надписъ отъ Филаке Херакълъ носи прѣкоръ Κυνάδας,[2] а въ другъ надписъ отъ Девриопъ — Κυναγίδας[3]; и това име ще да стои въ свръзка съ кучето (ср. по-горѣ стр. 103).

За друго македонско божество съ име Веди (Βέδυ) съобщава Неантъ отъ Кизикъ (III в. пр. Хр.):[4] македонскитѣ жреци въ молитвитѣ си просѣли отъ него милость за себе си и дѣцата си; Климентъ Александрийски съобщава, че то се отъждествявало съ въздуха. Ако дѣйствително е сѫществувало такова божество, то ще трѣбва да го смѣтаме тракийско, защото Веди ни е извѣстно като трако-фригийската дума за „вода". Обаче възможно е, че криворазбранитѣ стихове на комика Филилия[5] сѫ дали поводъ да се схване Веdy като божество.

Нека споменемъ и бога на съня Тотоесъ, който се срѣща въ единъ оброченъ надписъ отъ Амфиполъ и е сѫщо тракийски.[6] Върху другитѣ по-маловажни божества, заети отъ гърцитѣ, напр. Тритонъ, Панъ, Темида, Кабиритѣ, Диоскуритѣ, Персей[7] и пр. не ще се спираме.

Отъ горѣизложеното се вижда, че македонската религия сѫществено се различава отъ гръцката: въ нея липсуватъ важни елински божества, напр. Хера, Хермесь, Посейдонъ, Деметра и др. Други широко разпространени култове въ Македония сж заети отъ тракитѣ. Въпрѣки силното влияние на елинизма, македонцитѣ запазили доста отъ домашнитѣ си божества напр. боговетѣ на войната (Каранъ, който билъ замѣстенъ послѣ отъ гръцкия Панъ; Тавлосъ, Кандаонъ и др.), Даронъ, Диалъ, Савадитѣ, Туридитѣ и пр.; запазили се и остатъци отъ първобитното почитание на животнитѣ (лъвъ, куче, вълкъ) и растенията (бръшлянъ и пр.).[1]

---

[1] Hoffmann, 93. Ср. Дечевъ, Изв. ист. друж. V 31.

[2] Baege, 192.

[3] Тоя надписъ, намѣренъ въ врѣме на обиколката ми въ Македония прѣзъ 1918 г. ,още не е издаденъ.

[4] Clem Alex Strom. V 8, 46.

[5] Климентъ казва: ὁ κωμικὸς Φιλύλλιος βέδυ τὸν ἀέρα βιόδωρον ὄντα διὰ τούτων γινώσκει·

ἕλκειν τὸ βέδυ σωτήριον προσεύχομαι,
ὅπερ μέγιστόν ἐστιν ὑγιείας μέρος,
τὸ τὸν ἀέρ' ἕλκειν καθαρόν, οὐ τεθολωμένον.

[6] Perdrizet, Bull. corr hell. 1898, 350.

[7] За Персея ср. и Ad. Reinach, Journal International Numism. 1913, 97 сл. За култа на кабиритѣ въ Македония ср. сега Kern, у Pauly-Kroll Realenc. X 1415.

---

[1] Ad. Reinach, Rev. hist. rélig. 1914, 258.

ЧАСТЬ ВТОРА

Съзиждане на македонската велика сила.

I.

Начало на Филиповото управление и вжтрѣшни реформи. — Организация на македонската пѣхота (фаланга) и конница. — Новото военно изкуство. — Значение на военнитѣ реформи. — Политическо обединение на Македония. — Положението на болярството и значението на монархията.

Ние видѣхме вече, въ какво трудно положение се намирала Македония слѣдъ смъртьта на Пердика III, който оставилъ малолѣтенъ синъ Аминта. Въ тоя моментъ излиза на сцената братътъ на Пердика Филипъ, вѣроятно като настойникъ на малкия Аминта. Филипъ билъ едва 23-годишенъ (род. 382 г. пр. Хр.), но сждбата го прѣдопрѣдѣлила да стане не само спаситель на Македония, но и създатель на нейната велика сила. Както споменахме по-горѣ, Филипъ прѣкаралъ три години като заложникъ въ Тива[1]; слѣдъ убиването на Птоломея Алорски Филипъ се върналъ въ Македония, дѣто още въ врѣмето на Пердика III той получилъ отдѣлно княжество и успѣлъ да си приготви и малка войска.[2]

Когато Филипъ започналъ своята дѣйность, сжществуването на Македония висѣло на косъмъ; опасноститѣ се увеличили и съ това, че се явили пакъ старитѣ претенденти за македонския прѣстолъ; тѣ дори намѣрили подкрѣпа и отъ чужди държави,[1] които имали интересъ Македония да бѫде слаба и разпокѫсана. Така претендентътъ Павсаний билъ подпомаганъ отъ тракийския царь Котисъ; Аргей се върналъ отъ изгнание и довелъ съ себе си атинска войска; трети претендентъ билъ Архелай, най-стария Аминтовъ синъ отъ съпругата му Гигея. Но Филипъ билъ твърдо рѣшенъ да надвие всички мѫчнотии; съ пламенна рѣчь той въодушевилъ войската си да се бори съ външнитѣ врагове на отечеството. Той привлѣкълъ на своя страна и народа, като му обѣщалъ разширение на политическитѣ му права и подобрение на социалното му положение, а сѫщо му раздалъ и подаръци. Тъкмо сега се появилъ единъ оракулъ, който прѣдсказвалъ, че въ врѣмето на единъ Аминтовъ синъ Македония ще стане велика.[2] Макаръ и измислено, това прѣдсказание създало у народа настроение въ полза на Филипа.

---

[1] Той живѣялъ въ дома на Памена (Plut. Pelop. 26), който му станалъ добъръ приятель Споредъ Юстинъ VII 5 Филипъ прѣбивавалъ въ кжщата на Епаминонда.

[2] Разказва се, че това княжество му издѣйствувалъ Евфрей отъ гр. Орей, Платоновъ ученикъ, който прѣбивавалъ въ Пела и се ползувалъ съ голѣмо влияние при Пердика III (Каристий frag. 1 у Müller, Fr. hist. graec. IV 357; Natorp у Pauly-Wissowa VI 1190). Това влияние ужъ било толкова голѣмо, че Пердика не допущалъ да участвува въ обѣдитѣ му никой, който не се занимавалъ съ философия и математика (Athen. XI 508 e). — Писмото на Платона до Пердика (Epist. V) е съмнително: ср. Wilamowitz, Platon II 280.

Филипъ скоро сполучилъ да прѣмахне претендента Архелая; пеонцитѣ подкупилъ съ пари да се оттеглятъ отъ Македония.[3] Въ една срѣща съ Котисъ въ гр. Онокарсисъ,[4] той убѣдилъ тракийския царь да се откаже отъ подръжката на Павсания; възможно е, че за награда Филипъ му обѣщалъ гр. Амфиполъ.[5] Котисъ обаче скоро умрѣлъ, а за Павсания вече нищо не се споменува. Аргей се опиталъ да спечели съ своитѣ наемници града Еге, но не сполучилъ; когато се отдръпвалъ, Филипъ го нападналъ и взелъ въ плѣнъ повечето отъ войницитѣ му.

Вѣроятно слѣдъ тия успѣхи Филипъ, който показалъ сега своята способность и прѣдприемчивосъ и си спечелилъ довѣрието на народа, билъ провъзгласенъ за царь. Неговиятъ племенникъ Аминта останалъ да живѣе въ царския дворецъ и по-късно билъ оженeнъ за Кинана, дъщеря на Филипа отъ илирийката Авдата.[6]

---

[1] Diod. XVI 2 сл.; Theop. fr. 31 Grenf.

[2] Diod. XVI 3; Just. VII 6.

[3] Г. И. Кацаровъ, Пеония 47.

[4] Мѣстоположение неизвѣстно (въ западна Тракия).

[5] Diod. XVI 3; Theop. fr. 32; Horat. Carm. III 16, 14.

[6] Имаме запазенъ единъ декретъ на гр. Оропъ, въ който на тоя Аминта IV се подарява проксения и други привилегии: ср. Michel, Recueil d'inscr. grecques № 201. За по-нататъшната сѫдба на Аминта в. A. Schäfer, II 18.

Въпрѣки тия вѫтрѣшни мѫчнотии и опасности, външнитѣ отношения напротивъ били благоприятни за създаването и разширението на македонската мощь. Олинтъ, най-силниятъ съперникъ на Македония въ Халкидика, доста отслабналъ вслѣдствие походитѣ на атинския пълководецъ Тимотей (364 г.). Въ Тесалия слѣдъ смъртьта на тирана Язонъ отъ Фере, избухнали разпри между наслѣдника му Александра и тесалийцитѣ, които отслабили страната и дали поводъ за намѣсата на тиванцитѣ въ Тесалия. Тива въ врѣме на Епаминонда съсипала и послѣдната по-здрава политическа сила въ Елада, спартанската държава, безъ да може да постави нова мощь на нейно мѣсто. Съ това Тива само изравнила пѫтя на македонската монархия къмъ Елада и станала, както ще видимъ по-долѣ, военна учителка на Филипа. „Въ сѫщото врѣме, когато гръцката култура достигнала най-високия си разцвѣтъ и узрѣла да стане свѣтовна култура, нацията загубила политически всѣкакво значение. Тя била разсипана на кѫсове, и развалинитѣ лежатъ като лека плячка за всѣки, който пожелае да се наведе, за да ги събере".[1]

Най-близкитѣ задачи, които чакали Филипа, били слѣднитѣ. Първо: да осигури страната си противъ непрѣкѫснатитѣ нахълтвания на съсѣднитѣ варварски племена; второ: да унищожи сепаратизма на отдѣлнитѣ княжества и да ги обедини въ едно политическо цѣло. И най-послѣ: да прѣмахне икономическата зависимость на Македония отъ елинскитѣ побрѣжни градове, които отрѣзвали Македония отъ морето и я използували за свои цѣли. Съ това Македония щѣла да добие и своитѣ естествени граници.[2] За да може да пристѫпи успѣшно къмъ изпълнението на тия задачи, Филипъ прѣдприелъ прѣди всичко коренни реформи, които образуватъ епоха въ вѫтрѣшното развитие на Македония. Прѣди да продължимъ историята на Филипа, трѣбва да се запознаемъ съ тия реформи, доколкото позволяватъ оскѫднитѣ свѣдения, съ които разполагаме.

На първо мѣсто трѣбва да споменемъ прѣобразованията, които Филипъ направилъ въ военното дѣло; съ тѣхъ той си създалъ една професионална народна войска, каквато въ това врѣме не притежавала никоя друга държава.[1] Съ тая войска и съ създаденитѣ въ Филиповата школа пълководци Александъръ Велики по-късно спечелилъ своитѣ блѣскави побѣди, които обосновали неговото всесвѣтско владичество; нѣма съмнѣние, че мечътъ, който послужилъ Александру, е изкованъ отъ Филипа.[2] Послѣдниятъ създалъ прочутата македонска фаланга отъ тежко въоржжени пѣхотинци, наречени още и другари-пѣшаци (πεζέταιροι).[3] Фалангата се различавала отъ гръцкитѣ хоплити по това, че билаареждана въ по голѣма дълбочина и била въоржжена съ по-дълги копия (на македонски сариси),[4] тъй щото копията на нѣколко редици могли да дѣйствуватъ едноврѣменно.

---

[1] Ed. Meyer, Gesch V 572.

[2] Ср. Lehmann — Haupt, Einleit. in die Altertumswiss III 59. Съ право казва Kjellén, der Staat als Lebensform 66: „копнежътъ къмъ морето при държави съ твърдѣ континенталенъ характеръ е първоразреденъ политически

Останалото въоржжение на фалангититѣ не било толкова тежко, колкото на гръцкитѣ хоплити; то се доближавало до това на гръцкитѣ пелтасти, създадени отъ Ификрата. Повече подробности за организацията на старата македонска фаланга ние нѣмаме. Delbrück прѣдполага, че дългото копие

мотивъ; историята на Русия и въ по-малъкъ мащабъ тая на Сърбия въ поново врѣме сж свидѣтели на тая истина".

[1] D. Hogarth, Philip and Alexander 51 сжщо бѣлѣжи, че създаването на такава войска съ националенъ духъ е нова идея на Филипа.

[2] Ad. Reinach, L'Hellénisation du monde ant. 177.

[3] Kaerst 194 съ право изтъква че тѣ сж наречени така по подражание на другаритѣ-конници, отъ което може да се заключи, че създаването на македонската пѣхота прѣдставя по-късна стадия въ развитието на македонската военно-политическа уредба. -- Въ единъ откжслякъ на историка Анаксименъ отъ Лампсакъ (съврѣменникъ на Александра В.) се говори, че Александъръ обучилъ виднитѣ македонци (т. е. боляритѣ) въ конническа служба и ги нарекълъ ἑταῖροι (другари), а пъкъ пѣхотинцитѣ раздѣлилъ на лохи и декади и ги нарекълъ πεζέταιροι (другари-пѣхотинци). Обаче това извѣстие не може да се отнася къмъ Александра Велики, защото тия нововъведения сж станали прѣди него. Köhler, Sitz. Berl. Akad. 1893, 489, мисли че тая реформа се дължи на Архелая (ср. по-горѣ стр. 71); Керстъ е на мнѣние, че въ текста на Анаксимена погрѣшно стои Александъръ вмѣсто Филипъ, въ полза на което говори и изричното свидѣтелство на Диодора XVI 3, 2. Сжщо трѣбва да се изтъкне, че до врѣмето на Филипа Македония била токоречи беззащитна противъ варварскитѣ нахлувания, понеже конницата не била достатъчна за отбрана. Отъ врѣме на Филипа тия нахлувания били лесно отблъсвани; това показва, че тепърва чрѣзъ неговитѣ реформи Македония добила надмощие надъ съсѣднитѣ народи (Lenschau, Jahresber. Klass. Alt. 1904, т. 122, стр. 252).

[4] За сарисата ср. Delbrück. Gesch. der Kriegskunst I. 419 сл. Lammert у Pauly-Wissowa-Kroll R. E. II Reihe 1, 2, стр. 2515. — Първоначалната дължина на сарисата не ни е извѣстна. Въ врѣмето на Александра била наймного 12 лакти (ок. 5½ м); ок. 300 г. пр. Хр. — 16 лакти, а по-късно била намалена на 14 лакти. Нека припомнимъ, че името Сариса, най-характерното оржжие за македонската войска, по никой начинъ не може да се тълкува отъ гръцки езикъ (ср. по-горѣ стр. 16, заб. 4).

носѣли само заднитѣ редици на фалангата, а първитѣ два реда били въоржжени съ обикновеното кжсо копие. Явно е, че при сгжстеното нареждане на фалангититѣ съ дълги копия, отдѣлната единица не е могла да оперира толкова свободно, особено при неравна почва; но силата на фалангата почивала върху задружния ѝ напоръ, който неприятельтъ мжчно могълъ да издържи. Когато пъкъ тя заемала отбранително положение, за неприятеля било невъзможно да пробие фронта прѣзъ тая гора отъ копия.[1]

За македонската фаланга въ II в. пр. Хр. ние имаме класическо описание у Полибия,[2] въ което македонскиятъ воененъ строй се сравнява съ римския. Дълбочината на фалангата тогава била 16 човѣка. „Острията на наведенитѣ сариси на първитѣ петь реда на фалангата — при сариси дълги 14 лакти — се издавали прѣдъ фронта на първата редица, и то въ интервали отъ по два лакти; а пъкъ 11-тѣ задни редици държали сариситѣ си надъ раменѣтѣ на по-прѣднитѣ фалангити. За да се наберать повече острия въ най-прѣдната линия, заднитѣ редици получавали по-дълги сариси, а прѣднитѣ редици — съотвѣтно по-кжси".[3]

Както виждаме, фалангититѣ, които стояли задъ петия редъ, не могли да дѣйствуватъ съ сариситѣ въ битката, нападайки лично неприятеля. Обаче тѣ изпълняватъ друга задача: държейки сариситѣ си вдигнати надъ раменѣтѣ на прѣдшествуващитѣ войници, тѣ пазѣли заднитѣ редове на фалангата отт ударитѣ на снарядитѣ, които хвърляли върху тѣхъ метателнитѣ орждия на противника. Освѣнъ това съ натиска на тѣлото си върху първитѣ редове, тѣ засилвали напора на фалангата и не давали възможность на първитѣ редове да се повърнатъ назадъ.

Полибий сжщо изтъква, че за успѣшното дѣйствие на фалангата била необходима равна и гола мѣстность, която не би прѣдставлявала никаква спънка за нейното нареждане и движение. Разбира се, че такава пригодна равнина не винаги могла да се намѣри. Освѣнъ това неприятельтъ често ималъ възможность да не позволи на фалангата да си избере удобно полесражение. Въ това отношение римскиятъ воененъ строй прѣдставялъ извѣстни прѣдимства, които позволили на римскитѣ легиони да съсипятъ македонската фаланга.

---

[1] Арианъ I 27, 8, споменува въ Александровата войска и по-леки хоплити. Делбрюкъ разбира подъ тѣхъ първитѣ редици на фалангата, които носѣли по-кжси копия; Lammert — пъкъ заднитѣ членове, които повече дѣйствуватъ съ своя натискъ, и затова имали по-леки отбранителни оржжия.

[2] XVIII 28 сл.

[3] Lammert, у Pauly-Kroll, R E. II Reihe, 2, 1, стр. 475

Но нека се повърнемъ къмъ Филиповото врѣме. Покрай пѣхотата, си запазила старото значение и кавалерията, която сѫщо била усъвършенствувана. Съ право казва единъ историкъ на военното дѣло, че конницата на Филипа и Александра била първата добрѣ дисциплинирана кавалерия въ всемирната история.[1] Съ такава конница не разполагали нито гърцитѣ нито перситѣ. Освѣнъ шлемъ и ризница, тѣ носѣли малки щитове и се сражавали съ мечъ и копие, което служело и за хвърляне и за мушкане. Обаче докато гръцкитѣ кавалеристи се сражавали въ пръснати рояци, македонскитѣ конница образувала строго дисциплинирани тактически единици („или", ескадрони). Между тѣхъ първо мѣсто заемали царската ила (агема на другаритѣ), която се подбирала измежду всичкитѣ или.[2] Въ македонската войска се споменуватъ и сарисофори (копиеносци), които споредъ мнѣнието на нѣкои автори прѣдставятъ лека кавалерия; споредъ други тѣ не се отличавали много отъ тежката кавалерия.[3]

Между конницата и фалангата като съединителна брънка въ сраженията дѣйствували тъй нареченитѣ хипасписти, които могли да се движатъ по-лесно отъ мѫчно подвижната фаланга. Хипасиститѣ били въорѫжени като гръцкитѣ пелтасти (ленена ризница, щитъ, кѫсо копие за мушкане и дългъ мечъ) и били особно пригодни за офензива.[4]

Нека прибавимъ, че въ македонската войска не липсувала и лека пѣхота (пелтасти), стрѣлци и прашници[6]. Филипъ употрѣбялъ и наемници,[5] особено когато трѣбвало да прѣдприеме нѣкой бързъ походъ или нападение, а пъкъ нѣмало врѣме да се събере редовната македонска войска; вѣроятно е, че той поддържалъ постоянна, макаръ малка войска отъ наемници. Къмъ собствената македонска войска трѣбва да се прибавятъ и помощнитѣ войски на съюзницитѣ и подчиненитѣ общини; особно цѣнна била тесалийската конница,[1] съ която Филипъ разполагалъ отъ 344 г. насамъ, сѫщо леката пѣхота и конница на тракитѣ, агрианитѣ, пеонцитѣ и илирийцитѣ. Елинскитѣ общини доставяли хоплити и моряци. Нека прибавимъ, че както гръцката, тъй и македонската войска не е имала знамена. Само Арианъ[2] говори за военно знаме у македонцитѣ — конници и то въ послѣднитѣ години на Александра. Прѣдполага се, че то било въведено по подражание на персийския обичай.

За правилната оцѣнка на Филиповитѣ нововъведения въ военното дѣло трѣбва да се изтъкне, че той се възползувалъ отъ тактическитѣ реформи, прокарани отъ даровития тивански пълководецъ Епаминондъ: напрѣдъка на елинската военна техника Филипъ поставилъ въ услуга на новата, създадена отъ него македонска мощь. Трѣбва да забѣлѣжимъ, че Епаминондъ изоставилъ дотогавашната практика да напада съ цѣлия фронтъ, а въвелъ тъй нареченото флангово сражение (Flügelschlacht). Той поставилъ тиванцитѣ на лѣвото крило, тъй щото тѣ стояли срѣщу ядрото на неприятелската войска (спартанцитѣ), а не срѣщу по-долнокачественитѣ имъ съюзници. За да избѣгне унищожението или отк‍ѫсването на дѣсното си крило (дѣто стояли тиванскитѣ съюзници), което трѣбвало да служи като флангово прикритие и въ краенъ случай като готова подкрѣпа и опора на лѣвото му крило, той наредилъ цѣлата си боева линия не успоредно съ неприятелската, ами наведено въ посока на диагоналата. Лѣвото крило, прѣдназначено за рѣшителна битка съ ядрото на неприятелската войска, образувало прѣдната, наклонена къмъ неприятеля часть на диагоналата,[3] докато дѣсното крило съ най-външния си дѣсенъ край стояло най-далечъ отъ неприятеля. Това крило имало назначение да не посрѣща неприятеля съ хладно орж-

---

[1] Daniels, Gesch. des Kriegswesens 45 сл.

[2] Илата е имала вѣроятно 150—200 коня. За тактиката на македонската конница ср. Lammert, Pauly-Kroll, Realenc. II Reihe I, 1, 522 сл. Филипъ въвелъ и клинообразното нареждане на илитѣ.

[3] Ср. Delbrück, ц. м. 168

[4] Избрана часть отъ хипасиститѣ (ἄγημα) служела като тѣлопазители на царя; хипасиститѣ получавали дневна плата една драхма; ср. Wilhelm, Sitzungsber. Wien. Akad. 1910, стр. 45. Споредъ Арианъ (Anab. I 5, 2) хипасписти ималъ и агрианскиятъ царь Лангаръ.

[5] Droysen, 111.

[6] Dem. IX 49; II 17.

[1] За значението на тесалийската конница ср. Just. VII 6, 8.

[2] VII 14, 10. Droysen, у Pauly-Wissowa RE VI 2151.

[3] Освѣнъ това лѣвото крило било засилено и съ по-голѣма дълбочина (въ битката при Левктра 50 души), въ замѣна на което фронтътъ му билъ скѫсенъ. Delbrück, 154.

жие, ами отстѫпвайки бавно да го отблъсква отдалечъ съ хвърляне на копия и, чрѣзъ затѣгане на сражението и приковаване на противника, да не му позволи, да иде на помощь на нападнатото дѣсно крило".[1]

Филипъ схваналъ значението на тая нова тактика, възприелъ я, като я приспособилъ къмъ условията и традициитѣ на своята страна: ново доказателство за неговата практическа държавнишка мѫдрость. До като у Епаминонда пѣхотата всѐ още играе главна роля, а кавалерията служела само за прикритие на скѫсеното лѣво крило, Филипъ, който разполагалъ съ по-добра конница, употрѣбилъ послѣднята за офензива, за нанасяне на главния ударъ.[2] Това се налагало и отъ обстоятелството, че неговата фаланга още не била достатъчно обучена и упражнена. Случвало се, че фалангата стѫпвала въ дѣйствие тепърва, слѣдъ като кавалерията разбивала едното крило на неприятеля. Въ битката кавалерията била подкрѣпяна отъ лековъоржженитѣ, които мѣтали копия, стрѣли и камъне.

Тъкмо въ това лежи и главната реформа, която Филипъ прокаралъ въ военното изкуство, че разнитѣ видове орѫжия били съединени въ органическо единство. При всичко, че наченки на тая тактика се срѣщатъ още въ наемнишкитѣ гръцки войски, обаче тая система е докарана до съвършенство отъ македонскитѣ царе. Въ това отношение сѫ твърдѣ поучителни Александровитѣ сражения, въ които разнитѣ видове орѫжия и войски сѫ така комбинувани, че служатъ всички на една обща цѣль. „Въ скопчването на всички отдѣлни части лежи силата на македонския воененъ организъмъ. Единната мисъль на пълководеца, който е сѫщеврѣменно създатель на войската и военачалникъ, властува надъ цѣлото. Македонското военно изкуство е царско дѣло".[3] Не напразно нѣмскиятъ виденъ историкъ Т. Линднеръ[1] сравнява македонската войска съ шведската на Густавъ Адолфъ.

Ако Филипъ още въ началото на царуването си обърналъ най-голѣмо внимание на военното дѣло и създалъ една истинска народна войска,[2] това показва, че проумѣвалъ ясно, че една силна войска е необходимо условие за създаването и сѫществуването на една мощна държава. Съ право казва гениалниятъ нѣмски историкъ Ранке:[3] „войната е неизбѣжна; едно спечелено или изгубено сражение рѣшава сѫдбата на народитѣ за дълго врѣме. Ходътъ на свѣтовната история почива върху нападение и съпротива. Какво е мощь? Това е само такава държава, която еднакво е пригодна и обучена за нападение и защита. До като нито гърцитѣ, нито перситѣ въ дългата си борба помежду си не били достигнали такава уредба, македонцитѣ се явили между тѣхъ и успѣли да образуватъ дѣйствително една мощь. Въздѣйствието, което тѣ упражнили, може да се означи като неизмѣримо; то обосновало една свѣтовно-историческа епоха".[4]

Филипъ знаялъ, че не е достатъчно да даде на войската си нова организация: той трѣбвало сѫщо да я подготви за голѣмитѣ задачи, които възнамѣрявалъ да ѝ възложи. Гръцкиятъ историкъ Ксенофонтъ, прѣцѣнявайки Епаминондовата дѣйность, изтъква и това, че „той свикналъ войската си да не се плаши отъ никакво усилие ни денѣ ни нощѣ, да не отбѣгва никаква опасность и да запазва дисциплината си дори при най-оскѫдна храна". Тая похвала можемъ да приложимъ още повече за Филипа; и той постоянно упражнявалъ войската си, привиквалъ я на желѣзна дисциплина и усъвършенствувалъ бойната ѝ способность[5] Наистина неговата

---

[1] E. Lammert, Neue Jahrb klass Alt. III 1899, 26 стр. Ср. Delbrück, Gesch. der Kriegskunst 154.

[2] Тая тактика Филипъ употрѣбилъ още въ първото си сражение противъ илиритѣ (359 г., Diod. XVI 4); на дѣсното крило той поставилъ конницата, която нападнала неприятелитѣ въ флангъ, а самъ той ги нападналъ отпрѣдъ. Сѫщо и битката въ Тесалия (353 г.) била рѣшена отъ конницата. Трѣбва впрочемъ да забѣлѣжимъ, че ние имаме повече свѣдѣния за Александровитѣ сражения, отъ които можемъ да заключаваме и за Филипа. — Филипъ и Александъръ прѣслѣдвали цѣльта не само да разбиятъ неприятеля, но и да го унищожатъ, като го обкрѫжатъ и принудятъ да се прѣдаде.

[3] Delbrück, ц. съч. 172.

---

[1] Th Lindner, Weltgesch. I 256.

[2] Броятъ на филиповата войска не ни е извѣстенъ точно. За илирийската война Диодоръ дава 10000 пѣхота и 600 конника; противъ Ономарха: 20000 пѣхота и 300 коника заедно съ тесалийцитѣ; при Херонея: 30000 пѣхота и ок. 2000 конника (Diod. XVI 4, 35, 85.). За поддържане на 30000 души войници били необходими около 2000 таланта (Cavaignac, Hist. de l'ant II 445)

[3] Weltgesch. I 2, 120.

[4] Сѫщо и D. Hogarth, Philip and Alexander, стр. 3 изтъква, че Филипъ основалъ първата европейска мощь въ модерна смисъль на думата: въоржженъ народъ съ общъ националенъ идеалъ.

[5] За прѣстѫпления противъ дисциплината Филипъ наказвалъ строго не само проститѣ войници, но и висшитѣ офицери (Polyaen. IV 2, 1, 3; Ael. var. hist. 14, 48). Това показва, че той билъ строгъ и справедливъ началникъ.

войска не била напълно постоянна, каквито сѫ модернитѣ армии, но тя много се доближава до тѣхъ, защото едва ли минавала година, да не бѫде свикана на походъ или на упражнение.[1] Освѣнъ това Филипъ въвелъ обща военна повинность. Опрѣдѣлена годишна възрасть за срока на военната служба, както изглежда, не сѫществувала. Негоднитѣ вече за служба поради старость, болесть или рани царьтъ уволнявалъ.[2] Въ врѣме на службата си войницитѣ получавали издръжка отъ царя.[3]

Характерно за дѣйностьта на Филипа е и обстоятелството, че той обрѫщалъ внимание и на дребни, на гледъ маловажни работи. Така напр. за да облекчи обоза, той запрѣтилъ употрѣбата на кола и опрѣдѣлилъ за всѣка войскова часть числото на носачитѣ, които носѣли необходимия багажъ.[4] Съ това значително се улеснявали дѣйствията на войската.[5]

Върху основитѣ, положени отъ Филипа въ военното дѣло, сѫ градили по-нататъкъ Александъръ и неговитѣ наслѣдници. „Съ военнитѣ нововъведения на македонскитѣ царе изобщо настѫпва ново врѣме. Въ мрѣжата на политиката воденето на войната завзема едно добрѣ прѣсмѣтнато мѣсто и използува всички възможности, не отстѫпва както по-рано прѣдъ голѣми спънки, ами намира срѣдства да постигне цѣльта си въпрѣки годишнитѣ врѣмена, планинитѣ, пустинитѣ, рѣкитѣ. Побѣдата въ битката се спечелва съ всички срѣдства и се допълва съ прѣслѣдване често до послѣденъ дъхъ. Обсаждания на градове, опорни точки, етапни пѫтища, възприемане на нови орѫжия осигуряватъ постигнатото и подготвятъ нови стѫпки“.[6]

Създаването на македонската пѣхота има не само голѣмо военно значение; не по малко е социалното и политическото му значение.[7] Ако до врѣмето на Филипа царьтъ трѣбвало да се

облѣга само върху болярството, което съ течение на врѣмето би могло да стане опасно за държавата и дори да почне да ограничава компетенциитѣ на царската власть, Филипъ разширилъ основата на своята мощь, като събудилъ и използувалъ силитѣ, които дрѣмѣли въ нѣдрата на народната душа. Той прѣмахналъ съсловния характеръ на държавата и я демократизиралъ, като свързалъ царската власть съ цѣлия народъ. Както говорихме вече по-горѣ, до врѣмето на Филипа масата на македонския народъ нѣмала нито военно нито политическо значение; ако се събирало по нѣкога опълчение, то прѣдставяло една необучена и злѣ въорѫжена тълпа. Сега обаче, слѣдъ като тая маса била организувана въ яка армия и се съединила тѣсно съ личностьта на своя монархъ, естествено народътъ добилъ съзнание за своята сила и за своето единство. Филипъ успѣлъ да насади македонската гордость и дълбокъ патриотизъмъ, отъ който билъ въодушевенъ, и въ душата на народа си; той го възпиталъ да се чувствува като господствуващъ народъ. Както казахме, войската често била викана на упражнения или походи и по тоя начинъ тя добивала възможность да играе по-голѣма роля при важни политически събития или да дѣйствува като сѫдъ при углавни прѣстѫпления. Въ тия военни събрания всѣки македонецъ могълъ да изкаже свободно мнѣнието си. Освѣнъ това честитѣ побѣдоносни войни не малко спомогнали да се засили и индивидуалностьта на народа.

Тоя демократически характеръ на Филиповата реформа заслужава най-голѣмо внимание; въ неговото лице ние виждаме единъ просвѣтенъ монархъ, който не се влияе отъ интереситѣ на отдѣлни класи, а има прѣдъ видъ изключително общото благо на своята държава. На тая реформа ще отдадемъ още по голѣмо значение, ако вземемъ прѣдъ видъ изказаното по-горѣ мнѣние (стр. 97), че Филипъ прѣдварително освободилъ македонското селячество отъ крѣпостничество и унищожилъ феодализма.

Ние видѣхме, че македонската войска въ това врѣме прѣдставяла органическо единство отъ разни войскови части съ разни орѫжия и различни прѣдназначения. Това единство е отражение на политическото обединение на страната, което пакъ се дължи на гениалния организаторъ Филипъ. Въ негово врѣме отдѣлнитѣ княжества вече не сѫществували и съ право се прѣдполага, че тѣ сѫ прѣмахнати отъ него.[1] Наистина партикуларизъмътъ на отдѣлнитѣ области отчасти се запазилъ и по-късно, както ни показва обстоятелството, че при нахлуването на римлянитѣ въ врѣмето на Филипъ V (199 г. пр. Хр.) ореститѣ отпаднали къмъ неприятеля.[2] Обаче по-рано тоя партикуларизъмъ, въздържанъ отъ авторитета на силната централна власть, не прѣдставялъ опасность за цѣлостьта на държавата.

---

[1] Polyaen. IV 2, 10 разказва че Филипъ каралъ войницитѣ си да маршируватъ често 300 стадии (55$^{1}/_{2}$ км.), носейки всичкитѣ си орѫжия, храна и други прѣдмети за катадневна употрѣба (Ср. Front. IV 1, 6). Самъ Филипъ усърдно се прѣдавалъ на гимнастически упражнения (Polyaen. IV 2, 6).

[2] Arr. VII 12, 1.

[3] Droysen, ц. съч. 109.

[4] Front. IV 1, 6.

[5] Ср. H. Droysen, Heerwesen стр. 112.

[6] Lammert, у Pauly-Kroll, Realenc. II Reihe, 2, 1, стр. 481.

[7] Ср. Kaerst, Hellenismus I.^{2} 200; Hogarth, 49 сл.

Старата племенна уредба Филипъ не прѣмахналъ напълно, и затова чувството на по-тѣсна връзка между членоветѣ на отдѣлнитѣ племена се запазило живо; обаче и въ нея Филипъ направилъ прѣобразование, за да послужи на новата държавна уредба. И въ тоя случай ние виждаме умѣнието на Филипа да изпълни старитѣ форми съ ново съдържание; той въвелъ единъ видъ племенна децентрализация за военни и социални нужди на държавата. Областитѣ на отдѣлнитѣ племена били обърнати въ наборни окрѫзи,[3] които, освѣнъ за наборъ на войската, служели и за цѣлитѣ на управлението. Така ние срѣщаме отдѣли на войската, наречени по името на линкеститѣ, ореститѣ, елимейцитѣ, тимфеитѣ, еордеитѣ.[4] Освѣнъ наборнитѣ окрѫзи по племена се срѣщатъ и такива по географски области[5] напр. Антемунтъ, Ботиея, или по градове: Пела, Амфиполъ, Пидна, Миеза, Алалкомене, Алоръ Еге, Бероя.[1] Както се вижда, Филипъ създалъ и нови градове, които въ случай на неприятелски нападения сѫ служели за защита, а сѫщо и като наборни центрове. Къмъ тая дѣйность на Филипа можемъ да отнесемъ думитѣ, които срѣщаме въ рѣчьта на Александра Велики къмъ възбунтувалитѣ се македонски ветерани:[2] „Филипъ, който ви намѣри бѣдняци и скитници, облѣчени въ кожи, каращи на паша по планинитѣ малко овце и сражаващи се за тѣхъ несрѫчно съ илири, трибали и траки, даде ви да носите хламиди[3] намѣсто кожи, свали ви отъ планинитѣ въ полетата, направи ви годни да се сражавате съ съсѣднитѣ варвари, за да можете да се опазите, довѣрявайки се повече на собствената си храбрость, отколкото на укрѣпенитѣ мѣста. Сѫщо той ви направи градски жители и ви украси съ хубави закони и нрави“.

Демократизирането на държавата и засилването на народната маса, което се дължи Филипу, не е могло да не окаже извѣстно въздѣйствие и върху положението на болярството. То си запазило наистина извѣстно военно и обществено значение, но изпаднало въ по-голѣма зависимость отъ царя и не е могло вече да играе самостоятелна политическа роля. Болярitѣ, които искали да взематъ участие въ управлението, да завзематъ държавни и военни служби, трѣбвало да живѣятъ при двора на царя и да влѣзатъ въ близки сношения съ него. За голѣма честь се смѣтало да принадлежи нѣкой къмъ соматофилакитѣ (генералъ-адютанти), които непосрѣдствено услужвали на царя и въ сражението образували най-близката му свита. Отъ тѣхъ царьтъ си избиралъ и своитѣ генерали, на които повѣрявалъ и други важни служби и задачи. За да се подготвятъ младитѣ боляри за соматофилашката служба, Филипъ наредилъ, щото синоветѣ на видни македонци на извѣстна възрасть да дохождатъ въ двореца, за да служатъ лично на царя като пажове (βασιλικοί παῖδες).[4] По такъвъ начинъ тѣ се свързали съ личностьта на монарха, а пъкъ послѣдниятъ добивалъ възможность да изпита тѣх-

---

[1] Елимейското княжество подъ властьта на Дерда е сѫществувало още въ врѣме на войнитѣ на Спарта противъ Олинтъ (ср. по-горѣ стр 82). Може би неговъ синъ е тоя Дерда, който се споменува въ врѣме на Филипа, но вече не като самостоенъ князъ (Theop. fr. 139 Grenf.). Филипъ се оженилъ за негова сестра, вѣроятно за да закрѣпи властьта си въ Елимея (Ср. Satyr. fr. 5). Керстъ прѣдполага, че Филипъ унищожилъ самостойностьта на Елимея и Линкестида. Белохъ II 483 (ср. Costanzi 80, Rosenberg, Hermes LI 507) напротивъ е на мнѣние, че тия княжества били прѣмахнати въ врѣмето на Пердика III, понеже въ разпритѣ за прѣстола слѣдъ неговата смърть, за които имаме доста свѣдѣния, тѣ вече не се споменуватъ. Cavaignac II 441 приема, че Орестида и Линкестида били покорени въ врѣмето на Пердика II. или на сина му Архелая. Това сѫ, разбира се, само прѣдположения, защото ние нѣмаме никакви свѣдѣния.

[2] Liv. XXXIII 34. Cavaignac. ц. м. II, 439, 444 обяснява партикуларизма на ореститѣ съ обстоятелството, че отъ орестийския Аргосъ произлизала царската династия.

[3] Войницитѣ отъ единъ окрѫгъ образували τάξις (полкъ) или фаланга, която се разпадала на роти (λόχοι); лохосътъ се раздѣлялъ на шатри (σκηναί) или десетици (δεκάδες).

[4] Diod. XVII 57.

[5] Това е случаятъ въ долня Македония, дѣто племенната уредба била по-слаба.

---

[1] Arr. Anab. I 2, 5; 12, 7. II 9, 3; II 2, 3. Ср. Droysen, Heerwesen 108; Niese, Gesch. der griech.-maked. Staaten I 41. Kaerst I 196.

[2] Arr. Anab. VII 9, 2.

[3] Широка горна дреха.

[4] Arr. IV 13, 1; Diod. XVI 65.

ната вѣрность и способность и да ги подготви за бѫдещата имъ политическа и военна дѣйность.[1] Така дворецътъ на царя станалъ единъ видъ разсадникъ за подготовка на държавни служители и пълководци.[2]

Ние споменахме вече, че отдѣлнитѣ видове войска, всѣки добрѣ подготвенъ, били свързани въ едно цѣло, което съотвѣтствувало на политическото единство на народа.[3] Това единство на политическата и военна дѣйность, тъй характерно за Филиповата реформа, стои въ пълна противоположность съ отношенията въ Елада. Въ това врѣме въ гръцкитѣ демократически държави, особно въ Атина, военното водителство било отдѣлено отъ политическото; вслѣдствие на това често се явявали разногласия или борби за надмощие между стратезитѣ и политицитѣ, които се отразявали пагубно върху държавнитѣ интереси, особно върху военнитѣ дѣйствия и външната политика. Освѣнъ това въ атинската демокрация рѣшението на политическитѣ и военнитѣ въпроси зависѣло отъ публични съвѣщания въ народното събрание, съставътъ на кое то не билъ постояненъ, и слѣдователно не е могло да се постигне послѣдователность и постоянство въ ръководството на държавнитѣ работи.[4] Напротивъ македонската монархия, въ която намираме единство на волята, е разполагала безусловно съ военнитѣ сили и е могла да ги използува напълно за постигане на политическитѣ си цѣли. Това прѣдимство на Филиповата монархия не е могло да не бѫде забѣлѣзано и признато дори отъ върлия ѝ неприятель, демократа Демостенъ, който така рисува двамата противника: „На едната страна македонскиятъ царь, като единственъ владѣтель, прѣдъ никого неотговоренъ, едноврѣменно пълководецъ и финансовъ министъръ, явява се навсѣкждѣ бързо съ войската си, използува всѣки благоприятенъ случай и всѣко годишно врѣме. На друга страна атинскиятъ демосъ, непостояненъ като морски вѣтъръ, който постоянно се бави и отлага, взима рѣшения, узнава винаги късно за нѣкои успѣхи на противника, рѣшава да се опълчи противъ него, но не може никога да го изпрѣвари и винаги бива изненаданъ“.

Между разнитѣ държавни уредби, монархията е най пригодна да прѣдприеме крупни прѣобразования. Такива прѣобразования обикновено засѣгатъ дълбоко интереситѣ на отдѣлни съсловия, съ които трѣбва да се води борба. Единоличната власть, която стои надъ партиитѣ и тѣхнитѣ изключващи се взаимно интереси, най-лесно може да потуши недоволството и да прокара реформата. Това ясно забѣлѣзваме и въ македонската монархия, въ която личностьта на царя е имала пълна възможность да развие творческата си сила, защото се опирала върху широкитѣ народни слоеве. Личнитѣ интереси на монарха тука напълно съвпадатъ съ интереситѣ на нацията: величието и мощьта на рѫководната личность е сѫщеврѣменно величие на народа, който крѣпи тая личность. И въ това отношение македонската монархия има голѣмо прѣдимство прѣдъ елинскитѣ държави, чиито политически условия въ това врѣме рѣдко позволявали на видни личности да се проявятъ съ творческа политическа и военна дѣйность.[1]

Създаденото отъ Филипа политическо и социално единство[2] има огромно значение за развитието на македонския народъ. Съ право признава Б. Чичеринъ, че „общитѣ учрѣждения водятъ къмъ развитие на общъ духъ, който съставя главна нравствена опора на държавата. Само по тоя начинъ е възможно сливането на разнитѣ племенни особености въ едно живо тѣло, създаването на една народность, която намира въ държавата висшия си изразъ“.

Нѣмскиятъ историкъ Д. Шеферъ въ едно свое съчинение, което излѣзе напослѣдъкъ,[3] доказва, че държавата стои на първо мѣсто прѣдъ всички други културни области; послѣднитѣ, съ рѣдки изключения, зависятъ отъ държавата; никога, казва Шеферъ, една велика мисъль не е достигнала общо въздѣйствие, засѣгаще човѣчеството, безъ помощьта, безъ водителството иа държавата. Но за да сѫществува самостоятелно,

---

[1] Curt. VIII 6, 2: haec cohors velut seminarium ducum praefectorumque apud Macedonas erat.

[2] Въ извѣстни случаи тѣ могли да служатъ и като заложници, ако нѣкои болярски родове хранѣли умраза къмъ царя: Dem. IV 8.

[3] Lindner, Weltgesch. I 256: „така монархътъ могълъ да привлѣче задъ себе си цѣлия народъ, и въ това желѣзно единство се коренѣло надмощието му надъ елинитѣ“.

[4] Pöhlmann, Grundriss der griech. Gesch. 5^{0} изд. 268.

[1] Демостенъ XIX 296 казва изрично, че въ демокрацията най-много трѣбва да се глeда на това, да не се допуща нѣкой да стане по-силенъ отъ масата.

[2] Ср. Hogarth, Philip and Alexander, стр. 10.

[3] Schäfer, Staat und Welt, Berlin 1922 г.

държавата има прѣди всичко нужда отъ организирана сила; „държавата е мощь“, казва съ право Шеферъ; безъ мощь никой народъ не може да запази свободата си. Щомъ е така, най-главната задача на политиката трѣбва да бжде да развие и запази държавната мощь.[1] Тая задача особено се налага при създаването на нови държави и при уголѣмяването на малки. И ние виждаме, че царь Филипъ разбралъ тая основна истина и съсрѣдоточилъ всичкото си внимание къмъ изпълнение на тая задача. Въ това се състои великото му историческо значение. „Той билъ прѣдставителъ на висшето назначение на своя народъ, той му проправилъ пжть къмъ историческа дѣйность“. Но и македонскиятъ народъ показалъ готовность да носи тежеститѣ, които му се наложили, и да принесе нужднитѣ жертви, които му спечелили положението на велика сила въ Европа.

II.

Периодизация на македонската история въ врѣме на Филипа. — Борба съ илиритѣ; завземане на Амфиполъ и Пангейската область. — Борба съ сѣверната коалиция. — Монетна реформа и флота.

Ако хвърлимъ погледъ върху цѣлокупното развитие на македонската мощь въ врѣме на Филипа, ще забѣлѣжимъ въ него три главни периода.[2] Най-напрѣдъ Филипъ осигурява границитѣ на държавата си отъ нападенията на съсѣднитѣ варварски племена, стжпва здраво на Егейския брѣгъ и спечелва часть отъ западна Тракия. Слѣдъ това той установява влиянието си въ Тесалия, което му дава възможность да се намѣси рѣшително въ вжтрѣшнитѣ работи на Елада и да завърши дългата война противъ фокидскитѣ наемници. Сжщеврѣменно той разширява и затвърдява властьта си по тракийския брѣгъ. Най-послѣ Филипъ приема наложената му война съ Атина и Тива, спечелва хегемонията въ Елада и основава коринтския съюзъ.

Първата, неотложима задача на Филипа била, както видѣхме, да спре нахлуванията и грабежитѣ на сѣвернитѣ и западни съсѣди на Македония. За да бжде спокоенъ отъ къмъ югъ, додѣто извърши тая задача, Филипъ поискалъ да

---

[1] Ср. Б. Чичеринъ, Политика стр. 381.

[2] Kaerst, I 204.

се примири съ Атина. Плѣненитѣ при поражението на Аргея атинци той отпусналъ безъ откупъ и дори имъ повърналъ всичко, което изгубили въ похода си. Слѣдъ това пратилъ въ Атина пратеници съ писмо, въ което прѣдлагалъ миръ, като се отказвалъ отъ Амфиполъ и дори изявявалъ готовность да се съюзи съ атинцитѣ и да поднови приятелскитѣ отношения, които поддържалъ съ тѣхъ баща му Аминта.[1]

Атинцитѣ се уловили въ поставената отъ Филипа примка; тѣ пратили пратеници да водятъ прѣговори, при които се съгласили, Филипъ да помогне на атинцитѣ да взематъ Амфиполъ, въ замѣна на което тѣ му обѣщали Пидна. Пратеницитѣ се върнали и доложили за станалото само на съвѣта, а не и народа, за да не се научатъ пиднейцитѣ, че били позорно прѣдадени отъ Атина.[2]

Сега Филипъ могълъ да се обърне спокойно противъ сѣвернитѣ си неприятели. Пеонцитѣ, чийто царь токо-що умрѣлъ, били разбити отъ Филипа и принудени да признаятъ върховната му власть.[3] Слѣдъ това Филипъ се обърналъ противъ илирийцитѣ, у които тогава царувалъ **Бардилисъ**. Споредъ Диодора Филипъ разполагалъ съ 10000 пѣхота и 600 конника; сжщитѣ сили почти ималъ и Бардилисъ. Прѣди сражението послѣдниятъ прѣдложилъ Филипу миръ възъ основа на статуквото. Ала Филипъ не могълъ да се съгласи да остави цѣла западна Македония въ ржцѣтѣ на илирийцитѣ. Понеже Бардилисъ отказалъ да повърне тая область, спорътъ трѣбвало да се рѣши съ оржжие. Илирийцитѣ се сражавали храбро и упорито; самъ царьтъ, макаръ 90-годишенъ, се билъ на конь на чело на войницитѣ си; но Филипъ успѣлъ да ги разбие съ флангово нападение. Диодоръ съобщава, че паднали 7000 илирийци, което ще да е прѣувеличено. Илирийцитѣ отстжпили Филипу цѣлата македонска область източно отъ Охридското езеро, която тѣ били завладѣли по-рано; за напрѣдъ това езеро станало граница между Илирия и Македония (358 г. пр. Хр.).[4] Съ тая побѣда Филипъ изведнажъ създалъ на Македония такова положение, каквото тя нѣмала отъ врѣмето на Архелая.

---

[1] Dem. XXIII 121; Diod. XVI 3, 4.

[2] Theop. fr. 165 Grenf.

[3] Г. Кацаровъ, Пеония стр. 47.

[4] Diod. XVI 4 сл.; 8, 1. Just. VII 6, 8. Polyaen. IV 2, 17. Нѣкои нови автори приематъ, че Бардилисъ падналъ въ битката; старитѣ извори не споменуватъ подобно нѣщо; ср. Schütt, Untersuch. zur Gesch. der Illyrier 39.

Като осигурилъ гърба си, Филипъ пристѫпилъ къмъ втората си задача: да покори елинскитѣ градове по македоно-тракийския брѣгъ и да излѣзе на морето. Амфиполитянитѣ били настроени неприятелски къмъ Филипа (Diod. XVI 8). Послѣдниятъ ги изненадалъ и обсадилъ града. Амфиполитянитѣ веднага изпратили пратеници (Хиераксъ и Стратоклъ) въ Атина и прѣдложили да се покорятъ на атинцитѣ, стига само да имъ пратятъ помощь противъ Филипа.[1] И олинтийцитѣ, които разбрали, каква опасность ги заплашва отъ засилена Македония, която тѣ по-рано прѣзирали, поискали да се споразумѣятъ съ Атина. Ала Филипъ писалъ на атинцитѣ, че, спорѣдъ тайния договоръ, той, ако прѣвземе града, ще имъ го прѣдаде.[2] Атинцитѣ, осланяйки се на това, изпратили пълководеца си Хареса, вмѣсто въ Македония, къмъ Хелеспонта, за да води война съ тракийския царь Керсоблептъ. Македонцитѣ скоро прѣвзели града, който се бранилъ отчаяно (357 г.). Филипъ сега хвърлилъ маската: той не прѣдалъ града на атинцитѣ, прогонилъ оттамъ политическитѣ си противници, и се помѫчилъ да спечели съ благодѣяния доброто разположение на останалитѣ граждани. За значението на Амфиполъ ние говорихме по-горѣ; освѣнъ, че тая мѣстность била извънредно плодородна, но градътъ прѣдставялъ и една много важна стратегическа точка на тракийския брѣгъ.[3]

Атинцитѣ, разсърдени отъ поведението на Филипа, веднага му обявили война, която траяла до 346 г. пр. Хр. Но тѣ не могли да изпратятъ значителна сила противъ него; вмѣсто това тѣ правѣли събрания, взимали рѣшения и заплашвали Филипа. Напротивъ послѣдниятъ дѣйствувалъ бързо и енергично. Той нападналъ града Пидна и го прѣвзелъ ужъ съ помощьта на прѣдатели[4] (зимата 357/6 г.); мнозина отъ гражданитѣ били избити.[1] Но Филипъ умѣялъ да печели не само съ насилие. За да привлѣче на своя страна Олинтъ, който като глава на Халкидския съюзъ ималъ значение и могълъ да му стане опасенъ, ако би се сдружилъ съ Атина, той отстѫпилъ на олинтийцитѣ гр. Антемунтъ и имъ обѣщалъ да имъ завоюва и Потидея, която била заета отъ атински клерухи (колонисти). Олинтийцитѣ, които смѣтали, че Македония не е толкова опасна колкото Атина и още не подозирали силата на Филипа и неговитѣ планове, сключили съ послѣдния договоръ, съ който двѣтѣ страни се задължавали да водятъ война съ Атина задружно, също и да не сключватъ миръ съ нея поотдѣлно.[2]

Тъкмо въ това врѣме, когато атинскиятъ стратегъ Харесъ се готвѣлъ да тръгне противъ Филипа, атинскитѣ съюзници Хиосъ, Родосъ, Косъ отпаднали отъ Атина и се съюзили съ Мавсола Карийски и съ Византия. На Атина се прѣдставила сега по-важна задача: да покори отново възстаналитѣ съюзници.[3] Това обстоятелство разпокѫсало силитѣ ѝ и не дало възможность да води енергично борба съ Филипа.

Филипъ неотдавна билъ сключилъ съюзъ съ атинскитѣ клерухи въ Потидея;[4] това обаче не му побъркало да нападне града и да го прѣвземе; атинската помощь, както обикновено, пристигнала късно. Филипъ отпусналъ атинскитѣ клерухи безъ откупъ, останалитѣ жители били продадени въ робство, а областьта на града била прѣдадена на Олинтъ.[5] Плутархъ[6] разказва, че Филипъ слѣдъ прѣвземането на града получилъ сѫщеврѣменно три приятни вѣсти: че илирийцитѣ били разбити отъ пълководеца му Пармений въ голѣмо сражение,[7] че въ олимпийскитѣ игри неговиятъ конь спечелилъ побѣда

---

[1] Theop. fr. 43.

[2] Dem. II 6; XXIII 116; VII 27.

[3] Isocr. Phil. 5; Thuk. IV 108.

[4] Тука трѣбва да направимъ една оговорка; старитѣ писатели при разни случаи постоянно изтъкватъ, че Филипъ прѣвземалъ градове съ прѣдателство. Това възбужда извѣстно подозрѣние. Истина е, че Филипъ лесно намѣрвалъ прѣдатели между гърцитѣ, обаче ние имаме основание да прѣдполагаме, че при нѣкои случаи прѣдателството е било измислено нарочно отъ авторитѣ съ цѣль да омаловажатъ военнитѣ успѣхи на Филипа. Съ право дума O. Seeck (Gesch. des Unterganges der ant. Welt III 25): „любовьта къмъ истината не принадлежи къмъ националнитѣ добродѣтели на елинитѣ, иначе какъ би могълъ винаги служещия си съ лъжа Одисей да стане тѣхенъ любимъ герой“?

---

[1] Diod. XVI 8, 3; Demosth. XX 63.

[2] Von Scala, Staatsverträge des Altertums, стр. 185, дѣто сѫ указани античнитѣ свидѣтелства.

[3] Ed. Meyer, Gesch. des Alt. V 484.

[4] Dem. VII 10.

[5] Diod. XVI 8. Dem. VI 20 сл. Въ 316 г. Потидея била възстановена отъ Касандра и получила име Касандрия.

[6] Alex. 3.

[7] Това разбиване е станало вѣроятно по-късно, слѣдъ като била образувана коалицията между Грабъ, Кетрипоръ и Атина: Swoboda, Jahresh. Österr. arch. Inst VI 210; Costanzi, 91.

и че жена му Олимпиада родила синъ — бждещия Александъръ Велики. Прѣдполага се, че сега олинтийцитѣ, опирайки се на съюза си съ Филипа, успѣли да разширятъ още повече своята съюзна областъ.[1]

Съ завземането на Амфиполъ Филипъ ималъ вече въ ржката си ключа къмъ Пангейската область. Скоро му се прѣдставилъ случай да стжпи здраво и въ тая область, което е имало рѣшително значение за засилването на неговата мощь. Жителитѣ на колонията Крениди (Извори), основана ок. 359 г. отъ тасосци, притискани отъ тракийския царь (вѣроятно Кетрипоръ), който искалъ да изпжди гърцитѣ отъ тая златоносна область и да я завземе самичъкъ, повикали на помощь Филипа.[2] Той побързалъ да използува благоприятния случай, разгонилъ тракитѣ и основалъ на мѣстото на Крениди новъ градъ, който нарекълъ по свое име Филипи (Φίλιπποι).[3] Проф. Керстъ е изтъкналъ,[4] че до колкото се простиратъ нашитѣ свѣдѣния сега за пръвъ пжть въ обсега на елинската култура единъ новоснованъ градъ билъ нареченъ по името на царя-основатель, „ясно говоряще свидѣтелство за новото значение, което се падало на монархията.“

Установяването на Филипа въ Пангейската область обезспокоило твърдѣ много заинтересуванитѣ съсѣди на Филипа, особно Кетрипора; тѣ разбрали, каква опасность ги заплашва отъ страна на македонското царство. Това ги накарало да се съединятъ за задружна борба противъ Филипа. Кетрипоръ, който владѣялъ западна Тракия, илирийскиятъ царь Грабъ[5] и пеонскиятъ Липей се съюзили; Кетрипоръ пратилъ брата си въ Атина, за да привлече и нея къмъ съюза. Четворниятъ

---

[1] Kaerst, Hellenismus I 209.

[2] Steph. Byz. s. v. Φίλιπποι; Dittenberger, Sylloge I³ № 196; Scala, Staatsverträge 187.

[3] Str. VII fr. 34. 41. App. bell. civ. IV 105; за името ср. Kretschmer, Gött. Gel. Anz. 1910, 73. — Costanzi, Studi di stor. mac. 89 приема, че Филипъ отнелъ Крениди отъ пеонцитѣ веднага слѣдъ смъртьта на Агиса (357 г.), а Филипи основалъ по-късно (356 г.). Развалинитѣ на тоя градъ се намиратъ при Правишкото блато между Кавала и Драма.

[4] Kaerst 209.

[5] Не се знае, на кое илирийско племе билъ царь Грабъ, прѣдполага се, че билъ царь на дарданцитѣ (Schütt, Untersuch. 41). Къмъ тая борба съ Граба се отнася побѣдата на Пармения надъ илиритѣ, за която споменува Plut. Alex. 3; Just. XII 16. Понеже Бардилисъ не участвувалъ въ тая коалиция, Schütt прѣдполага, че той тогава билъ заетъ съ война противъ Ариба Епирски.

съюзъ е билъ сключенъ (юли 356 г. пр. Хр.);[1] въ договора атинцитѣ се задължили да воюватъ съ Филипа въ съгласие съ Кетрипора и неговитѣ братя, да не почватъ прѣговори съ неприятеля безъ знание на Кетрипора и да му съдѣйствуватъ да отнеме отъ Филипа Крениди и другитѣ завзети отъ него области. Какво е било обѣщано на Липея и Граба не знаемъ, защото съотвѣтната часть отъ договора е загубена. Не знаемъ сжщо, дали атинцитѣ сж пратили помощь на царетѣ. Филипъ обаче, който винаги дѣйствувалъ бързо и енергично, изпрѣварилъ съюзницитѣ и, прѣди да съединятъ силитѣ си за по-голѣми дѣйствия противъ него, успѣлъ да ги разбие поотдѣлно.[2] Вѣроятно тогава македонската граница стигнала до р. Места,[3] която станала официална граница между Македония и Тракия.

Атина, която била сега заета съ съюзническата война, не могла да спре успѣхитѣ на Филипа; имаме свѣдѣния само за единъ съюзъ, сключенъ вѣроятно въ 355 г. съ гр. Неаполъ (дн. Кавала), който, заплашенъ отъ разширението на македонската мощь въ Тракия, потърсилъ опора въ Атина.[4]

За да използува новоспечелената область за повдигане благосъстоянието на държавата, Филипъ започналъ да обработва по-интензивно златнитѣ рудници въ Пангей и неговата околность, отъ които изкарвалъ годишенъ доходъ повече отъ 1000 таланта[5]. Отъ пангейското злато Филипъ почналъ да сѣче златни монети въ голѣмо количество. Трѣбва да забѣлѣжимъ, че до тогава грънцкитѣ държави сѣкли малко злато; въ източната половина на Срѣдиземното море били въ обиходъ повече персийскитѣ златни монети (дарейки). Филипъ почналъ да сѣче златни статери[6] наречени по негова име „филипки“ (Φιλίππειοι), които успѣшно конкурирали на персийскитѣ. На лицето на тия монети е изобразена глава на Аполона съ лавровъ вѣнецъ,[7] а на опакото колесница съ два коня (бига), въ бѣгъ. Послѣдното изображение навѣрно е избрано за споменъ на побѣдата съ колесница, спечелена отъ Филипа при олимпийскитѣ игри (356 г.); тия монети трѣбвало да напомнятъ постоянно на гърцитѣ славата на македонския царь. Освѣнъ злато Филипъ сѣкълъ и сребро,[1] обаче той изоставилъ персийско-вавилонската монетна система, която се употрѣбяла въ Македония отъ врѣмето на Архелая и въвелъ за сребърнитѣ монети финикийско-малоазиатската, която била въ сила и въ грѫцкитѣ градове по македонско-тракийския брѣгъ (особно Халкидика), а била употрѣбявана сѫщо и въ Македония прѣди царуването на Архелая.

---

[1] Ср. Г. Кацаровъ, Пеония 48 и тамъ цитуваната литература.

[2] Diod. XVI 22. Ср. Pokorny, Studien zur griech. Gesch. 48.

[3] Str. VII fr. 33; 35. Kaerst 210.

[4] Dittenberger, Syll. I³ бр. 197; Costanzi 92.

[5] Diod. XVI 8, 6. — Единъ талантъ (= 60 мини) ок. 5625 fr.

[6] Златниятъ статеръ на Филипъ е равенъ на 20 атически драхми.

[7] Тоя типъ е заетъ отъ Халкидика. За Филиповитѣ монети изобщо ср. B. Head, Historia Numorum 2 изд 222 сл., Н. Мушмовъ, Ант. монети Балк. полуо-въ 454 сл.

Тая еднообразна организация на монетното дѣло имала голѣмо значение за развитието на търговията и за стопанското засилване на Македония, но тя не е лишена и отъ политическо значение. Освѣнъ че Македония отърсила стопанската си зависимость отъ съсѣдитѣ си, а сѫщо и отъ Атина, разцвѣтътъ на македонското монетно дѣло спомогналъ да се разшири политическото влияние на Македония и извънъ собственитѣ ѝ граници, сѫщо както и персийскиятъ царь съ своето злато е упражнявалъ въздѣйствие върху цѣлия грѫцки свѣтъ. Въ това отношение сега Макодония се явява като съперница на Персия.[2] Сѫщо е важно да се изтъкне и друго обстоятелство; както въ организацията на войската, тъй и въ установяването на единна монетна система въ цѣлата държава, се отразява създадено отъ Филипа политическо единство на Македония; отъ друга страна и монетната реформа на Филипа не малко е съдѣйствувала да се засили още повече това единство.[3]

Най-послѣ съ новоспеченелитѣ срѣдства Филипъ добилъ възможностъ да си набавя и наемници. Ако вземемъ прѣдъ видъ, че новата му военна организация не била още закрѣпнала, че войницитѣ му не сѫ били още добрѣ подготвени, ще разберемъ, че помощьта на наемницитѣ не е била безъ значение за успѣшното водене на войнитѣ му. Но има и друго. Своето злато Филипъ щедро изразходвалъ, за да си печели приятели въ Елада и да разширява политическото си влияние.

---

[1] Филипъ въвелъ вѣроятно двуметалната система, въ която отношението на златото къмъ среброто било 10: 1.

[2] За цѣната на Филиповитѣ монети най-ясно свидѣтелствува обстоятелството, че тѣ циркулирали въ Македония и съсѣднитѣ области чакъ до началото на императорската епоха, ср. Mommsen, Gesch. des röm. Münzwesens 693.

[3] Kaerst, I 211.

Той напълнилъ Елада съ прѣдатели, казва Диодоръ[1] (или подобрѣ неговиятъ изворъ), защото „златото у гърцитѣ имало особено хубавъ звънтежъ“ (Керстъ). На Филипа се приписва изречението, че всѣка крѣпость, въ която може да се качи натоварено съ злато магаре, лесно се прѣвзема.[2]

Въ това врѣме, когато Македония се сдобила съ свой морски брѣгъ, Филипъ можалъ да тури и основа на своята флота. Македонскитѣ гори давали изобиленъ материалъ за съграждане на кораби[3]; слѣдъ завземането на Пангейската область не липсвали и парични срѣдства за тая цѣль. Амфиполъ станалъ сега най-важното пристанище на Македония и Тракия[4]. Макаръ още слаба, македонската морска мощь, като разполагала — въ противоположность на елинскитѣ морски държави — съ значителенъ хинтерландъ, имала заложби, които обѣщавали велико бѫдеще развитие.[5] Разбира се, Филиповата флота не могла още да се мѣри съ Атинската, която имала задъ себе си дългъ периодъ на развитие: — въ 351 г. Демостенъ смѣта, че сѫ достатъчни 10 атински триери за да унищожатъ морската сила на Македония[6]. Но въпрѣки това тя се осмѣлявала да плува по Егейско море, да прѣслѣдва пиратитѣ, да спира отдѣлни атински кораби и да завзема нѣкои острови. Така тя завзела острова Халонесъ (дн. Хагиострати, на ю. отъ Лемносъ), който билъ свърталище на пирати, нападнала Лемносъ и Имбросъ, отдѣто отвлѣкла атински граждани и дори единъ пѫть нападнала атинския брѣгъ при Маратонъ и заграбила свещената атинска триера (Паралосъ).[7]

Въ всѣки случай обстоятелството, че Филипъ успѣлъ да създаде флота, безъ да е имало за нея по-рано нѣкаква основа, така да се каже отъ нищо, говори най-краснорѣчиво за неговата организационна дарба и политическото му разбиране.

---

[1] Diod. XVI 8, 7.

[2] Cic. ad. Att. I, 16, 12; Plut. apoph. reg. Phil. 14.

[3] Ср. договора на Аминта III съ олинтийцитѣ (по горѣ стр. 80); Cavaignac, II 438.

[4] За значителнитѣ доходи на това пристанище ср. Dem. XXIII, 111; Isocr. V 5.

[5] Ср. [Dem.] VII 14 сл. (отъ 343 г. пр. Хр), дѣто ораторътъ Хегезипъ говори, че Филипъ изразходвалъ значителни срѣдства за постройка на кораби и за морски прѣдприятия.

[6] Dem. IV 22.

[7] Dem. IV 34; Aesch. II 72. Schäfer, Demosth. II 28 сл.

III.

Начало на свещената война. — Намѣсата на Филипа въ Тесалия. — Първи успѣхи на Филипа въ Тракия. — Прѣвземане на Метона. — Установяване на македонското владичество въ Тесалия. — Нови придобивки на Филипа въ Тракия. — Война съ Илирия и Пеония.

Ние споменахме вече, че една отъ цѣлитѣ на македонската политика била установяване на македонското влияние въ Тесалия, като първа необходима стѫпка за по-нататъшната намѣса на Македония въ елинскитѣ работи. Защото ясно е, че Македония не би могла да стане голѣма, мѣродавна сила въ източната половина на Срѣдиземното море, ако не подчинѣше подъ своята власть елинскитѣ държавици. За щастие на Филипа, политическитѣ отношения на Елада въ това врѣме се развили така, че му дали сгода да се намѣси успѣшно въ тѣхъ. Тева било третата свещена война, която сега избухнала въ Гърция (356 или 355 г. пр. Хр.). „Тая война ни дава твърдѣ нагледенъ образъ за разкапаностьта на тогавашния държавенъ животъ въ Елада, за пустата, непродуктивна политика на рѫководнитѣ елински държави и за голѣмото надмощие на македонското държавно изкуство“ (Керстъ).

Извѣстно е, че слѣдъ блѣскавитѣ побѣди на Епаминонда тиванцитѣ спечелили хегемонията надъ срѣдня и северна Елада; и въ делфийската амфиктиония тѣ давали тогава тонъ. Но тѣ прѣслѣдвали още по-висока цѣль: да спечелятъ хегемонията надъ цѣла Гърция; обаче нито воениитѣ имъ, нито моралнитѣ имъ сили били достатъчни за постигане на подобна задача. Поради своята кѫсогледа и егоистична политика Тива не могла да запази постигнатитѣ съ щастливи войни успѣхи. Слѣдъ смъртьта на Епаминонда (битка при Мантинея 362 г. пр. Хр.) престижътъ на Тива почва да пада. Фокидцитѣ, които противъ волята си се присъединили къмъ Беотия, чакали само удобенъ моментъ да отърсятъ тиванското иго. Тѣ дори се осмѣлили, още прѣди да стане битката при Мантинея, да откажатъ военна помощь на Тива. Тиванцитѣ не могли да оставятъ безнаказано това непокорство и, ползувайки се отъ политическото си надмощие въ делфийската амфиктиония, прокарали въ нея рѣшение, съ което фокидцитѣ се осѫждали на голѣма парична глоба за нѣкакво религиозно прѣстѫпление[1] (не знаемъ точно, въ какво се състояло то); ако не се платѣла глобата въ извѣстенъ срокъ, поземелнитѣ имоти на глобенитѣ щѣли да бѫдатъ конфискувани въ полза на Аполоновото светилище. Понеже фокидцитѣ не могли да платятъ глобата, тѣ рѣшили да не признаватъ амфиктионното рѣшение и въ случай на нужда да се противопоставятъ съ сила. Филомелъ, когото фокидцитѣ поставили начело на държавата съ неограничени пълномощия, сключилъ съюзъ съ Спарта, събралъ наемници и завзелъ гр. Делфи (355 г.)[2] заедно съ светилището, за чието владѣние тѣ имали притезания отъ старо врѣме. И Атина сѫщо се обявила на страната на фокидцитѣ; локритѣ обаче веднага се притекли да защищаватъ светилището противъ фокидцитѣ; но тѣ били разбити отъ Филомела. Сега Тива трѣбвало да се намѣси; събранитѣ по нейна покана амфиктиони рѣшили да се обяви войната на фокидцитѣ. Елада се раздѣлила на двѣ партии; на страна на тиванцитѣ били тесалийцитѣ и нѣкои племена отъ срѣдня и северна Гърция; на страна на фокидцитѣ, освѣнъ Атина и Спарта, били Коринтъ, Сикионъ, Мегара, Флиунтъ и др.

Антагонизмътъ на Атина и Спарта противъ Тива накаралъ тия двѣ държави да се обявятъ на страната на фокидцитѣ; обаче тѣ направили голѣма грѣшка, че не се намѣсили енергично, за да наложатъ такова рѣшение на конфликта, което би отговаряло на тѣхнитѣ интереси. Впрочемъ Атина нѣмала и възможность да направи нѣщо повече, защото била заета съ съюзническата война; тя само си навлѣкла умраза, че се обявила въ защита на наемницитѣ-светотатци, които разграбили съкровищата на Аполоновия храмъ. Грѣшката на Тива и Атина била фатална за бѫдещето на Елада: тя отворила пѫть на Филипа, който дебнѣлъ внимателно като отъ наблюдателенъ постъ[3] елинскитѣ работи, за да се намѣси енергично и да вземе въ рѫката си защитата на прочутото общо-елинско светилище.

За да се приготви за борба съ неприятелитѣ си, Филомелъ взелъ пари отъ храма и почналъ да събира наемници.

---

[1] Ср. Cavaignac, Hist. de l'ant. II 342.

[2] Ср. за хронологията Pokorny, Studien zur Griech. Gesch. 4 сл.

[3] Just. VIII 1, 3: Philippus rex Macedoniae, veluti e specula quadam libertati omnium insidiatus (вѣроятно споредъ Теопомпъ, както прѣдполага Керстъ).

Съ значителна войска той настѫпилъ въ Локрида и разбилъ локритѣ, сѫщо и тиванцитѣ, които имъ дошли на помощь. Били разбити и тесалийцитѣ, които идѣли да помогнатъ на локритѣ. Най-послѣ тиванцитѣ навлѣзли въ Фокида и разбили рѣшително Филомела, който самъ падналъ убитъ (354 г.).

Наслѣдникътъ на Филомела Ономархъ, който билъ провъзгласенъ за пълководецъ съ неограничена власть, организувалъ отново фокидцитѣ и се готвѣлъ да продължава войната. Той заедно съ брата си Фаилъ почналъ да се разпорежда въ Фокида като тиранъ; тия отъ фокидцитѣ, които искали да се сключи миръ, били изгонени или избити. Той заграбилъ цѣлото съкровище на храма и събралъ войска отъ наемници, каквато Гърция до тогава не била виждала. Очевидно е, че ако наемницитѣ успѣяха въ прѣдстоящата война, тѣ би станали мѣродавенъ факторъ въ Елада и би основали една брутална тирания, една военна диктатура, която не би прѣслѣдвала друга цѣль, освѣнъ да задоволява интереситѣ на безотечествения, алченъ за пари и плячка наемникъ. Това би значило пъленъ погромъ на елинската държава и култура. Ако тоя опитъ на наемницитѣ не можелъ да успѣе, това се дължи прѣди всичко на намѣсата на Филипа, който спасилъ Елада отъ заплашващия я социаленъ и политически хаосъ.

Съ своитѣ значителни сили Ономархъ започналъ офензива. Той опустошилъ Дорида, и завзелъ Термопилитѣ, за да прѣкѫсне връзката между Беотия и Тесалия. Освѣнъ това успѣлъ да привлѣче съ подкупъ на своя страна тиранитѣ на Фере (въ Тесалия), Ликофронъ II и Пейтолай, и да ги накара да започнатъ война съ тесалийския съюзъ.

Така Тесалия била забъркана въ домашна война и не могла да вземе участие въ борбата срѣщу Фокида. Тесалийцитѣ скоро изпаднали въ голѣмо затруднение и се принудили да повикатъ на помощь Филипа.

Между това Филипъ не бездѣйствувалъ. Когато тиванския пълководецъ Паменъ миналъ прѣзъ Македония (пролѣтьта 353 г. пр. Хр.), за да иде на помощь на Артабаза,[1] сатрапа на Фригия, който възстаналъ противъ персийския

---

[1] Тиванската помощь не могла да спаси Артабаза; вѣроятно още 352 г. той билъ побѣденъ отъ генералитѣ на персийския царь и избѣгълъ при Филипа. Ср. Judeich у Pauly-Wissowa, Realenc. II 1299.

царь Артаксерксъ Охосъ и билъ поискалъ помощь отъ Тива, Филипъ придружилъ Памена,[1] за да улесни похода му прѣзъ Тракия, а сѫщеврѣменно да изпълни и свои планове. Слѣдъ като Паменъ миналъ въ Мала-Азия, Филипъ прѣвзелъ Абдера и Марония,[2] атински съюзни градове, и ималъ намѣрение да нападне и тракийския Херсонесъ (Галиполски полуостровъ), който билъ атински. Дори и тракийския царь Керсоблептъ[3] влѣзълъ въ прѣговори съ Филипа и го подбудилъ къмъ тоя походъ; ала Амадокъ не му позволилъ да мине прѣзъ неговата територия.[4] Една часть отъ наемницитѣ на Филипа подъ прѣдводителството на Адея била разбита отъ атинския пълководецъ Харесъ при Кипсела (дн. Ипсала) на р. Хебросъ. Филипъ обаче се оттеглилъ благополучно, сѫщо и флотата му успѣла да избѣгне отъ атинскитѣ кораби, които я дебнѣли при Неаполъ (Кавала), за да я нападнатъ (353 г.).[5]

Като се върналъ отъ тоя походъ Филипъ обсадилъ града Метона (дн. Елевтерохори) на пиерския брѣгъ на солунския заливъ, който билъ въ съюзъ съ Атина (лѣтото 353 г.).[6] Градътъ се бранилъ отчаяно, но понеже не му дошла очакваната отъ Атина помощь, той най-послѣ се прѣдалъ съ условие, гражданитѣ да напуснатъ града свободно и то само съ по една дреха Областьта на града Филипъ раздалъ на македонски поселенци. При тая обсада Филипъ загубилъ дѣсното си око отъ рана.[7]

---

[1] Филипъ познавалъ Памена още отъ врѣмето на прѣбиването си въ Тива (Plut. Pelop. 26).

[2] Ср. M. Strack, Ant. Münzen von Thrakien 12.

[3] Слѣдъ смъртьта на одриския царь Котисъ (359 г.) царството му било раздѣлено Синъ му Керсоблептъ получилъ областьта на изтокъ отъ Хебросъ (Марица) до околноститѣ на Византия. Амадокъ II завладѣлъ часть отъ побрѣжна Тракия между Марония и Херсонеса; западна Тракия до Струма останала въ рѫцѣтѣ на Берисада; послѣдниятъ умрѣлъ въ 357 г.; неговитѣ синове царували заедно подъ върховната власть на най-стария отъ тѣхъ Кетрипоръ, за когото споменахме по-горѣ. Ср Höck, Hermes XXVI, 76 сл. 453 сл. 627 сл. Добруски, Мсб. XIV, стр. 591.

[4] Dem XXIII 83, това извѣстие е съмнително; едва ли е вѣроятно, че Амадокъ е могълъ дѣйствително да спре Филипа да мине прѣзъ земята му. Навѣрно Филипъ се оттеглилъ по други причини; ср. Pokorny, Forsch. стр. 61

[5] Dem. XXIII, 183. Polyaen. IV 2, 22. Diod. XVI, 34. Ср. Schäfer, I 442 сл. Вѣроятно въ това врѣме Харесъ получилъ 60 таланта отъ Ономарха (отъ съкровището на храма въ Делфи); отъ тия пари Харесъ далъ угощение на атинцитѣ, за да отпразнува побѣдата си надъ Филиповитѣ наемници; Theop. fr. 241 Grenf.

[6] За хронологията ср. Pokorny, стр. 49 сл; Costanzi, 92

[7] Diod XVI 31, Polyaen. IV 2, 15 Dem IX 26 Didym XII 43; Ср. Stähelin, Klio V 150; Филипъ билъ раненъ въ окото съ стрѣла, когато разглеждалъ обсаднитѣ машини.

Съ прѣвземането на тоя градъ Филипъ си осигурилъ гърба и могълъ да се намѣси отново въ Тесалия, за да изпълни единъ отъ политическитѣ планове на своитѣ прѣдходници.[1] Той миналъ прохода Темпе и разбилъ Фаила, който билъ пратенъ отъ Ономарха на помощь на Ликофрона; освѣнъ това прѣвзелъ и Пагасе (дн. Воло), пристанище на гр. Фере. Ономархъ се явилъ самъ въ Тесалия съ по-голѣми сили и успѣлъ да нанесе двѣ поражения на Филипа, който се видѣлъ принуденъ да се отдръпне въ Македония. Но Филипъ не се отчайвалъ отъ такива неуспѣхи. Слѣдъ своето оттегляне той ужъ билъ казалъ слѣднитѣ думи: „азъ не избѣгахъ, ами се отдръпнахъ като овенъ, за да нанеса повторно по-силенъ ударъ“.[2] Не знаемъ, дали дѣйствително това сѫ Филипови думи, въ всѣки случай обаче тѣ хубаво характеризиратъ упоритостьта и послѣдователностьта на Филиповото воюване. Пъкъ и срѣдствата на Македония позволявали Филипу да продължи дѣлото си. Прѣзъ зимата той прѣустроилъ войската и на пролѣть (352 г.) навлѣзълъ отново въ Тесалия; тамъ си присъединилъ и войскитѣ на съюзенитѣ съ него тесалийски градове, и тръгналъ къмъ Пагасе, дѣто още се държалъ македонскиятъ гарнизонъ. И Ономархъ настѫпилъ съ цѣлата си войска (ок. 20,000 души)[3], за да се присъедини къмъ съюзницитѣ си, Ферейскитѣ тирани. За да попрѣчи на това, Филипъ го срѣщналъ въ равнината при Пагасейския заливъ, дѣто станало сражението. Филипъ, освѣнъ фалангата, разполагалъ съ 3000 души македонски и тракийски конници, които собствено рѣшили сражението. Ономархъ падналъ на бойното поле съ 6000 наемници; плѣнницитѣ ок. 3000 души Филипъ издавилъ въ морето като светотатци. Остатъцитѣ отъ разбитата войска се оттеглили съ Фаила къмъ Термопилитѣ[1]. Слѣдъ побѣдата на Филипа не останало нищо друго на тиранитѣ въ Фере освѣнъ да капитулиратъ[2]. Тиранията, която цѣлъ половина вѣкъ тежала на Тесалия и ѝ причинявала голѣми бѣди, била повалена, благодарение на Филипа. Тесалийцитѣ никога не забравили това благодѣяние на македонския царь; тѣ служили вѣрно както нему, тъй и на сина му Александра[3].

За окончателното осигуряване на Тесалия, необходимо е било съсипването на фокидската мощь. Филипъ се опиталъ да мине Термопилитѣ, но Фаилъ се билъ съвзелъ и приготвилъ за съпротива; и атинцитѣ побързали да пратятъ помощь за защита на тоя важенъ пунктъ[4]; тия сили били достатъчни, за да се запази проходътъ и Филипъ трѣбвало да отложи плана си за по-благоприятно врѣме. Това ни най-малко не уронило престижа му въ Тесалия; той си останалъ върховенъ военачалникъ на тесалийския съюзъ, който сега билъ отново възстановенъ. Въ Пагасе билъ поставенъ македонски гарнизонъ, сѫщо и въ нѣкои крѣпости на съсѣдната область Магнезия, за да не могатъ атинцитѣ да стоварятъ тамъ войска. Тесалийцитѣ отстѫпили Филипу доходитѣ отъ митата на пристанищата и пазаритѣ като обезщетение за военнитѣ му разноски[5], и се задължили да му помагатъ съ войска[6]. Така Филипъ достигналъ морето на три мѣста: при Амфиполъ, на Термейския заливъ (Метона) и при Пагасе; това били три страшни удара за атинската морска мощь, която до сега неограничено владѣяла въ Егейско море.

При тия обстоятелства, въ Атина не е могло да не изникне безспокойство за тракийскитѣ владѣния, особено за тракийския Херсонесъ, който, както ще видимъ по-горѣ, е билъ отъ голѣмо значение за нея. Първата рѣчь, въ която Демостенъ засѣга и отношенията къмъ Филипа, се занимава тъкмо съ работитѣ въ Тракия. Това е рѣчьта противъ Аристократа (рѣчь XXIII), която е държана прѣзъ лѣтото 352 г. прѣди похода на Филипа въ Тракия,[1] за който ще говоримъ по-долѣ.[2] Въ тая рѣчь се застѫпва гледището, че Атина не трѣбва да покровителствува изключително Керсоблепта, за да не би той да се засили повече отъ съперника си Амадока и да стане опасенъ за атинскитѣ владѣния въ Тракия. При всичко че Демостенъ нарича Филипа най-опасенъ врагъ, той не разглежда тракийския въпросъ съ огледъ къмъ нападателната политика на македонския царь. Какъ да се обясни това обстоятелство? Нѣкой приематъ, че въ това врѣме Демостенъ, който още не билъ се отцѣпилъ отъ Евбуловата партия, не схващалъ, че Атина може да се крѣпи въ Тракия само ако помогне рѣшително на Керсоблепта — дѣйствително покъсно Демостенъ застѫпвалъ тая политика. Други мислятъ, че Демостенъ схващалъ опасностьта отъ Филиповата политика въ Тракия, но по неизвѣстни намъ причини билъ принуденъ да изключи Македония при разглеждането на тракийскитѣ работи.[3]

---

[1] Възможно е, че Филипъ и по-рано (356 г) се опитвалъ да наложи влиянието си въ Тесалия, като се възползувалъ отъ бъркотиитѣ, които избухнали тамъ слѣдъ смъртьта на Александра Ферейски; навѣрно той помагалъ на нѣкои градове въ борбата имъ противъ други, за да не допусне да произлѣзе по-голѣма сила, която би могла да обедини Тесалия (Polyaen. IV 2, 19). Ср. Swoboda, Österr. Jahresh. VI 205. Pokorny 46, Kaerst I 217.— Costanzi ц. м. 100 прѣдполага, че прѣзъ врѣме на тая намѣса въ Тесалия Филипъ се оженилъ за Филина отъ Лариса. Кога той е покорилъ Трика и разрушилъ Фаркедонъ (Diod. XVIII 56; Polyaen. IV 2, 18), не се знае; Costanzi стр. 103 мисли, че това е станало въ 352 г.

[2] Polyaen. II 38, 2.

[3] Една атинска флота подъ началството на Хересъ имала назначение да му помага при обсадата на Пагасе.

[1] Diod. XVI, 35, 4 сл.; Paus. X 2, 5; Just. VIII 2, 3. За битката в. Beloch, Griech. Gesch II 487.

[2] Diod. XVI 37, 3. 38. 1.

[3] Diod. XVI 14, 2; Isocr. Phil 20

[4] Diod. XVI 38, 2; Dem Phil I, 17 Just. VIII 2, 8. Ср. Pokorny, стр. 30.

[5] Dem. I 22; VI 22. Just. XI 3, 2.

[6] Dem. VI 14; XIX 320. Diod. XVI 59, 2; ср. H Swoboda, Griech. Staatsalt. 234. Кога Филипъ покорилъ перебитѣ (Isocr. V 21; Theop. fr. 84), не се знае; ср. Costanzi 104.

Но нека се повърнемъ къмъ Филипа. Слѣдъ като уредилъ работитѣ въ Тесалия, той още сѫщата есень се обърналъ къмъ Тракия. Вѣроятно разпритѣ на Керсоблепта съ Амадока отъ една страна, съ Византия и Перинтъ (дн. Ерегли) отъ друга —, му дали поводъ да се намѣси. Керсоблептъ, който разбралъ заплашващата го отъ Македония опасность, се сближилъ съ Атина; въ 353 г. атинцитѣ отново се затвърдили въ тракийския Херсонесъ и дори пратили тамъ колонисти (клерухи).[4] Но неприятельтъ на Керсоблепта, Амадокъ, сега се присъединилъ къмъ Македония; сѫщото сторили византийцитѣ и перинтийцитѣ, които спорѣли съ Керсоблепта за погранични територии. Филипъ (вѣроятно прѣзъ есеньта 352 г.) се явилъ въ Тракия, проникналъ до Пропонтида (Мряморно море) и почналъ обсадата на Хиеронъ-тейхосъ[1], главната крѣпость на Керсоблепта. Послѣдниятъ, като не получилъ помощь нито отъ Атина, нито отъ друга държава[2], принудилъ се да сключи миръ и да отстѫпи спорнитѣ територии; при това далъ на Филипа сина си като заложникъ (лѣто 351 г.).[3]

Филипъ щѣлъ да нападне и Херсонеса, ако не му попрѣчила болесть[4]. Атинцитѣ се готвѣли да пратятъ Харидема съ флота, за да пази Херсонеса, но като се научили, че Филипъ билъ боленъ и дори умрѣлъ, тѣ спрѣли похода.[5] Както изглежда, въ Атина тогава още не схващали, какъвъ опасенъ противникъ имали въ лицето на Филипа. Византийцитѣ, опирайки се на Филиповата помощь, дори завзели градоветѣ Халкедонъ и Селимврия[6]; отъ друга страна нѣкои отъ византийскитѣ съюзници (напр. Родосъ, Хиосъ) вѣроятно влѣзли въ сношение съ Филипа,[7] отъ което можемъ да заключимъ, че Филиповото влияние въ Егейско море се засилвало. Както виждаме, Филипъ успѣшно изтиквалъ Атина отъ нейнитѣ позиции въ Тракия и се приближавалъ до Галиполския полуостровъ, който билъ отъ жизнено значение за атинската житна търговия съ южно-рускитѣ области. Византийцитѣ вече почнали да правятъ пакости на атинскитѣ търговци.[8]

---

[1] Ср. Pokorny стр. 64.

[2] Поводътъ за тая рѣчь билъ слѣдниятъ; наемнишкиятъ водитель Харидемъ, който билъ жененъ за сестра на Керсоблепта, искалъ да се сближи съ Атина; по негова подбуда Аристократъ (въ началото на 353 г.) прокаралъ въ атинския съвѣтъ рѣшение, съ което се гарантиралъ животътъ на Харидема въ цѣлата атинска съюзна областъ. Противъ това рѣшение, прѣди да бѫде гласувано въ народното събрание, било повдигнато отъ Евтикла обвинение въ противозаконность (γραφὴ παρανόμων). Демостенъ написалъ за Евтикла обвинителната рѣчь противъ Аристократа.

[3] Въпросътъ за политическата тенденция на тая рѣчь не е още разрѣшенъ; сравни литературата у Wendland, Nachr. der Götting. Akad. der Wiss. 1910, 322; Gött. gel. Anzeig. 1912, 623; Drerup, Aus einer alten Advokatenrep. 62; Pokorny, стр. 99.

[4] P. Foucart, Les Athéniens dans la Chresonèse de Thrace, 28.

---

[1] Това мѣсто лежало на брѣга на Пропонтида не далечъ отъ шията на Галиполския полуостровъ, ср. Oberhummer, у Pauly-Wissowa VIII, 1530; Costanzi, ц. съч 93

[2] Като не получилъ подкрѣпа отъ Атина, Керсоблептъ се обърналъ за помощь къмъ фокидския наемнишки водитель Фалекъ въ Делфи и пратилъ синоветѣ си да сключатъ съ него съюзъ; имаме запазено едно делфийско почетно рѣшение за Керсоблептовитѣ синове (отъ 351 г.), отъ което се вижда, че съюзътъ билъ сключенъ. Както виждаме, противоположностьта между Филипа и фокидцитѣ се е отражавала върху политическитѣ отношения и извънъ самата Елада. Обаче Керсоблептъ нѣмалъ полза отъ тоя съюзъ и скоро се принудилъ да сключи миръ съ Филипа (ср. Höck, Hermes XXXIII 626 сл. Lenschau, Jahresber. Klass. Alt. 1904, III, 256.

[3] Dem. I, 13, Схолии къмъ Aesch. II 81; Dem. IX 34; XVIII 87, 93. III 4; IV 17.

[4] Pokorny стр. 73 приема че болестьта на Филипа му попрѣчила да прѣвземе Хиеронъ-Тейхосъ. Слѣдъ съвземането си Филипъ се обърналъ противъ Керсоблепта и го принудилъ да капитулира (лѣтото 351 г.). Прѣзъ есеньта 351 г. той се върналъ въ Македония.

[5] Dem. III, 4 сл. Харидемъ билъ пратенъ въ Тракия прѣзъ окт. 351 г.

[6] Dem. XV 26, Theop. fr. 65.

[7] Theop. fr 158 Grenf.

[8] Dem. V 25

Дѣйностьта на Филипа за закрѣпване и осигуряване на македонската мощь е била неуморна. Слѣдъ тракийския походъ той водилъ война въ Илирия и Пеония (350/349 г.). Може да се прѣдполага, че докато Филипъ воювалъ въ Тракия, илиритѣ и пеонцитѣ се раздвижили отново и се готвѣли да помогнатъ на по-раншнитѣ си съюзници, тракитѣ; болестьта на Филипа ги окуражила още повече. Затова послѣдниятъ се принудилъ да прѣприеме новъ походъ противъ Илирия и Пеония.[1] Отъ Илирия Филипъ тръгналъ за Епиръ противъ Ариба; за тоя походъ ние не знаемъ никакви подробности. Може да се прѣдполага, че Ариба влѣзълъ въ сношение съ сѣвернитѣ си съсѣди, неприятелитѣ на Македония, та станало нужда Филипъ да закрѣпи отново господството си въ Епиръ.[2]

Вѣроятно въ това врѣме[3] Демостенъ излѣзълъ на политическата сцена въ Атина като явенъ противникъ на Филипа. По поводъ на каперството, което Филипъ упражнявалъ върху атински търговски кораби,[4] Демостенъ държалъ първата си рѣчь противъ Филипа, въ която се мѫчи да убѣди атинцитѣ, че е вече врѣме да се отърватъ отъ своето нехайство и да почнатъ да водятъ войната по-енергично. Той изтъква ясно най-голѣмия недостатъкъ въ начина, по който до сега се водѣла война; това било липса на всѣкаква инициатива: атинцитѣ винаги се нагаждали споредъ дѣйствията на Филипа, безъ да прѣдвидятъ нѣщо сами. Демостенъ прѣдлага, атинцитѣ да не пращатъ войски, които сѫществували само на книга, ами да приготвятъ една макаръ неголѣма сила, която да воюва непрѣкѫснато съ Филипа въ Тракия. Той указва и начина, по който да се набавятъ необходимитѣ срѣдства за поддържане на тая военна сила.

---

[1] Dem. I 13; IV 48. Къмъ дѣйностьта на Филипа въ Илирия се отнася вѣроятно и извѣстието на Юстина VIII 3, 7 за сграждане на крѣпости въ тая страна.

[2] Ср. Klotzsch, Epir. Gesch. 63 сл., който поставя тоя походъ въ 351 г.; ср. Costanzi, цит. съч. 93.

[3] Първата Филипика на Демостена се поставя обикновено въ 352/1 г.; споредъ Schwartz (Festschrift für Mommsen) тя била държана тепърва въ 349 г., прѣди Филипъ да нападне Олинтъ; ср. E. Drerup, Aus einer alten Advokatenrepublik 64.

[4] Dem. IV 22, 34, 43.

IV.

Съюзъ между Олинтъ и Атина. — Филипъ въ Халкидика. — Нова намѣса на Филипа въ Тесалия. — Намѣса на Атина въ Евбея. — Втори походъ на Филипа противъ Олинтъ и прѣвземане на града. — Положението на Атина.

Успѣхитѣ, които Филипъ постигналъ до сега въ малко години, били блестящи; той простналъ своята хегемония отъ Охридското езеро до Дарданелитѣ, отъ Шаръ до Термопилитѣ.[1] По пространство, население и стопанска мощь, никоя грѫцка държава не могла да се мѣри съ Македония. Не ще сѫмнѣние, че човѣкътъ, който издигналъ отечеството си на тая висота, привличалъ вниманието на всички; ала изникването на тая нова велика сила почнало да възбужда страхъ въ Елада, прѣди всичко у халкидскитѣ градове, на чело на които стоялъ Олинтъ. Тѣ били вече изолирани; Филипъ заелъ тракийския брѣгъ на изтокъ, а на западъ се установилъ въ Тесалия. Само Халкидика прѣкѫсвала връзката между македонскитѣ крайбрѣжни владѣния, и Филипъ безъ сѫмнѣние не е могълъ да остави дълго чужденцитѣ да владѣятъ една отъ важнитѣ части на македонския брѣгъ; той чакалъ сгоденъ случай, за да достигне естествената граница на Македония.

Ние споменахме по-рано, че Олинтъ се възползувалъ доста много отъ съюза си съ Филипа; Атина била изтикана отъ Халкидика, областьта на Олинтийския съюзъ се увеличила, градътъ разбогатѣлъ и придобилъ значителна мощь: той могълъ да извади хиляда конника и около 10000 хоплити. Ала ако Халкидика при сключване на съюза съ Филипа могла да се мѣри съ Македония, слѣдъ грамаднитѣ успѣхи на Филипа въ послѣднитѣ години тя не могла вече да има голѣмо значение и естествено почнала да се плаши за своята самостойность. При тия обстоятелства обяснимо е, че олинтийцитѣ рѣшили да се сближатъ отново съ Атина (въ 352 г., още прѣди послѣднитѣ успѣхи на Филипа въ Тракия[2]). Наскоро Олинтъ отъ името на Халкидския съюзъ сключилъ миръ съ Атина, съ условие тя да се откаже отъ Потидея, а Олинтъ да признае атинскитѣ права върху Амфиполъ[3]. Съ това

---

[1] Македония и Тесалия заедно иматъ 45000 кв. килом. (споредъ Beloch, Griech. Gesch. II 500); къмъ това се прибавя Пеония и Тракия. Ср. Cavaignac, Hist. de l'ant. II 447.

[2] Dem. XIII 107 сл.

[3] Ср. Scala, Staatsverträge № 200.

Олинтъ нарушилъ своя съюзенъ договоръ съ Филипа, въ който двѣтѣ страни се обврѣзвали да не сключватъ по отдѣлно миръ съ Атина; Филипъ вече добилъ формално право да нападне Халкидика. На връщане отъ Тракия (351 г.) той проникналъ въ олинтската область[1], обаче, както изглежда, Филипъ смѣталъ, че не е дошло още врѣме да нападне рѣшително града. Между това въ Олинтъ привърженицитѣ на Филипа добили прѣднина и прокарали изгонването на Аполонида, водителя на антимакедонската партия. Филипъ, който се надѣвалъ, че сега ще може да вземе града безъ борба, настѫпилъ къмъ Олинтъ и поискалъ отъ олинтийцитѣ да му прѣдадатъ доведения му братъ Аридей, претендентъ за македонския прѣстолъ, който билъ избѣгалъ въ Олинтъ[2]. Олинтийцитѣ обаче, които вече разбирали намѣренията на Филипа, отказали да прѣдадатъ Аридея и рѣшили да воюватъ. Тѣ веднага пратили пратеници въ Атина, които да сключатъ формаленъ съюзъ съ атинцитѣ; послѣднитѣ приели съ радость, защото имъ се прѣдставялъ случай да добиятъ силенъ съюзникъ и военна база на границата на Македония. При дебатитѣ, които станали по поводъ на олинтийското прѣдложение, Демостенъ държалъ първата си олинтийска рѣчь; както въ тая рѣчь, тъй и въ другитѣ двѣ, които държалъ по-късно[3], Демостенъ съ всички срѣдства на ораторското си изкуство се мѫчи да убѣди атинцитѣ да помогнатъ най енергично на Олинтъ, защото въ тая борба съ Филипа се рѣшавала и сѫдбата на Атина; нѣщо повече, отъ нейния изходъ щѣла да зависи и сѫдбата на цѣла Елада. И тъй, съюзътъ съ Олинтъ билъ сключенъ и била пратена на олинтийцитѣ помощь отъ 30 триери и 2000 наемници подъ прѣдводителството на Хареса[4] (349 г.). Свѣдѣнията за военнитѣ дѣйствия на Филипа противъ Олинтъ сѫ недостатъчни. Диодоръ съобщава, че нѣкои отъ халкидскитѣ градове били заплашени отъ Филипа и му се прѣдали, а пъкъ гр. Стагира билъ разрушенъ.[5]

---

[1] Dem. I 13; IV 17. За тоя походъ Диодоръ не говори; Pokorny стр. 74 твърди, че Филипъ не е прѣдприемалъ походъ противъ Олинтъ въ това врѣме.

[2] Schol. Dem. Olynth. I, 15; Just. VIII 3, 10.

[3] I и II рѣчь сѫ държани вѣроятно прѣзъ лѣтото и есеньта 349 г., а III олинтска рѣчь — прѣзъ мартъ 348 г.; ср. Pokorny, стр. 118 сл.

[4] Scala, Staatsverträge стр. 198, № 200.

[5] Diod. XVI 52; за това мѣсто в. Schäfer II 138 заб. 3.

До като Филипъ билъ заетъ съ халкидскитѣ работи, въ Тесалия неговитѣ противници почнали да вдигатъ глава; завземането на Магнезия и Пагасе отъ Филипа породило недоволство. Споредъ Демостена тесалийцитѣ рѣшили да поискатъ повръщането на тия мѣста[1]. Отъ това се възползували изгоненитѣ тирани на Фере и се опитали да се възвърнатъ и да завзематъ отново властьта. Ала Филипъ се явилъ въ Тесалия, прогонилъ пакъ Пейтолая отъ Фере и възстановилъ своя авторитетъ[2]. Прѣдполага се, че и Керсоблептъ сега се опиталъ да отърси македонското иго, обаче безуспѣшно. —

Между това Атина била забъркана въ война съ Евбея, която пакъ се дължи на агитацията на Филипа. Още слѣдъ побѣдата си въ Тесалия Филипъ се опиталъ да възбужда отдѣлни евбейски общини противъ Атина[3]. Тиранътъ на Еретрия Плутархъ, притисканъ отъ противницитѣ си[4], се обърналъ за помощь къмъ Атина, дѣто неговитѣ приятели се застѫпили за него; само Демостенъ се изказалъ рѣшително противъ намѣсата на Атина въ Евбея. Въпрѣки това било рѣшено да се прати помощь на Плутарха; за стратегъ въ тоя походъ билъ избранъ Фокионъ, честенъ и съвѣстенъ военачалникъ, който умѣялъ да държи войницитѣ въ дисциплина, като имъ давалъ примѣръ съ своята умѣреность и издръжливость. Фокионъ миналъ въ Евбея (есеньта 349 г.) и се установилъ при Тамине, дѣто къмъ него се присъединили и наемницитѣ на Плутарха. Отначало Фокионъ ималъ успѣхи, обаче прѣзъ зимата той се върналъ въ Атина — не знаемъ по какви причини —, като оставилъ въ Евбея за свой замѣстникъ Молоса. Срѣщу Молоса скоро се събрали значителни неприятелски сили; и градоветѣ Халкида и Орей възстанали противъ Атина и се присъединили къмъ еретрийцитѣ; дошли на помощь и фокидски наемници. Молосъ билъ разбитъ и поради измѣна на Плутарха, който се присъединилъ къмъ атинскитѣ неприятели, едно отдѣление отъ атинската войска паднало въ рѫцѣтѣ на неприятеля; атинцитѣ се видѣли принудени да откупятъ своитѣ плѣнници за 50 таланта (348 г.). Друга часть отъ атинската войска била обсадена при Тамине, та станало нужда Атина да прати нова помощь въ Евбея: прѣзъ мартъ 348 г. Фокионъ пристигналъ тамъ съ гражданска войска и успѣлъ да разбие неприятеля и да спаси обсадената атинска войска. Слѣдъ това евбейцитѣ поискали миръ отъ Атина[1]. Така тя вмѣсто да съсрѣдоточи силитѣ си за рѣшителна борба съ Филипа, се впуснала въ прѣдприятия, които ѝ донесли не малки загуби.

---

[1] Dem. I 22; II 11.

[2] Diod. XVI 52, 9 (за 349/8 г); ср. Swoboda, ц. м. 207. Costanzi 104.

[3] Demosth. IV 37.

[4] Именно Клитархъ отъ Еретрия, който по-късно станалъ приятель на Филипа, послѣ Калий и Тавростенъ отъ Халкида.

Слѣдъ първия походъ на Филипа, олинтийцитѣ поискали нова помощь отъ Атина; послѣдната пратила заповѣдь на Харидема — той билъ по това врѣме въ Хелеспонта — да замине за Олинтъ съ 150 конници и 4000 пелтасти. Той се присъединилъ къмъ олинтийската войска и почналъ да опустошава Палена и Ботиея[2]. Слѣдъ това Харидемъ, доволенъ отъ своитѣ успѣхи, се прѣдалъ на пороченъ животъ въ Олинтъ[3].

Втория си походъ противъ Олинтъ Филипъ прѣдприелъ съ по-голѣми сили; въ повечето отъ халкидскитѣ градове Филипъ не срѣщналъ съпротива, защото ималъ спечелени съ злато приятели, които съдѣйствували да му се прѣдадатъ градоветѣ безъ никаква съпротива. „Прѣдателството, казва Демостенъ,[4] въ по-малко отъ година врѣме отвори на Филипа всички градове въ Халкидика; прѣдложенията на прѣдателитѣ били толкова много, че Филипъ не знаялъ, кого да послуша най-напрѣдъ и кой градъ да вземе.“ По-добра характеристика за нравствения упадъкъ на гърцитѣ въ това врѣме не може да се даде. Интересно е, какъ билъ прѣвзетъ гр. Сане (на шията на Атонския полуостровъ), чиито жители били рѣшени да се съпротивятъ на македонцитѣ; подкупениятъ отъ Филипа комендантъ накаралъ да задръстятъ въ градскитѣ врата една кола натоварена съ голѣми каменни блокове, и додѣто гражданитѣ да успѣятъ да затворятъ вратитѣ, македонцитѣ нахълтали въ града.[5]

Съ прѣдателство Филипъ взелъ и Мекиберна, пристанището на Олинтъ и Тороне, единъ отъ най-важнитѣ градове въ Ситония. Олинтийската войска била разбита два пѫти отъ Филипа. Слѣдъ това олинтийцитѣ се опитали още веднъжъ да прѣговарятъ; ала Филипъ имъ отговорилъ, че трѣбва да стане едно отъ двѣтѣ: или тѣ да не живѣятъ въ Олинтъ, или той да не живѣе въ Македония.[1] Слѣдъ това Филипъ обсадилъ града. Въ своето отчаяние олинтийцитѣ още веднъжъ поискали помощь отъ Атина, молейки да имъ прати войници-граждани, а не наемници. Дѣйствително, Атина изпратила 17 триери, 2000 граждани-хоплити, и 300 конника, подъ прѣдводителството на Хареса. Ала тая помощь не могла да стигне на врѣме.

Филипъ обсадилъ града, но не можалъ да прѣкѫсне връзката му по море съ атинскитѣ кораби. Олинтийцитѣ се бранили отчаяно. Филипъ подкупилъ началницитѣ на олинтийската конница Ластена и Евтикрата; при единъ излазъ тѣ прѣдали конницата си на македонцитѣ и имъ помогнали да се вмъкнатъ въ града (есеньта 348 г.)[2]. Филипъ наказалъ строго олинтийцитѣ. Градътъ имъ билъ разграбенъ и разрушенъ, жителитѣ му продадени въ робство; интересно е да се забѣлѣжи, че при тая продажба като оцѣнитель на собственитѣ си съграждани служилъ прѣдательтъ Евтикратъ! Паднали въ плѣнъ и атинци, при всичко че Хересъ успѣлъ да се оттегли съ флотата си. Били плѣнени въ града и доведенитѣ братя на Филипа, Аридей и Менелай, които били закарани въ Македония и наказани съ смърть[3]. Отъ голѣмата плячка Филипъ раздавалъ щедро подаръци на своитѣ офицери и войници, а сѫщо и на грѫцкитѣ си приятели. Поучително за елинския моралъ въ това врѣме е обстоятелството, че гърци не се срамували да приематъ като подаръкъ плѣнени олинтийски жени и дѣца. Нѣкои отъ заробенитѣ войници били осѫдени да работятъ въ царскитѣ домени и рудници.

Олинтъ билъ най-силниятъ и най-влиятелниятъ елински градъ на македонско-тракийския брѣгъ; като го наказалъ тъй строго, Филипъ вѣроятно прѣслѣдвалъ цѣльта да сплаши гърцитѣ. И дѣйствително пропадането на Олинтъ направило дълбоко впечатление; мнозина, особено Демостенъ, обвинявали Филипа въ жестокость, като забравяли потреснитѣ жестокости,

---

[1] Ср. Schäfer II 39 сл. Kahrstedt, Forsch. zur Griech. Gesch. 54 сл.; Pokorny 116, 132 сл.

[2] Philoch. fr. 132.

[3] Theop. fr. 139 съобщава, че той обезчестявалъ дори свободни жени; дори не се засрамилъ да поиска отъ съвѣта въ Олинтъ да му прѣдаде единъ хубавъ момъкъ, който билъ плѣненъ въ едно сражение.

[4] Dem. 19, 266.

[5] Front. Strat. III 3, 5.

---

[1] Dem. IX 11.

[2] Diod. XVI 53; Philoch. fr. 132; Suid. s v. Κάρανος; Hyperid. fr. 76 Dem. IX 56 сл.; XIX 265; подробно Schafer II 152.

[3] Oros. 13, 2; Just. VIII 3.

които извършвали сами гърцитѣ въ войнитѣ помежду си. Кой не знае ужаситѣ на пелопонеската война, които описва Тукидидъ? Не дълго прѣди олинтийската катастрофа атинскиятъ пълководецъ Харесъ прѣвзелъ града Сестъ (въ Галиполския полуостровъ), избилъ цѣлото мѫжко население, а женитѣ продалъ въ робство.[1] Щомъ е така, гърцитѣ не сѫ имали морално право да се оплакватъ отъ жестокостьта на Филипа. Пъкъ и реторътъ Демостенъ твърдѣ много прѣувеличава: той[2] твърди напр., че Филипъ разрушилъ 32 града въ Халкидика; доказано е обаче, че това не е вѣрно[3]. Разбира се, че Филипъ отнелъ политическата самостоятелносъ на халкидскитѣ градове; прѣдполага се, че часть отъ грѫцкото население на Халкидика е било прѣселено въ вѫтрѣшностьта на Тракия, дѣто Филипъ основалъ колонии;[4] това е вѣроятно, защото Филипъ не е ималъ интересъ да остави силенъ елински елементъ на своя морски брѣгъ. На изпразненитѣ мѣста Филипъ поселилъ македонски колонисти и раздалъ земя на свои боляри.[5] По такъвъ начинъ Филипъ си осигурявалъ брѣга и давалъ сѫщеврѣменно възможность на македонскитѣ селяни да свикнатъ съ морската стихия. Филипъ проумѣвалъ, че народъ, който нѣмалъ по-рано привичка къмъ морето и по-значителна морска търговия, не би могълъ да бѫде основа за силна военна флота. Затова той залегналъ да създаде тия условия въ Македония.

За слава на своята побѣда Филипъ отпразнувалъ Олимпиитѣ[6] въ Дионъ съ голѣмъ блѣсъкъ; той поканилъ художници и поети, устроилъ прѣдставления, игри и пиршества и щедро раздавалъ подаръци.[7]

Атинцитѣ показали голѣмо състрадание къмъ нещастнитѣ си съюзници. Избѣгалитѣ въ Атина олинтийци получили исотелия.[8] Единъ атински гражданинъ, който си позволилъ да експлоатира едно олинтийско момиче въ публиченъ домъ, билъ наказанъ съ смъртъ.

---

[1] Diod. XVI 34, 3.

[2] Dem. IX 26.

[3] Ср. Diod. XVI 53, 3. U. Köhler, Sitz. Berl. Akad. 1891, 473 сл. Beloch, *Gr. Gesch. II 505. Kaerst I 227.*

[4] *Kaerst I 228; Niese. Gesch. der Griech. und Maked. Staaten, I 41.*

[5] Dittenberger, Sylloge, 3 изд. бр. 331.

[6] *За тоя празникъ ср. по-горѣ стр. 72.*

[7] Demosth. XIX, 192 сл. Diod. XVI 55.

[8] Т. е. били освободени отъ задължение да плащатъ данъкъ, какъвто плащали обикновено чужденцитѣ (метеки) въ Атина, и да си избиратъ покровитель (простатесъ); въ финансовитѣ и военнитѣ си задължения се изравнявали съ гражданитѣ.

Неуспѣхитѣ на Атина въ Евбея и въ Халкидика не малко уронили престижа на политицитѣ, които стояли на чело на управлението: Евбулъ и неговитѣ партизани. Евбулъ наистина все още се радвалъ на благоволението на масата, но нѣкои отъ неговитѣ привърженици, които били замѣсени въ нечисти дѣяния, били теглени подъ отговорностъ. Между противницитѣ на Евбуловата партия на първо мѣсто стоялъ Демостенъ, който въ врѣме на олинтийската война дори успѣлъ да прокара рѣшение, щото „зрѣлищнитѣ“ пари да се употрѣбятъ за военни цѣли (349 г.)[1]. Той билъ сѫщо противъ похода въ Евбея, защото съ него се разпокѫсвали атинскитѣ сили, които трѣбвало да бѫдатъ съсрѣдоточени въ борбата противъ Македония. Атинскитѣ загуби въ тоя походъ показали правотата на Демостеновата политика. Това обстоятелство не малко му послужило, за да спечели довѣрието на гражданитѣ и да засили влиянието му въ народното събрание.

Властвуващата въ Атина партия виждала сега, че трѣбва да направи нѣщо, за да заздрави отново положението си. По прѣдложение на самия Евбулъ било рѣшено да се поканятъ всички гърци да се присъединятъ къмъ Атина за обща борба противъ Филипа[2], чиято мощь, по думитѣ на Демостена, се разпространявала като пожаръ. Единъ отъ най-виднитѣ приятели на Евбула, Есхинъ, който тогава още билъ врагъ на Филипа, билъ пратенъ въ Пелопонесъ да дѣйствува за тая цѣль (347 г.). Ала никой не искалъ да се съгласи съ атинското прѣдложение[3]. Атина се видѣла напълно изолирана; тамъ вече виждали ясно, че 10-годишната борба съ Филипа донесла само загуби. Били изразходвани напразно повече отъ 1500 таланта, не малко кораби били изгубени[4]. Филипъ завзелъ цѣлия трако-македонски брѣгъ до Марица; най-важнитѣ отъ атинскитѣ съюзници отпаднали, загубена била и Евбея. Финансовото изтощение било толково голѣмо, че дори не могло да се дава плата на сѫдиитѣ[5]. При тия обстоятелства въ Атина се убѣдили, че не ще могатъ да се борятъ понататъкъ съ Филипа. Самъ Демостенъ не веднажъ обяснявалъ, защо атинската демокрация не могла да има никакви успѣхи противъ сѣверната монархия. Тая демокрация била лишена отъ рѣшителна и послѣдователна политика; въ Атина постоянно се бавѣли, взимали рѣшения, събирали свѣдѣния, дѣ се намира неприятельтъ, който винаги ги изненадвалъ. Напротивъ Филипъ си билъ самъ господарь и не отговарялъ прѣдъ никого, не търсѣлъ други пълководци, ами водѣлъ самъ войската си, дѣто искалъ, използувайки всѣки благоприятенъ случай и всѣко годишно врѣме за постигане на цѣлитѣ си[1].

---

[1] Това рѣшение не се приложило, защото противъ него било повдигнато обвинение, че противорѣчи на закона (γραφὴ παρανόμων).

[2] Dem. XIX 10 сл; 303 сл; Aesch. II 60. 79.

[3] Aesch. II, 79; Dem. XVIII, 20.

[4] Aesch. II 70 сл.

[5] Dem. противъ Беота I, 17.

V.

Събитията въ Фокида. — Умора отъ войната въ Атина. — Първи пратеници при Филипа и започване прѣговори за миръ. — Филократовъ миръ. — Ново атинско посолство въ Македония. — Филипъ въ Тракия. — Нови прѣговори въ Пела и ратифициране на мира отъ Филипа. — Събития въ Атина.

И работитѣ въ Фокида се развили неблагоприятно за Атина. Слѣдъ смъртьта на Ономарха войната водѣлъ братъ му Фаилъ и по-сетнѣ синъ му Фалекъ. Войната се водѣла главно съ тиванцитѣ, и то съ промѣнчиво щастие. Понеже наемницитѣ разполагали съ повече срѣдства и освѣнъ това владѣяли и важни позиции въ самата Беотия (градоветѣ Коронея и Орхоменъ), тиванцитѣ се убѣдили, че сами не ще могатъ да излѣзатъ на глава и рѣшили да повикатъ на помощь Филипа. Той нарочно пратилъ малка помощь, която не могла да турне край на войната, защото Филипъ ималъ намѣрение самъ да съсипе фокидцитѣ и да нареди елинскитѣ работи по своя воля[2]. Той вече се готвѣлъ да нахлуе въ Фокида заедно съ тесалийцитѣ[3]. Съкровището въ Делфи вече се изчерпало; били стопени всички сребърни и златни оброчни дарове и насѣчени на пари. Слѣдъ като било изхарчено всичко, наемницитѣ почнали да се бунтуватъ. Партията, която била противъ тиранията на наемницитѣ, вдигнала глава. Фалекъ билъ обвиненъ, че злоупотрѣбилъ много пари отъ съкровището, и билъ свален
ъ;

---

[1] Dem. I, 4. II 23. IV 41. XVIII 235. XIX 136.
[2] Diod. XVI, 58.
[3] Aesch. II 132

на негово мѣсто избрали други пълководци. Слѣдъ това фокидцитѣ изпратили посланници въ Атина да искатъ помощь, като обѣщали да прѣдадатъ на атинцитѣ и крѣпоститѣ въ Термопилитѣ. Атинцитѣ приели това и заповѣдали на стратега си Проксенъ да заеме Термопилитѣ. И спартанскиятъ царь Архидамъ II тръгналъ съ 1000 хоплити къмъ Фокида. Между това обаче Фалекъ успѣлъ отново да вземе властьта; а той ни най-малко не билъ наклоненъ да остави на Атина и Спарта рѫководството въ фокидскитѣ работи. Проксенъ, който се явилъ да заеме Термопилитѣ[1], билъ повърнатъ назадъ; сѫщо и Архидамъ не билъ пуснатъ въ Фокида. Това поведение на фокидцитѣ усилило разположението на атинцитѣ да сключатъ по-скоро миръ съ Филипа. Атина, на която стопанскитѣ сили почивали главно върху търговията и износа на индустриални произведения, не могла да понася дълго врѣме несигурностьта на морскитѣ сношения и военното положение. Отъ друга страна трѣбва да забѣлѣжимъ, че и Филипъ вече искалъ да свърши войната. Атина все още била силна по море и е могла съ флотата си да блокира македонския брѣгъ и да прѣчи на търговията и сношенията на Македония съ Елада; слабата още флота на Филипа не е могла да се мѣри съ атинската. Додѣто Фокида още се държала, Филипъ не е ималъ възможность да прѣдприеме походъ къмъ Атика; сключването на миръ съ Атина би облекчило борбата му противъ фокидскитѣ наемници. Освѣнъ това Филипъ, съ огледъ къмъ общественото мнѣние въ Елада, което съ право смѣтало Атина като найважно културно срѣдище, не могълъ да не я щади. Самъ висококултуренъ човѣкъ, той цѣнѣлъ силата на културата, толкова повече, че сама Македония нѣмала още своя писменость. Филипъ наистина прѣднамѣрявалъ да сломи политически Елада, но не искалъ да унищожи нейната култура.

Още прѣди да падне Олинтъ, евбейскитѣ пратеници, които дошли въ Атина да прѣговарятъ за миръ, съобщили на атинцитѣ по порѫка на Филипа, че той желае да сключи миръ съ Атина. Не дълго слѣдъ това атинскиятъ гражданинъ Фринонъ отъ Рамнусъ падналъ въ рѫцѣтѣ на македонски пирати; той се откупилъ отъ тѣхъ, но поискалъ отъ атинцитѣ да му дадатъ единъ пратеникъ, съ когото да се яви при Филипа, за да си иска назадъ платения откупъ. Атинцитѣ се съгласили да пратятъ съ него Ктесифонта. Когато послѣдниятъ се върналъ отъ Македония, той не можалъ да се нахвали съ добрината на Филипа и съобщилъ на атинцитѣ, споредъ собственитѣ думи на Филипа, че той противъ желанието си води война съ Атина и че е готовъ да сключи миръ. Това се харесало на умеренитѣ отъ войната атинци, и по прѣдложението на Филократа било рѣшено да се допусне да дойдатъ въ Атина Филипови пратеници, за да прѣговорятъ за миръ[1]. Ала съ падането на Олинтъ изгледитѣ за миръ се отдалечили и атинцитѣ правѣли приготовления за по-нататъшна борба съ Филипа[2]. Но както видѣхме по-горѣ, атинцитѣ скоро разбрали своето безизходно положение. Тѣ се възползували отъ първия удобенъ случай, за да влѣзатъ отново въ сношения съ Филипа. Роднинитѣ на плѣненитѣ въ Олинтъ атинци измолили да се изпратятъ пратеници при Филипа, които да искатъ освобождението на плѣнницитѣ. Самъ Демостенъ, който тогава (347 г.) билъ заедно съ приятелитѣ си Филократъ и Тимархъ членъ въ съвѣта на 500-тѣ и се ползувалъ съ голѣмо влияние, се застѫпилъ горещо за молбата на съгражданитѣ си.

---

[1] Най-важната крѣпость въ Термопилитѣ въ това врѣме била Никея. Отъ нея излизатъ пѫтищата, които водятъ къмъ Фокида; ср. Glotz, Bull. Corr. Hell. XXXIII 527.

Като пратеникъ билъ изпратенъ при Филипа актьорътъ Аристодемъ, който билъ познатъ въ македонския дворецъ: както той, тъй и актьорътъ Неоптолемъ дори въ врѣме на войната могли да отиватъ свободно въ Македония. Филипъ се показалъ много благосклоненъ и освободилъ плѣнницитѣ безъ откупъ. Аристодемъ докладвалъ на съвѣта за своята мисия и съобщилъ, че Филипъ е готовъ дори да влѣзе въ съюзъ съ Атина. Сѫщия докладъ той направилъ и въ народното събрание, и по прѣдложение на Демостена билъ награденъ съ вѣнецъ. Сега Филократъ направилъ прѣдложение да се пратятъ при Филипа десеть души посланици, които да прѣговарятъ съ него върху мира и общитѣ интереси на Атина и

---

[1] Съ това се унищожавало едно глупаво атинско рѣшение отъ началото на войната, въ което атинцитѣ се задължавали да не приематъ отъ Филипа никакво прѣдложение за миръ; Aesch. II 12 сл.

[2] При това настроение Ликинъ обвинилъ Филократа зарадъ спомена-по-горѣ негово прѣдложение. Обаче слѣдъ несполучливия апелъ къмъ елинитѣ войнственото настроение се изпарило, и Демостенъ дори защищавалъ Филократа (пролѣтьта 347 г.). За Демостеновата политика въ това врѣме ср. Pokorny, стр. 134 сл.

Филипа, и да го молятъ да прати въ Атина пълномощници, за да сключатъ миръ[1]. Това прѣдложение било прието[2] (февр. 346 г.). Въ числото на пратеницитѣ влѣзли Филократъ, ораторътъ Есхинъ, който билъ довѣрено лице на Евбула, а сѫщо и Демостенъ[3]. Послѣдниятъ билъ най-младъ между пратеницитѣ; едва ли можемъ да се съмняваме, че неговото избиране не е станало безъ съгласието на Евбуловата партия.

Било рѣшено пратеницитѣ да заминатъ часъ по-скоро за Македония, защото Филипъ не бездѣйствувалъ, а се готвѣлъ за новъ походъ. Пълководецътъ му Пармений обсадилъ вече гр. Халосъ въ южна Тесалия. Безъ да чакатъ връщането на глашатая, който билъ пратенъ да издѣйствува свободенъ пропускъ на посланицитѣ, тѣ тръгнали за Македония[4]. По пѫтя пратеницитѣ се съгласили, първо най-старитѣ да взематъ думата прѣдъ Филипа, а слѣдъ това да говорятъ останалитѣ по редъ, споредъ възрастьта си[5].

Филипъ приелъ пратеницитѣ съ голѣма любезность и благосклонность; неговата силна личность имъ направила дълбоко впечатление. Особено билъ смутенъ Демостенъ, който въ олинтийскитѣ си рѣчи описвалъ Филипа като варваринъ и приятель на разбойници и паразити, които пиянствували съ него и водѣли развратенъ животъ[6]; сега обаче той видѣлъ прѣдъ себе си една импозантна личность, единъ сѫщински царь. Когато Демостенъ почналъ рѣчьта си прѣдъ Филипа, той се смутилъ, загубилъ нишката на мислитѣ си и онѣмѣлъ[7]; въпрѣки приятелскитѣ думи на Филипа, който се опиталъ да окуражи Демостена, послѣдниятъ не можалъ да се съвземе.

При тия прѣговори атинскитѣ пратеници (особно Есхинъ) поискали отъ Филипа да възвърне града Амфиполъ и други важни побрѣжни мѣста; съюзницитѣ на двѣтѣ договорящи страни да иматъ право да се присъединятъ къмъ мира. Филипъ имъ отговорилъ подробно: тѣ се очудвали, че той добрѣ запомнилъ рѣчитѣ имъ и отговарялъ краснорѣчиво по всички спорни точки[1]. За жаль нито Есхинъ, нито Демостенъ не прѣдаватъ подробно неговата рѣчь. Разбира се, че Филипъ по никакъвъ начинъ не могълъ да се съгласи да повърне Амфиполъ на Атина. Есхинъ се лъгалъ твърдѣ много, като е вѣрвалъ, че съ своята рѣчь ще придума Филипа да повърне тоя градъ. Наистина атинцитѣ били дълбоко убѣдени, че той имъ принадлежи по право; но тѣ забравяли, че въ политиката правото само тогава може да се прокара, когато се подкрѣпя съ сила. Обаче Атина била сега немощна; отъ нейна страна било абсурдно да иска отъ побѣдоносния неприятель да й повърне това мѣсто, което било първична причина на войната и което Филипъ владѣялъ вече 12 години; сега то имало за него по-голѣмо значение, отколкото въ момента, когато го прѣвзелъ. По другитѣ въпроси Филипъ се показалъ отстѫпчивъ; той се задължавалъ да не напада атинскитѣ владѣния въ Херсонеса, прѣдложилъ съюзъ на атинцитѣ и имъ обѣщалъ голѣми изгоди. Относително Тракия Филипъ си запазвалъ пълна свобода; Керсоблептъ не билъ признатъ като атински съюзникъ. Сѫщо и фокидцитѣ трѣбвало да бѫдатъ изключени отъ договора за миръ. Въ сѫщата смисъль Филипъ написалъ и писмо до атинския съвѣтъ и народъ, което прѣдалъ на пратеницитѣ; въ него между другото Филипъ писалъ, че той щѣлъ да се отнася така съ атинцитѣ, щото да затвори устата на тия, които говорѣли противъ него; „сега още бихъ ви писалъ изрично, какво мисля да направя за васъ, ако бихъ билъ сигуренъ, че вие ще влѣзете въ съюзъ съ мене“[2].

---

[1] Aesch. II 18.

[2] За това настроение на атинцитѣ спомогналъ и докладътъ на Проксена за работитѣ въ Фокида (ср. по-горѣ стр. 147), който тъкмо сега билъ прочетенъ въ събранието.

[3] Като единадесети членъ на посолството атинцитѣ избрали, по прѣдложение на съюзния съвѣтъ, и единъ депутатъ изъ срѣдата на съюзницитѣ.

[4] Отъ Орей въ Евбея тѣ минали въ Халосъ, отъ дѣто Пармений ги изпратилъ съ корабъ въ Пагасе; въ Лариса тѣ срѣщнали глашатая, който се връщалъ отъ Македония.

[5] Върху военнитѣ прѣговори имаме рѣчитѣ на Есхина и Демостена; и двамата обаче излагатъ работитѣ въ свой интересъ и така ги изопачаватъ и затъмняватъ, че не можемъ да си съставимъ ясно понятие за рѣшителнитѣ моменти.

[6] Dem. II 18 сл; III 16.

[7] Aesch. II 34 сл. (тенденциозно описание, но фактътъ ще да е вѣренъ) ср. Drerup. ц м 77.

Както се вижда, Филипъ положилъ голѣми старания да спечели симпатиитѣ на атинскитѣ пратеници. Филократъ навѣрно е билъ подкупенъ отъ Филипа; па и Есхинъ за напрѣдъ застѫпвалъ усърдно македонскитѣ интереси. Твърдѣ доволни отъ приема, който намѣрили при Филипа, тѣ се завърнали въ края на мартъ 346 г. въ Атина.

Въ народното събрание пратеницитѣ докладвали за извършената работа, при което разказали за плѣнителнитѣ обноски

---

[1] Aesch. II 41 сл.

[2] Тоя пасажъ отъ Филиповото писмо се цитува у Demosth. 19, 40.

на Филипа, за хубавата му външность, за остроумието му въ разговора и т. н. Есхинъ казалъ, — навѣрно съ огледъ къмъ по-раншнитѣ рѣчи на Демостена —, че не е прилично да се ругае Филипъ и да се нарича варваринъ; напротивъ той по културата си е елинъ и освѣнъ това голѣмъ приятель на атинцитѣ! Демостенъ укорилъ съпратеницитѣ си и слушателитѣ имъ, че се занимаватъ съ празни приказки, накаралъ да се прочете Филиповото писмо и прѣдложилъ, слѣдъ като пристигнатъ македонскитѣ пратеници, народното събрание да се занимае два деня единъ слѣдъ другъ съ прѣдложенията на Филипа и да вземе нуждното рѣшение.

Скоро пристигнали и пратеницитѣ на Филипа за сключване окончателенъ миръ; между тѣхъ на първо мѣсто били най-виднитѣ македонски боляри и пълководци Пармений и Антипатъръ, което ни показва, че Филипъ отдавалъ голѣмо значение на прѣдстоящитѣ прѣговори. Демостенъ се погрижилъ да се приематъ пратеницитѣ съ всички подобаващи почести. Той самъ лично имъ оказалъ голѣмо внимание, поканилъ ги на блѣскаво угощение и ги завелъ на Дионисовия праздникъ въ театра, дѣто имь били опрѣдѣлени почетни мѣста. Както се вижда, въ това врѣме атинцитѣ били поканили грѫцкитѣ държави да пратятъ пратеници въ Атина за общъ конгресъ по въпроса за мира (въ началото на 346 г.). На 18. Елафеболий (мартъ-априлъ) било прочетено въ атинското народно събрание едно ново рѣшение[1] на атинскитѣ съюзници (отъ атинския морски съюзъ), които имали постоянни прѣдставители въ съюзния съвѣтъ (συνέδριον) въ Атина, съ слѣдното съдържание: понеже атинскиятъ народъ трѣбва да обсѫжда условията за мира съ Филипа, а пъкъ елинскитѣ пратеници не били още пристигнали, то атинцитѣ да рѣшатъ сами тоя въпросъ въ народното събрание, и тѣхното рѣшение да се смѣта като общо рѣшение на съюзницитѣ; сѫщо да бѫде позволено на всѣка елинска държава въ продължение на три мѣсеца да бѫде включена въ тоя миренъ договоръ и да участвува въ клетвеното му потвърждение.[1] — Това съюзно рѣшение не било взето прѣдъ видъ при сключването на мира.

---

[1] По-рано съюзницитѣ били рѣшили да се чака пристигането на елинскитѣ делегати за конгреса, прѣди да се вземе окончателно рѣшение за мира: ср. Aesch. III 69; Scala, Staatsverträge стр. 209. Трѣбва да се забѣлѣжи, че пратеници отъ Фокида, поради натегнатитѣ отношения, не могли да се очакватъ; сѫщо и отъ градъ Халосъ, който билъ обсаденъ отъ Филипа. За Атина било безполезно да чака повече, напротивъ тя трѣбвало да бърза да сключи миръ, защото били заплашени важни атински интереси въ Тракия. Ср. Pokorny, стр. 148.

Условията за мира, донесени отъ македонскитѣ пратеници, сѫ били сѫщитѣ, които Филипъ прѣдложилъ въ Пела, и съ които изобщо били съгласни и атинскитѣ пратеници. Тѣ гласѣли: миръ между Атина и нейнитѣ съюзници — съ изключение на фокидцитѣ и халейцитѣ — отъ една страна и Филипъ и неговитѣ съюзници отъ друга страна. Двѣтѣ страни си гарантиратъ владѣнията възъ основа на тогавашното статуkво (ἑκατέρους ἔχειν ἃ ἔχουσιν)[2] и сключватъ помежду си отбранителенъ съюзъ, задължавайки се да си даватъ взаимна помощь противъ всѣки, който нападне тѣхъ или тѣхнитѣ съюзници; по суша и по море търговията и сношенията да бѫдатъ напълно свободни; атинцитѣ се задължаватъ да пазятъ морето и да прѣмахватъ пиратитѣ, за която цѣль трѣбвало да поддържатъ достатъчна флота; градове, въ които се допуснатъ морски разбойници, трѣбва да се смѣтатъ като неприятелски[3].

Възъ основа на тия условия Филократъ изработилъ проекта за миръ, който билъ приетъ отъ съвѣта. Затова тоя миръ е извѣстенъ подъ името Филократовъ миръ.

Тия условия явно говорятъ за надмощието на Филипа, прѣдъ което атинцитѣ трѣбвало да прѣклонятъ глава. Споредъ тѣхъ Атина трѣбвало да се откаже отъ Амфиполъ и Потидея, но запазвала Херсонеса (Галиполски полуостровъ), съ изключение на гр. Кардия[4].

Срѣщу тоя проектъ за миренъ договоръ въ атинското народно събрание се повдигнала голѣма опозиция. Демагозитѣ — политици въ Атина не веднажъ увѣрявали народа, че Филипъ е слабъ, че дължи успѣхитѣ си само на прѣдателство и че той желае мира повече отъ атинцитѣ. Мнозина

---

[1] Ср. Aesch. II 60. Въпросътъ за това рѣшение е спорenъ; ср. Schäfer II 216 сл; Pokorny, 143 сл.

[2] Вѣроятно тогава още било направено отъ нѣкой атински ораторъ противопрѣдложение да се измѣни тая клауза въ смисъль „всѣки да задържи това, което му принадлежи по право"; Schäfer II 228, Pöhlmann, Griech. Gesch. 270; разбира се, това софистическо прѣдложение не могло да има никакво значение.

[3] Всички свидѣтелства за тоя миръ ср. у Scala, Staatsverträge 206, № 204. Schäfer, II 225

[4] Dem. V 25. — Кардия лежи при Бакла-бурунъ не далечъ отъ Булаиръ.

не могли да разбератъ, защо се сключва миръ на такива тежки за Атина условия и затова се изказали (напр. Хегезипъ), че тоя миръ е унизителенъ и недостоенъ за Атина. Единъ отъ демагозитѣ, Аристофонъ, дори съвѣтвалъ да не се сключва миръ, като изтъквалъ, че Атина разполага съ флота отъ 300 триери и има доходъ 400 таланта, слѣдователно тя може да продължава борбата съ Филипа[1]. Главенъ противникъ на мира билъ Демостенъ, който настоявалъ да се прѣдвиди клауза за присъединението и на останалитѣ гърци къмъ мира въ опрѣдѣленъ срокъ, а сѫщо да се признаятъ фокидцитѣ и халейцитѣ (гр. Халосъ) като атински съюзници. Вѣроятно Демостенъ ималъ вече прѣдъ видъ единъ бѫдещъ съюзъ между Атина и Тива и желаялъ запазването на Фокида, която би могла да послужи като прѣграда на Филипа по пѫтя му противъ Атина[2].

Ала Филиповитѣ пълномощници обявили, че не могатъ да се съгласятъ на никакви промѣни въ Филократовия проектъ. Нѣкои оратори обяснили, че Филипъ поради тесалийцитѣ и тиванцитѣ не може да признае открито фокидцитѣ като атински съюзници, но ако се сключи миръ, той ще изпълни исканото отъ атинцитѣ условие. Впрочемъ Филократъ, за да запуши устата на опозицията, се съгласилъ да се изостави клаузата, която изрично изключвала фокидцитѣ[3]. Това наистина не връзало рѫцѣтѣ на Филипа относително послѣднитѣ, защото тѣ не могли да се смѣтатъ като атински съюзници въ тѣсна смисъль на думата[4], обаче по тоя начинъ се отварялъ пѫть за бѫдещи недоразумения и търкания. Когато най-послѣ станалъ Евбулъ и казалъ, че атинцитѣ или трѣбва да слѣзатъ веднага въ Пирея и да се качатъ на корабитѣ, за да воюватъ, да плащатъ военни данъци и да рѣшатъ зрѣлищнитѣ пари да се употрѣбятъ за военни цѣли, или да сключатъ миръ, мнозинството отъ атинцитѣ, изморено отъ дългата война, ненаклонно да прави повече жертви, приело проекта за мира на 19. Елафеболий (края на мартъ 346 г. пр. Хр.).

---

[1] Theop. fr. 159.

[2] Ср. Drerup, стр. 79.

[3] По въпроса за фокидската клауза в. Lehmann-Haupt, Griech. Gesch. 124.

[4] Ср Pokorny, 153 сл., Drerup, 80; съюзници въ тѣсна смисъль на думата били членоветѣ на атинския морски съюзъ; въ широка смисъль съюзници били държавитѣ, които заедно съ нея воювали противъ Филипа; между тѣхъ били Фокида и Халосъ.

Слѣдъ това атинскитѣ власти дали прѣдъ македонскитѣ пратеници клетва за потвърждение на сключения миръ. Въ едно отъ народнитѣ събрания, което станало подъ прѣдседателството на Демостена, било направено прѣдложение да се приеме и Керсоблептъ между съюзницитѣ на Атина и да се допусне неговиятъ пълномощникъ да положи клетва; обаче Демостенъ не позволилъ да се гласува подобно прѣдложение, защото това би означавало нарушение на сключения вече съ Филипа миръ[1]. Слѣдъ това Филиповитѣ пратеници приели клетвата и отъ членоветѣ на атинския съюзенъ съвѣтъ.

За пратеници, които да приематъ клетвата на Филипа и неговитѣ съюзници, били избрани сжщитѣ лица, които участвували и въ първото посолство. Тѣ получили инструкции да не прѣговарятъ по отдѣлно съ Филипа, ами всички задружно и да залѣгатъ за прокарване на атинскитѣ интереси[2]. На Демостена било порхчано да води прѣговори относително плѣнницитѣ. Било оговорено сжщо пратеницитѣ да тръгнатъ веднага, за да стигнатъ при Филипа, прѣди да успѣе той да вземе цѣла Тракия; тамъ атинскиятъ стратегъ Харесъ билъ вече поставилъ гарнизони въ нѣкои отъ крѣпоститѣ, за да ги осигури противъ нападенията на Филипа.

Още прѣзъ пролѣтьта, щомъ атинскитѣ пратеници напуснали Пела, Филипъ билъ нахлулъ въ Тракия, дѣто по-рано вече билъ изпратенъ пълководецътъ му Антипатъръ. Филипъ бързалъ да се разправи съ одриския царь Керсоблептъ, прѣди да се закълне въ мира. Той прѣвзималъ една слѣдъ друга крѣпоститѣ по тракийския брѣгъ: Сернонъ (Макри), Ергиске, Миртенонъ, Дорискъ на устието на Хебросъ (Марица), миналъ Марица и навлѣзълъ въ областьта на Керсоблепта. Въ Хиеронъ-оросъ (крѣпость въ дн. Текиръ-дагъ) Керсоблептъ билъ обсаденъ заедно съ атинския гарнизонъ; на 23. Елафеболий[3] той се прѣдалъ и Филипъ проникналъ чакъ до Ганосъ на

---

[1] По въпроса за Керсоблепта, който не билъ официаленъ атински съюзникъ, ср. Pokorny, 145 сл.

[2] Aesch. II 98, 101 сл.

[3] Харесъ извѣстилъ на атинцитѣ за падането на крѣпостьта, вслѣдствие на което Демостенъ издѣйствалъ рѣшение отъ съвѣта, пратеницитѣ веднага да отпжтуватъ.

Пропонтида (Мрям. море)[1]. Така Филипъ завладѣлъ цѣлия тракийски брѣгъ до Пропонтида. Една часть отъ Херсонеса отвждъ Агора (дн. Ексамили) Филипъ подарилъ на Аполонида отъ Кардия, който още при първия походъ на Филипа въ източна Тракия (ср. по-горѣ стр. 133) прѣговарялъ съ него[2]. Гр. Кардия (при дн. Бакла-бурунъ) влѣзълъ въ съюзъ съ Филипа. За Керсоблепта не оставало друго освѣнъ да се покори на Филипа (априлъ 346 г.); той останалъ да царува като македонски васалъ; навѣрно е билъ задълженъ да плаща на Македония трибутъ и да дава помощни войски. Отъ новопридобититѣ области въ Тракия Филипъ ималъ значителни доходи[3].

На 3. Мунихий (априлъ) атинскитѣ пратеници тръгнали да отидатъ при Филипа, за да приематъ отъ него и отъ съюзницитѣ му клетвата. Атинскиятъ пълководецъ Проксенъ трѣбвало да ги отведе на мѣстото, дѣто се намиралъ Филипъ. Помежду пратеницитѣ изникнало несъгласие; Демостенъ настоявалъ да тръгнатъ за Тракия[4], но другаритѣ му, които държали съ Есхина и Филократа, не искали да чуятъ за това и дори почнали да избѣгватъ всѣкакви срѣщи съ Демостена[5]. Отъ Орей въ Евбея тѣ тръгнали прѣзъ Тесалия и слѣдъ 23 дни стигнали въ Пела, дѣто чакали завръщането на Филипа. Послѣдниятъ се завърналъ въ Пела 50 дни слѣдъ тръгването на атинскитѣ пратеници отъ Атина[6]. Филипъ е могълъ съ задоволство да гледа на постигнатитѣ до сега успѣхи: той владѣялъ вече Тракия; мирътъ съ Атина билъ сключенъ по наложенитѣ отъ него условия. Въ двореца му го чакали пратеници токо-речи отъ цѣла Елада (отъ Тива, Спарта, Тесалия, Фокида и пр.)[7], за да застжпятъ интереситѣ си при прѣдстоящето прѣуреждане на работитѣ въ срѣдня Гърция. Прѣдъ очитѣ му тия пратеници не се свѣнили да се каратъ и заплашватъ единъ другъ[8]. Филипъ съ пълно право могълъ да се чувствува като арбитъръ на елинскитѣ работи. Съ тънко дипломатическо изкуство той прѣговарялъ съ всички поотдѣлно, и давалъ на всички обѣщания: той поискалъ отъ фокидцитѣ да сложатъ оржжие и да повѣрятъ сждбата си въ негови ржцѣ; на спартанцитѣ, които били неприятели на Тива, давалъ надежда, че ще имъ повърне старото право да покровителствуватъ Делфийския храмъ и че ще даде самостоятелность на беотийскитѣ градове[1]. По такъвъ начинъ той плашелъ тиванцитѣ и прикривалъ истинскитѣ си намѣрения. Съ особно внимание Филипъ се отнасялъ къмъ атинскитѣ пратеници и ги обсипвалъ съ подаръци; само Демостенъ се отказвалъ отъ тѣхъ, укорявайки своитѣ другари въ подкупничество.

---

[1] Demosth. XVIII 27; XIX 155 сл. 334; [Dem.] VII 37. Aesch. II 90, III 82. Ср Höck, Hermes XXVI 112 сл. Schäfer II 246.

[2] [Dem.] VII 39 сл.

[3] Dem. XVIII 27.

[4] Демостенъ се надѣвалъ, че ще може да спаси поне тракийскитѣ крѣпости, въ които имало атински гарнизони.

[5] Aesch. II 97.

[6] Dem. XIX 156.

[7] Ср. мѣстата указани отъ Schäfer II 251.

[8] Aesch. II 136.

Официалниятъ приемъ на атинскитѣ пратеници билъ много тържественъ: присжтствували не само македонскитѣ първенци и пълководци, ами и другитѣ посолства отъ Елада. Пръвъ говорилъ Демостенъ; той поискалъ приемането на фокидцитѣ и халейцитѣ въ договора и повръщането на мѣстата, които Филипъ завзелъ слѣдъ сключването на мира

Слѣдъ него говорилъ Есхинъ, който изложилъ прѣдъ Филипа историята на Делфийското светилище и му казалъ, че е неговъ дългъ при рѣшението на фокидския въпросъ да се съобразява съ старото амфиктионно право; възъ основа на това право той доказвалъ, че тиванцитѣ сж направили светотатство, като сж разрушили беотийскитѣ градове, които били членове на амфиктионията; самостойностьта на тия градове трѣбвало да бжде възстановена, дори противъ желанието на Тива. Относително фокидското светотатство Есхилъ настоявалъ да се накажатъ само виновнитѣ водители, които турнали ржка на храма, а самитѣ градове да се пощадятъ[2].

Както изглежда, Филипъ е билъ наклоненъ да влѣзе въ съюзъ съ Атина, за да дѣйствува понататъкъ въ срѣдня Гърция съ нейна помощь. По такъвъ начинъ той би се осигурилъ противъ Тива, единствената сила въ срѣдня Гърция, която би могла да му окаже сериозна съпротива и да попрѣчи на неговата хегемония. Освѣнъ това Атина, която все още разполагала съ значителна морска мощь и била общо признато найважно културно срѣдище на Елада, прѣдставяла цѣненъ съюзникъ за него. Заради това той обѣщалъ на атинцитѣ —

---

[1] По въпроса за беотийскитѣ градове спартанцитѣ прѣговаряли съ Филипа още въ 349 г., Dem. IV 48.

[2] Aesch. II 109 сл.

разбира се не официално, защото пратеницитѣ нѣмали пълномощие да сключватъ формаленъ съюзъ, — въ случай че би се съюзили съ него, да имъ повърне Евбея и Оропъ, да ограничи тиванската хегемония, като възстанови разрушенитѣ отъ тиванцитѣ градове Платея и Теспие[1]. Ала Филипъ виждалъ, че Демостенъ, който сега се ползувалъ съ голѣмо влияние въ Атина, билъ противникъ на подобенъ съюзъ. За Демостена мирътъ, който сега се сключвалъ, билъ само едно примирие, съ което Атина спечелвала врѣме да се съвземе, да си намѣри съюзници и да се подготви за рѣшителна борба противъ Македония. Демостенъ разбиралъ, че ако Атина се съюзи съ Филипъ, това естествено ще докара подчинението ѝ подъ волята на по-силния ѝ съюзникъ, или най-много тя би могла да играе покрай него само второстепенна роля. Демостенъ, който билъ застжпникъ на демокрацията и автономията на гръцкитѣ държави, не искалъ да допусне подобно нѣщо. Отъ друга страна той схващалъ, че за бждещата си борба Атина ще има нужда отъ силенъ съюзникъ; такъвъ е могла да бжде само Тива, защото на Фокида, сждбата на която била вече рѣшена, занапрѣдъ не могло да се разчита, а пъкъ Спарта била достатъчно заета съ своитѣ работи въ Пелопонесъ. Заради това Демостенъ ималъ намѣрение да дѣйствува да се създаде съюзъ между Тива и Атина, като прѣдвиждалъ, че слѣдъ съсипването на фокидцитѣ Филипъ ще стане опасенъ за тиванцитѣ, и тѣ рано или късно ще се скаратъ съ него и естествено ще бждатъ принудени да обърнатъ погледъ къмъ Атина[2].

Филипъ, който добрѣ познавалъ отношенията въ Атина, не е могълъ да се надѣва, че атинската политика ще измѣни своята насока; затова той прѣдпочелъ да се съюзи съ тиванцитѣ, на които обѣщалъ да покори Фокида, да имъ повърне завзетитѣ отъ фокидцитѣ градове и да имъ помогне да закрѣпятъ хегемонията си надъ беотийскитѣ градове[3].

Филипъ потвърдилъ съ клетва договора за миръ въ тая форма, както билъ приетъ въ атинското народно събрание; обаче фокидцитѣ[4], халейцитѣ и Керсоблептъ били изрично изключени. Кардия оставала въ съюзъ съ Филипа. По въпроса за освобождението на атинскитѣ плѣнници, които вече били продадени на частни лица, Филипъ обѣщалъ да ги откупи на свои срѣдства и да ги повърне въ Атина за праздника на панатенеитѣ (авг. 346), за да могатъ тѣ съ своето присѫтствие на тоя най-блѣскавъ атински праздникъ да свидѣтелствуватъ за неговото великодушие. Освѣнъ това той поканилъ атинскитѣ пратеници да го придружатъ въ Тесалия, за да послужатъ като посрѣдници въ спора между Халосъ и Фарсалъ, а сѫщо и да приематъ клетвата на неговитѣ съюзници. Демостенъ, който подозиралъ, че Филипъ нарочно задържа пратеницитѣ, за да не могатъ да узнаятъ нищо за похода му въ Фокида, искалъ да си отпѫтува самичъкъ, но Филипъ му побъркалъ на това[1]. Заедно съ пратеницитѣ Филипъ отишълъ въ Фере, дѣто неговитѣ съюзници, тесалийцитѣ, дали клетва. Слѣдъ като билъ уреденъ и въпросътъ съ Халосъ[2], атинскитѣ пратеници отпѫтували и стигнали въ Атина на 13. Скирофорий (края на юни 346). Филипъ пратилъ и писмо до атинския съвѣтъ и народъ, въ което между друго заявявилъ, че е готовъ да изпълни всички тѣхни желания, стига тѣ да не противорѣчатъ на неговата честь.

---

[1] Dem. VI 30; XIX 21, 42; Aesch. II 104.

[2] Ср. Beloch, Griech. Gesch. II 514; Pokorny 165 сл.

[3] Scala, Staatsvertäge № 206.

[4] По спорния въпросъ за фокидската клауза ср. Pokorny, 164.

Когато пратеницитѣ докладвали въ съвѣта за извършената работа, Демостенъ излѣзълъ съ обвинения противъ тѣхъ, като се опиталъ да докаже, че тѣ сѫ дѣйствували противъ държавнитѣ интереси, че надеждитѣ, които тѣ възлагатъ на Филиповитѣ обѣщания, сѫ напълно безосновни; той съвѣтвалъ да се запази това, което не е още загубено (именно Фокида и Термопилитѣ), ала формално прѣдложение за завземането на Термопилитѣ Демостенъ не направилъ, защото знаялъ, че Фокида не ще може да се спаси. Вслѣдствие на тая рѣчь пратеницитѣ не получили обикновения при такива случаи почетенъ вѣнецъ.

Въ народното събрание на 16. Скирофорий Есхинъ изложилъ подробно рѣчьта си, която държалъ прѣдъ Филипа и докладвалъ и за тайнитѣ си прѣговори съ него. Напразно се опиталъ Демостенъ да протестира; Есхинъ и

---

[1] Така поне твърди Demosth. XIX 323.

[2] Демостенъ казва, че тоя градъ билъ разрушенъ; обаче споредъ Страбона IX p. 433 градътъ билъ прѣдаденъ на фарсалцитѣ.

Филократъ го прѣкѫснали и народътъ не искалъ да го изслуша. Слѣдъ като било прочетено и писмото на Филипа, по прѣдложение на Филократа било рѣшено мирътъ и съюзътъ съ Филипа да бѫде валиденъ и за неговитѣ наслѣдници и да му се изкаже похвала, дѣто обѣщалъ да върши това, що било справедливо; сѫщо било рѣшено: ако фокидцитѣ не извършатъ длъжностьта си и не прѣдадатъ светилището на амфиктионитѣ, атинскиятъ народъ ще се вдигне противъ тия, които бъркатъ да стане това[1]. Най-послѣ било рѣшено да се прати трето посолство при Филипа и амфиктионитѣ, което да имъ съобщи за атинскитѣ рѣшения и да застѫпва атинскитѣ интереси при прѣдстоящитѣ събития. Били избрани пакъ Есхинъ, Демостенъ и др.; ала послѣдниятъ рѣшително се отказалъ, та вмѣсто него билъ избранъ другъ. Още прѣди отпѫтуването на това посолство пристигнало писмо отъ Филипа, съ което той канѣлъ атинцитѣ да дойдатъ съ войската си, за да се борятъ за възтържествуване на справедливостьта[2]. Но атинцитѣ не могли да се рѣшатъ да съдѣйствуватъ за разсипването на бившитѣ си съюзници, фокидцитѣ; въ народното събрание, когато се рѣшавалъ тоя въпросъ, единъ атинецъ дори изказалъ страхъ, че Филипъ ще задържи атинскитѣ войници като заложници. Може да се прѣдполага, че ако Атина би изпратила по-значителна сила въ срѣдня Гърция, тя би могла да претендира да се чуе и нейния гласъ при уреждане на елинскитѣ работи. Но щомъ тя се отказала, рѣшението паднало въ рѫцѣтѣ на Филипа и неговитѣ съюзници, тесалийци и тиванци.

VI.

Капитулация на фокидцитѣ. — Рѣшение на амфиктионията. - Филипъ членъ на амфиктионията, прѣуредбата на съюза. — Атина признава свършенитѣ факти. — Досегашното дѣло на Филипа. —

Между това Филипъ бързалъ да свърши съ фокидския въпросъ. Той засилилъ войската си съ тесалийска конница и тръгналъ къмъ Термопилитѣ, придруженъ отъ фокидскитѣ пратеници; чрѣзъ тѣхъ Филипъ се опитвалъ да придума Фалека да капитулира. Послѣдниятъ разполагалъ съ ок. 8000 наемници; ала той вече нѣмалъ срѣдства да имъ плаща; храмовитѣ съкровища отдавна били изчерпани, страната поради дългата война се обърнала на пустиня. Откъмъ югъ се приближавали тиванцитѣ съ войска, за да взематъ участие въ борбата. Когато неговитѣ пратеници му съобщили, че и отъ Атила не може да очаква никаква помощь (ср. по-горѣ стр. 159), Фалекъ рѣшилъ да капитулира: на 22. Скирофорий (нач. на юли 346 г.) той сключилъ съ Филипа договоръ, споредъ който Фалекъ му отстжпвалъ крѣпоститѣ на Термопилитѣ, въ замѣна на което получавалъ свобода да се отдръпне съ своитѣ наемници въ Пелопонесъ. Слѣдъ това Филипъ миналъ бързо Термопилитѣ и влѣзълъ въ свръзка съ тиванцитѣ и локритѣ[1]. Така се свършила „свещената" война, която цѣли 10 години съсипвала силитѣ на срѣдня Гърция и въ която ясно поличало, че водещитѣ елински държави не били вече кадърни за никаква продуктивна политика.

---

[1] Dem. XIX 47. сл. Това рѣшение веднага било извѣстено на Фалека отъ неговитѣ пратеници, които се намирали тогава въ Атина, за да узнаятъ резултатитѣ отъ атинскитѣ прѣговори съ Филипа.

[2] Dem. XIX 51; Aesch. II 137 сл.

Тия събития изненадали атинцитѣ; пратеницитѣ имъ, които узнали за тѣхъ въ Халкида, не знаяли, какво да правятъ и се върнали въ Атина за нови инструкции. Атинското гражданство се разтревожило; къмъ грижата за сждбата на Фокида и беотийскитѣ градове се присъединявалъ страхътъ отъ Филипа. И дѣйствително, какво е могло да попрѣчи Филипу отъ Беотия да нападне Атика? Атинцитѣ разбрали, че били излъгани отъ Филипа, че тѣ дѣйствували въ интересъ на своитѣ противници, тиванцитѣ, като при това пожертвували и своитѣ съюзници, фокидцитѣ. За сега било рѣшено да се прати посолство при Филипа и при съвѣта на амфиктионитѣ, което да се застжпи за фокидцитѣ.

Понеже Филипъ водилъ войната по поржка на амфиктионитѣ, той ги свикалъ сега на събрание въ Делфи, за да уредятъ наново отношенията на Делфийския храмъ и да опрѣдѣлятъ наказанието на фокидцитѣ. Въ събранието на амфиктионитѣ участвували само държавитѣ, които взели участие въ свещената война. Приетитѣ въ това събрание рѣшения иматъ голѣмо значение за по-нататъшното развитие на Елада. Прѣди всичко било рѣшено да се накажатъ строго фокидцитѣ; тѣхнитѣ

градове трѣбвало да се разрушатъ, а фокидцитѣ да се поселятъ въ отворени села, които да нѣматъ повече отъ 50 кжщи[1]. За да имъ се отнеме възможностьта да нападатъ Делфи втори пжть, жителитѣ били обезоржжени. За по-голѣма сигурность на първо врѣме въ страната останали македонски и тивански гарнизони. Каква е била умразата противъ фокидцитѣ, показва обстоятелството, че етейцитѣ прѣдложили всички възрастни фокидци (безъ женитѣ, дѣцата и старцитѣ) да бждатъ хвърлени отъ скалитѣ като храмограбители (Aesch. II 142). Ала Филипъ не допусналъ тая гръцка жестокость; варваринътъ, както го нарича Демостенъ, се показалъ по-човѣколюбивъ отъ жаднитѣ за мъсть гърци — членове на амфиктионията. Благодарение на Филипа билъ спасенъ животътъ и имотътъ на нещастнитѣ фокидци[2]; само най-компромитиранитѣ трѣбвало да идатъ въ изгнание. Не е било несправедливо, дѣто на фокидцитѣ било наложено да плащатъ на делфийския храмъ годишно по 60 таланта, докато изплатятъ дълга си къмъ светилището[3]; до тогава тѣ не могли да иматъ нито оржжия, нито коне. Събранитѣ отъ фокидцитѣ и наемницитѣ оржжия трѣбвало да бждатъ изпочупени въ скалитѣ и остатъцитѣ имъ изгорени, а конетѣ имъ трѣбвало да бждатъ продадени. Естествено, фокидцитѣ били изключени отъ амфиктионията; двата гласа, съ които тѣ разполагали въ амфиктионния съвѣтъ, били дадени на Филипа и неговитѣ наслѣд-

---

[1] Diod. XVI 59; Dem XIX 58 сл

---

[1] Ето какъ описва Демостенъ (XIX 65) картината, която прѣдставяла Фокида въ 343 г., когато той заедно съ Хиперида пжтувалъ къмъ Делфи „ние бѣхме принудени да гледаме всичко това: кжщитѣ разрушени, укрѣпленията сринати, страната лишена отъ младежи, нѣколко жени, нѣколко дѣца, и старци достойни за съжаление. Никой не би могълъ да опише злинитѣ, които сжществуватъ сега тамъ".

[2] Нѣкои историци (напр. Schäfer) мислятъ, че фокидцитѣ били наказани много жестоко; това не е право. Гърцитѣ при подобни случаи постжпвали много по-жестоко; така напр. атинцитѣ слѣдъ прѣвзимането на о-въ Мелосъ избили мжжетѣ, а женитѣ и дѣцата продали въ робство; сжщото направили съ Скионе (Thuc. V 32, 116). Когато въ 427 г. пр. Хр. отпадналъ гр. Митилена въ Лесбосъ, въ атинското народно събрание било рѣшено да се накажатъ съ смърть всички мжже, а женитѣ и дѣцата да се продадатъ въ робство; наистина това рѣшение било замѣнено съ по-меко, но пакъ били избити 1000 аристократи, а земята на града била раздадена на атински клерухи. Сжщото направили тиванцитѣ съ Платея (427 г.) и свръхъ това разрушили града до основа; така тѣ постжпили и съ гр. Орхоменъ (364 г. пр. Хр., Diod. XV 79). Па и сега слѣдъ фокидската война тиванцитѣ продали въ робство жителитѣ на гр. Орхоменъ и Коронея, които били поставени сега подъ тѣхна власть (Ср. Pöhlmann, Gr. Gesch. 5-о изд 272).

[3] Diod XVI 60. Paus. X. 3. Имаме запазени документи за изплащанията на фокидцитѣ: ср. Dittenberger, Syll.³ I, бр. 230 сл.

ници[1]. Изключени били и спартанцитѣ, понеже били въ съюзъ съ фокидцитѣ[2]; въ сѫщото били виновни и атинцитѣ, ала Филипъ не допусналъ тѣхното изключване, защото не искалъ да разваля сключения съ тѣхъ миръ; пъкъ и атинцитѣ въ послѣдния моментъ се отказали да помагатъ на фокидцитѣ. Но атинцитѣ загубили дотогавашното си почетно право да се допитватъ първи до оракула (προμαντεία); тая честь сега била дадена Филипу. Били разрушени и стѣнитѣ на беотийскитѣ градове, които се присъединили къмъ Фокида (именно Орхоменъ, Коронея и Корсия); съ това цѣла Беотия отново се намирала подъ тиванска хегемония. Най-послѣ Филипъ получилъ право да рѫководи питийскитѣ празненства и игри заедно съ тесалийцитѣ и беотийцитѣ. Изобщо тесалийцитѣ отново добили рѫководната си роля въ управлението на Аполоновия храмъ, която имъ била отнета отъ фокидцитѣ. Освѣнъ това тѣ получили отъ Филипа Магнезия и една отъ крѣпоститѣ на Термопилитѣ (Никея)[3].

Така Филипъ постигналъ цѣльта си да установи своята хегемония въ срѣдня Гърция; сѫщеврѣменно прославениятъ въ свещеното прѣдание всегръцки съюзъ на амфиктионитѣ приелъ македонския царь между своитѣ членове. Дѣлото на Филипа, наказанието на светотатцитѣ, гърцитѣ смѣтали като богоугодно; тѣ го славѣли като защитникъ на светилището, като борецъ за неговото сѫществуване и прѣуспѣване[4]. Положението, което завзелъ сега Филипъ въ срѣдня Гърция, получило, така да се каже, и религиозно освещение. Едва ли има нужда да се изтъква, че това не е било безъ значение за бѫдещата му политическа дѣйность въ Елада. Той е могълъ да използува амфиктионията, за да събере разпокѫсанитѣ сили на гръцкия народъ подъ своята егида и да ги използува за бѫдещитѣ си цѣли.

Наистина, амфиктионията до сега не е могла да упражни значително политическо влияние върху Елада. Повечето отъ 12-тѣ племена, които били нейни членове, обитавали сѣверна и срѣдня Елада; отначало тѣ имали въ съюза равни права и това положение се запазило и въ по-късно врѣме, когато нѣкои отъ тия племена изгубили политическото си значение и отчасть дори самостойностьта си, до като други държави се засилили и застанали въ центъра на политическия и културния животъ на нацията. Така произлѣзло противорѣчие между фактическата политическа мощь на гръцкитѣ държави и еднаквитѣ имъ права въ съюза. Естествено, че нито Спарта, нито Атина сѫ могли да се подчинятъ на рѣшенията на амфиктионното събрание, на което мнозинството се образувало отъ незначителни племена. Тѣ прѣслѣдвали своя собствена политика, която нѣмала нищо общо съ интереситѣ на амфиктионията. Затова виждаме, че послѣдната ограничила своята дѣйность само около работитѣ на Делфийския храмъ и не се мѣсила въ политиката на по-голѣмитѣ държави.[1] Сега съ влизането на Филипа въ амфиктионията тия отношения се измѣнятъ. Успѣшното завръшване на фокидската война закрѣпило влиянието на сѣверната монархия особно въ Тесалия и срѣдня Гърция, чиито племена още отъ старо врѣме били добрѣ застѫпени въ съюза. Опирайки се върху тѣхъ, Филипъ могълъ да се опита да създаде на съюза по-голѣмо политическо значение, като свърже интереситѣ на своята държава съ тия на цѣлокупния елински народъ. По такъвъ начинъ амфиктионията е могла да стане важно орѫдие за неговата политика. И ние имаме нѣкои свѣдѣния, които показватъ, че той направилъ веднага опитъ да използува прѣобразуваната отъ него амфиктиония, за да прокара рѣшения, засѣгащи цѣлокупнитѣ гръцки интереси; тия рѣшения се отнасяли къмъ общия миръ и прѣмахването на раздоритѣ въ Елада[1]; за жаль по тоя въпросъ нѣмаме повече извѣстия. Ако е вѣрно, че монетитѣ, които започналъ да сѣче амфиктионниятъ съюзъ, принадлежатъ къмъ врѣмето, когато билъ прѣуреденъ отъ Филипа[2], то и отъ това ще можемъ да заключимъ, че Филипъ дѣйствително работилъ за заякчаване на съюза и за усилване на политическия му престижъ.

---

[1] Kaerst I 233 и тамъ цитуваната литература. Демостенъ XIX 327 се възмущава, че въ амфиктионията влѣзли македонци-варвари! Керстъ I^2 283 е изтъкналъ, че Филипъ вѣроятно е билъ приетъ за членъ като потомъкъ на Херакла; това не включава въ себе си и приемането на македонския народъ. И наистина въ делфийскитѣ списъци на хиеромнемонитѣ (свещенитѣ пратеници), хиеромнемонитѣ на Филипа се означаватъ като негови делегати (τῶν παρὰ Φιλίππου); ср. Bull. corr. Hell. XXI 321 сл. Отъ това се вижда, че македонския народъ не е билъ приетъ, защото гърцитѣ не сѫ го признавали като елински. Македонци се срѣщатъ само въ колегията на храмостроителитѣ (ναοποιοί), които се грижели за градежитѣ и за запазването на храма. Обърнато е внимание, че въ горѣспоменатитѣ делфийски документи Филипъ не носи титлата царь (βασιλεύς). Изобщо Филипъ официално не е употрѣбявалъ тая титла, както показватъ и монетитѣ му (ср. Мушмовъ, ант. монети 454); причината на това нѣкои търсятъ въ обстоятелство, че Филипъ не искалъ да докачи съ тая титла републиканскитѣ чувства на гърцитѣ.

[2] Отъ обстоятелството, че въ колегията на храмостроителитѣ (ναοποιοί) при Делфийския храмъ въ 346 г. и сл. се явяватъ и лакедемонци, Керстъ заключава че извѣстието на Павсания X 8, 2 за изключването на спартанцитѣ отъ амфиктионията не е вѣроятно; ср. обаче Dittenberger, Syll. I 140 стр. 213 заб. 3.

[3] Diod. XVI 59 сл.; Paus X 3, 2; 9, 2. Другитѣ свидѣтелства у Schäfer II 284 сл. Ср. и Swoboda, Österr. Jahreshefte VI 208.

[4] Aesch. III 132; Diod XVI 60.

[1] Schömann-Lipsius, Griech. Alterlümer II^4 35 сл.; Cavaignac, Hist de l'antiquité II 340

Когато започнали заседанията на амфиктионитѣ пристигнали и атинскитѣ пратеници, за които споменахме по-горѣ (стр. 160). Есхинъ се хвали въ рѣчьта си[3], че съ своето застѫпничество прѣдъ амфиктионитѣ спасилъ живота на невиннитѣ фокидци; но друго нѣщо атинскитѣ пратеници не постигнали. Филипъ и сега ги приелъ много любезно и ги поканилъ като негови гости на праздника, който той устроилъ на Аполона въ честь на побѣдата си[4]; въ тоя праздникъ участвували повече отъ 200 души, именно членоветѣ на амфиктионията и други пратеници отъ елинскитѣ държави. Били принесени Аполону жъртви и разни дарове; въ врѣме на тържествения обѣдъ били изпѣти пеанитѣ за прослава на бога[5].

Ние споменахме по-горѣ, че още първитѣ извѣстия за събитията въ Фокида прѣдизвикали паника въ Атина; атинското гражданство се изплашило за своята свобода. По прѣдложение на Калистена било рѣшено да се прибератъ отъ полето женитѣ и дѣцата, да се скрие движимия имотъ, да се приготвятъ за защита пограничнитѣ крѣпости и да се поправятъ укрѣпленията въ Пирея: очаквало се нападение отъ страна на Филипа и тиванцитѣ. Бѣжанцитѣ отъ Фокида и Беотия били приемани въ града, въпрѣки че били осѫдени на изгнание отъ амфиктионитѣ. Ала Филипъ не е и мислилъ да нарушава мира; той увѣрилъ въ това атинскитѣ пратеници и дори изпратилъ едно послание до атинския народъ, въ което оправдавалъ постѫпкитѣ си противъ Фо-

---

[1] Diod. XVI 60, 3; Aesch III 254.

[2] Cp. Head, Histor. num. 2° изд. 312. Kaerst 236.

[3] Aesch. II 142.

[4] За споменъ на побѣдата надъ фокидцитѣ амфиктионитѣ поставили въ храма разни оброчни дарове; сѫщо била поставена и статуя на Филипа; ср. Athen. XIII 591 b.

[5] Dem. XIX 128 сл Aesch. II 162 сл.

кида и доказвалъ, че атинцитѣ нѣматъ основание да се оплакватъ отъ тѣхъ[1]. Но това не могло да уталожи недовѣрието на атинцитѣ къмъ Филипа, което било подхранвано отъ Демостена и неговитѣ партизани; тѣ още се опирали да признаятъ свършенитѣ факти. Филипъ останалъ въ Фокида до праздника на Питиитѣ (нач. на септ. 346), който сега трѣбвало да бѫде отпразнуванъ съ особенъ блѣсъкъ; къмъ обикновенитѣ игри били прибавени състезания на момчета въ юмручна борба и панкратионъ[2]. Филипъ самъ щѣлъ да прѣдседателствува тия игри. Отвсѣкѫдѣ пристигнали пратеници за тоя праздникъ; само атинцитѣ не пратили никого, при всичко че тѣ въ такива случаи пращали теори (свещени пратеници) избрани измежду членоветѣ на съвѣта[3]. Това било формаленъ протестъ противъ приемането на Филипа въ амфиктионията; послѣдниятъ не е могълъ да прѣтърпи подобна обида. Филипъ разполагалъ съ значителна военна сила, а сѫщо и съ помощьта на съюзенитѣ съ него държави, които били злѣ настроени противъ Атина; при тия обстоятелства македонскиятъ царь би могълъ много лесно да възбуди свещена война противъ Атина, на която изходътъ не е могълъ да бѫде съмнителенъ. Филипъ и тесалийцитѣ отъ името на амфиктионията пратили посолство въ Атина, което да поиска признаването на Филипа като членъ на амфиктионията и да протестира, задѣто Атина приемала фокидскитѣ бѣжанци[4].

Масата въ Атина била тъй насъскана отъ македонофобскитѣ демагози, че насмалко щѣла да избухне отново войната; умѣрената партия на Евбула била загубила вече влиянието си. Въ народното събрание Есхинъ се опиталъ да прѣпорѫча приемането на амфиктионното искане: но народътъ вдигналъ врѣва и не го оставилъ да говори. Той слѣзълъ отъ трибуната и се обърналъ къмъ Филиповитѣ пратеници съ слѣднитѣ думи: „има множина крѣскачи, но малцина сѫ борцитѣ, когато потрѣбва“[5]. Масата била наклонна да послуша ораторитѣ, които лекомислено искали да вкаратъ Атина въ нова война. Демостенъ обаче, който не малко билъ виновенъ за създаденото положение, билъ достатъчно уменъ да разбере, че Атина имала нужда отъ миръ. И той държалъ въ събранието една рѣчь („за мира“), съ която успѣлъ да вразуми възбудения народъ. Въ увода къмъ рѣчьта си той напомнялъ на гражданитѣ за нѣкои минали събития, при които неговото прѣдсказание било потвърждавано отъ резултатитѣ; съ това Демостенъ искалъ да изтъкне прѣдъ народа своята любовь къмъ истината въ противоположность на безсъвѣстностьта на подкупенитѣ народни съвѣтници, а сжщо да подготви народа да изслуша едно мнѣние, което не отговаряло на неговото настроение. За Демостена нѣмало съмнѣние, че мирътъ съ Филипа билъ врѣмененъ, и че Атина трѣбва да се готви за нова война, търсейки съюзници и срѣдства. Но при тая подготовка Атина нѣма защо да нарушава сключения вече миръ; не затова, че е добъръ и достоенъ за Атина, ами защото по-добрѣ било изобщо да не се сключва, отколкото да се разваля сега: много обстоятелства, които по-рано били благоприятни за Атина, сега сж се измѣнили въ нейна щета. По-нататъкъ Демостенъ прѣдупреждава съгражданитѣ си да внимаватъ, да не си навлѣкатъ обща война отъ страна на амфиктионитѣ, които мразятъ атинцитѣ: Аргосъ, Месена и Мегалополъ ненавиждатъ Атина поради приятелството й съ Спарта; Тива и Тесалия й се сърдѣли, защото помагала на фокидцитѣ и давала защита на беотийскитѣ бѣжанци. Щомъ Атина зарадъ мира е пожъртвувала нѣкои свои сжществени интереси, би било сега голѣма глупость да се хвърли въ война противъ всички зарадъ „делфийската сѣнка“. Тоя духовитъ и хуморенъ изразъ на Демостена безъ съмнѣние е подѣйствувалъ силно върху подвижния духъ на атинския народъ; неговото войнствено настроение се изпарило. Ние не знаемъ точно отговора, който билъ даденъ на Филиповитѣ пратеници; навѣрно атинцитѣ заявили, че занапрѣдъ Атина ще изпраща свои пратеници въ амфиктионното събрание и ще съдѣйствува за запазването на светилището. Значи, макаръ съ заобиколка, Атина признавала приемането на Филипа въ амфиктионията. Съ това заплашващата буря била отстранена, и то съ цѣната на едно дипломатическо поражение и ново унижение, което би могло да се избѣгне, ако атинцитѣ биха слушали повече разума отколкото чувствата си.

---

[1] Dem. XVIII 37 сл.

[2] Панкратионъ се наричала юмручна борба свързана съ обикновена (пехливанство).

[3] Dem. XIX 128.

[4] Dem. XIX 111.

[5] Dem XIX 112 сл

Ние видѣхме вече, какво значение е могло да има приемането на македонския царь въ амфиктионията. Нека прибавимъ още, че то означавало и ново официално признание на елинския произходъ на династията. „То означавало, че на македонския царь не бивало да се гледа като на чуждъ натрапникъ въ елинския свѣтъ. Той, така да се каже, добилъ гражданско право въ Елада, па и монархията спечелила законно застжпничество въ една всеелинска организация“ (Керстъ).

Филипъ е могълъ да гледа съ задоволство на завършеното отъ него дѣло. Завземането на Термопилитѣ му отворило пжтя къмъ срѣдня Гърция и Пелопонесъ[1]; той ималъ възможность да прати войска къмъ Беотия и Атика, когато поиска. Ако Тива въ 10-годишна борба не успѣла да унищожи разбойническата фокидска държава, Филипъ я смазалъ безъ никакви жертви отъ своя страна; съ това той си спечелилъ много приятели въ Елада, които му били благодарни, дѣто възстановилъ миръ и спокойствие въ срѣдня Гърция. Опасностьта отъ тиранията на наемницитѣ, която заплашвала Елада, била прѣмахната. Приемането на Филипа въ амфиктионията, въ която мнозинството отъ гласоветѣ било на негова страна, му дало възможность да играе ржководна роля въ срѣдна Гърция. Съ право Исократъ казва (въ своето послание до Филипа), че Филипъ спечелилъ такава мощь, каквато до тогава не е ималъ никой въ Елада, и дори въ Европа[2].

VII.

Атина слѣдъ мира. — Партиитѣ въ Атина; Демостенъ, Исократъ и неговитѣ писма до Филипа. — Значение на Исократовата пропаганда.

Слѣдъ сключването на мира атинцитѣ се прѣдали на вжтрѣшна дѣйность; търговскитѣ сношения съ Македония се възобновили, търговията изобщо отново разцъвнала, благосъстоянието се повдигнало. Умѣлото финансово управление на Евбула дало своя плодъ: държавнитѣ приходи се увеличили отъ 130 на 400 таланта, тъй щото се добилъ значителенъ излишъкъ, който билъ употрѣбенъ за обществени градежи, постройка на кораби, верфи и голѣмъ арсеналъ въ Пирея. Не малка часть отъ тоя излишъкъ Евбулъ изразходвалъ за подаръци на народа (подъ форма на зрѣлищни и празнични пари), за да печели неговото благоволение[1].

---

[1] Arr. VII 9, 4.
[2] Isocr. V 15. 137.

Въ Атина прѣзъ това врѣме вече се оформили разни политически партии, които по въпроса за политиката на Атина къмъ Македония застжпвали непримирими гледища. Едната партия, на чело на която изпжква все повече и повече Демостенъ[2], смѣтала Филипа и Македония за врагове на гръцката свобода и самостойность. Срѣщу нея стояла македонофилската партия, която очаквала отъ Филипа обединението на Елада и задружна борба противъ Персия. Идеологътъ на тая партия билъ Исократъ, съ чиито мисли ще се запознаемъ по-долѣ. Къмъ нея принадлежали и подкупени отъ Филипа хора (напр. Филократъ), но и честни държавници, като напр. Фокионъ; къмъ нея се присъединилъ и Есхинъ, сжщо даровитъ ораторъ, който отначало билъ Филиповъ противникъ и слѣдъ падането на Олинтъ участвувалъ въ едно атинско посолство въ Пелопонесъ, дѣто силно агитиралъ противъ Филипа. Обаче слѣдъ като ходилъ пратеникъ при послѣдния, той станалъ неговъ привърженикъ. Най-послѣ, Евбулъ и неговата партия застжпвали гледището, че Атина изобщо трѣбва да избѣгва всѣкакви конфликти съ други държави и да съсрѣдоточи всичкитѣ си усилия за вжтрѣшното повдигане на държавата и развиване на търговията. Съ тая мирна политика Евбулъ задоволявалъ интереситѣ на имотната класа, която не била наклонна да прави голѣми жъртви за увеличаване външната мощь на държавата. Разбира се, тая политика означавала, че Атина се отказвала отъ старитѣ си претезания да играе и за напрѣдъ водеща роля между гръцкитѣ държави. Трѣбва обаче да забѣлѣжимъ, че гледищата на водителитѣ на партиитѣ се оформили постепенно съ течение на събитията; не е чудно, значи, че не сж липсвали между тѣхъ колебания и компромиси, налагани отъ политическитѣ условия на момента[1].

Прѣди да продължимъ изложението на събитията слѣдъ Филократовия миръ, необходимо е да се спремъ накжсо върху двѣтѣ главни партии въ Атина, защото тѣхната политическа дѣйность различно е прѣцѣнявана отъ по-новитѣ историци.

Ние говорихме вече, че Демостенъ въ врѣме на войната на Филипа противъ Олинтъ се обявилъ рѣшително противъ Македония; отъ тогава борбата му противъ сѣверната монархия не прѣставала да занимава политическата му мисъль. Трѣбва да забѣлѣжимъ, че конфликтътъ между Филипа и Атина е прѣдизвиканъ първоначално отъ чисто икономически интереси, ала понататъкъ той добилъ принципиално значение, защото съ тая борба се рѣшавалъ и въпросътъ, дали занапрѣдъ политическиятъ животъ въ Елада ще продължава да се развива подъ знака на самостоятелната държава-градъ (полисъ), или ще отстжпи мѣсто на монархията[2]. Демостенъ схваналъ принципиалното значение на тая противоположность и съзнателно излѣзълъ като застжпникъ на свободата на полиса; той билъ убѣденъ, че помирение между тия два политически принципа не може да има. Значи, трѣбва да признаемъ, че не изключително партийна страсть е въодушевявала Демостена въ борбата му противъ Филипа. За него само демократическата държава е истинска, правова държава, защото само въ нея властвува законътъ; въ всички други уредби (монархия, олигархия) владѣе произволътъ на едного или малцина. Демостенъ е убѣденъ, че всѣки монархъ е неприятель на свободата и на правото; понеже той не прави разлика между монархия и тирания, схваща и Филипа като прѣдставитель на насилствено, незаконно владичество и като непримиримъ врагъ на свободната републиканска държава. Споредъ Демостена на такъвъ владѣтель не трѣбва да се вѣрва: въ една своя рѣчь той нарича недовѣрието „защитно срѣдство на разумни хора, дадено отъ самата природа, ефикасно и спасително за всички, особно за свободни държави противъ попълзновенията на тиранитѣ."[1] За Демостена истинската държавническа монархия, както я схващали съврѣменнитѣ публицисти и философи, не сѫществувала. Затова той не можалъ да прѣцѣни правилно народната македонска монархия и силитѣ, съ които тя разполагала; той подцѣнилъ тия сили, а надцѣнилъ силитѣ на своето отечество и му поставилъ цѣли, които то не било въ състояние да изпълни. Отъ друга страна той забравялъ, че и въ съврѣменната нему демокрация често пѫти произволътъ на масата триумфиралъ надъ всѣкакво право и справедливость[2].

---

[1] Kirchner у Pauly-Wisowa, RE. 876

[2] Роденъ 384/3 г. отъ заможни родители, слѣдъ чиято смърть безчестни настойници го лишили отъ имота му. Съ голѣмо усърдие и постоянство той се отдалъ на изучаването на реториката, която отваряла пжть къмъ адвокатска и политическа дѣйность. Той постигналъ въ ораторското изкуство голѣмо съвършенство, почналъ да пише сждебни рѣчи за частни лица и покрай това се занимавалъ и съ политика. Първата му политическа рѣчь е отъ 354 г. (рѣчь за симморитѣ).

[1] Lehmann-Haupt, у Gercke-Norden, Einleitung III 59. — Така въ началото на своята политическа дѣйность Демостенъ се облѣгалъ на Евбула, отъ когото послѣ се отметналъ. Ср. Pokorny 80, Drerup 51 сл. Впрочемъ въ нашата задача не влиза да излагаме подробно атинската политика.

[2] Ср. Kaerst, 1² стр. 205.

Въпрѣки това ние не можемъ да отрѣчемъ, че идеята, за която се борилъ Демостенъ — свободата на елинската полития, е имала дълбоко историческо оправдание. Видниятъ английски историкъ Гротъ нарича Демостена не само атински, но въ висока степень панелински държавникъ, поставя го дори по-горѣ отъ Перикла и сравнява борбата му противъ Филипа съ тая противъ персийския царь Ксерксъ. Това схващане на Грота се нуждае отъ значителна поправка. Вѣрно е наистина, че Демостенъ говори по нѣкога за интереситѣ на цѣлата нация, обаче това сѫ само фрази, прѣдназначени да упражнятъ ефимеренъ ефектъ върху масата, или да настроятъ атинскитѣ съюзници противъ Филипа. Фактически Демостенъ си остава чистъ атинянинъ, за когото сѫ мѣродавни само интереситѣ и силата на Атина, и затова той желае слабостьта на другитѣ гръцки държави, съперници на Атина (напр. Тива, Спарта). Той изтъква (XV 17), че Атина не може да живѣе въ трайно съгласие съ другитѣ елински държави, които нѣматъ сѫщата уредба като нейната. Толкозъ по-малко е било възможно за Атина да се свърже съ една държава, която почивала върху съвсѣмъ другъ политически принципъ. За да запази независимостьта на Атина, Демостенъ не се поколебалъ да прибѣгне и до помощьта на персийския царь[3], при всичко че елинитѣ го смѣтали като варваринъ. Зарадъ това ние не можемъ да правимъ упрѣкъ на Демостена: въ онова врѣме въ Елада едва ли нѣкой е вѣрвалъ, че Персия прѣдставя нѣкаква опасность за самостойностьта на елинския народъ. Персийскиятъ царь се е стремѣлъ да има влияние въ Елада дотолкова, доколкото му е било потрѣбно, за да може да си набира отъ тамъ наемници и да не допуща намѣсата на Гърция въ малоазийскитѣ владѣния на Персия. Напротивъ Демостенъ виждалъ, че усилващето се влияние на Филипа въ Елада неминуемо ще докара установяване на неговата хегемония, което споредъ него било несъвмѣстимо съ самостойностьта на демократическа Атина.

И така, за панелинска политика на Демостена не може и дума да става. Неговата политика е насочена къмъ една цѣль: интересътъ на Атина. Ние не виждаме у атинцитѣ траенъ стремежъ да групиратъ около себе си общитѣ елински сили. Пъкъ не само Атина, но и никоя гръцка държава не била въ състояние да прѣслѣдва и одѣлотвори подобна цѣль. Както изтъкнахме вече по рано, врѣмето на дребнитѣ, самостойни държавици-градове, било вече минало; то трѣбвало да отстѫпи мѣстото си „на политиката на голѣмитѣ пространства, на експанзивното държавообразуване, ако трѣбвало, щото стопанскитѣ, моралнитѣ и духовни сили, които още се намирали въ нацията, да се поставятъ въ услуга на общия напрѣдъкъ на културата"[1]

Демостенъ не билъ слѣпъ за недѫзитѣ, отъ които страдала Атина, и не веднажъ прѣдлагалъ мѣрки за тѣхното отстранение. Той искалъ да засили енергията на съгражданитѣ си, да ги накара да принасятъ по-голѣми жъртви за общото благо, да участвуватъ сами въ воениитѣ походи, да разпрѣдѣлятъ държавнитѣ тежести по-справедливо между гражданитѣ, да употрѣбятъ доходитѣ само за военни цѣли и т. н. Обаче тия мѣрки не били достатъчни да докаратъ коренна промѣна на обществения духъ, а още по-малко били достатъчни да създадатъ една сила, годна да се противопостави успѣшно на енергичната, неуморимата и цѣлесъобразна политика на македонския царь. За послѣдното е била необходима една политика, която да съедини всички сили на

---

[1] Dem. VI 24; ср I 5; VIII 41 сл.

[2] Самъ Демостенъ, когато е въ интересъ на демокрацията, одобрява теорията за правото на по-силния; ср. рѣчь XV 28 сл.

[3] U. Kahrstedt, Forschungen zur griech. Gesch. се мѫчи да докаже, че Демостенъ въ своята политика винаги застѫпвалъ гледището, какво Атина трѣбвало да върви заедно съ Персия, понеже вѣрвалъ, че само така могли да се гарантиратъ интереситѣ на Атина. Вѣренъ на това си убѣждение, той прѣзъ цѣлата си политическа дѣйность винаги ратувалъ за интереситѣ на Персия. Обаче това едностранчиво схващане на Демостеновата политика се отхвърля отъ повечето историци: сл. Wendland, Gött. gel. Anz. 1912, 617 сл.; Pokorny, ц. м. стр 77 сл.

---

[1] Pöhlmann, Grundr. der Griech. Gesch. 5-о изд. 266.

гръцката нация и то не само за единъ моментъ, а за продължителна упорита дѣйность. Нэ Демостенъ не е билъ държавникътъ, който би могълъ да се нагърби съ такава задача. Тъкмо въ това лежи особениятъ трагизъмъ въ сждбата на Демостена; въ неговата душа е ставала борба между Демостена атинянина и Демостена гърка. Той не билъ въ състояние да се издигне надъ дребнавото атинско схващане, не могълъ да разбере, че Атина е немощна, че сжществува значителна несъразмѣрность между голѣмитѣ ѝ претезания и фактическитѣ ѝ материални и морални срѣдства. Панелинскитѣ чувства, на които по нѣкога дава изразъ въ рѣчитѣ си, не могатъ да добиятъ рѣшаваще значение за политиката му; тѣ образуватъ само красивия заденъ планъ на специфично атинския патриотизъмъ на великия ораторъ[1].

Обаче, признавайки това, не можемъ да се съгласимъ съ мнѣнието на нѣкои модерни историци (Дройзенъ, Белохъ и др.)[2], които обвиняватъ Демостена въ политическо кжсогледство и мислятъ, че той трѣбвало да се прѣклони безъ съпротива прѣдъ мощната Македония, на която принадлежало бждещето, а не да се бори за единъ остарѣлъ вече идеалъ и да възбужда у сънародницитѣ си суетни надежди, които имъ стрували излишни жъртви въ хора и срѣдства. Това не е право. Демостенъ се борилъ за свободата на отечеството си, което имало да защищава свои твърдѣ важни стопански и политически интереси. Пъкъ има и друго. Могла ли е една държава като Атина, съ висока култура и общопризнато славно и историческо минало, да се откаже доброволно отъ своята честь и да капитулира безъ борба? Демостенъ, въпрѣки недостатъцитѣ си, е изпълнилъ своя дългъ, и никой не може да го вини за това, че неговата политика не се овѣнчала съ успѣхъ. Никой въ Елада не е могълъ да знае точно, какви сж намѣренията на Филипа, неговитѣ планове за окончателната уредба на Елада. Той поробилъ доста елински градове; въ него намирали опора олигархическитѣ държави на Елада, па дори и нѣкои тирани се ползували отъ неговата помощь за постигане на себични цѣли.

---

[1] Споредъ сполучливия изразъ на Kaerst, Hellenismus I 223. Ср. Drerup, Aus einer alten Advokatenrepublik 111.

[2] За причинитѣ на различното схващане на Демостена и Филипа отъ новитѣ историци ср. Lenschau, Jahresber. Klass. Alt. 122 (1904) стр. 254 сл.

При тия обстоятелства, могълъ ли е Демостенъ да не се страхува за свободата на отечеството си? Могълъ ли е той да прѣдвиди, че Филипъ ще възприеме тъкмо тая форма за хегемонията си надъ Гърция, каквато била осжществена слѣдъ битката при Херонея?[1]

И тъй, ако се поставимъ на гледището на всемирната история, ще дадемъ право на политиката на македонската партия въ Атина, която проповѣдвала подчинение на Елада подъ хегемонията на Македония, защото побѣдата на послѣднята осигурявала разпространението на елинската култура, за което сама Елада съ своитѣ сили не била вече кадърна. Но ако историкътъ иска да прѣцѣни дѣйностьта на политическитѣ мжже насрѣщу условията на собствената имъ епоха, той не ще може да осжди политиката на антимакедонската партия[2].

Казахме по-горѣ, че македонофилската партия въ Атина очаквала отъ Филипа обединението на Елада. За да разберемъ нейнитѣ стремежи, трѣбва да се спремъ за малко върху идеята за обединението на Елада.

Елинскиятъ народъ, ако и да придобилъ висока култура, изградена върху свободата на политическия и духовенъ животъ, не могълъ да създаде съ свои сили политическото си обединение. Той си останалъ разпокжсанъ на отдѣлни държавици, които ревниво пазѣли своята автономия. Макаръ че сжществувало общогръцко (панелинско) национално съзнание, което намирало изразъ въ общонароднитѣ праздници, въ творенията на поезията и изкуството, и което слѣдъ борбитѣ съ Персия дори се засилило, то пакъ не било достатъчно да надвие партикуларизма. Атина използувала панелинската идея, която въодушевявала гърцитѣ въ борбата противъ перситѣ, за да създаде мощенъ морски съюзъ, въ който влѣзли много отъ елинскитѣ морски градове; ала тоя съюзъ не могълъ да се развие въ единна държава: повечето отъ съюзницитѣ, вмѣсто да станатъ атински граждани, били обърнати въ безправни поданници на засилената съ срѣдствата на съюза Атина. Но и тя нѣмала достатъчно сила да наложи хегемонията си надъ цѣла Гърция. Спарта, на която влиянието въ пелопонеския съюзъ било заплашено отъ Атина, събрала около себе си всички неприятели на послѣдната. Дуализмътъ между двѣтѣ първи държави на Гърция докаралъ Пелопонеската война, която се свършила съ пълна катастрофа за Атина (404 г.). И вториятъ атински морски съюзъ не билъ дълготраенъ, макаръ че Атина признала автономията на съюзнитѣ членове и се отказала отъ централизацията, прокарана въ първия съюзъ. И тоя съюзъ билъ насоченъ противъ Спарта и станалъ причина за нови борби. Опитътъ на Тива да наложи своята хегемония, ималъ за послѣдица пълното отслабване на Спарта и на Атина и унищожението на пелопонеския съюзъ.

---

[1] Ср. Kaerst I 221 сл.; Pöhlmann ц. м. 276; Lehmann-Haupt у Gercke-Norden, III 123.

[2] Ср. Lenschau ц. м. стр. 255.

Въпрѣки всичко това, мисъльта за национално обединение не била изчезнала; тя продължавала да занимава умоветѣ на най-добритѣ мѫже въ Елада. Много видни писатели ратували за нея и проповѣдвали, че обединението на елинитѣ е единственото срѣдство за прѣмахване на политическитѣ и социални недѫзи, отъ които страдали гръцкитѣ държави. Най-много дѣйствували за разпространението на тая идея ораторитѣ: така Горгий, прочутиятъ основателъ на краснорѣчието, въ 392 г. пр. Хр. държалъ въ Олимпия прѣдъ събранитѣ гърци една рѣчь, въ която ги убѣждавалъ да се примирятъ и съединятъ, та съ общи сили да започнатъ борба противъ вѣковния врагъ — перситѣ. Въ сѫщата смисъль той говорилъ и въ една надгробна рѣчь надъ паднали атинци, въ която на печалнитѣ братоубийствени борби той противопоставялъ славнитѣ дни при Маратонъ и Саламинъ. Сѫщо и ораторътъ Лисий държалъ въ Олимпия една рѣчь (388 г. пр. Хр.), въ която изтъквалъ, че разединението на гърцитѣ засилвало мощьта на тирана Дионисия и на персийския царь.

Но най-енергично и най-продължително проповѣдвалъ мисъльта за обединение на Елада атинскиятъ ораторъ Исократъ. Въ своята рѣчь „Панегирикъ", една политическа брошура, която обнародвалъ въ 380 г., за да подготви общественото мнѣние за основанието на втория морски съюзъ[1], Исократъ застѫпва мисъльта, че обединението на елинитѣ било възможно въ форма на съюзъ подъ водителството на една силна държава; тая държава споредъ него трѣбвало да бѫде Атина. Само по такъвъ начинъ могло да се създаде вѫтрѣшенъ миръ въ Елада и да се осигури политическата ѝ независимостъ. Стане ли това, обединена Елада трѣбвало да прѣдприеме походъ противъ Персия, за да освободи малоазиатскитѣ гърци.

Ала Исократъ скоро се убѣдилъ, че рѫководнитѣ държавници въ Елада не сѫ способни да разбератъ националнитѣ задачи и да се нагърбятъ съ тѣхното одѣлотворение. За това той рѣшилъ да придума нѣкой силенъ монархъ да възприеме неговитѣ идеи. Исократъ най-напрѣдъ се обърналъ къмъ Язонъ отъ Фере (Тесалия), който дѣйствително билъ обладанъ отъ мисъльта да прѣдприеме походъ противъ Персия[1]. Но Язонъ билъ убитъ въ 370 г., безъ да могълъ да изпълни своя планъ. По-късно (ок. 368 г.) Исократъ[2] се обърналъ къмъ Дионисия I, сиракузки тиранъ, който обединилъ западнитѣ гърци въ една силна държава и ги спасилъ отъ картагенската опасностъ; обаче Дионисий билъ заетъ твърдѣ много съ сицилийскитѣ работи, па и скоро умрѣлъ. Въ 356 г. Исократъ се обърналъ съ писмо къмъ спартанския царь Архидамъ, въ което го подканва да прѣдприеме похода противъ Персия, по примѣра на своя баща Агесилай. Но Архидамъ, който прѣслѣдвалъ само цѣльта да засили мощьта на Спарта въ Пелопонесъ, не билъ наклоненъ да се впуща въ голѣми прѣзморски прѣдприятия. Но Исократъ не се отчайвалъ. Той вече окончателно билъ убѣденъ, че „една неограничена демокрация, като атинската, — при успѣхитѣ, достигнати вече въ военното дѣло и при мѫчнотията да води отъ стъгдата достойно и срѫчно макаръ само дипломатически отношения — не е въ състояние да прокара силна политика и да се противопостави успѣшно на опитенъ и дѣятеленъ самодържецъ"[3]. Проникнатъ отъ това убѣждение той отправилъ погледъ къмъ сѣверъ, дѣто вече изникнала силна държава подъ рѫководството на единъ гениаленъ монархъ отъ династията на Хераклидитѣ. Въ лицето на Филипа Исократъ виждалъ човѣка, който ще бѫде въ състояние да изпълни неговата идея; той билъ призованъ да се нагърби съ тая задача, защото произлизалъ отъ Херакла, благодѣтеля на всички елини (V 109), и могълъ слѣдователно да смѣта Елада като свое отечество. Пъкъ и прадѣдитѣ на Фи-

---

[1] Ed. Meyer, Gesch. V 371; Wendland, Nachr. Gött. Gesell. der Wiss. 1910, 127.

---

[1] Isocr. V 119: Xen. Hell. VI 1, 12; ср Costanzi, стр. 119.

[2] Isocr. V 81: Epist. I.

[3] Holm, Griech. Gesch. III 242.

липа сѫ били приятели и благодѣтели на гърцитѣ (V 105). Съ войнитѣ противъ съсѣдитѣ си Филипъ се подготвилъ за великата задача, която му прѣдстояла (V 20); освѣнъ това той притежавалъ сила и богатство, ималъ и необходимото за единъ владѣтель образование и билъ обкрѫженъ съ най-добри съвѣтници, македонци и гърци (V 15, 19, 29)[1].

Разбира се, Филипъ е могълъ да изпълни прѣдлаганата отъ Исократа мисия само като приятель и водитель на цѣлокупна Елада, и слѣдователно прѣди всичко било необходимо да се прѣкѫсне войната между него и Атина, избухнала за Амфиполъ. Затова Исократъ почналъ да работи една брошура, въ която прѣпорѫчвалъ на атинцитѣ да сключатъ миръ съ Филипа[2]. Но прѣди да успѣе да я довърши, мирътъ билъ сключенъ (346 г.). Сега ораторътъ подхваналъ нова брошура, въ която изложилъ Филипу политическата си програма[3]. Нека се запознаемъ накѫсо съ нейното съдържание. Най-напрѣдъ Исократъ укорява тогавашната политика на гърцитѣ и на Филипа, която трѣбва да се промѣни, за да може да се постигне обединението на Елада. Така споредъ него колониалната политика докарала на Атина само загуби, защото имала крива насока; „колонии трѣбва да се основаватъ въ области, които не граничатъ съ силни държави. Сѫщо Атина не постѫпва добрѣ, като слѣдва демагозитѣ, които смѣтатъ че благодатниятъ за всички миръ е неприятель на частнитѣ имъ интереси. И сега тѣ подбуждатъ къмъ война и сипятъ клевети противъ Филипа. Но за щастие мирътъ е вече сключенъ. Спарта е отслабнала вслѣдствие на войнитѣ си съ Тива и постоянно се заплашва отъ пелопонесцитѣ и отъ хелотитѣ. Аргосъ непрѣстанно воюва съ съсѣдитѣ си и търпи загуби; освѣнъ това той се разкѫсва и отъ вѫтрѣшни граждански борби. Тива се е прѣсилила съ войнитѣ въ врѣме на Епаминонда, и до като по-рано е мечтала за хегемония надъ Гърция, сега възлага надеждата си върху Филипа. Но и Филипъ трѣбва да разбере, че приятелството на гърцитѣ и особно на Атина има за него по-голѣма цѣна, отколкото войната съ тѣхъ. Затова трѣбва да изостави враждебната си къмъ Елада политика и да се помѫчи да спечели довѣрието на всички гърци; това

---

[1] Ср. Kessler, Isocrates und die panhellen. Idee, 50 сл.
[2] Isocr. V 2 сл.
[3] Исократъ, Philippus (V). За слѣдното вж. Kessler, ц. м. 47 сл.

ще бѫде и въ неговъ интересъ. Него очаква една много поважна задача: обединението на елинитѣ и походъ противъ Персия на чело на гърцитѣ и македонцитѣ. Това е достойна за него задача, която трѣбва да изпълни по образеца на своя прадѣдъ Херакла, който сѫщо дѣйствувалъ за доброто на цѣла Елада. Сега не е трудно да се постигне примирението на грѫцкитѣ държави, защото поради войнитѣ тѣ сѫ отслабнали. Ако Филипъ успѣе да примири Аргосъ, Спарта, Тива и Атина, по-малкитѣ държавици веднага ще послѣдватъ тѣхния примѣръ. Той трѣбва да спечели хегемонията надъ гърцитѣ съ примирителна политика и благодѣяния. Това отчасти е постигналъ; тесалийцитѣ му довѣряватъ повече отколкото на собственитѣ си съграждани; членоветѣ на амфиктионията сѫ на негова страна, сѫщо Аргосъ, Месена и Мегалополъ. По тоя пѫть трѣбва да продължава. Щомъ се примирятъ и обединятъ всички елини, Филипъ ще има сѫщата слава, каквато сѫ имали Спарта и Атина, когато сѫ извършвали нѣщо въ интересъ на цѣла Елада. Тогава въ македонския царски дворецъ ще дохождатъ пратеници отъ най-голѣмитѣ грѫцки държави, за да заседаватъ тамъ като съюзенъ съвѣтъ подъ прѣдседателството на Филипа. Както се вижда, Исократъ си прѣдставя Филипа „като върховенъ, стоящъ надъ политическитѣ и социални противоположности на Елада, посрѣдникъ между враждуващитѣ държави и партии, напълно въ смисъль на оная социална посрѣдническа служба, каквато тогава е била формулирана, напр. и отъ Аристотела, като задача на истинската монархия“[1].

Слѣдъ обединението на Елада, Филипъ трѣбва да пристѫпи къмъ втората задача: да поведе силитѣ ѝ противъ Азия. Ако не би било възможно да се покори цѣлото персийско царство, то поне Мала Азия (отъ Киликия до Синопа) може да бѫде изтръгната отъ рѫцѣтѣ на персийския царь. И сега още гърци помагатъ на царя въ борбата му противъ тия, които сѫ се разбунтували противъ неговата власть: гърци помагатъ на варваритѣ да поробватъ гърци. Това не трѣбва да се търпи вече. Въ новопрѣвзетитѣ области може да се основатъ колонии, дѣто да се поселятъ бездомнитѣ и безимотни пролетарии, които прѣдставятъ голѣма опасностъ за Елада. Поради липса на прѣхрана тѣ скитатъ изъ Гърция, ставатъ наемници и причиняватъ голѣми пакости. По такъвъ начинъ тия хора ще се изтръгнатъ отъ мизерията и въ новитѣ си поселения ще служатъ за защита на Филиповото царство. Като изпълни тая задача, Филипъ ще си спечели и голѣма слава. Не е ли срамъ за Елада и за Филипа, че Азия е по-цвѣтуща отъ Европа, и че варваритѣ сѫ по-щастливи отъ елинитѣ? Че потомцитѣ на единъ Киръ носятъ името „великъ царь“, а синоветѣ на Херакла се назоватъ съ по-маловажни титли? Всичко това Филипъ трѣбва да измѣни.

---

[1] Pöhlmann, Grundriss der griech. Gesch. 5. изд. стр. 273.

Войната противъ Персия не ще бѫде много мѫчна. Лъжатъ се тия гърци, които мислятъ, че силата на царя е непрѣодолима. Много примѣри сѫ доказали прѣвъзходството на елинската войска, особено походътъ на 10-тѣ хиляди. Сега отношенията въ персийското царство сѫ по-благоприятни за единъ нападатель: Египетъ е отпаднатъ; Кипъръ, Финикия и Киликия, които доставятъ флота на царя, сѫ отчасти отпаднали, отчасти сѫ отслабнали поради войни. Щомъ се появи освободительтъ въ Азия, много отъ сатрапитѣ ще се отцѣпятъ отъ царя и ще се присъединятъ къмъ гърцитѣ. Освѣнъ това варваритѣ не разполагатъ съ добри войници и офицери; ядрото на войската имъ се образува отъ гръцки наемници. А Филипъ е опитенъ и способенъ пълководецъ, войската му калена въ биткитѣ съ варваритѣ въ Европа.

Всичко горѣизложено е задача за Филипа, задача достойна за единъ богъ, каквато едно врѣме изпълнилъ неговиятъ родоначалникъ Хераклъ. Въ голѣмото царство, което ще основе Филипъ, той трѣбва да бѫде благодѣтель на гърцитѣ, царь на македонцитѣ и господарь на много варвари. „Ако ти схванешъ така положението си, всички ще ти бѫдатъ благодарни; гърцитѣ за доброто, което имъ се указва, македонцитѣ затова, че ги управлявашъ като царь, а не като тиранъ, а пъкъ останалитѣ, задѣто сѫ се отървали чрѣзъ тебе отъ варварския деспотизъмъ и сѫ изпаднали подъ елинско рѫководство.“ Това сѫ накѫсо мислитѣ, които развива Исократъ въ първото си послание до Филипа.

Въ 342 г., когато отношенията между Филипа и Атина отново се обтегнали и македонофобската партия усилено подготвяла общественото мнѣние за война противъ него,

Исократъ започналъ нова брошура (Панатенаикъ, похвална рѣчь за Атина), съ която искалъ да въздѣйствува на атинцитѣ да се откажатъ отъ тая политика, защото неприятелството между тѣхъ и Филипа прѣдставяло голѣма спънка за изпълнението на Исократовия планъ. Но Исократъ заболѣлъ въ врѣме на работата си, та можалъ да довърши рѣчьта си чакъ въ 339 г., когато Филипъ билъ вече избранъ за военачалникъ на амфиктионния походъ противъ Амфиса.

Въ тая рѣчь Исократъ нагледъ пише похвала за Атина, обаче между редоветѣ може да се чете, че той иска да прѣдстави Филипа като продължитель на дѣлото, което едно врѣме Атина извършила за Елада; съ други думи, политиката, която ораторътъ прѣпорѫчва на Филипа, се проектира въ старата история на Гърция. Понеже политическото положение на Атина въ 339 г. не позволявало Исократу да говори явно, той е принуденъ да прикрива своята тенденция, като оставя читателя самъ да я отгатне[1]. Ако се сравни тая рѣчь съ Исократовото послание до Филипа (V), за което говорихме по-горѣ, ще се види, че въ нея по-ранишната дѣйность на Атина се прѣдставя като изпълнение на сѫщитѣ задачи, които Исократъ прѣдложилъ Филипу въ своето писмо до него. Затова смѣтаме излишно да се спираме повторно върху тѣхъ.

Сѫщата цѣль прѣслѣдва Исократъ съ своя екскурсъ върху Агамемнона, който е вметнатъ въ Панатенаика. Агамемнонъ се описва като панелински герой, който въ старо врѣме извършилъ това, що Исократъ очаквалъ тогава отъ Филипа. Той се отнасялъ къмъ гърцитѣ съ благоволение, прѣмахвалъ несъгласията между тѣхъ и прѣдприелъ на чело имъ походъ противъ Азия. Съ право казва Вендландъ:[2] „идеалнитѣ образи на Агамемнона (сѫщо и на Тезея) и на атинската политика, въодушевявана отъ панелинска помисъль и хуманность, сѫ огледало, въ което Филипъ трѣбва да види по-доброто си „азъ“ и своята по-висока мисия, а егоистичната политика на Спарта е прѣдупрѣждаваще плашило, въ което, впрочемъ, великиятъ реаленъ политикъ (Филипъ) е могълъ да разпознае истинскитѣ чърти на своето сѫщество по-лесно, отколкото въ онѣзи смѣли образи на фантазията“.

---

[1] Ср. Kessler, ц. м. 66; особно Wendland, Nachr. der Gött. Gesell. der Wiss. phil-hist. Klasse 1910, 137 сл., който дава духовита анализа на тая брошура.

[2] Ц. м. 171 стр

Слѣдъ като изложихме идеитѣ на Исократа, трѣбва да се обърнемъ къмъ въпроса, какво е тѣхното значение за политическитѣ отношения между Филипа и Елада, какъ се е отнасялъ Филипъ къмъ тия проповѣди на славния реторъ.

Прѣди всичко трѣбва да забѣлѣжимъ, че прѣцѣнката на Исократовата публистична дѣйность е била до сега твърдѣ колеблива. До като прочутиятъ нѣмски историкъ Нибуръ го смѣташе като „баща на всички софисти и декламатори“ и като лошъ, бездаренъ писатель, други пъкъ му отричатъ и всѣкаква държавническа способнось, всѣкакво разбиране на реалнитѣ политически условия[1]. По-новитѣ историци обаче изказватъ съвсѣмъ противоположно мнѣние: така Белохъ, Пьолманъ и др. го смѣтатъ като най-видния публицистъ на врѣмето си. Още по-високо го цѣни Ed. Meyer[2] който казва: „Исократъ дѣйствително ималъ идеали, и когато той говори за отечеството си и за неволята на Елада, не можемъ да не доловимъ, въпрѣки всичкитѣ му фрази, едно топло чувство. Но прѣди всичко, той ималъ разбиране за това, отъ което се нуждаяло неговото врѣме... Като се наелъ да разглежда въ съвършени по форма брошури голѣмитѣ политически въпроси, които движели нацията, и да ѝ изтъква идеалнитѣ задачи, които въ кавгитѣ и злобитѣ на деня били изчезнали напълно отъ съзнанието, той развилъ дѣйствително историческа дѣйность, надминаваща всичко, което могли да сторятъ обикновенитѣ политици. Съ тая дѣйность той се издигналъ до политически водитель на народа: нему се дължи, че покрай гласа на Атина се чулъ и гласътъ на нацията.“ Сѫщиятъ ученъ[3] смѣта писанията на Исократа като най-важенъ изворъ за историята на Елада въ IV в. пр. Хр. и специално за врѣмето на Филипа.

По-нататъкъ трѣбва да изтъкнемъ, че Исократъ развилъ голѣма дѣйность, за да създаде въ Елада настроение въ полза на обединението на гърцитѣ и на общитѣ имъ задачи. Неговото име било извѣстно въ цѣла Елада, неговитѣ идеи били разнасяни и отъ многобройнитѣ му ученици[4]; неговитѣ брошури,

---

[1] Ср. мнѣнията, изброени у Kessler, ц. м. 1 сл. За схващането на италианския ученъ Rostagni ср. Costanzi, ц. м. 119

[2] Gesch. des Alt. V 336 сл.

[3] Gesch. des Alt. V 336 л.

[4] Нѣкои отъ Исократовитѣ ученици били въ сношение и съ Филипа.

излѣзли отъ перото на славенъ реторъ — реториката тогава въ Елада играяла не малка роля — били четени навсѣкѫдѣ, дѣто имало гърци. Имайки това прѣдъ видъ, ще разберемъ, че Исократовата пропаганда не е могла да остане безъ въздѣйствие върху стремежа и настроението на неговото врѣме. Исократъ добрѣ разбиралъ, че Елада, политически разпокѫсана, погълната въ насилствени вѫтрѣшни борби, притискана отъ социални злини, не е могла и да мисли за по-високи народностни задачи[1]; затова той не прѣставалъ да изтъква това и да проповѣда вѫтрѣшенъ миръ и обединение. Наистина Исократъ не си съставилъ ясно понятие за пѫтя и срѣдствата, съ които би могло да се постигне тая цѣль. Но въпрѣки това неговитѣ идеи сѫ упражнили своето влияние върху духоветѣ на Елада, и ако би се намѣрилъ държавникъ, който да ги възприеме и използува, тѣ биха могли да добиятъ и практическо значение. Исократъ, както казахме, потърсилъ тоя държавникъ въ лицето на Филипа, когото той смѣталъ за потомъкъ на Херакла. Обаче както изглежда, атинскиятъ реторъ не можалъ да разбере напълно цѣлитѣ и стремежитѣ на великия реаленъ политикъ[2] Филипъ; той не виждалъ, че между интереситѣ на Атина и Македония въ Халкидика, по тракийския брѣгъ и въ Херсонеса, зѣяла дълбока пропасть, която не би могла да се изпълни, ако Атина не се откажела отъ морското си надмощие въ Бѣло море и не признаела безрезервно първенството на новата сѣверна сила. При все това не може да има съмнение, че програмата на Исократа била добрѣ дошла за Филипа, защото той могълъ да я използува като срѣдство, за да печели привърженици въ Елада и като идейна подкрѣпа, за да отстои своитѣ реални интереси въ Елада[3].

Другъ е въпросътъ, дали Филипъ е възприелъ тая програма. На тоя въпросъ трѣбва да се отговори отрицателно. Схващането на Исократа дълбоко се отличавало отъ Филиповото, както много добрѣ изтъква Ed. Meyer[4]: „Филипъ прѣди всичко е царь на Македония и цѣлокупната му политика само тогава е понятна, па и напълно прогледна, ако го схващаме навредъ като такъвъ, и разберемъ, че неговитѣ цѣли — съвсѣмъ друго яче отколкото при сина му — сѫ специфично македонски. Гърция и специално Атина сѫ имали за него винаги само второстепенно значение, ако и той да не изпущалъ изъ прѣдвидъ прѣдназначената му тамъ задача. Той не е мислѣлъ и за война съ Персия, при всичко че отношенията съ персийското царство, тъкмо поради образуването на македонската мощь, били обтегнати и затова той влѣзълъ въ връзка съ Хермий, династа на гр. Атарней". Ние ще имаме случай да се повърнемъ върху тоя въпросъ по-долѣ, дѣто ще видимъ, дѣ е лежалъ центърътъ на тежестьта на Филиповата политика, и каква е била неговата жизнена задача.

---

[1] Право изтъква U. Wilcken, Schmoller's Jahrbuch год. 45, кн. 2, стр. 47, че Исократъ настоявалъ за похода въ Азия не само поради национални, но и поради икономически и социални мотиви.

[2] Wendland, ц. м. 135.

[3] Wendland, ц. м. 1910, 136. Pöhlmann, Grundriss 274; Münscher у Pauly-Wissowa-Kroll, Realenc. IX 2215.

[4] Sitz. Berl. Akad. 1909, 765.

Мислитѣ на Исократа, които сѫ насочени къмъ панелинскитѣ задачи на нацията, сѫ съдѣйствували и за промѣната на политическитѣ понятия на гърцитѣ. Въ Елада било общо убѣждението, че монархията е несъвмѣстима съ свободата на гражданитѣ въ полиса; въ сѫщото е убѣденъ и Исократъ. Обаче както жестокитѣ политически и социални борби на партиитѣ, които никога не се рѫководѣли отъ общото благо на държавата, не малко способствували да закрѣпне идеята за една силна монархическа власть, която да стои надъ партиитѣ и да примирява тѣхнитѣ интереси [1], сѫщо така и за изпълнението на общитѣ задачи на нацията монархията могла да бѫде по-пригодна, отколкото досегашнитѣ форми на държавна уредба въ Гърция. И Исократъ се убѣдилъ, че никоя държава (полисъ) въ Елада не била кадърна да даде пѫть на идеята за народното обединение, защото отдѣлнитѣ държави съперничали по между си и нѣмали сила да поематъ подобна голѣма задача. Такава задача би могла да се изпълни само отъ една мощна държава, която не би се влияла отъ традициитѣ и себичнитѣ интереси на малкитѣ гръцки държави. По тая причина Исократъ отначало се обърналъ къмъ Язона и Дионисия, а слѣдъ това къмъ Филипа.

---

[1] Ср. Aristot Pol. V 1310 b 40. Kaerst, Studien zur Entwickl. der Monarchie im Alt. 37 сл.

Въ тая тенденция на политическата мисъль на врѣмето намира изразъ и копнежътъ за една мощна, свободна въ дѣйствията си личность, която да се отдаде на служба за общото благо и да изиграе спасителна за нацията роля. Гръцката демокрация въ това врѣме съ своята нивелираща тенденция, не позволявала да се издигатъ надъ масата отдѣлни силни личности и не давала просторъ на тѣхната дѣйность. При властвуващето тогава разложение на политическия животъ, доколкото изпѫквали подобни личности, тѣ прѣслѣдвали само собственитѣ си интереси [1].

По такъвъ начинъ панелинската идея въ свръзка съ копнежа за творческа дѣйность на силна царствена личность, твърдѣ много способствувала да се изличи въ елинското съзнание отвращението къмъ монархията, особно къмъ тая монархия, която могла да намѣри оправданието си въ панелинския идеалъ, и била призована да го осѫществи. Безпорно е, че въ това отношение Исократовата дѣйность проправила пѫтя на македонската монархия къмъ Елада.

Но има и друго обстоятелство, на което трѣбва да се обърне внимание. Не можемъ да се съмнѣваме, че въ срѣдата на имотната класа въ Гърция е сѫществувало желание да се дойде до мирно споразумение съ Македония. Нека си прѣдставимъ за мигъ политическитѣ и социални борби въ Елада, придружени съ унищожаване на дълговетѣ, ново подѣляне на земята, конфискация на имотитѣ, убийства и изгнания на противницитѣ. Тѣ създавали атмосфера на несигурность за имота и живота, задушвали всѣкаква инициатива, унищожавали кредита и търговията, съ една дума имали най-пагубни послѣдици за цѣлокупния стопански животъ. Къмъ това се прибавятъ опустошенията на войнитѣ, въ които неприятельтъ гледалъ да съсипе благосъстоянието на противника си, като му изсичалъ плодовититѣ дървета (маслини, лозя и пр.), унищожавалъ каналитѣ за напояване на почвата, полскитѣ кѫщи и пр. По такъвъ начинъ много гръцки държавици били съсипани и не могли вече да се повдигнатъ. Чудно ли е, че при такива условия на живота, заможнитѣ класи въ своето отчаяние и въ желанието си да запазятъ часть отъ имота си, били готови да посрѣщнатъ съ отворени обятия и чуждия завоеватель, само да намѣрятъ спокойствие? Ние ще видимъ по-долѣ, че възстановяването на социалния миръ въ Гърция било едно отъ главнитѣ постановления, които легнали въ основата на създадения отъ Филипа коринтски съюзъ.

---

[1] Ср. Kaerst, Hellenismus I 148.

Въ македонската партия обаче не сѫ влизали само теоретици като Исократъ или имотни хора, за които спокойствието и сигурностьта стояли по-горѣ отъ патриотизма и славата на отечеството, но и хора безкористни, благородни и честни, напр. Фокионъ, който като дългогодишенъ атински стратегъ познавалъ добрѣ силитѣ на Атина и Македония. Той билъ убѣденъ, че Атина не е въ състояние да наддѣлѣе Филипа и затова не могълъ да одобри войнствената политика на Демостена.

Демостенъ въ рѣчьта за вѣнеца (XVIII, 295) изброява най-виднитѣ привърженици на Филипа въ разнитѣ гръцки държави, нарича ги подкупени отъ Филипа прѣдатели на отечеството си, които измамили съгражданитѣ си и ги направили най-послѣ роби на Македония. Още Полибий[1] се е изказалъ противъ това схващане на Демостена: той го осѫжда, че неоснователно обявява за прѣдатели такива видни елини; Демостенъ прѣцѣнява всичко — продължава Полибий — споредъ интереситѣ на своето отечество и иска, щото всички да обръщатъ погледитѣ си къмъ Атина; който не постѫпвалъ така, билъ наричанъ отъ него прѣдатель. Сѫждението на Демостена не е вѣрно, казва Полибий, и изходътъ на събитията показалъ, че не Демостенъ прѣдвиждалъ бѫдещето, ами тия, които той нарекълъ прѣдатели.

Нѣма съмнѣние, че схващането на Демостена е помрачено въ тоя случай отъ неговия локаленъ атински патриотизъмъ. Наистина, мнозина отъ привърженицитѣ на Филипа сѫ дѣйствували по личенъ интересъ и подъ влиянието на пангейското злато, ала трѣбва да признаемъ, че между тѣхъ имало и безкористни хора, които въ своитѣ дѣйствия сѫ имали прѣдъ видъ само интереситѣ на своето отечество.

---

[1] Polyb. XVIII, 14.

VIII.

Политически процеси въ Атина. — Дѣйностьта на Филипа въ Македония. — Аристотелъ въ Македония. — Филипъ въ Илирия — Македонска колонизация. —

Неприятелитѣ на Македония въ Атина се групирали около Демостена и образували партия, чийто лозунгъ билъ непримирима умраза къмъ Филипа. Демостенъ прѣслѣдвалъ упорито цѣльта да възбуди въ душата на народа отвращение къмъ изкупения съ тежки жъртви миръ; Филиповитѣ партизани трѣбвало да се прѣдставятъ като подкупени прѣдатели, които работѣли въ интереса на македонския царь. И трѣбва да се признае, че слѣдъ дълга борба Демостенъ постигналъ своята цѣль, и то благодарение на политическитѣ обстоятелства, които се измѣнили въ негова полза[1].

Между привърженицитѣ на Демостена най-способенъ билъ Хиперидъ, който произлизалъ отъ видно сѣмейство и билъ ученикъ на Платона и Аристотела. Ловъкъ и смѣлъ ораторъ, той не по-малко отъ Демостена ненавиждалъ Филипа и станалъ фанатиченъ ратникъ на демокрацията. Послѣ трѣбва да споменемъ Ликурга, сѫщо синъ на богато, благородно сѣмейство, който ималъ възможность да се прѣдаде изключително на политическа дѣйность. Той билъ крайно честенъ мѫжъ, при това съ строги, спартански нрави. Въ 343 г. заедно съ Демостена и Хегесипа той обикалялъ Пелопонесъ, за да агитира противъ македонцитѣ. Съ голѣмо влияние се ползували въ партията и токо-що споменатиятъ Хегесипъ, който въ 355 г. прѣдложилъ съюзъ съ фокидцитѣ, и духовитиятъ Полиевктъ. Понеже на чело на партията стояли адвокатитѣ Демостенъ и Хиперидъ, единъ отъ новитѣ историци[2] нарича тая партия „адвокатска", а атинската държава въ това врѣме — „адвокатска република".

Македонофобската партия почнала да дѣйствува веднага, докато още не било утихнало възбуждението противъ Филипа. Първиятъ ударъ билъ насоченъ противъ ораторитѣ, които съвѣтвали народа да сключи миръ. Ние видѣхме вече, че Демостенъ обвинилъ своитѣ другари-пратеници прѣдъ съвѣта, когато послѣднитѣ давали отчетъ за дѣйностьта си (ср. по-горѣ стр. 158). Сѫщеврѣменно той накаралъ своя приятель Тимархъ отъ Сфетъ да повдигне противъ Есхина, — който билъ най-върлия и най-способния защитникъ на мира, — обвинение, че не билъ изпълнилъ посланнишкия си дългъ (γραφὴ παραπρεσβείας), понеже билъ подкупенъ отъ Филипа. Доказателство за това обвинение нѣмало, но Демостенъ се надѣвалъ, че ще може да прокара осъждането му отъ хелиаститѣ (заклетитѣ народни сѫдии), понеже озлобението противъ пратеницитѣ било голѣмо[1]. Ала Есхинъ майсторски отблъсналъ отправения противъ него ударъ. Тимархъ наистина въ 361 г. билъ членъ на съвѣта и послѣ заемалъ многобройни държавни служби; обаче на млади години, когато билъ красивъ юноша, той водилъ разпуснатъ животъ, пропилѣлъ бащиното си наслѣдство и се отдавалъ на своитѣ любовници за пари и подаръци. Гражданинъ съ подобни нрави споредъ атинското право билъ наказванъ съ атимия, т. е. изгубвалъ политическото си право и не могълъ вече да заема служби и да се явява прѣдъ сѫда като обвинитель. Тука се заловилъ Есхинъ; той внесълъ въ сѫда обвинение (ἐπαγγελία δοκιμασίας), въ което отричалъ правото на Тимарха поради безнравственъ животъ да се явява като обвинитель. Значи, прѣди да се разгледа повдигнатото противъ Есхина обвинение, трѣбвало сѫдилището да се произнесе по тоя въпросъ. Тоя скандаленъ процесъ вдигналъ въ Атина голѣмъ шумъ. Въ обвинителната си рѣчь противъ Тимарха Есхинъ на длъго и широко разкрива скандалната хроника на атинското общество; ние ясно виждаме дълбоката развала, която разяждала всички слоеве на това общество. Есхинъ постѫпилъ наистина некоректно, като нападалъ за младежки грѣхове единъ гражданинъ, който ималъ вече задъ гърба си дългогодишна политическа дѣйность; но той постигналъ цѣльта си; Тимархъ билъ осѫденъ (346/5 г.), а това хвърлило сѣнка и върху самия Демостенъ, който билъ приятель и вдъхновитель на осѫдения.

---

[1] Drerup, стр. 84.

[2] E. Drerup, Aus einer alten Advokatenrepublik (Padernborn, 1916).

Но демократическата партия не се отчаяла отъ тоя неуспѣхъ; тя насочила втория си ударъ противъ Филократа. Едва ли може да има съмнѣние, че той билъ подкупенъ отъ Филипа, за да застѫпва македонскитѣ интереси въ Атина[2]. Самъ Филократъ не прикривалъ спечеленото си по лесенъ начинъ богатство и се отдавалъ на разкошенъ и развратенъ животъ. Той билъ обвиненъ отъ Хиперида, че като ораторъ не говорилъ въ полза на атинския народъ, защото билъ подкупенъ отъ Филипа; особено били инкриминирани нѣколко отъ прѣдложенията му, направени въ народното събрание въ врѣме на прѣговоритѣ за миръ. Самъ Демостенъ поддържалъ това обвинение. Филократъ, който прѣдвиждалъ изхода на процеса, побързалъ да иде въ изгнание, прѣди да се произнесе сѫдътъ; той билъ осѫденъ на смърть задочно.

---

[1] Aesch. III 80.
[2] Dem. XIX 114 сл.

Както изглежда, Демостенъ и Хиперидъ организували систематично прѣслѣдване на политическитѣ си противници, за да подготвятъ почвата за главния ударъ противъ Есхина. Слѣднитѣ събития показватъ, че влиянието на партията на мира почнало да ослабва. Нѣкой си Антифонтъ, който загубилъ гражданското си право при послѣдната провѣрка на гражданскитѣ списъци (346 г.), за да си отмъсти ужъ влѣзълъ въ сношение съ Филипа, комуто обѣщалъ да запали флотата и корабнитѣ верфи въ Пирея. Демостенъ го намѣрилъ скритъ въ Пирея и го отвелъ въ народното събрание, ала Есхинъ се застѫпилъ за него, и той билъ освободенъ. Слѣдъ това по заповѣдь на ареопага Антифонтъ билъ отново уловенъ, прѣдаденъ на сѫдъ и наказанъ съ смърть (344 г.)[1]. Не може да се каже, дали Антифонтъ е билъ виновенъ; възможно е, че тая работа е била съчинена, за да се възбуди народътъ противъ македонската партия.

Жителитѣ на островъ Делосъ не били доволни отъ обстоятелството, че атинцитѣ владѣяли Аполоновия храмъ въ тѣхния островъ; тѣ намѣрили, че врѣмето е сгодно да изложатъ своитѣ притезания прѣдъ амфиктионията, надѣвайки се, че царь Филипъ не ще бѫде противенъ да признае тѣхнитѣ права. Понеже атинцитѣ не сѫ могли да оспорватъ компентенцията на амфиктионията по тоя въпросъ, гражданитѣ избрали Есхина — имайки прѣдъ видъ по-ранишната му дѣйность въ Делфи и влиянието му прѣдъ Филипа — като защитникъ на атинскитѣ интереси. Ала ареопагътъ, вѣроятно по подбуда на Демостена, касиралъ тоя изборъ и назначилъ Хиперида[2]. Съ своята прочута Делийска рѣчь Хиперидъ така майсторски защитилъ правото на Атина да владѣе храма, че амфиктионитѣ рѣшили прѣпирнята въ нейна полза. Разбира се, това ставало съ съгласието на Филипа, който съ тая отстѫпка искалъ да покаже доброто си разположение къмъ Атина[1]. Сѫщата година Демостенъ билъ избранъ като атински пилагоръ (прѣдставитель) въ съвѣта на амфиктионитѣ.

---

[1] Dem. XVIII 132 сл.
[2] Demosth. XVIII 134 сл.

Сега Демостенъ смѣтналъ, че е дошло врѣме да нанесе главния ударъ на противната партия. Слѣдъ осѫждането на Тимарха, той самичъкъ поелъ обвинението противъ Есхина; сега това дѣло било внесено въ сѫда, за да се разгледа. Както казахме по-горѣ, Есхинъ билъ обвиненъ, че сталалъ причина за пропадането на Керсоблепта и фокидцитѣ, нему била приписана и вината за загубитѣ, които сключениятъ съ Филипа миръ докаралъ на Атина. Тоя процесъ ималъ значение не само за партиитѣ, но и за самата държава, защото осѫждането на Есхина би оскърбило Филипа и сериозно би заплашило мира между Македония и Атина. Затова водителитѣ на партията на мира употрѣбили всичкото си влияние, за да помогнатъ на Есхина[2]. Трѣбва да се забѣлѣжи, че нѣмало сериозно доказателство[3] за обвиненията на Демостена, какво Есхинъ билъ подкупенъ. Още по-малко билъ виновенъ Есхинъ за сѫдбата на Керсоблепта и фокидцитѣ. Керсоблептъ капитулиралъ малко дни слѣдъ сключването на мира съ Атина, прѣди още второто посолство да било тръгнало за Пела, и прѣди още Филипъ да се закълне въ мира. Дори и самъ Демостенъ въ врѣме на прѣговоритѣ не настоявалъ да се включи Керсоблептъ въ мирнитѣ условия. Колкото се отнася до фокидцитѣ, Филипъ изрично билъ казалъ, че не може да ги признае за съюзници на Атина. И обвинението противъ Есхина, че залъгвалъ народа съ хубави обѣщания, които не се сбѫднали, било безосновно, защото сами атинцитѣ съ двуличното си поведение при прѣговоритѣ и нежеланието си да се намѣсятъ енергично въ Фокида на страната на Филипа се лишили отъ право да искатъ да се чуе думата имъ при уреждане на политическитѣ отношения на срѣдня Гърция. Впрочемъ отъ фокидцитѣ, които споредъ Демостена били унищожени по вина на Есхина, не

---

[1] Годината на тоя процесъ не е сигурна; Schafer, II 372 приема 343 г. сѫщо и Drerup, 89; Beloch, (Griech. Gesch. II 537) — 345/4 г

[2] Есхинъ билъ подкрѣпенъ не само отъ Евбула, но и отъ Фокиона.

[3] Това признава и Pöhlmann, Gr. Gesch. 270.

се намѣрилъ никой, който да свидѣтелствува за него; напротивъ тѣ били пратили пратеници, които да благодарятъ Есхину, че се застѫпилъ за тѣхъ прѣдъ Филипа.

Обвинителната рѣчь на Демостена е твърдѣ изкустна и пълна съ софизми, съ които се прикрива липсата на доказателства. Съ голѣмъ патосъ Демостенъ се мѫчи да възбуди страститѣ на сѫдиитѣ. И Есхиновата защитна рѣчь е съвършена въ реторическо отношение и съ по-простия си стилъ е по-достѫпна за схващането на сѫдиитѣ и дори по-убѣдителна[1]. Въпрѣки усилията на Демостена, Есхинъ билъ оправданъ, макаръ съ незначително мнозинство отъ гласове (343 г.), а това показва, че настроението за мира въ Атина било още силно.

Докато въ Атина се занимавали съ политически процеси и слушали хубавитѣ рѣчи на ораторитѣ, Филипъ не прѣставалъ да работи за разширението на своето влияние въ Елада. Той използувалъ срѫчно създаденото отъ фокидската война настроение, за да се покаже благодѣтель на елинитѣ и да спечели тѣхнитѣ симпатии. Било съ влиянието на своята силна личность, било съ подаръци и благодѣяния той си придобилъ прѣдании приятели въ много градове. Но не само това; въ противоположность на тѣсногръдата, шовинистическа политика на гръцкитѣ републики, които много мѫчно давали гражданско право на чужденцитѣ, Филипъ допущалъ гърци да заематъ служби въ Македония и имъ давалъ земя, за да се поселятъ тамъ[2]. Това е ставало отчасти още прѣди Филипа; така въ врѣмето на Пердика III атинскиятъ изгнаникъ Калистратъ билъ назначенъ за началникъ на митата, които се давали ежегодно въ откупъ обикновено за 20 таланта; разказва се, че той успѣлъ да удвои тоя приходъ, като въвелъ извѣстни реформи[3]. Питонъ отъ Византия билъ на служба у Филипа, който му възлагалъ и важни дипломатически мисии. Още по-извѣстенъ е Евменъ отъ Кардия; когато Филипъ ок. 340 г. миналъ прѣзъ тоя градъ и посѣти единъ свой приятель, богатъ гражданинъ, той спрѣлъ вниманието си върху 20-годишния му даровитъ синъ Евменъ, повикалъ го на служба въ Македония и го направилъ свой секретарь; тая служба[1] Евменъ запазилъ и въ врѣмето на Александра Велики.

---

[1] Въ всѣки случай и отъ двѣтѣ рѣчи историкътъ трѣбва да се ползува съ голѣма прѣдпазливость, защото и у двамата оратори, които говорятъ за свое оправдание, не липсуватъ извъртки и изопачаване на фактитѣ.

[2] Така напр. критяниньтъ Неархъ (по късно адмиралъ на Александра Велики) получилъ земя въ Амфиполъ: Arr. Ind. 18, 10.

[3] Arist. Oek. II 22 Калистратъ облекчилъ порѫчителството: докато порано откупвачитѣ на митата били длъжни да прѣдставятъ порѫчители най-малко за единъ талантъ — което било възможно само за най-богатитѣ —, Калистратъ позволилъ да се прѣдставятъ порѫчители само за третата часть отъ тая сума и дори за по-малко. Ср. Boeckh, Staatshaushalt der Athener. 3° изд. I 386 Francotte, Finances des cités Gr. 15. За Калистрата ср. Swoboda у Pauly-Wissowa X 1730 сл.

Видни гърци Филипъ приелъ и въ числото на своитѣ другари (ἑταῖροι)[2]. Гръцкитѣ градове въ Македония (напр. Метона, Амфиполъ и пр.), които Филипъ присъединилъ къмъ своята държава, изгубили наистина своята автономия и правото да сѣкатъ монети, но въ частното право тѣ били приравнени съ македонцитѣ, както се вижда отъ запазенитѣ актове за продажба[3].

Филипъ, който самъ ималъ гръцко образование и познавалъ много добрѣ Елада, не е могълъ да не използува гръцката култура като срѣдство, за да закрѣпи своята мощь[4]. Столицата си Пела, която въ негово врѣме разцъвтѣла и добила голѣмо благосъстояние, Филипъ направилъ срѣдище на гръцко художество, литература и наука. Той поддържалъ връзка съ мѣродавни личности въ Гърция, напр. съ Исократа и др. Какво значение Филипъ отдавалъ на гръцката философия и наука, показва най-ясно обстоятелството, че той въ 343/2 г. пр. Хр.[5] повикалъ за възпитатель на 14-годишния си синъ Александъръ най-великия философъ на врѣмето, Аристотела, който билъ родомъ отъ македонския градъ Стагира. Послѣдниятъ още чрѣзъ баща си Никомахъ, който билъ придворенъ лѣкаръ на царя Аминта II, ималъ извѣстни връзки съ Македония. Сѫщо той билъ приятель съ Хермия, тирана на гр. Атарней въ Мала-Азия (Еолида), който билъ единъ видъ прѣденъ постъ

---

[1] Willrich у Pauly-Wissowa, RE VI 1083.

[2] Theop. fr. 217. Теопомпъ клевети, като описва тия другари на Филипа като сбирщина отъ развалени и негодни хора. Такива ли сѫ били Евменъ отъ Кардия и Неархъ отъ Критъ? — Schwartz, Demosth. I Philip. Rede 8, прѣдполага, че Филипъ противопоставилъ на македонскитѣ си другари (хетайри), които се отличавали съ своята гордостъ и упоритость, новосъздаденитѣ отъ него боляри (φίλοι) не македонци, които дължели всичко на благоволението на царя и му служели прѣдано. Противъ това прѣдположение се изказва Kaerst I 237.

[3] Michel, Recueil d'inscr. gr. 1386; Cavaignac, Hist. de l'ant. II 448.

[4] Примѣра на Филипа подражавали и боляритѣ му: Антипатъръ и Птоломей били образовани хора и дори се проявили като писатели: ср. Cavaignac, II 446.

[5] Diog. Laërt. V 11.

на македонската мощь[1]. Филипъ се постаралъ да възпита собствения си синъ далечъ отъ придворния шумъ, при едно светилище на нимфитѣ въ гр. Миеза[2]. До късно врѣме туриститѣ посѣщавали тука сѣнчеститѣ алеи на училището, въ което Александъръ слушалъ уроцитѣ на Аристотела. Заедно съ Александра се учили вѣроятно негови близки другари отъ македонското болярство[3]. Отъ благодарность къмъ Аристотела Филипъ възобновилъ родния му градъ Стагира (дн. Низворо въ Халкидика) и повърналъ въ него избѣгалитѣ или поробенитѣ му жители[4]. Но и Александъръ се показалъ достоенъ за великия си учитель; той така напрѣдналъ въ своето образование, че вече въ 340 г. Филипъ могълъ да го остави като свой замѣстникъ въ Македония и да му повѣри и царския печатъ[5].

Обаче елинската политика имала за Филипа второстепенно значение. Много по-голѣми грижи той полагалъ, за да заякчи мощьта на своето отечество. За жалость, за тая дѣйность на Филипа имаме малко свѣдѣния, защото нашитѣ извори се интересуватъ повече за отношенията на Филипа къмъ Елада, отколкото за вѫтрѣшната история на Македония.

Слѣдъ дългата война Филипъ е ималъ да урежда доста работи въ Македония. Прѣди всичко трѣбвало да се усигорятъ отново западнитѣ и сѣвернитѣ граници на държавата. Имаме свѣдѣния за единъ походъ противъ илирийцитѣ, въ който Филипъ прѣвзелъ много мѣста и се върналъ въ Македония съ голѣма плячка (пролѣтьта 344 г.)[6]. При тоя походъ Филипъ билъ раненъ съ копие въ дѣсното бедро;

---

[1] Gomperz, Griech. Denker III 15.

[2] Тоя градъ се намиралъ при подножието на план. Бермий (Турла или Докса), вѣроятно въ околностьта на дн. Нѣгушъ; ср. Struck, Maked. Fahrten, II 50.

[3] Gomperz ц. м III 15 сл.

[4] Plut. Alex. 7.

[5] Plut. Alex. 9. — Аристотелъ останалъ въ Македония дори до смъртьта на Филипа, като прѣбивавалъ въ Миеза, Стагира или при двореца на царя. Тукъ Аристотелъ, въ лични сношения съ Филипа и Антипатра (послѣдниятъ станалъ близъкъ приятель на философа), ималъ случай да се запознае съ уредбата и управлението на едно голѣмо царство и съ реалнитѣ политически отношения. Това засилило у него интереса къмъ политико-историческитѣ въпроси, които Аристотелъ усърдно разработвалъ въ послѣдната епоха на живота си. Ср. Gercke у Pauly-Wissowa II 1016; друго мнѣние изказва Wilamowitz, Arist. und Athen I 340.

[6] Въ това врѣме Демостенъ е билъ пратенъ въ Илирия, навѣрно за да дѣйствува противъ Филипа (Dem. XVIII 244).

сѫщо били ранени и 150 негови другари. Не може да се каже, кое илирийско племе е било нападнато отъ Филипа; прѣдполага се, че тогава стигналъ до Адриатическо море[1]. Филипъ воювалъ и съ дарданитѣ, които често нападали Македония[2] (вѣроятно още въ 345 г.).

Въ това врѣме Филипъ се погрижилъ да засили флотата си[3]. Тя му била необходима и за да прѣслѣдва пиратитѣ, които бъркали на свободната търговия въ Егейско море. Филипъ виждалъ, че атинската флота занемарила тая важна задача, и той трѣбвало да се нагърби съ нея, за да осигури търговскитѣ сношения на Македония съ Елада и островитѣ на Егейско море. Ние споменахме по-горѣ за клаузата противъ пиратството, което Филипъ прокаралъ въ условията на Филократовия миръ. Че Филипъ успѣшно се е борилъ съ пиратитѣ, показва примѣрътъ съ о-въ Халонесъ, който отнелъ отъ тѣхъ[4].

Голѣмо внимание заслужва и колонизационната дѣйность на Филипа, която прѣди всичко имало за цѣль да осигури пограничнитѣ македонски области. Макаръ да имаме за тия колонии съвсѣмъ оскѫдни свѣдѣния, ясно е, че Филипъ е дѣйствувалъ систематично по опрѣдѣленъ планъ. Особно внимание Филипъ обърналъ на Тракия. Въ Струмската областъ при Орбелъ (Парорбелия)[5] се споменуватъ нѣколко града напр. Калиполъ, Ортополъ, Филипополъ[6], за които съ право

---

[1] Diod. XVI 69: Trog. prol. VIII; Just. VIII 6, 3; Theop. 178. Didym. XII 64 сл.; споредъ Дидима името на илирийския царь, съ когото воювалъ Филипъ, е Плевратъ; понеже по-късно сѫщото име носи единъ князъ на илиритѣ около Шкодра, прѣдполага се че въ тия области е проникналъ и Филипъ: Ed. Meyer, Sitz. Berl. Ak. 1909, 758. — Schütt ц. м. 44 приема, че Плевратъ билъ царь на тавлантиитѣ, които тогава живѣяли въ хинтерланда на Епидамнъ; при тѣхъ ходилъ Демостенъ, когато ок. 342 г. билъ изпратенъ съ Илирия да противодѣйствува на Филипа. Schäfer III 64 прѣдполага, че Филипъ въ 345 г. покорилъ цѣла южна Илирия; Schütt ц. м. се изказва противъ това, прѣдполагайки, че Филипъ завзелъ части отъ областьта на енхелеитѣ.

[2] Just. VIII 6, 3. Отъ Dem. XVIII, 43 сл. нѣкои заключаватъ, че Филипъ тогава воювалъ и съ трибалитѣ; ала свѣдѣнието на Демостена не е точно: р. Ed. Meyer 760.

[3] [Dem.] VII 14 сл.; Dem. VI 12.

[4] [Dem.] VII 2 сл. Epist. Phil. 13 сл.

[5] За единъ походъ на Филипа въ тая областъ разказва Polyaen. IV 2, 16; понеже мѣстностьта била гориста и неприятелитѣ се изпокрили изъ горитѣ, Филипъ събралъ ловджийски кучета, които надушвали скривалищата имъ и ги прогонвали отъ тѣхъ.

[6] Str. VII fr. 36. Тукъ принадлежи и Хераклея Синтийска, западно отъ Демиръ-Хисаръ (Steph. Byz. s. v. Ἡράκλεια Μακεδονίας, дѣто вмѣсто Ἀμύντου τοῦ Φιλίππου, трѣбва да се чете Φιλίππου τοῦ Ἀμύντου.

се прѣдполага[1], че сѫ основани отъ Филипа; единъ отъ тия градове носи и неговото име. Тая колонизация е била продължена по-късно въ областьта на Марица, както ще имаме случай да говоримъ по-долѣ. Явно е значи, че Филипъ прѣслѣдвалъ цѣльта да осигури новозавзетитѣ области и да ги привърже трайно къмъ македонската държава. Изказано е прѣдположение[2], че часть отъ жителитѣ на халкидскитѣ градове била заселена въ новооснованитѣ отъ Филипа колонии (ср. по-горѣ стр. 144), въ които обаче надали сѫ липсували и македонци. За да отслаби съпротивата на илиритѣ и тракитѣ, Филипъ, както се вижда, направилъ нѣкои размѣствания на населението отъ една покрайнина въ друга[3]. Керсть, като взима прѣдъ видъ тия извѣстия, прѣдполага, че смѣшението на населението, което е характерно за източнитѣ колонии на Александра Велики, е имало своя първообразъ въ Филиповитѣ колонии[4].

И въ своята колонизация Филипъ е вървѣлъ по нови пѫтища. Ние знаемъ, че дотогавашнитѣ елински колонии сѫ били основавани по брѣга на морето. Въ вѫтрѣшностьта на варварскитѣ земи гърцитѣ не проникнали и нѣмали сила да проникнатъ. Партикуларстичниятъ принципъ, който владѣялъ въ континентална Елада, билъ прѣнесенъ и въ колониитѣ; и тѣ се дѣлѣли една отъ друга и водѣли самостоятеленъ животъ. При тия условия, тѣ изпадали въ голѣма опасность, когато въ хинтерланда имъ изниквала нѣкоя по-голѣма сила, та често били нападани и ограбвани отъ варваритѣ на вѫтрѣшностьта. Слаби въ политическо отношение, тѣ не сѫ имали сила да сторятъ много нѣщо и за разпространението на гръцката култура.

Пълна противоположность на елинската колонизация прѣдставя Филиповата. За пръвъ пѫть той основава въ широкъ размѣръ колонии въ вѫтрѣшностьта, която дотогава слабо е била засегната отъ гръцката култура. Сега хинтерландътъ се се открива за влиянието на послѣдната. Съ Филиповата колонизация елинизъмътъ, който хваналъ вече корени въ Македония, почналъ да се разпространява по-интензивно и въ Тракия[1] и въ другитѣ новозавоювани отъ Филипа области. Освѣнъ това създаденитѣ отъ Филипа крѣпости сѫ служели като защита на елинската култура отъ нахлуванията на сѣвернитѣ племена.[2]

---

[1] Köhler, Sitz. Berl. Ak. 1891, 485 сл.

[2] Niebuhr, Vortr. über alte Gesch. II 342.

[3] Justin. VIII 5, 7; 6, 1 сл.; тия свѣдѣния на Юстина сѫ прѣувеличени. Единъ случай за насилствено прѣселение на жителитѣ на илирийския градъ Сарнусъ разказва Полиенъ IV 2, 12.

[4] За градъ Александрополъ, който билъ основанъ въ областьта на тракийскитѣ меди въ врѣме на Филиповия походъ срѣщу Византия, изрично се съобщава, че ималъ поселенци отъ разни народности (Plut. Alex. 9).

Грижитѣ на Филипа за вѫтрѣшното повдигане на Македония дали скоро своя плодъ; тя разцъвнала и въ икономическо отношение, доходитѣ отъ митата и рудницитѣ се увеличили твърдѣ много, та Филипъ добилъ възможность да си построи нови кораби, и да приготви орѫжия за войската си[3].

IX.

Филипъ урежда Тесалия. — Филипъ и Епиръ — Намѣса на Филипа въ Пелопонесъ. — Дипломатически постѫпки въ Атина, втора Филипика на Демостена и второ писмо на Исократа до Филипа. — Питонъ въ Атина и новото атинско посолство при Филипа.

Слѣдъ като осигурилъ сѣвернитѣ си граници Филипъ се обърналъ къмъ Тесалия, дѣто все още имало елементи, които не искали да се примирятъ съ протектората на Македония. Особно гр. Фере, който не могълъ да забрави поранешното си първенство, не билъ доволенъ отъ новото си, зависимо отъ Македония положение. Но Филипъ ималъ голѣми интереси въ Тесалия, та трѣбвало да побърза да задуши повдигащата се опозиция. Въ Фере билъ поставенъ македонски гарнизонъ, а сѫщо и въ други нѣкои градове (344 г.).[4] Освѣнъ това въ градоветѣ той поставилъ на чело на управлението комитети отъ по 10 души (декадархии).[5] Ала Филипъ разбралъ, че военната окупация на Тесалия не е достатъчна да закрѣпи трайно господството му въ тая страна. За да изпрѣвари атинцитѣ, които въ 343 г. изпратили пратеници

въ Тесалия да дѣйствуватъ противъ него,[1] Филипъ побързалъ да ѝ даде нова политическа организация (есеньта 343 г.)[2] На чело на четиритѣ окрѫзи, на които се разпадала Тесалия още отъ старо врѣме, били поставени тетрархи (единъ видъ комисари).[3] Не може да се каже, дали тия тетрархи сѫ били избирани отъ тесалийския съюзъ или сѫ били назначавани отъ Филипа; ако сѫ били избирани, Филипъ умѣялъ да рѫководи изборитѣ така, че били избирани нему прѣдани хора. Тетрархитѣ прѣдвождали и войската, която се набирала отъ съотвѣтния окрѫгъ; съ това били свързани вѣроятно и други реформи на тесалийската войска[4]. Съсѣднитѣ на Тесалия племена, които по-рано се намирали въ зависимость отъ нея, сега били отдѣлени и поставени подъ властьта на Македония. Освѣнъ това Филипъ билъ избранъ за пожизненъ главнокомандуващъ (архонтъ) на тесалийския съюзъ[5], и тъй добилъ възможность да урежда по своя воля вѫтрѣшнитѣ работи на Тесалия и да разполага напълно съ военнитѣ ѝ сили.

По такъвъ начинъ Тесалия изпаднала въ пълна зависимость отъ Македония, при всичко, че тесалийското съюзно събрание продължавало да функционира[6]. Тоя съюзъ между Тесалия и Македония (единъ видъ персонална уния[7]) траялъ чакъ до римско врѣме. Тесалийцитѣ винаги оставали вѣрни на Македония, и тѣхната конница образувала важенъ дѣлъ отъ македонската войска. Исократъ[8] изрично изтъква голѣмото довѣрие, което тесалийцитѣ имали къмъ Филипа. Това свидѣтелство ни учи, че твърдението на Демостена, какво Филипъ управлявилъ Тесалия деспотически, не може да бѫде вѣрно[9].

За закрѣпването на македонското господство въ Тесалия съдѣйствувало и обстоятелството, дѣто Филипъ успѣлъ

---

[1] За това свидѣтелствуватъ и могилнитѣ находки въ Тракия отъ IV в. пр. Хр.; ср. напослѣдъкъ Филовъ, Изв. бълг. арх. др. VI 1 сл. Г. И Кацаровъ, Елинизмътъ въ Тракия и Македония, Год. Соф. Унив XIII—XIV, стр. 10 сл.

[2] Колонизационната дѣйность на Филипа най-добрѣ е прѣцѣнена отъ Kaerst, Hellenismus I, 239.

[3] Dem. XIX 89. Arr. VII, 9, 2 сл.

[4] Dem. VI 22; XIX 260; VII 32.

[5] Това е било врѣменна мѣрка (Kaerst, I 243); по спорния въпросъ за декадархиитѣ ср. Costanzi, ц. м. 104 сл.

---

[1] Aesch. III 83 сл.

[2] Swoboda, Österr. Jahresh. VI 210 приема, че уреждането на тетрархиитѣ е станало слѣдъ изгонването на Ариба отъ Епиръ.

[3] Theop fr. 201; 202. Dem. IX 26. Swoboda, Jahreshefte VI 208 сл

[4] H. Swoboda, Griech. Staatsalt. 235 сл. — Свобода прѣдполага, че сега числото на градоветѣ, които имали право да участвуватъ въ тесалийския съюзъ, било ограничено на 12; останалитѣ общини изпаднали въ зависимо отъ тѣхъ положение.

[5] Diod. XVI 69, 8; XVII 4, 1. Just XI 3, 2. — Kaerst 242.

[6] Aesch. III 161

[7] Wilamowitz, Staat der Griechen 141.

[8] V 20. Ср. Kaerst 243.

[9] Ср. изричното свидѣтелство у Polyaen. IV 2, 19.

да подчини окончателно подъ свое влияние и съсѣдния Епиръ. Слѣдъ смъртьта на царя на молоситѣ Алкета неговитѣ синове Неоптолемъ и Ариба управлявали съвмѣстно. Неоптолемъ скоро умрѣлъ и оставилъ малолѣтенъ синъ Александъръ. Ариба оженилъ едната дъщеря на Неоптолема, Олимпиада, за Филипа Македонски (357 г.),[1] като се надѣвалъ да намѣри у него подкрѣпа противъ неприятелитѣ си, особено илирийцитѣ. Самъ Ариба се оженилъ за втората дъщеря на Неоптолема, Троада. Но и Филипъ сключилъ тоя бракъ съ политическа цѣль: да осигури западнитѣ граници на държавата си отъ евентуални нападения на епирцитѣ, за да може да осжществи по-лесно своитѣ планове въ Тракия и Елада. Той разбиралъ, че покоряването на Епиръ съ оржжие и трайното му задържане би го отвлекло отъ прѣкитѣ му задачи и затова прѣдпочелъ да обвърже епирцитѣ съ роднински връзки. Обаче не дълго слѣдъ това приятелскитѣ отношения между Ариба и Филипъ почнали да се развалятъ; възможно е, че Ариба схващалъ вече истинскитѣ намѣрения на Филипа, който слѣдъ като закрѣпилъ положението си и засилилъ своята мощь, поискалъ да постави и Епиръ въ по-голѣма зависимость отъ Македония.

Филипъ скоро намѣрилъ случай да се намѣси въ вжтрѣшнитѣ работи на Епиръ като застжпникъ на правата на младия Александъръ. Разбира се, това било само привиденъ мотивъ; истинската цѣль на Филипа била да разшири своята власть въ Епиръ. Ок. 350 г. Филипъ прѣдприелъ походъ противъ Ариба (ср. по-горѣ стр. 138)[2] и вѣроятно тогава Александъръ билъ отведенъ въ Македония, за да се възпитава тамъ. Когато той порасналъ, Ариба вѣроятно отказалъ да го приеме като свой съцарь. Филипъ навлѣзалъ въ Епиръ, изгонилъ Ариба и поставилъ Александра на прѣстола (343/2 г.), естествено, като македонски васалъ. Той увеличилъ и територията му, като присъединилъ къмъ Епиръ областьта Касопия на сѣверъ отъ амбракийския заливъ[3]. Филипъ дори направилъ опитъ да вземе коринската колония Амбракия (дн. Арта),

---

[1] Ср. Klotzsch, Epir. Gesch. 58. Споредъ Плутархъ (Alex. 2) Филипъ още като младежъ се влюбилъ въ Олимпиада; той я срѣщналъ въ Самотраки, дѣто тя била дошла както и Филипъ, за да се посвети въ мистериитѣ на Кабиритѣ.

[2] Dem. I 13 (съ схолиитѣ); Harpocr s. v. Ἀρύββας.

[3] Just. VIII 6, 4 сл. [Dem.] VII 32. Diod. XVI 72, 1. Theop. fr. 200; ср. Nilsson, Stud. zur Gesch. des Epeiros, 73; Klotzsch, 74 сл.

най-важния градъ въ Епиръ[1], за да може да стжпи на Йонийско море; ала това сега това не му се удало. Въ всѣки случай той заплашилъ Акарнания, Левкада, а съ етолийцитѣ сключилъ договоръ, като имъ обѣщалъ да имъ помогне да си взематъ отъ ахейцитѣ гр. Навпактъ;[2] очаквало се, че Филипъ ще мине и въ Пелопонесъ. Обаче той едвали е ималъ такова намѣрение; неговата цѣль била да сплаши съ тия демонстрации атинцитѣ и да ги накара да бждатъ по-отстжпчиви.

Ние нѣмаме свѣдения за промѣнитѣ, които Филипъ направилъ тогава въ епирската държава. Вѣроятно е, че по-ранишната самостойность на отдѣлнитѣ държавици, които влизали въ Епирския съюзъ[3], била ограничена, въ замѣна на което била засилена властьта на царя, който билъ глава на съюза. По такъвъ начинъ Филипъ могълъ да държи по-здраво Епиръ въ зависимость отъ Македония. Формално, значи, старата уредба на Епиръ не била покжтната, но фактически „тая автономия на Александра и на епирцитѣ била само една форма на собствената Филипова власть. Великиятъ държавникъ знаялъ много добрѣ, какъ могълъ най-лесно да си осигури епирцитѣ и какъ трѣбвало да се отнася съ елинитѣ; той знаялъ, че при извѣстни обстоятелства една нагледъ по-слаба връзка би могла да бжде по-трайна и по-надеждна отколкото едно насилствено и основно извършено покоряване. И така неговото царство, спроти разнообразието на формитѣ, е едно не само политическо, но и психологическо съвършено творение“[4].

Филипъ не се задоволилъ съ господството си надъ Тесалия и часть отъ срѣдна Гърция; той се опиталъ да разшири политическото си влияние и въ Пелопонесъ. Олигархитѣ въ Елида, на които Спарта поради слабостьта си не била въ състояние да помага енергично, почнали да обрѣщатъ погледъ къмъ Македония[5] и сключили съюзъ съ Филипа[6]. Това е било отъ голѣмо значение за Филипа и поради обстоятелството, че добивалъ чрѣзъ връзката си съ Елида влияние и върху олимпийското панелинско светилище[1].

---

[1] [Dem.] VII 32; IX 27. 34.

[2] Scala, Staatsverträge стр. 212

[3] За него ср. Swoboda, Griech. Staatsalt. 308 сл. — Областитѣ на границата на Епиръ: Атамания, Паравея, Атинтания може би още по-рано Филипъ присъединилъ къмъ Македония.

[4] Klotzsch, Epirot. Gesch. 81.

[5] Демостенъ XIX 260 твърди, че при послѣднитѣ борби между олигархи и демократи въ Елида (343 г.) първитѣ били подпомагани отъ Филипа, който станалъ причина за много убийства. Това е прѣувеличение; ср Swoboda, у Pauly-Wissowa R. E. V, 2407.

[6] Dem IX 27; Paus. V, 9, 4.

Обаче и демократическитѣ държави въ Пелопонесъ: Аргосъ, Месена, Мегалополъ, които били заплашвани отъ Спарта, потърсили помощь у Филипа. Послѣдниятъ поискалъ отъ спартанцитѣ да признаятъ независимостьта на Месения, и понеже тѣ не се съгласили, пратилъ наемници и пари въ Аргосъ и Месена и ужъ обѣщалъ, че ще иде лично съ войска, за да съсипе Спарта[2]. За да се попрѣчи на Филиповата намѣса въ Пелопонесъ, въ Атина, по прѣдложение на Демостена, било рѣшено да се прати посолство, което да дѣйствува за помирение на Спарта съ неприятелскитѣ ней държави и да привлѣче послѣднитѣ къмъ Атина (344 г.)[3]. Напразно Демостенъ който участвувалъ въ посолството, се опиталъ съ своитѣ рѣчи да сплаши Месена и Аргосъ съ сѫдбата на Олинтъ и да прѣдстави Филипа като опасенъ тиранъ, който съ своитѣ подаръци и обѣщания прѣднамѣрявалъ да ги измами и лиши най-послѣ отъ свободата имъ. Той не успѣлъ да ги накара да се откажатъ отъ съюза си съ Филипа; и дѣйствително, какво е могла да имъ даде Атина срѣщу реалнитѣ изгоди, които имъ поднасяло приятелството на Филипа? Тя дори не искала да се откаже отъ съюза си съ Спарта, която заплашвала съсѣдитѣ си съ веригитѣ на олигархическата си тирания. Освѣнъ това тѣ добрѣ знаяли, че и Демостеновата политика прѣслѣдва цѣльта да засили мощьта на Атина въ ущърбъ на другитѣ елински държави. Тая агитация на Атина въ Пелопонесъ прѣдизвикала дори дипломатически протестъ: съюзенитѣ съ Филипа пелопонески държави изпратили въ Атина пратеници, които укорявали атинцитѣ, че съдѣйствували на спартанския империализъмъ и имъ бъркали въ борбата имъ за свобода: сѫщеврѣменно се явили и пратеници отъ страна на Филипа, които изказали недоволството му, дѣто атинцитѣ го клеветѣли прѣдъ гърцитѣ, че не билъ изпълнилъ даденитѣ на Атина голѣми обѣщания. Това не било вѣрно; царьтъ не билъ давалъ никакви обѣщания, и за това искалъ смѣтка отъ Атина за

---

[1] Drerup, стр. 100.

[2] Dem. VI 9, 13, 15, 23. — Аркадцитѣ дори издигнали на Филипа бронзова статуя (Dem. XIX 261).

[3] Dem. XVIII 79; VI 19—26.

поведението ѝ[1]. Тоя протестъ поставилъ антимакедонската партия въ неприятно положение. По тоя случай (вѣроятно есеньта 344 г.) Демостенъ държалъ втората си рѣчь противъ Филипа[2], която послѣ била обнародвана като политическа брошура. Съ тая рѣчь се прѣпорѫчвалъ отговорътъ, който трѣбвало да се даде на пратеницитѣ, ала тоя отговоръ не билъ помѣстенъ послѣ въ изданието на рѣчьта, чиято тенденция била да насъсква противъ Филипа, прѣдставяйки го като миронарушитель и смъртенъ врагъ на Атина[3].

Въ началото на рѣчьта Демостенъ изтъква, че въ народното събрание постоянно се говори за нарушение на мира отъ страна на Филипа, но нищо не се върши на дѣло; пъкъ и никой отъ ораторитѣ не прави прѣдложение по тоя въпросъ отъ страхъ да не загуби благоволението на народа. Така Филипъ добива толкова голѣма сила, че Атина не ще бѫде въ състояние да му се противопостави. Наистина има хора въ Атина, които твърдятъ, че тая мощь на Филипа не е опасна за атинската държава и не е насочена противъ нея. Но нека тѣ кажатъ своитѣ доводи за това, нека атинцитѣ изслушатъ и Демостена, който твърди противното, и тогава да рѣшатъ, кой има право. За да докаже твърдѣнието си, че Филипъ има неприятелски намѣрения противъ Атина, Демостенъ изрежда дѣлата, извършени отъ него слѣдъ като билъ сключенъ мирътъ: завземане на Термопилитѣ, унищожаване на фокидцитѣ, подпомагане на тиванцитѣ. Филипъ се показалъ благосклоненъ къмъ послѣднитѣ, защото очаквалъ, че заради принесената имъ отъ него полза, тѣ ще го оставятъ да се разпорежда свободно въ Елада, безъ да се грижатъ за правото: отъ атинцитѣ обаче той не могълъ да очаква подобно поведение. Съ сѫщата цѣль той свързалъ приятелство съ Месена и Аргосъ. Впрочемъ тия държави (Аргосъ, Тива) и въ врѣме на персийскитѣ войни гледали само своя интересъ и не искали и да знаятъ за свободата на Елада и за правото. Но нѣкои говорятъ, че Филипъ помагалъ на тиванцитѣ, защото смѣталъ тѣхната кауза за по-справедлива отъ атинската, или че имъ направилъ тия отстжпки, защото билъ притисканъ отъ тесалийската конница и отъ тиванскитѣ хоплити; въ дѣйствителностъ той не имъ довѣрявалъ и скоро щѣлъ да почне да дѣйствува противъ тѣхъ. Демостенъ оборва това, като указва на Филиповитѣ постжпки противъ Спарта, неприятеля на Тива. Ясно е, че всички прѣдприятия на Филипа сж били насочени противъ Атина. Той иска да господствува и знае, че никой другъ не може да му попрѣчи на това, освѣнъ Атина; за това желае да я изпрѣвари. Тиванцитѣ и пелопонесцитѣ сж користолюбиви, па и глупави, та се оставятъ Филипу да ги мами[1]. Относително мѣркитѣ, които трѣбва да се вэматъ, атинцитѣ ще се съвѣщаватъ помежду си, когато останатъ сами. Сега обаче трѣбва да се даде отговоръ на пратеницитѣ. Впрочемъ справедливо би било да се повикатъ да дадатъ отговоръ ония, които били виновни за лошия миръ и които увѣрявали народа, че Филипъ щѣлъ да се опълчи противъ тиванцитѣ, да даде на Атина Евбея и Оропъ въ замѣна на Амфиполъ и да изпълни изобщо всички атински желания: атинцитѣ били до толкова заблудени, че дори обвързали съ тоя миръ и потомцитѣ си. Демостенъ не иска да има нищо общо съ тия подкупени отъ Филипа хора, които били виновни за опасното положение, въ което изпаднала държавата.

---

[1] Ср. Либаний, хипотеза къмъ рѣчь VI на Демостена. Дѣйствително Филипъ въ официалното си писмо къмъ Атина (ср. у Dem. XIX 38) не давалъ никакви опрѣдѣлени обѣщания. Такива обѣщания той давалъ частно на пратеницитѣ и то при условие, ако Атина свърже съ него траенъ приятелски договоръ. Това условие обаче не било изпълнено.

[2] За нея ср. подробно Ed. Meyer, Sitz. Berl. Ak. 1909, I, 770 сл.; ср. Wendland, Gött. Nachr. 1910, 297 сл; Drerup, 97 сл.

[3] Демостенъ обаче не може да прѣдстави факти, съ които да докаже, че Филипъ дѣйствително билъ нарушилъ мира; вмѣсто това той изказва само подозрѣния.

Ed. Meyer[2] е изтъкналъ, че съ тая рѣчь Демостенъ искалъ да изкара Атина отъ опасното положение, въ което тя изпаднала поради постояннитѣ нападки противъ Филипа и агитациитѣ въ Пелопонесъ. Въ това отношение тя може да се сравни съ по-раншната му рѣчь за мира (ср. по-горѣ стр. 166). Демостенъ разбиралъ, че Атина, лишена отъ съюзници, още не могла да отвори война Филипу; и трѣбва да прѣдполагаме, че отговорътъ, който получили пратеницитѣ, ще да е билъ доста примирителенъ, и затова Демостенъ не говори подробно за него. Той дори не споменува за

---

[1] Тукъ Демостенъ цитува часть отъ своята рѣчь, която държалъ въ Месена (ср. по-горѣ стр. 198).

[2] Ц. м. 772.

присжтствието на Филиповитѣ пратеници. На оплакванията на аргивцитѣ и месенцитѣ той отговаря, че Филипъ ги лъже и че чрѣзъ спогодбата си съ него си създаватъ господарь, „защото всѣки царь и тиранъ е противникъ на свободата и врагъ на законностьта"[1]. Обстоятелството, че Филипъ по-рано прѣдалъ градоветѣ Орхоменъ и Коронея на тиванцитѣ, които споредъ Демостена не сж имали право на тѣхъ, и сега искалъ отъ Спарта да се откаже отъ Месена, показва, че той не мари за правото. Демостенъ дори обвинява Филипа, че искалъ да прѣдприеме походъ противъ Спарта, което е съвсѣмъ безосновно подозрѣние: Демостенъ се старае да прѣдстави оплакванията на аргивцитѣ и месенцитѣ като незначителна работа и не се спира върху отговора, който трѣбвало да имъ се даде; но отъ думитѣ му може да се разбере, че имъ давалъ отрицателенъ отговоръ. Сжщеврѣменно Демостенъ използувалъ случая да се оправдае за несполучливото си посолство въ Пелопонесъ и казва, че месенцитѣ одобрили рѣчьта му, но въпрѣки това не го послѣдвали, ами продължавали да се довѣряватъ на Филипа; за тая своя глупость тѣ ще платятъ скжпо. Но атинцитѣ трѣбвало да си отворятъ очитѣ да не изпаднатъ въ сжщото положение. За натегнатитѣ отношения е виновенъ само Филипъ; въ Атина не било правено никакво сериозно прѣдложение върху мѣркитѣ, които би трѣбвало да се вэматъ противъ неговитѣ посегателства. И самъ Демостенъ не прѣдлага никаква подобна мѣрка. Той не говори нищо и за оплакванията на Филипа и за отговора, който му билъ даденъ, но използува момента да клевети Филипа и своитѣ атински противници, задѣто съ своя отчетъ върху второто посолство до Филипа излъгали народа съ обѣщания, ужъ дадени отъ негова страна.

Така Демостенъ майсторски оправдава себе си и стоварва вината за опасното положение на Атина върху Филипа и неговитѣ атински привърженици[2].

Въ 344 г. (есеньта)[3] е писано и второто писмо на Исократа до Филипа, върху което трѣбва да се спремъ, защото прѣдставя голѣмъ интересъ за отношенията на македонската партия къмъ Филипа. То е написано по поводъ нараняването на Филипа въ Илирия. Когато това станало извѣстно въ Атина, — навѣрно тамо се пръсналъ слухъ, че Филипъ билъ убитъ, сѫщо както станало въ врѣме на тракийския му походъ въ 350 г. — неприятелитѣ му ликували и го ругаяли, а приятелитѣ му се угрижили, защото въ войнитѣ противъ варваритѣ той рискувалъ да изгуби живота си, съ което би пропаднали и възлаганитѣ на него надежди.

---

[1] Dem. VI 25.

[2] Ed. Meyer ц. м. 775.

[3] Споредъ Ed. Meyer ц. м. 763; за това писмо освѣнъ Meyer ср. Wendland, ц. м. стр. 136.

Исократъ въ началото на писмото си излага, че задачитѣ на военачалника и царя се отличаватъ отъ тия на простия войникъ. Наистина, когато се наложи отъ обстоятелствата — напр. ако бѫде обкрѫженъ отъ неприятеля —, и военачалникътъ трѣбва да се сражава въ срѣдата на войницитѣ си; иначе той не трѣбва да излага съ необузданъ боенъ жаръ на рискъ всичкитѣ си успѣхи. Царьтъ не бива да се поставя наравно съ простия войникъ и да се стреми къмъ такава слава, каквато всѣки може да добие; нему прилича да прѣслѣдва много по-високи цѣли.

Изтъкнато е[1] вече, че това модерно схващане на задачитѣ на пълководеца, което се сподѣля и отъ Полибия, си е пробило пѫть като послѣдица отъ важнитѣ промѣни въ военното изкуство, които станали въ IV в. пр. Хр. Ала великитѣ пълководци въ това врѣме (Епаминондъ, Филипъ, Александъръ), не се придържали о него, и дѣйствително имало опасность и за Филипа и за Александра да паднатъ убити въ нѣкое сражение и така да изчезнатъ безъ да проявятъ трайно историческо въздѣйствие. Филипъ не послушалъ съвѣта на Исократа, както ни показва по-сетнѣшната му война съ трибалитѣ, защото той знаялъ, какво значение имало за войницитѣ да видятъ своя пълководецъ на чело на редоветѣ си, изложенъ на сѫщитѣ опасности, както тѣ самитѣ. „Тъкмо въ случая съ Филипа, който трѣбвало тепърва да създаде войската си отъ годни, но още не развити елементи и да образува отъ нея чрѣзъ борба непоколебима основа за величието и мощьта на своя прѣзиранъ до тогава народъ, тоя моментъ има голѣма вѣзкость. Филипъ е тъй значителна личность, че ние можемъ и нему, както и на Фридриха Велики, да припишемъ ясното съзнание, че царскиятъ дългъ да запази себе си за народа си и по-нататъшнитѣ му задачи, въ момента на сражението трѣбвало да отстѫпи задъ по-високия дългъ да стане съ примѣра си ферментъ на войската си и така да тури основа за трайното величие на Македония. Какъвъ щѣлъ до бѫде изходътъ, това зависѣло отъ боговетѣ или отъ благоволението на сѫдбата“ (Ed. Meyer).

Какъ да си обяснимъ тая грижа на Исократа за живота на Филипа? Ние изтъкнахме вече, че за Филипа елинската политика стояла на втори планъ; неговата първа задача била: да създаде силна македонска държава, която да се просне до тритѣ морета: Адриатическо, Бѣло и Черно, съ сѣверна граница Дунава. За постигане на тая цѣль той полагалъ прѣкомѣрни усилия, като не щадѣлъ и живота си. Исократъ обаче не разбиралъ или не искалъ да разбере това; той очаквалъ отъ Филипа обединението на Елада и походъ противъ Персия. Затова Исократъ намѣрилъ за нуждно да напомни Филипу да не се излага на опасни войни съ варваритѣ, ами да се опълчи противъ персийския царь. Ала Филипъ, ако и да цѣнѣлъ елинската култура, никакъ не билъ наклоненъ да жъртвува своя народъ като торъ за нивата на елинизма; той нѣмалъ намѣрение да печели на изтокъ съ македонска кръвь голѣма колонизационна область за гърцитѣ, както го съвѣтвалъ Исократъ: той готвѣлъ друго бѫдеще за своя народъ.

По-нататъкъ въ писмото си Исократъ говори за отношенията между Атина и Филипа, които били доста обтегнати. Исократъ го съвѣтва да не обръща внимание на неприятелитѣ си въ Атина, които не прѣставали да го клеветятъ прѣдъ народа. Напротивъ той трѣбва да се стреми да привлѣче Атина на своя страна, като ѝ направи отстѫпки, както е привлѣкълъ и тесалийцитѣ, защото едва ли ще се намѣри друга държава, която да му бѫде по-полезна отколкото Атина. Както се вижда Исократъ се боялъ, че Филипъ, огорченъ отъ постѫпкитѣ на неприятелитѣ си въ Атина, ще се откаже да изпълни мисията, която му възлагалъ Исократъ; затова се мѫчилъ да възстанови съгласие между него и Атина.

Филипъ обаче дори не мислилъ да нарушава мира: напротивъ, той полагалъ усилия да поддържа приятелски сношения съ Атина[1]. Вѣроятно прѣзъ пролѣтьта 343 г.[2] той пратилъ въ Атина посолство, на чело на което стоялъ довѣрениятъ му секретарь Питонъ отъ Византия, който билъ ученикъ на Исократа, добъръ ораторъ и дипломатъ. Това посолство се придружавало и отъ пратеници на съюзенитѣ съ Филипъ държави[3]. Отъ името на Филипа Питонъ се оплакалъ отъ дѣйствията на македонофобската партия, която не прѣставала да клевети Филипа; той казалъ, че Филипъ възнамѣрявалъ да направи на атинцитѣ голѣми благодѣяния, понеже прѣдпочиталъ тѣхното приятелство прѣдъ това на останалитѣ гърци. Обаче тѣ сами му прѣчатъ да стори това, защото се довѣряватъ на сикофанти и клеветници.. Като узналъ, че атинцитѣ благосклонно слушатъ рѣчитѣ на послѣднитѣ, насочени противъ него, той билъ принуденъ да измѣни своитѣ намѣрения, защото виждалъ, че не му довѣрятъ тия, на които искалъ да стане благодѣтель. Не трѣбва ораторитѣ въ Атина да говорятъ противъ мира; атинцитѣ ако желаятъ да направятъ прѣдложение за измѣнение на нѣкои точки въ договора за мира, които имъ се струватъ несправедливи, то Филипъ е готовъ да изслуша атинскитѣ прѣдложения.

---

[1] Meyer, ц. м. 764.

Изтъкнато е вече[4], че въ дипломатическата рѣчь на Питона се срѣщатъ сжщитѣ мисли, които развива и Исократъ въ второто си писмо къмъ Филипа. Въ тоя случай ние ясно долавяме, че Исократовата програма не е останала безъ извѣстно влияние върху политиката на македонския царь.

Рѣчьта на Питона се харесала на атинския народъ[5]. Това показва, че македонофобската партия още не била успѣла да спечели напълно за себе си общественото мнѣние. Въпрѣки това по прѣдложение на Хегесипа, единъ отъ съпартизанитѣ

---

[1] Слѣдъ Филократовия миръ се водѣли прѣговори между него и Атина; послѣдната настоявала да се включи и Керсоблептъ допълнително въ мира и да се повърнатъ на Атина тракийскитѣ градове, въ които се намирали по-рано атински гарнизони. Атиняининътъ Евклидъ билъ пращанъ при Филипа да дѣйствува въ тая смисъль, обаче напразно. Вѣроятно въ това врѣме Филипъ обѣщавалъ на атинцитѣ да прорѣже Херсонеса на своя смѣтка, за да се осигурятъ атинскитѣ владѣния (Dem. VI 30); ср. Schäfer, Dem. II 347.

[2] Klotzsch, Epir. Gesch. 73. Питонъ дошълъ въ Атина слѣдъ свършването на процеса противъ Есхина, който Klotzsch поставя въ септември 343 г.

[3] Dem. de cor. 136; рѣчьта на Хегесипа [Dem. VII.] 18 сл.; за тая рѣчь ср Meyer, ц. м. 776.

[4] Ed. Meyer, ц. м 776; Wendland, Gött. Nachr. 1910, 306.

[5] Хегесипъ, [Dem.] VII 23, казва, че Питонъ говорилъ подученъ отъ тамошнитѣ (атинскитѣ) учители, които мислѣли, че не ще се намѣри никой, който да прѣдложи рѣшение противно на Филократовия миръ

на Демостена, било рѣшено, клаузата въ мирния договоръ, щото двѣтѣ страни да запазятъ това, което иматъ (ἑκατέτους ἔχειν ἃ ἔχουσιν) да се видоизмѣни така, че двѣтѣ страни да запазятъ това, което имъ принадлежи по право (ἑκατέρους ἔχειν τὰ ἑαυτῶν)[1]. Сжщо къмъ договора да се прибави и слѣдната клауза: останалитѣ елини, които не участвували въ мира, да бждатъ свободни и автономни и въ случай, че бждатъ нападнати, участницитѣ въ мира сж длъжни да имъ помогнатъ[2]. Македонскитѣ пратеници не искали да си кажатъ мнѣнието по това рѣшение и се върнали обратно.

Възъ основа на горното рѣшение атинцитѣ пратили при Филипа посолство на чело съ Хегесипа, което да поиска ревизия на договора въ споменатата по-горѣ смисъль.

Въ сжщото врѣме, когато Филиповитѣ пратеници дошли въ Атина, атинцитѣ приели и пратеници отъ персийския царь Артаксерксъ III Охосъ, който прѣдложилъ на Атина да поддържа и съ него сжщото приятелство както съ баща му[3]. Мотивътъ, който накаралъ Артаксеркса III да се обърне къмъ Атина, ще да е билъ желанието му да има извѣстна опора въ Атина при прѣдстоящето покоряване на Египетъ; освѣнъ това той ще да се е боялъ отъ нападателнитѣ намѣрения на Филипа, който билъ въ съюзъ съ Хермия, тирана на гр. Атарней[4]. Трѣбва да забѣлѣжимъ, че Артаксерксъ билъ вече възложилъ на пълководеца си Ментора да подчини отново малоазиатскитѣ династи, които отхвърлили персийското владичество. Между тѣхъ най-важна роль играялъ Хермий. Едва ли можемъ да се съмнѣваме, че антимакедонската партия била наклонна да се съюзи съ Персия. Обаче въ Атина не могли да се рѣшатъ да се обявяватъ явно на страната на тоя, който държалъ въ робство малоазиатскитѣ гърци. При рѣшението на тоя въпросъ навѣрно е оказало влияние върху атинския народъ и настроението противъ Ѳива — тогава съюзница на Персия —, което било още доста силно въ Атина[5]. И така, атинцитѣ отговорили на царя, че ще пазятъ приятелство, ако той не напада елинскитѣ градове[1]. Фактически това било отрицателенъ отговоръ на царското прѣдложение и означавало важенъ неуспѣхъ за Демостеновата политика; трѣбва именно да забѣлѣжимъ, че Демостенъ прѣслѣдвалъ цѣльта да сближи Атина съ Тива и Персия[2], за да добие по такъвъ начинъ съюзници противъ Филипа.

---

[1] [Dem.] VII 18.

[2] [Dem.] VII 30.

[3] Didym. 8, 5 сл; Филохоръ, у Didym. 8, 18 сл. Ср. Lehmann — Haupt, Klio X 391 сл.

[4] Wendland, ц. м. 297.

[5] Diod. XVI 44, 2; 46, 4. Isocr. XII 159. Kaerst 247.

Въ всѣки случай отхвърлянето на персийското прѣдложение отъ страна на Атина дало възможность Филипу да продължи опититѣ си за трайно споразумѣние съ нея. Наистина, той не могълъ да приеме прѣдложената отъ Хегесипа промѣна въ условията на Филократовия миръ, защото въ такъвъ случай би трѣбвало да се откаже отъ всичкитѣ си придобивки по трако-македонския брѣгъ, отъ Амфиполъ, Пидна, Потидея, т. е. да врѫчи ключоветѣ на държавата си въ рѫцѣтѣ на Атина. Пъкъ едвали можемъ да приемемъ, че неговитѣ противници въ Атина сѫ мислѣли сериозно[3], че Филипъ ще се съгласи на подобно искане; съ тая маневра тѣ гонѣли цѣльта да дискредитиратъ Филипа прѣдъ очитѣ на атинския народъ[4]. Тѣ наистина агитирали за война съ Македония, но не искали да поематъ отговорность за нейното обявяване; не оставало значи друго освѣнъ да прѣдизвикватъ Филипа при всѣки удобенъ случай и да го накаратъ да обяви пръвъ войната.

Освѣнъ горѣказанитѣ поправки на договорнитѣ условия, атинцитѣ искали отъ Филипа да повърне о-въ Халонесъ и да измѣни границитѣ въ Херсонеса въ тѣхна полза (атинцитѣ искали и гр. Кардия). Демостенъ разказва, че Филипъ приелъ неблагосклонно атинскитѣ пратеници, които му прѣдставили тия искания. Той дори прогонилъ отъ Македония атинския поетъ Ксеноклидъ, който приелъ атинскитѣ пратеници като гости въ своя домъ[1]. Тия обвинения на Демостена не заслужаватъ довѣрие[2]. Въ всѣки случай пратеницитѣ се върнали въ Атина, безъ да сполучатъ въ нѣщо.

X.

Намѣса на Филипа въ Евбея. — Атинско посолство въ Пелопонесъ. — Нови прѣговори на Филипа съ Атина. — Окончателно покоряване на Тракия и македонската колонизация. — Филипъ на Черно море. — Конфликтъ между Атина и Филипъ за Херсонеса. — Демостенова рѣчь за Херсонеса и III Филипика.

Прѣзъ врѣмето, когато въ Атина се разглеждалъ процесътъ противъ Есхина, Филипъ успѣлъ да разшири влиянието си въ Евбея, отдѣто могълъ лесно да заплашва Атина. Слѣдъ атинския походъ въ Евбея (ср. по-горѣ стр. 141), евбейскитѣ градове се съюзили съ Филипа, и Атина била принудена да признае независимостьта имъ. Борбитѣ между демокрацията и олигархията въ нѣкои отъ тия градове дали поводъ Филипу да се намѣси отново въ острова. Въ Еретрия на чело на македонската партия стоялъ Клитархъ, който се ползувалъ съ голѣмо влияние между гражданството: едно атинско посолство, изпратено тамъ по прѣдложение на Демостена, не било дори изслушано. Демократитѣ въ тоя градъ, които били противъ съюза съ Филипа, били изгонени. По тоя случай Филипъ изпратилъ наемници на помощь на Клитарха, който учрѣдилъ олигархическо управление. Изгоненитѣ граждани напразно се опитвали да се върнатъ въ отечеството си; олигархитѣ се удържали съ помощьта, която Филипъ имъ пращалъ два пѫти.

Сѫщото станало и съ градъ Орей, дѣто за независимостьта му се борилъ Евфрей, ученикъ на Платона, който

---

[1] Въ писмото на Филипа до атинцитѣ, [Dem.] XII 6, намираме съобщение, че прѣди покоряването на Египетъ и Финикия отъ персийския царь атинцитѣ били рѣшили, въ случай че царьтъ си позволи неприятелски дѣйствия противъ елинитѣ, да поканятъ Филипа и елинитѣ за борба противъ него. Споредъ Wendland, ц. м. 301, това се отнася къмъ 354 г.; напротивъ Kaerst 246 приема, че рѣшението на атинцитѣ, за което се говори въ писмото на Филипа, се отнася къмъ прѣговоритѣ въ 343 г., но и това е съмнително.

[2] Това се вижда отъ третята Филипика: VIII 71, дѣто Демостенъ прѣпорѫчва да се пратятъ пратеници при персийския царь, понеже и той е заплашенъ отъ засилването на Филипа; ср. сѫщо IX 31—34. Wendland, ц. м. 298 сл.

[3] Ср. Wendland, ц. м. 306

[4] [Dem.] VII 25.

---

[1] Dem. XIX 331.

[2] Сѫщото важи и за анекдота, който срѣщаме у Сенека, de ira III, 23, 2: нѣкой си Демохаръ билъ пратенъ заедно съ други пратеници при Филипа. Послѣдниятъ, слѣдъ като ги изслушалъ благосклонно, попиталъ ги: „кажете, какво мога да направя за угода на атинцитѣ." Демохаръ отговорилъ: „да се обѣсишъ." Приближенитѣ на Филипа се разсърдили за тая обида, обаче Филипъ пусналъ Демохара, безъ да му стори нѣкакво зло, а на неговитѣ другари казалъ: „вие кажете на атинцитѣ, че тия, които говорятъ по такъвъ начинъ, сѫ много по-надмѣнни отъ ония, които ги слушатъ, безъ да ги накажатъ за това".

едно врѣме се ползувалъ съ голѣмо влияние въ двора на царя Пердика III. Той дори билъ хвърленъ въ тъмница отъ своитѣ противници, които държали съ Македония. Скоро се явилъ македонскиятъ пълководецъ Пармений съ войска, която била пусната въ града отъ Филиповитѣ партизани; и тамъ било учрѣдено олигархическо управление, начело на което заставалъ Филистидъ[1] (343 г.). Филипъ се опиталъ да привлѣче на своя страна и гр. Халкида, но безъ успѣхъ. Въ тоя градъ братята Калий и Тавростенъ крояли планъ да съединятъ въ единъ съюзъ всички евбейски градове, та по такъвъ начинъ да турятъ край на намѣсата на чужди сили въ Евбея. Калий дори водѣлъ за тая цѣль прѣговори съ Филипа[2], който естествено нѣмалъ интересъ да допусне образуването на такъвъ съюзъ. Сега халкидцитѣ се обърнали къмъ Атина, за да сключатъ съ нея съюзъ. Демостенъ усърдно се заловилъ за тая работа и убѣдилъ съгражданитѣ си, да се откажатъ отъ притезанията си да владѣятъ тоя градъ; така между Атина и Халкида билъ сключенъ отбранителенъ съюзъ на равни права[3].

Дори и Мегара насмалко щѣла да попадне подъ влиянието на Филипа. Птоодоръ, единъ отъ най-виднитѣ и богати граждани въ тоя градъ, се опиталъ съ помощьта на изпратени отъ Филипа наемници да установи тамъ властьта си; ала тоя опитъ билъ осуетенъ вѣроятно съ атинска помощь (343 г.). Слѣдъ това мегарцитѣ влѣзли въ по-близки сношения съ Атина и дори сключили и формаленъ съюзъ съ нея[4].

Въ сжщото врѣме Филипъ затвърдилъ и влиянието си въ Епиръ, както вече говорихме по-горѣ. Коринтъ, който не билъ въ състояние да защищава самъ зависимитѣ си общини Амбракия и Левкада, които били заплашвани отъ Филипа, се обърналъ къмъ Атина за помощь. За Демостена сега се прѣдставила сгода да дѣйствува, за да ограничи Филиповото влияние въ Пелопонесъ. Съюзътъ съ Коринтъ билъ сключенъ; тоя примѣръ послѣдвали скоро Акарнания и Коркира. Атинцитѣ дори пратили войска въ Акарнания, която попрѣчила Филипу да изпълни своя замисълъ противъ Ам-

---

[1] Dem. IX 57 сл. Schäfer II 417 сл.

[2] Aesch. III, 89 сл.

[3] Aesch. III 89; за хронологията на събитията вж. Schäfer II 422.

[4] Dem. XI 17, 27; X 9. Plut. Phok. 15; ср. Scala, Staatsverträge стр. 211.

бракия[1]. Ние споменахме по-горѣ, че въ Пелопонесъ се появилъ страхъ, да не би Филипъ да мине и тамъ. Атинцитѣ използували това настроение, да си спечелятъ съюзници та да излѣзатъ отъ своето изолирано положение. Били изпратени въ Пелопонесъ пратеници на чело съ Демостена, Полиевкта и Хегесипа, които успѣли да наговорятъ ахейцитѣ да влѣзатъ въ отбранителенъ съюзъ съ Атина. Билъ сключенъ съюзъ и съ месенцитѣ, аркадцитѣ (Мантинея и Магалополъ), и Аргосъ, при всичко, че тия държави не се отказали формално отъ съюза си съ Филипа (343/2 г.).[2] Тѣхната цѣль при сключването на съюза била повече да осигурятъ своята независимость противъ домогванията на Спарта, отколкото да спечелятъ опора противъ Филипа; докато Атина искала да печели съюзници противъ послѣдния. По тая причина съюзътъ не придобилъ трайно значение. Ние не знаемъ, дали той е ималъ за послѣдица прѣкжсвание на Филиповитѣ сношения съ нѣкои отъ пелопонескитѣ държави; това е възможно. Обаче има основание да се прѣдполага, че връзката имъ съ Филипа скоро била възстановена; поне въ битката при Херонея повечето отъ пелопонескитѣ държави не били на атинска страна. Трѣбва сжщо да добавимъ, че атинцитѣ, за да покажатъ своята неприязнь къмъ Филипа, приели съ почести изгонения отъ него царь Ариба съ дѣцата му и му обѣщали да го повърнатъ въ царството му, като се надѣвали, че ще могатъ да го използуватъ противъ Филипа. Но тѣ не могли да изпълнятъ своето обѣщание[3].

Успѣхитѣ на Демостеновата партия, която сполучила да групира около Атина враждебнитѣ на Македония сили, съ което Атина добивала възможность да дѣйствува по-рѣшително, разклатили положението на македонската партия въ Атина. Миръть билъ сериозно застрашенъ. Филипъ, който, както казахме, желаялъ да се запази мирътъ и полагалъ за това усилия, намѣрилъ за добрѣ да прѣдприеме мѣрки, за да успокои общественото мнѣние въ Елада и да поднови прѣговоритѣ съ Атина, които били прѣкжснати слѣдъ посолството на Хегесипа. Това се налагало Филипу и поради обстоятелството, че се готвѣлъ да прѣдприеме новъ походъ въ Тракия. Той изпратилъ пратеници въ Атина, които занесли едно негово писмо до атинския съвѣтъ и народъ. Въ него той най-напрѣдъ засѣгалъ въпроса за о-въ Халонесъ, за чието владѣние имали притезание атинцитѣ. Филипъ казвалъ, че тѣ нѣмали право да го искатъ, защото той отнелъ тоя островъ отъ пиратитѣ, а не отъ тѣхъ. Въпрѣки това той билъ готовъ да имъ го отстѫпи като подаръкъ. Послѣ той показалъ готовность да сключи съ атинцитѣ търговски договоръ, но изявявалъ притезание неговата флота да дѣйствува заедно съ атинската за прѣчистване на морето отъ разбойници. Относително статуквото[1], което легнало въ основа на Филократовия миръ, Филипъ писалъ, че не може да допусне никаква поправка, защото тя би била противна на правната основа на мира; обаче билъ съгласенъ съ атинското прѣдложение, да се гарантира свободата и автономията на останалитѣ елини, които не участвували въ договора за мира. По-нататъкъ Филипъ отричалъ, че давалъ нѣкакви обѣщания на атинцитѣ; това, що билъ говорѣлъ Хегесипъ на елинитѣ по тоя въпросъ, било лъжа и клевета. Относително градоветѣ, които завзелъ Филипъ слѣдъ мира и въ които се намирали атински войски, той изявилъ своята готовность да се подложи въпросътъ на арбитражния сѫдъ на една неутрална държава; сѫщото прѣдлагалъ и за прѣпирнята между Атина и Кардия по въпроса за Херсонеса; въ случай, че кардианцитѣ не се съгласятъ доброволно на третейски сѫдъ, Филипъ щѣлъ да имъ наложи това. Относно атинскитѣ плѣнници Филипъ твърдѣлъ, че вече е освободилъ всичкитѣ[2].

---

[1] Demosth. противъ Олимпиод. 24 сл., IX 72. Klotzsch, 68.

[2] Schol. къмъ Aesch. III 83 сл. Scala, Staatsverträge, стр. 213. Kaerst, I^2 248 сл.

[3] Kaerst у Pauly-Wissowa, Realenc. II 1495.

Трѣбва да се признае, че Филиповитѣ отстѫпки създавали основа, върху която могло да се постигне взаимно споразумение; Филипъ не е могълъ да отиде по-далечъ въ отстѫпкитѣ си, безъ да накърни интереситѣ на държавата си и достойнството си. Но демократическата партия въ Атина не искала споразумение и тая готовность на Филипа за отстѫпки била за нея доста неудобна. Затова ораторътъ Хегесипъ държалъ рѣчь („за Халонесъ"), въ която съвѣтвалъ да не се

---

[1] „Двѣтѣ страни да запазятъ това, което владѣятъ", ср. по-горѣ стр. 152.

[2] Ср. рѣчьта за Халонесъ, която е прѣдадена между Демостеновитѣ рѣчи (рѣчь VII). Вж. A. Raeder, L'arbitrage international chez les Hellènes, 56, 155.

приематъ Филиповитѣ прѣдложения[1]. Въ сѫщата смисъль говорилъ и Демостенъ; въ своята адвокатска рабулистика той отишълъ до тамъ, че дори поискалъ да не се приема прѣдложения като подаръкъ отъ Филипа о-въ Халонесъ, защото островътъ, ако Филипъ и да го билъ отнелъ отъ пиратитѣ, си оставалъ атинска собственость и слѣдователно Филипъ не трѣбвало да го подарява, а да го повърне[2]. Той отхвърлилъ и прѣдложения отъ Филипа арбитражъ, защото въ Елада нѣмало безпристрастна неутрална държава, която би могла да прѣсѫди между Филипа и Атина. Освѣнъ това, Демостенъ и Хегесипъ обвинявали Филипа, че не билъ искренъ съ своето прѣдложение за арбитражъ, а искалъ само да печели врѣме, докато се подготви по-добрѣ за война.

И тъй, народното събрание въ Атина рѣшило да отхвърли Филиповитѣ прѣдложения. Грубиятъ и почти подигравателенъ начинъ, по който станало това, показвалъ ясно, че демократическата партия работи за война. И Филипъ разбралъ, че не може вече да се бори по дипломатически пѫть съ тая партия, „която не се спирала прѣдъ никакво извъртване на фактитѣ и употрѣбяла безскрупулно всички срѣдства на софистиката"[3].

Филипъ рѣшилъ да остави за сега елинскитѣ работи и да се обърне къмъ изпълнение на жизнената си задача, пълното покоряване на Тракия и присъединението ѝ къмъ Македонското царство. Това обстоятелство ясно ни показва, че Филипъ не отдавалъ на отношенията къмъ Атина и изобщо къмъ Елада такова значение, каквото изисквалъ отъ него Исократъ. За Филипа сѫ били мѣродавни прѣди всичко интереситѣ на Македония, а не панелинскитѣ блѣнове на атинския публицистъ. Разбира се, Филипъ не е могълъ да остави безъ никакво внимание развитието на работитѣ въ Елада. Той дори натоварилъ едного отъ своитѣ министри (вѣроятно Антипатра) да прѣдседателствува вмѣсто него питийскитѣ игри прѣзъ есеньта 342 г. Демостенъ[4] се възмутилъ отъ това, дѣто варваринътъ Филипъ оставялъ своитѣ роби да рѫководятъ елинския народенъ празникъ!

---

[1] Тая рѣчь Wendland (Götting. Nachrichten, 1910, стр. 306) нарича произведение на най-голѣма дипломатическа безтактность, рабулистика и софистика. Ср. обаче Pöhlmann, ц. м. 279, заб. 4.

[2] Aesch. III 83: ὁ δ' ἀπηγόρευε μὴ λαμβάνειν, εἰ δίδωσιν, ἀλλὰ μὴ ἀποδίδωσι, περὶ συλλαβῶν διαφερόμενος.

[3] Ed. Meyer, ц. м. 778, ср. обаче и Pöhlmann, ц. м. 280.

[4] Dem. IX 32.

Дошлитѣ до насъ свѣдѣния за тракийския походъ, който Филипъ прѣдприелъ въ началото на лѣтото 342 г. и който продължилъ и прѣзъ 341 г., сѫ твърдѣ откѫслячни. Филипъ водилъ тая война съ неуморима енергия и настойчивость, отъ което се вижда, че той отдавалъ голѣмо значение на това прѣдприятие. Не можемъ да се съмняваме, че пълното покоряване на Тракия Филипъ смѣталъ като първа и необходима стѫпка къмъ завземането на Дарданелитѣ и Босфора, къмъ което той се стремилъ.

Диодоръ (XVI,71) разказва, че тракийскиятъ царь Керсоблептъ нападалъ съсѣднитѣ до Тракия гръцки градове по Хелеспонта[1] и опустошавалъ тѣхната область. За да тури край на тия нападения, Филипъ съ силна войска тръгналъ противъ тракитѣ, разбилъ ги въ нѣколко сражения, наложилъ имъ да плащатъ десетъкъ на Македония и основалъ градове на удобни мѣста, за да усмири окончателно тракитѣ. Гръцкитѣ градове, освободени отъ тракийската опасность, драговолно влѣзли въ съюзъ съ Филипа. На страната на Керсоблепта билъ сега и Тересъ (III), може би наслѣдникъ на Амадока[2], който владѣялъ областьта западно отъ Марица. Филипъ проникналъ въ Тракия навѣрно по долината на Марица[3], централната область на одриското царство. Тракитѣ, които не могли да се мѣрятъ съ македонската фаланга нито по военното си изкуство, нито по издръжливостьта си, нито по подготовката си, лесно били разбити отъ Филипа. Обаче съ това работата не се свършила. Тѣ започнали партизанска война[4], която се проточила дълго, тъй щото покоряването на обширната тракийска область отнела доста врѣме и струвала на Филипа не малко усилия и жъртви. Той се видѣлъ принуденъ да прѣзимува въ Тракия. За тоя зименъ походъ четемъ въ

---

[1] Тукъ Хелеспонтъ се разбира въ широка смисъль чакъ до Понта.

[2] Ср. Höck, Hermes XXVI 634; Solari, sui dinasti degli Odrisi, 31 сл. — Въ 346 г. Тересъ билъ съюзникъ на Филипа противъ атинцитѣ и Керсоблепта; ср. [Дем.] XII 8 сл.

[3] Прѣди похода Филипъ навѣрно билъ въ Кардия, дѣто се запозналъ съ Евмена (ср. по-горѣ стр. 190). Вѣроятно въ това врѣме билъ поставенъ македонски гарнизонъ въ Еносъ; ср. M. Strack, Münzen von Thrakien 138.

[4] За едно отстѫпление на Филипа разказва Polyaen. IV 2, 13; за прѣвзимането на единъ тракийски градъ съ измама сѫщиятъ IV, 2, 4.

една Демостенова рѣчь:[1] „отъ васъ никой не е толкова глупавъ да мисли, че Филипъ желае да си спечели онѣзи бели въ Тракия — защото съ друго име не би могълъ да наречешъ Дронгилонъ, Кабиле, Мастейра и другитѣ мѣста, които сега прѣвзима и укрѣплява — и че за тѣхното завзимане се подлага на мѫки, на студове и на крайни опасности, а пъкъ не желае да притежава атинскитѣ пристанища, верфи, триери, сребърни рудници и другитѣ голѣми доходи; и че ще остави васъ да владѣете всичко това, до като той ще зимува въ дупки зарадъ просото и житото на тракийскитѣ ями.[2] Това не е така, ами той върши ония нѣща, па и всичко друго, за да може да завладѣе самитѣ насъ"[3].

Въ завзетитѣ области Филипъ основалъ колонии, които били прѣдназначени едно да осигурятъ новитѣ земи, а друго да използуватъ природнитѣ имъ богатства. Най-важната между тия колонии билъ градъ Филипополъ (дн. Пловдивъ)[4], който и до днесъ е запазилъ името на основателя си и ясно свидѣтелствува, че Филипъ съ гениаленъ погледъ умѣялъ да избира мѣста за своитѣ колонии. Друга колония била Кабиле (или Калибе) на р. Тунджа (дн. Таушанъ Тепе при Ямболъ)[5]. Вѣроятно и тракийското селище Берое(Стара Загора)[6] поради важното си стратегическо положение е било колонизирано отъ Филипа. За колонията Кабиле Страбонъ съобщава (навѣрно споредъ Теопомпа), че била заселена съ прѣстѫпници. Теопомпъ[7] дѣйствително говори за единъ градъ въ Тракия на име Понерополъ, дѣто Филипъ заселилъ сбирщина отъ прѣстѫпници, сикофанти, лъжесвидѣтели и пр. около 2000 души. Плиний[8] казва, че съ това име (Понерополъ) се наричалъ гр. Филипополъ. Тия свѣдѣния за колонии отъ прѣстжпници сж доста подозрителни, защото едвали може да се допустне, че Филипъ, който отдавалъ голѣмо значение на владѣнието на Тракия и искалъ да я спечели трайно за Македония и да насади въ нея по-висока култура, е повѣрилъ важни стратегически мѣстности на сбирщина отъ разни прѣстжпници. Ние прѣдполагаме, че гр. Понерополъ е измислица на Теопомпа, който твърдѣ обичалъ да разказва въ своето съчинение невѣроятни и чудни истории[1]. По-сетнѣшнитѣ автори просто повтаряли и комбинирали неговитѣ извѣстия[2].

---

[1] VIII 44 сл.

[2] Тракитѣ имали обичай да пазятъ житото си въ дупки, изкопани въ земята. Ср. Г. И. Кацаровъ, Сб. Ак. Н. I 18.

[3] Ср. Dem. VIII 7, дѣто се казва, че Филипъ вече 11 мѣсеца прѣбивава въ Тракия. — Споредъ Харпократионъ историкътъ Анаксименъ вмѣсто изброенитѣ у Демостена тракийски селища (Дронгилонъ, Кабиле, Мастейра) споменувалъ: Бастейра, Пистейра и Епимастъ. Ср. Schäfer, II 447.

[4] Ср. античнитѣ свидѣтелства указани у Besnier, Lexique de géographie ancienne, 599; Г. И. Кацаровъ, Приноси къмъ ист. на древн. стр. 120.

[5] Dem. VIII 44. Theop. fr 212. Anaxim. VIII: οὗτος δὲ φησιν αὐτὸν ἱδρῦσθαι πρὸς Τάξῳ (чети Τόνζῳ) ποταμῷ κατὰ μέσον τῆς Θρᾴκης. Споредъ Страбонъ VII, 6, 2 градътъ лежалъ въ областьта на племето асти. Ср. Besnier ц. м. 154. G. Seure, Archéol. Tharace II série, 109. Oberhummer у Pauly-Wissowa X 1455.

[6] E. Oberhummer у Pauly-Wissowa, Realenc. III 306.

[7] Fragm. 107 Grenf.

[8] Nat. hist. IV 11, 18.

Ние говорихме по-горѣ за значението на Филиповата колонизация въ Тракия, която между друго спомогнала да се разпространи елинизъмътъ и въ вжтрѣшностьта на тая страна. Слѣдъ неговата смърть синъ му Александъръ се отклонилъ отъ политиката на баща си и се впусналъ въ обширни завоевания въ Азия, вслѣдствие на което и срѣдището на македонската мощь се прѣмѣстило въ източнитѣ провинции. Македония и Тракия останали на заденъ планъ. Затова и колонизационното дѣло на Филипа въ Тракия не било продължено отъ наслѣдницитѣ му. Керстъ съ право изтъква, че Филиповото дѣло въ това отношение било продължено отъ римскитѣ и византийски императори. Особно императоритѣ Траянъ и Хадрианъ сж направили твърдѣ много за създаването на нови градски центрове въ тая область[3]. Основанието на Филипополъ — казва Керстъ — е отдѣлено съ вѣкове отъ това на Константинополъ, ала то означава въ много отношения първитѣ, скоро прѣкжснати наченки на едно развитие, което било завършено и увѣнчано съ основанието на императорския новъ Римъ[4].

Казахме вече, че Филиповиятъ походъ въ Тракия билъ придруженъ съ голѣми мжчнотии. Поради загубитѣ, които прѣтърпѣла войската му въ биткитѣ съ войнственитѣ траки, а сжщо и отъ болести — самъ Филипъ боледувалъ извѣстно врѣме[1], — той се принудилъ да докара нови подкрѣпления отъ Македония и Тесалия[2]. Най-послѣ той сполучилъ да свали Керсоблепта отъ прѣстола[3], и да присъедини Тракия къмъ Македония[4]. Както съобщава Диодоръ, на тракитѣ билъ наложенъ редовенъ данъкъ (десетъкъ), и тѣ се задължили да изпращатъ помощна войска на Македония[5]. Тракия била поставена подъ управлението на единъ македонски стратегъ. Обаче, както изглежда, планинцитѣ въ Родопа и Хемусъ (Стара планина) си запазили своята независимость[6].

Филиповитѣ побѣди и успѣхи въ Тракия направили такова впечатление, че и гетскиятъ царь Котела, който властвувалъ надъ гетитѣ между Дунавъ, Черно море и Балкана, дошълъ при Филипа, донесълъ му дарове и му далъ дъщеря си Меда за жена, за да спечели приятелството на могжщия царь[7].

По-важно за Филипа било да стжпи на брѣга на Черно море, и той използувалъ случая да влѣзе въ свръзка съ грцкитѣ колонии по брѣга на това море. Аполония[8] (дн. Созополъ), а вѣроятно и Одесосъ (Варна)[9] направили съюзъ съ Филипа, тъй като у него тѣ могли да намѣрятъ подкрѣпа противъ вжтрѣшнитѣ тракийски племена, които често нападали и ограбвали богатитѣ гръцки колонии. Щомъ Филипъ затвърдилъ властьта си въ Тракия и стѫпилъ на брѣга на Черно море, той не е могълъ да остави въ рѫцѣтѣ на чужда сила морскитѣ пѫтища, които водѣли отъ Бѣло море въ Понта (Черно море), Дарданелитѣ и Босфора. Тия пѫтища били извънредно важни за гръцката търговия съ брѣговетѣ на Понта[1], особно съ днешна южна Русия, отдѣто гърцитѣ получавали жито. Тая била причината, поради която атинцитѣ винаги полагали голѣми усилия да държатъ въ рѫцѣтѣ си Дарданелитѣ; въ врѣмето на своето морско надмощие тѣ не се стѣснявали да събиратъ мито отъ корабитѣ, които минували прѣзъ протоцитѣ. Тракийскиятъ Херсонесъ (Галиполски полуостровъ) и сега още се намиралъ въ рѫцѣтѣ на атинцитѣ, а пъкъ Босфорътъ билъ подъ властьта на Византия, която дотогава успѣвала да запази своята автономия. Както Византия тъй и Перинтъ (дн. Ерегли на Мряморно море) виждали сега, че на мѣстото на разпокѫсанитѣ, и затова слаби тракийски племена, задъ гърба имъ се затвърдявала все повече и повече една значителна мощь, която не е могла да нѣма тежнение къмъ морския брѣгъ. Естествено, тия градове почнали да се безпокоятъ за своята самостойность. Завземането на послѣднитѣ би дало въ рѫцѣтѣ на Филипа ефикасно орѫдие, което могълъ въ даденъ случай да употрѣби противъ Атина: да прѣкѫсне прѣвоза на жито, което тя си доставяла отъ Кримъ[2]. Освѣнъ това, ако Филипъ сега вече ималъ намѣрение да нападне перситѣ въ М. Азия — което ние незнаемъ положително — то владѣнието на протоцитѣ би било за него една необходимость.

---

[1] Ср. Pöhlmann, Gesch. der sozialen Frage, II 362; G. Kazarow, Riv. di storia ant. XII (1908) 77. Приноси къмъ ист. на древн. 94.

[2] Споменува се като основанъ отъ Филипа и гр. Бине (въ Etym. Magnum означенъ като Moichopolis = градъ на прѣлюбодѣйци), който се намиралъ въ покрайнината Парорбелия. Споредъ Теофрастъ, de lapid. II 12, въ тоя градъ се добивалъ σπίνος (лигнитъ). Името Бине вѣроятно е тракийско (ср. Βίνεος въ Дардания, Proc. de aedif. IV 4 p. 121, 22) и чрѣзъ народна етимология е свързано съ глагола βινέω (прѣлюбодѣйствувамъ); възъ основа на това осмисляне е съчинена легендата, че градътъ билъ населенъ съ прѣлюбодѣйци.

[3] Г. И. Кацаровъ, Приносъ къмъ ист. на София 29; Филовъ, Изв. Арх. друж. V 117

[4] Kaerst, Hellenismus I 240

[1] Dem. VIII 36. Филипъ и другъ пжть боледувалъ въ Тракия, вѣроятно отъ малария, която и тогава ще да е вързлувала въ тая область.

[2] Dem. VIII 14.

[3] [Dem.] XII. 8 сл. Вѣроятно и Тересъ сега билъ свалeнъ отъ прѣстола; ср. Höck, Hermes XXVI 110; Solari, ц. м. 40.

[4] Arr. VII 9, 3. По-късно рѣка Марица се смѣтала като граница на Македония: Str. VII fr. 48; Dexipp. fr. 29.

[5] Тракийски помощни отреди се споменуватъ въ войската на Александра Велики (ср. Арианъ). Въ списъка на съставнитѣ части на македонската войска у Диодора XVII 17, 4 одриситѣ изрично се различаватъ отъ наемницитѣ. Kaerst. 250.

[6] Arr. Anab. I 1, 6.

[7] Satyros fr. 5 (Athen. XIII p. 557 d.) Споредъ Йордана Getica 10, 65 дъщерята на Котела се наричала Медопа. Ср. Steph. Byz. s. v. Γετία; Theop. fr. 209. Ср. Müllenhoff, Deutsche Alt. III 132; Weiss у Pauly-Wissowa, R. E. VII 1333

[8] Just. IX 2.

[9] За Одесосъ ср. Jord. Get. 10 (Йорданъ черпи отъ Дионъ Хрисостомъ, а послѣдния отъ Теопомпа). Тоя градъ споредъ Страбона VII fr. 48 принадлежалъ къмъ одриското царство, а споредъ други билъ гетски. Schäfer II 450 прѣдполага, че Филипъ миналъ Балкана и искалъ да прѣвземе Одесосъ, обаче работата се свършила по миренъ начинъ и градътъ сключилъ съюзъ съ Филипа; (за ролята на гетскитѣ жреци по тоя случай ср. Г. Кацаровъ, Битъ на тракитѣ, Сб. Б. Акад. Н., I, 41). Но възможно е, че тоя съюзъ билъ сключенъ по-късно въ врѣмето на Филиповия походъ противъ скитския царь Атей

Впрочемъ установяването на Македония по брѣга на Черно море било въ интересъ и на изолиранитѣ гръцки колонии по тоя брѣгъ, защото само една силна държава, която владѣяла вѫтрѣшностьта, е могла да създаде благоприятни за развитието на черноморската търговия условия. Такава цѣль прѣслѣдвалъ по-рано Перикълъ съ своитѣ експедиции въ Херсонеса и Понта[3], но слабата сега Атина не могла вече да се нагърби съ подобна задача; още по-малко друга нѣкоя елинска държава. Напротивъ силната Македония, която владѣяла Тракия и разполагала и съ флота, могла да поеме успѣшно защитата на черноморскитѣ градове. Тия колонии, присъеди-

---

[1] Didym. 10, 45 сл.

[2] Dem. XVIII, 87; Didym. 10, 45 сл.

[3] Plut. Per. 19. 20.

нени сега къмъ хинтерланда си, добивали сгода за много по-благоприятно търговско развитие отколкото по-рано, когато задъ гърба имъ седѣли вѣчни неприятели.

Византия и Перинтъ били въ съюзъ съ Филипа още отъ 351 г. Ала, както казахме вече, слѣдъ като Филипъ прѣмахналъ одриското царство и завзелъ окончателно Тракия, тѣ почнали да се плашатъ за свободата си. Дори тѣ отказали да му пратятъ помощь, каквато той поискалъ възъ основа на договора. И атинцитѣ обърнали по-голѣмо внимание на владѣнията си въ Херсонеса, дѣто имали жизнени интереси[1]. Въ 343/2 г. тѣ изпратили тамъ нови колонисти (клерухи) подъ водителството на Диопейта[2], за да засилятъ своята позиция и да снабдятъ бѣдни свои съграждани съ земя. Кардианцитѣ обаче не искали да приематъ никакви атински клерухи, настоявайки на своята пълна автономия. Ние говорихме вече, че Филипъ прѣдлагалъ на атинцитѣ да подложатъ разпрята си съ Кардия на третейски сѫдъ, което Атина рѣшително отказала. Тогава Филипъ изпратилъ на кардианцитѣ гарнизонъ[3]. Между това атинскитѣ клерухи взели рѣшение да нападнатъ кардианцитѣ. Диопейтъ събралъ наемници, и за да ги издържа, почналъ на своя глава да спира търговскитѣ кораби, да иска отъ тѣхъ откупъ за свободенъ пропускъ[4] и си позволявалъ и други изнудвания[5]. До като Филипъ билъ заетъ въ Тракия, Диопейтъ нападналъ Кардия и дори си позволилъ да нахлуе и въ македонскитѣ владѣния покрай Пропонтида (Мряморно море), прѣвзелъ градоветѣ Тиристасисъ (дн. Перистаси) и Кробиле, отвелъ много жители въ робство и опустошилъ областьта. Слѣдъ това той се отдръпналъ съ плячката си въ Херсонеса[6].

Тая постѫпка на Диопейта била явно нарушение на мира отъ 346 г. и затова съ право се прѣдполага, че тя не е станала безъ знанието на македонофобската партия въ Атина, която била вече рѣшена да създаде поводъ за война съ Филипа. Тая партия знаяла, че не било лесно да се убѣди масата въ Атина да почне война съ Македония и да употрѣби зрѣлищнитѣ пари за военни цѣли. Изобщо въ Атина малцина имали тогава желание отново да воюватъ. Противъ войната била особено имотната класа, която въ такъвъ случай трѣбвало да плаща извънредни тежки данъци и да се нагърби и съ издържката на корабитѣ (триерархия)[1]. Отъ друга страна Филипъ се придържалъ о договора и полагалъ старание, ако не да избѣгне войната напълно, то поне да я отложи[2]. Значи, за македонофобската партия не оставало друго, освѣнъ да постави Атина прѣдъ свършенъ фактъ.

---

[1] Въ Тасосъ атинцитѣ поддържали флотска станция и наемници подъ началството на опитния пълководецъ Харесъ, за да наблюдаватъ тракийския брѣгъ, Schäfer II 450.

[2] Argum. Dem. VIII; Dem. IX 15. Ср. P. Foucart, Les Athéniens dans la Chersonèse de Thrace 32.

[3] Dem. VIII 58. 64; IX 34; XII 11.

[4] Това нѣщо било обикновено у атинскитѣ адмирали; трибутътъ, който изисквали, се наричалъ „добра воля" (εὔνοια): Dem. VIII 24 сл.

[5] Dem. VIII 9. 10. 24 сл.

[6] Argum. Dem. VIII; [Dem.] XII 3. 16. Ср. Swoboda у Pauly-Wissowa Realenc. V 1047 сл.

Естествено, Филипъ не могълъ да остави това явно нарушение на договора безъ енергиченъ протестъ. Въ една дипломатическа нота до Атина той обвинявалъ атинския пълководецъ и съобщавалъ, че на насилието на атинската войска въ Херсонеса, той ще отговори съ сѫщата мѣрка; ако Атина не даде удовлетворение на неговитѣ оплаквания, мирътъ не ще може да се запази по-дълго[3]. При разглеждането на тоя въпросъ въ народното събрание, партизанитѣ на Филипа заявили, че или трѣбва да се запази мирътъ или да се обяви война; друго прѣдложение не може да се направи. Тѣ описвали неприятноститѣ на войната и указвали на тежкитѣ разходи, необходими за нея. Сѫщо тѣ нападали остро Диопейта и неговото поведение къмъ Филипа и елинитѣ и искали да бѫде отзованъ и наказанъ[4]. Но Демостеновата партия не се рѣшавала да дезавуира своя стратегъ, който могълъ да ѝ бѫде твърдѣ полезенъ въ прѣдстоящата война и който навѣрно дѣйствувалъ въ Херсонеса по нейно внушение. Демостенъ по тоя случай държалъ специална рѣчь („за работитѣ въ Херсонеса", мартъ 341 г.), която покрай третята му Филипика е една отъ най-сполучливитѣ и най-разпаленитѣ му рѣчи. Въ нея той застѫпва гледището, че не трѣбва по никой начинъ да се изостави Диопейтъ, иначе Атина би изгубила една готова

войска, която може да послужи противъ Филипа. Напротивъ той трѣбва да бѫде подкрѣпенъ съ пари, кораби и други срѣдства. Ако се повика назадъ Диопейтъ, не ще има кой да попрѣчи Филипу да нападне Херсонеса; той въ писмото си до Атина вече заплашвалъ съ това. Демостенъ не пропусналъ случая да нападне подкупенитѣ отъ Филипа държавници, които се мѫчели да убѣждаватъ народа, че Филипъ искалъ миръ и че било трудно Атина да поддържа голѣма военна сила; послѣдица отъ това било, че държавата изпаднала въ бездѣйствие и мекушавость. Демостенъ направилъ комлиментъ на атинцитѣ, че не било въ тѣхния характеръ да изкориствsitu и да властуватъ надъ други, ами напротивъ да противодѣйствуватъ на властолюбивитѣ и да освобождаватъ всички отъ робство. Филипъ затова билъ най-върлиятъ имъ неприятель, защото знаялъ, че докато сѫществувала атинската демокрация, не щѣлъ да владѣе спокойно завоюванитѣ вече отъ него области. По-нататъкъ Демостенъ съвсѣмъ безосновно обвинявалъ Филипа, че не само искалъ да подчини Атина, но и да я разруши до основа, защото знаялъ, че атинцитѣ не били пригодни да робуватъ. Най-послѣ Демостенъ се прѣдставилъ на народа като честенъ и далновиденъ съвѣтникъ, който никога не го ласкаелъ, ами се грижелъ изключително за неговото благо.

Както съ тая рѣчь, тъй и съ третята Филипика, която държалъ малко по-късно, Демостенъ цѣлѣлъ да убѣди атинцитѣ, че Филипъ много пѫти вече нарушавалъ мира и че сѫщото направилъ и напослѣдъкъ, като пратилъ помощь на Кардия: — Демостенъ не казва, разбира се, че тоя градъ билъ съюзникъ на Филипа; — щомъ е така за Атина не оставало другъ изборъ освѣнъ да поеме борбата съ тогова, който вече започналъ войната. Своята рѣчь Демостенъ обнародвалъ веднага като политическа брошура, за да убѣди и атинскитѣ съюзници, че поради посегателствата на Филипа тѣ сѫ длъжни да помагатъ на Атина въ войната противъ Македония[1].

Македонофобската партия постигнала цѣльта си: исканията на Филипа били отблъснати, Диопейтъ останалъ на поста си и дори били взети мѣрки да му се изпратятъ под-

---

[1] Beloch, Griech. Gesch. II 547; Drerup 108.

[2] Мисъльта на Филипа да се сближи съ атинцитѣ, която прѣслѣдвалъ шесть години, споредъ Cavaignac, Hist. de l'ant. II 411, била единствената химерична идея на тоя реаленъ политикъ.

[3] Argum. Dem. VIII. Dem. VIII 16, 64; IX 16.

[4] Argum. Dem VIII, и самата рѣчь § 27 сл.

---

[1] Ср. E. Drerup, ц. съч. 110.

крѣпления и пари[1]. Той продължилъ да дѣйствува противъ Филипа, задържалъ въ плѣнъ пратеника му Амфилохъ, който билъ изпратенъ да прѣговаря съ него за откупване на плѣнницитѣ и подбуждалъ византийцитѣ да се съпротивяватъ рѣшително на Филипа[2].

Скоро слѣдъ това Демостенъ държалъ третята си рѣчь противъ Филипа (рѣчь IX), една отъ най-силнитѣ му и най-грижливо обработени рѣчи. Тука не ще излагаме съдържанието ѝ, защото въ края на книгата даваме прѣводъ на цѣлата рѣчь[3].

XI.

Атина се готви война. — Освобождението на Евбея и неприятелски дѣйствия противъ Филипа. — Реформи въ Атина. — Значение на Дарданелитѣ и Босфора въ старо врѣме. — Обсадата на Перинтъ; Филипъ противъ Византия. — Атина обявява война на Филипа. — Обсада на Византия. — Филиповъ походъ противъ скититѣ.

Отношенията на Атина къмъ Македония слѣдъ отхвърлянето на Филиповата нота станали твърдѣ неприязнени. Партията на мира въ Атина била изтикана на заденъ планъ. Най близката задача на Демостена, въ чиито ржцѣ сега се намирало политическото ржководство, била да засили сжществуващитѣ съюзи на Атина съ другитѣ елински държави и да привлече и нови съюзници, за да се приготви достатъчно сили за борба съ Македония.

Въ третята Филипика Демостенъ прѣдложилъ да се пратятъ пратеници въ Пелопонесъ, Родосъ, Хиосъ, Персия и пр., които да дѣйствуватъ въ тая посока. Съобразно съ тая програма Демостенъ самъ поелъ да отиде въ Тракия и Византия[4]. Отношенията между Византия и Атина били охладнѣли още отъ врѣме на съюзническата война; ала сега общата опасность сближила двамата противника и тѣ сключили помежду си отбранителенъ съюзъ. Съ това Атина си осигурила Босфора, ключа къмъ Понта. Демостенъ успѣлъ дори да привлече на атинска страна и гр. Абидъ (на азиатския брѣгъ, сега Нагара), който дълго билъ неприятель на Атина и така да осигури за послѣдната и пжтя прѣзъ Дарданелитѣ (лѣтото 341 г.)[1]. Въ Родосъ и Хиосъ билъ изпратенъ Хиперидъ; тия острови наистина не сключили формаленъ съюзъ съ Атина, но не могли да откажатъ своето сдѣйствие на Византия, съ която поддържали приятелски сношения още отъ врѣмето на съюзническата война.[2] Демостеновата партия опитала да спечели на своя страна и Персия, която още отъ врѣмето на пелопонеската война станала факторъ въ политическия животъ на елинскитѣ държави. Ние споменахме по-горѣ, че още въ 343 г. Демостенъ прѣпоржчвалъ съюзъ съ Персия, който тогава не можалъ да стане; около това врѣме (342 г.?) Артаксерксъ Охосъ сключилъ приятелски договоръ съ Филипа[3], за да отклони Македония отъ намѣса въ малоазиатскитѣ работи; и Филипъ ималъ интересъ да се сближи съ Персия, за да си осигури неутралитета ѝ въ прѣдстоящата си война съ Атина. За тая цѣль той дори пожъртвувалъ своя приятель Хермий, тирана на Гр. Атарней (при днеш. Дикели) въ М. Азия[4]. Сега Атина изпратила отново пратеници, за да иска помощь отъ Персия; ала Артаксерксъ Охосъ, докаченъ отъ по-раншния отказъ на Атина, отговорилъ доста надмѣнно и отказалъ да даде каквито и да било субсидии[5]. Обаче, царьтъ чрѣзъ посрѣдничеството на Ефиалта, водителя на посолството, изпратилъ подаръци на Хиперида и Демостена;

---

[1] Dem. IX 15 сл. 73. [Dem.] XII 3.

[2] [Dem.] XII 3. 16.

[3] Притурка III. — Разказва се (ср. Vita decem orat. p. 845 c. Plut. Dem. 12. 16), че когато Филипъ прочелъ отправенитѣ противъ него Демостенови рѣчи, той казалъ: „ако бихъ слушалъ неговитѣ рѣчи, азъ самичъкъ бихъ гласувалъ да се възложи нему ржководството на войната противъ мене“. Разбира се, това е анекдота, измислена да илюстрира голѣмата мощь на Демостеновото красноречие. Ср. Schäfer II 480.

[4] Dem. XVIII 320.

---

[1] Dem. XVIII 302. За врѣмето ср. Schäfer, II 482.

[2] Dem. IX 71. За по-ранишнитѣ отношения на Хиосъ и Родосъ къмъ Филипа ср. по-горѣ стр. 137.

[3] Arr. Anab. II 14, 2. Въ това врѣме поставятъ договора Judeich, Kleinasiat. Studien 299 и Wendland, Gött. Nachr. 1910, 298; послѣдниятъ изтъква, че тоя договоръ докаралъ само кратковрѣменно споразумение; успѣхитѣ на Филипа въ Тракия скоро убѣдили персийския царь, че го заплашвала опасность отъ страна на Македония; затова неговитѣ сатрапи пратили помощь на обсадения отъ Филипа Перинтъ. Керстъ, I 253, мисли, че договорътъ между Охосъ и Филипа трѣбва да се постави въ врѣмето между Филократовия миръ и персийското посолство въ Атина отъ 343 г. Ср. Drerup, 144; Cavaignac, Hist. de l'ant. II. 401.

[4] Хермий, по произходъ витинецъ, се училъ по-рано въ школата на Платона, дѣто се сприятелилъ съ Аристотела и Ксенократа. Когато станалъ тиранъ на градоветѣ Атарней и Асосъ въ М. Азия, той повикалъ Аристотела и Ксенократа при себе си; тѣ прѣкарали въ Асосъ три години подъ негова защита. Въ 342 (или 341 г.) Менторъ, пълководецътъ на Охосъ, успѣлъ да улови съ измама Хермия и го пратилъ на царя, който заповѣдалъ да го разпнатъ на кръсть. Ср. Natorp у Pauly-Wissowa VIII 831; von der Mühll, ibid. Suppl. III 1126.

[5] Aesch. III 283; Dem. X 34 сл. Писмо на Филипа 6.

послѣдниятъ получилъ 3000 дарейки[1]. Навѣрно царьтъ по тоя начинъ искалъ да си спечели благоразположението на държавнитѣ мѫже, които тогава рѫководѣли сѫдбинитѣ на Атина, за да може да ги използува при бѫдещи събития. Нѣкои нови автори се съмнѣватъ въ достовѣрностьта на това извѣстие, обаче то се потвърждава и отъ сигурното извѣстие[2], че въ сѫщото врѣме персийскиятъ царь пратилъ паричень подаръкъ и на Диопейта, който, както знаемъ вече, дѣйствувалъ въ съгласие съ Демостена. Въ всѣки случай, едва ли може да има съмнѣние, че отъ сега нататъкъ Демостенъ станалъ „агентъ на персийския царь въ Гърция“[3].

По-голѣми успѣхи постигналъ Демостенъ въ Пелопонесъ, дѣто дѣйствувалъ заедно съ Калия отъ Халкида. Прѣзъ мартъ 340 г. въ Атина се събрала конференция отъ пратеници на пелопонески и други държави, въ която били уговорени условията на съюза съ Атина; въ него влѣзли Евбея, Мегара, Коринтъ, Ахея, Акарнания, Левкада и Коркира. Били опрѣдѣлени сѫщо паричнитѣ приноси на съюзницитѣ за общата каса, а сѫщо и контингентитѣ на съюзната войска: именно гражданска войска отъ 4000 души, 10000 наемнишка пѣхота, 1000 конника и 100 триери[4].

Още прѣди завръшването на тия прѣговори Евбея била освободена отъ тиранитѣ, които били поставени отъ Филипа[5]. Ние споменахме по-горѣ, че Калий отъ Халкида прѣслѣдвалъ цѣльта да обедини евбейскитѣ градове въ единъ съюзъ; въ тоя си стремежъ той намѣрилъ пълна подкрѣпа у Демостена. По прѣдложение на послѣдния билъ прѣдприетъ походъ противъ Орей, въ който участвували мегарци и халкидяни. Тиранътъ на Орей билъ убитъ и градътъ освободенъ (341 г.). На слѣдната пролѣть (340 г.) поради пръсналия се слухъ, че Филиповата флота се готвѣла за походъ — прѣдполагало се противъ Евбея — атинцитѣ приготвили съ частни пожертвания 40 кораба[6]. Пакъ по прѣдложение на Демостена било

---

[1] Pseudo-Plut. Vita X orator. 847 f., 848 c.

[2] Aristot. Rhetor. II 8. Ср. Drerup, стр. 146.

[3] Ed. Meyer, ц. м. стр. 778.

[4] Dem. XVIII 237. Aesch. III 95 сл Plut. Dem. 17.

[5] Philoch. у Didym. 1, 13 сл. Schol. къмъ Aesch. III 85, 103. Charax fr. 31. Plut. Dem. 17; Phok. 12 сл. Diod. XVI 74. — Dem. XVIII 79.

[6] Особено се отличилъ Хиперидъ, който подарилъ за себе си и своя синъ двѣ триери: Vitae X orat. p. 850 f.

рѣшено да се изпрати тая флота въ Еретрия, за да изгони тирана Клитарха. Съ тоя походъ билъ натоваренъ Фокионъ, който ако и да принадлежалъ къмъ Евбуловата партия, се съгласилъ съ това, защото въ Евбея Атина имала да защищава сѫществени свои интереси. И това прѣдприятие се свършило благополучно. По такъвъ начинъ Евбея била освободена отъ Филиповото влияние; това било голѣмъ успѣхъ за Атина, защото отъ Евбея Филипъ могълъ да заплашва Атина и да ѝ прѣкѫсне морскитѣ сношения. Зарадъ голѣмитѣ си заслуги въ това отношение Демостенъ билъ увѣнчанъ съ златенъ вѣнецъ на празника на Дионисиитѣ (340 г.)[1].

Сѫщеврѣменно Калий отъ Халкида прѣдприелъ походъ противъ градоветѣ по Пагасейския (Волоски) заливъ, които се намирали въ съюзъ съ Филипа. Въ него участвували атински кораби, които били отстѫпени на халкидцитѣ подъ порѫчителството на видни атинци (Демостенъ, Хегесипъ, Демадъ и пр.). Калий прѣвзелъ нѣкои отъ тия градове, и почналъ да спира търговскитѣ кораби, които плували за Македония и ги ограбвалъ[2]. Атина наистина не участвувала официално въ това прѣдприятие, но понеже Калий билъ похваленъ въ народното събрание, явно било, че то станало съ нейно съгласие.

Но и при други случаи Атина си позволила неприятелски дѣйствия противъ Филипа. Ние говорихме по-рано за островъ Халонесъ; тоя островъ билъ послѣ завзетъ отъ пепаретцитѣ[3], които плѣнили македонския гарнизонъ. Филипъ поискалъ отъ тѣхъ да освободятъ плѣнницитѣ и да му повърнатъ Халонесъ, на което пепаретцитѣ не се съгласили. Тогава Филипъ пратилъ флота да опустоши Пепаретъ; атинцитѣ, разсърдени отъ това, заповѣдали на своя адмиралъ да помогне на пепаретцитѣ[4]. Сѫщо трѣбва да споменемъ и слѣдния случай. Единъ Филиповъ куриеръ (Никий) билъ уловенъ въ македонска область (може би въ Тракия) и закаранъ въ Атина, дѣто билъ задържанъ десеть месеца, слѣдъ което билъ пуснатъ. Всички Филипови писма, намѣрени у куриера, били прочетени въ народното събрание, съ изключение само на едно, което Филипъ билъ адресиралъ до съпругата си Олимпиада; то било повърнато на Филипа неотворено[1]. Всички тия случаи показватъ, че неприятелскитѣ дѣйствия противъ Филипъ били вече започнати, ако и войната да не била още обявена формално.

---

[1] Dem. XVIII 83.

[2] [Dem.] XII 5. Трѣбва да забѣлѣжимъ, че още въ 342 г., когато Филипъ билъ вече въ Тракия, атински доброволци подъ прѣдводителството на Аристодема нахълтали въ Магнезия и Тесалия: Aesch III 83.

[3] О-въ Пепаретъ, дн. Скопелосъ.

[4] [Dem.] XII 12 сл. Dem. XVIII 70. — R. Laqueur, Hermes т. 46, 331, поставя и това събитие въ 342 г.

Партията на мира се опитала за послѣденъ пжть да прѣдотврати войната. Есхинъ именно подалъ тжжба (ейсангелия) противъ Демостена, въ която навѣрно го обвинявалъ въ подстрекателство къмъ война. Ала Демостенъ намѣрилъ срѣдство да отблъсне тоя ударъ. Въ Атина въ това врѣме се намиралъ Анаксинъ отъ Орей, който билъ въ отечеството си атински проксенъ и дори угощавалъ Демостена, когато послѣдниятъ пжтувалъ като пратеникъ за Македония. Анаксинъ билъ дошълъ въ Атина, за да прави покупки за царица Олимпиада. Демостенъ обаче заповѣдалъ да го арестуватъ като шпионинъ и да го накажатъ съ смърть[2]. Есхинъ, който ужъ се срѣщалъ тайно съ Анаксина въ кжщата на нѣкой си Трасонъ, билъ обвиняванъ въ прѣдателство. За доказателство на това служели фалшиви писма и признанията на шпионина, изтръгнати съ мжчение[3]. Всичко това било скроена провокация, която цѣлѣла да тероризира защитницитѣ на мира; и дѣйствително тѣ, изплашени за живота си, отказали се вече отъ всѣкаква съпротива. Никой вече не смѣялъ да противорѣчи на Демостеновата политика. Пъкъ и масата въ Атина, надувана дълго врѣме отъ Демостена и неговитѣ помощници, не била вече способна за трѣзва оцѣнка на политическия моментъ.

Атинскитѣ успѣхи въ Евбея и въ Хелеспонта, които сж дължели главно на енергията на Демостена, закрѣпили окончателно положението му: той могълъ вече да се разпорежда съ сждбинитѣ на своето отечество. Опирайки се на своята популярность, той се опиталъ да прокара и нѣкои вжтрѣшни реформи. Избранъ отъ народа, като „комисарь за флотата“ (ἐπιστάτης τοῦ ναυτικοῦ), той прѣдложилъ една реформа за флотата, която билъ прѣпоржчалъ още прѣди 14 години въ една своя рѣчь (XIV, за симмориитѣ). До като до тогава раз-

---

[1] [Dem.] XII 2. Plut. Πολιτ. παραγγελμ. 3, p. 799 c.
[2] Aesch. III 223 сл., Dem. XVIII 137.
[3] Ср. и Dinarch. I 63.

носкитѣ за приготвянето на корабитѣ (тъй наречената триерархия) падали главно върху плещитѣ на гражданитѣ отъ срѣдния класа, Демостеновата реформа натоварила повече богатитѣ. Съ това Демостенъ спечелилъ на своя страна по-широки слоеве отъ гражданството и придобилъ и повече срѣдства за прѣдстоящата война[1]. Тая негова реформа означава сжщеврѣменно поражение на финансовата политика на Евбула.

Слѣдъ всичко това Филипъ не могълъ вече да не схване, че мирътъ съ Атина не билъ възможенъ. И той намислилъ да нападне Атина на това мѣсто, дѣто тя била най-чувствителна, именно да ѝ прѣкъсне пжтя къмъ Понта[2]. Ние знаемъ, че както Атина тъй и другитѣ индустриални държави въ Гърция, които трѣбвало да хранятъ и много роби, потрѣбни за промишленостьта имъ, не могли да се задоволятъ съ житото, което произвеждала Елада. Рано още се явила нужда отъ вносъ на чуждо жито; докато Полопонесъ и Коринтъ се продоволствали главно отъ Италия и Сицилия, Атина завзела важни мѣста покрай Дарданелитѣ[3], за да си осигури пжтя къмъ черноморскитѣ области, най-вече къмъ южнорускитѣ гръцки колонии, най-важния пазаръ на житата. Нуждата отъ сурови произведения и главно отъ жито се засилила особно въ IV в. пр. Хр., когато населението въ Елада се увеличило и индустрията добила голѣмъ разцвѣтъ. Тъкмо въ това врѣме производителностьта на Гърция намалѣла поради дългитѣ войни, а пъкъ външнитѣ пазари единъ слѣдъ другъ се затворили за нея: така Сицилия била притискана отъ картагенцитѣ, Велика Елада (южна Италия) била погълната въ борба съ войнственитѣ самнитски племена, а малоазиатскитѣ градове почнали да губятъ търговското си значение. Тия условия твърдѣ много благоприятствували да се насочи търговията главно къмъ южнорускитѣ градове. Боспоръ (дн. Керчъ), Олбия, Херсонесъ и пр. достигнали сега голѣмо благосъстояние и се напълнили съ злато. Боспорскитѣ владѣтели (архонти) съ своята наемна войска разширили територията си, покорили съсѣднитѣ скитски племена и ги обърнали въ крѣпостно състояние. Крѣпостнитѣ обработвали земята на едритѣ чифликчии (гърци и туземци) и произвеждали жито за износъ[1]. При търговията си съ Боспора Атина се ползувала съ голѣми прѣдимства: тя имала право първа да товари корабитѣ си и била освободена отъ износно мито ($^1/_{30}$ отъ цѣната на износната стока)[2]. Отъ Боспорскитѣ пристанища Атина изнасяла ежегодно 400000 медимни жито (около 236000 hl), близу половината отъ цѣлия вносъ на жито въ Атина. Когато въ 357 г. пр. Хр. въ Гърция имало скѫпия, Боспорскиятъ архонтъ Левконъ изпратилъ въ Атина толкова жито, че тя, слѣдъ като задоволила нуждитѣ си, продала остатъка и спечелила 15 таланта[3]. Споредъ Страбона[4] Левконъ изпратилъ отъ Теудосия (Кафа) въ Атина 2100000 медимни (1639000 hl) жито; Страбонъ не съобщава, въ кое врѣме станало това. При тоя интересъ на Атина разбираме, защо атинцитѣ обсипвали съ почести Спартокидитѣ (владѣтелитѣ на Боспора)[5] и защо Демостенъ се застѫпвалъ най-горещо да се поддържатъ приятелски сношения съ тѣхъ[6]. Освѣнъ жито отъ Черноморскитѣ колонии Атина получавала солена риба, ленъ, смола, кожи, восъкъ, медъ, дори и роби; отъ своя страна Атина внасяла тамъ дървено масло, глинени сѫдове, украшения и пр. Ясно е, значи, че тя трѣбвало да полага голѣми грижи да държи свободенъ пѫтя прѣзъ протоцитѣ. Съ право казва единъ модеренъ авторъ[7]: „англичанитѣ никога не сѫ надзиравали пѫтя къмъ Индия по-ревниво, отколкото атинцитѣ пѫтя къмъ Босфора“. За тая цѣль послѣднитѣ колонизирали Галиполския полуостровъ, завзели островитѣ Скиросъ, Имбросъ и Лемносъ и поддържали ескадра, която пазѣла Дарданелитѣ и въ случай на нужда придружавала търговскитѣ кораби. Обяснимо е, че неприятелитѣ на Атина (напр. въ врѣме на пелопонеската война) се мѫчели

---

[1] Ср. Drerup, ц. м. 122.
[2] Ср. Theop. fr. 216 Grenf.
[3] За значението на Дарданелитѣ въ по-ново врѣме ср. E. Oberhummer, die Türken und das osman. Reich. 49 и тамъ цитув. литература. За старо врѣме ср. сжщия у Pauly-Wissowa, Realenc. VIII 188 сл.

---

[1] Ср. М. Ростовцевъ, Боспор. царство и южно-руские курганы 13 сл. Сѫщия въ Americ. histor. Rewiew, XXVI 214. E. v. Stern, Hermes L, 203 сл.

[2] Dem. XX 31. Ср Ed. Meyer, Kl. Schr. 132; Jardé, L'Hellénisation du monde antique 162.

[3] Dem. XX 33.

[4] VII 311.

[5] Ср. Dittenberger, Sylloge, 3-о изд. № 206, 370.

[6] L. Gernet, Mélanges d'histoire ancienne (Bibl. de la faculté des Lettres, Paris, XXV) стр. 320 сл.

[7] P. Guiraud, Etudes économiques sur l'antiquité 10.

да я уязвятъ тъкмо на това мѣсто, което и заради това често ставало театъръ на военни дѣйствия.

Прѣзъ пролѣтьта 340 г. Филипъ отговорилъ на атинскитѣ прѣдизвикателства съ единъ походъ противъ Византия[1] и Перинтъ. За да даде възможность на своята флота да мине безопасно Дарданелитѣ, Филипъ нахлулъ въ Херсонеса (Галиполски полуостровъ) съ войска и вървѣлъ покрай брѣга, за да подпомага флотата си; така атинскитѣ поселенци, заети съ своята защита, не могли да попрѣчатъ на Филиповата ескадра да мине въ Мряморното море[2]. Разбира се, съ похода си прѣзъ атинска область Филипъ нарушавалъ вече договора, при всичко че не нападалъ градоветѣ и избѣгвалъ да опустошава страната[3].

Слѣдъ като минала флотата въ Пропонтида, Филипъ започналъ обсадата на Перинтъ (дн. Ерегли)[4]. Градътъ билъ разположенъ върху единъ носъ, който билъ свързанъ съ материка чрѣзъ тѣсна сѣдловина, която по посока къмъ морето постепенно се възвишавала; кѫщитѣ били разположени амфитеатрално, което облекчавало защитата на града. Вече по природа мѣстото било твърдѣ укрѣпено. Филипъ започналъ обсадата откъмъ сушата, като употрѣбилъ всички срѣдства на обсадното изкуство[5]. Трѣбва да забѣлѣжимъ, че това изкуство било слабо развито въ гръцкитѣ държави. Тепърва успѣхитѣ на механиката въ V в. пр. Хр. дали възможность да се построяватъ обсадни машини; въ това изкуство картагенцитѣ далечъ надминавали гърцитѣ. Сицилийскитѣ гърци, които водили дълги борби съ картагенцитѣ, научили отъ послѣднитѣ доста нѣщо въ това отношение. Особно гениалниятъ тиранъ на Сиракуза, Дионисий, положилъ голѣми грижи за усъвършенствуването на това изкуство; той повикалъ най-прочутитѣ инженери отъ цѣла Гърция и Италия, и ги натоварилъ да му построятъ нови артилерийски орждия за нападение и отбрана[1]. Прѣди всичко трѣбва да споменемъ тъй нареченитѣ катапелти (catapultae, ballistae), които били два вида; съ едни хвърляли на далечно разстояние стрѣли, а съ други — камъне и оловени топки[2]. Въ Гърция обсадното изкуство мжчно си пробило пжть; тепърва Филипъ, подпомаганъ отъ своя инженеръ, тесалиеца Полиейдъ, се възползувалъ въ голѣмъ мащабъ отъ дотогавашнитѣ открития въ тая областъ. Затова обсадата на Перинтъ образува епоха въ историята на обсадната война[3].

---

[1] Слѣдъ като влѣзли въ съюзъ съ Атина, византийцитѣ пуснали каперски кораби, за да прѣчатъ на македонската търговия; тасосцитѣ ги приемали въ своитѣ пристанища, но и атинцитѣ допущали тоя морски грабежъ, при всичко, че това било противъ условията на Филократовия миръ; ср. [Dem.] XII 2. Сѫщо и Диопейтъ подбуждалъ византийцитѣ и се мѫчилъ да пакости Филипу (ср. по-горѣ стр. 220).

[2] Въ атинското народно събрание било рѣшено клерухитѣ въ Херсонесъ да се противятъ Филипу съ орѫжие: ср. [Dem.] XII, 16. — Foucart, ц. м. 36.

[3] [Dem.] XII 16. Ср обаче Dem. XVIII 139; Justin. IX 1, 7.

[4] Ср. античнитѣ свидѣтелства у Kalopothakes, de Thracia prov. Romana, стр. 40.

[5] Ср. описанието у Диодора XVI 74 сл.

Филипъ построилъ кули, които били по-високи отъ тия на градскитѣ стѣни на Перинтъ, за да се обстрѣлватъ отъ високо защитницитѣ имъ. Една часть отъ стѣнитѣ, разклатена отъ таранитѣ[4] и подкопана съ мини, се съборила; ала задъ нея перинтийцитѣ били изградили друга стѣна. Македонцитѣ работѣли непрѣкжснато, но и перинтийцитѣ се бранѣли отчаяно. Нѣкои македонци показали извънредна храбрость; така напр. при единъ излазъ на перинтийцитѣ македонецътъ Тарий билъ ударенъ въ окото съ стрѣла, ала не позволилъ да му я извадятъ и не се отдръпналъ отъ боя, до като не билъ отблъснатъ неприятельтъ[5]. Перинтийцитѣ изобщо имали голѣми загуби, ала византийцитѣ имъ пращали войска, стрѣли и орждия, тъй щото силитѣ имъ се изравнявали съ неприятелскитѣ. Сжщеврѣменно флотата на Филипа блокирала града откъмъ морето и залавяла всички кораби, които отивали къмъ Перинтъ. Филипъ набавилъ още машини и продължавалъ обсадата съ неизчерпаема енергия; той раздѣлилъ войската си, която броела около 30000 души, на части, които се смѣнявали и така продължавали борбата и денѣ и нощѣ; поради голѣмитѣ загуби на хора и липса на припаси градътъ билъ на падане. Но

---

[1] Diod. XIV 41 сл. (споредъ съврѣменния историкъ Филистъ).

[2] Ср. Lammert у Pauly-Kroll, Realenc. X 2482.

[3] Beloch, Griech. Gesch. II 466 сл. Diels, Antike Technik, 20, 91 сл., дѣто се описва подробно катапелтата.

[4] Машината таранъ или овенъ служела за разбиване стѣнитѣ на обсаденъ градъ; тя е наречена така, защото гредата, която се пущала напрѣдъ да удря стѣната, на края си била снабдена съ желѣзна обкова въ форма на овнешка глава, за да бжде ударътъ по-разрушителенъ. Ср. В. Златарски, Ист. на бълг. държ. I 415 сл.

[5] Plut. за щастието на Алекс. II, 7, p. 339 bc.

сега му дошла неочаквана помощь. Персийскитѣ сатрапи на М. Азия пратили на перинтийцитѣ наемници, пари, припаси, оржжия и пр.; тая помощна войска, подъ началството на атинеца Аполодоръ[1], пробила блокадата и се вмъкнала въ града. Сжщврѣменно и византийцитѣ изпратили нова помощь; борбата се продължавала съ още по-голѣмо ожесточение. Филиповитѣ машини пробили и новата стѣна; отчасти прѣзъ тоя пробивъ, отчасти съ стълби, македонцитѣ успѣли да нахлуятъ въ града. Почнала се страшна борба по улицитѣ, които били задръстени съ барикади; македонцитѣ се сражавали за славата на македонското оржжие и съ надежда за богата плячка и за обѣщанитѣ отъ Филипа голѣми награди; перинтийцитѣ се борили храбро за своето спасение. Македонцитѣ най-послѣ били изтикани отъ града.

Понеже византийцитѣ пращали постоянно помощь на Перинтъ, Филипъ рѣшилъ да прѣдприеме походъ противъ самата Византия. Той раздѣлилъ войската си на двѣ части; едната оставилъ да продължава обсадата, а съ другата се обърналъ незабѣлѣзано противъ Византия, като се надѣвалъ, че ще може да прѣвземе града съ изненада.

Атинцитѣ не пратили помощь на Перинтъ; навѣрно тѣ се колебали да прѣдприематъ тая рѣшителна стжпка, която би означавала започване на война съ Филипа. Тѣ протестирали противъ него, задѣто нападналъ Херсонеса и заловилъ атински търговски кораби[2] и дори поискали отъ него да възстанови Тереса и Керсоблепта въ Тракия[3]. Въ отговоръ на това Филипъ изпратилъ въ Атина писмо, въ което обвинявалъ атинцитѣ, че нарушаватъ мира, и изброявалъ поименно всички атинци, които подбуждали къмъ война; то завършвало съ думитѣ: „понеже вие сте започнали съ неправди и поради моята отстѫпчивость ме прѣдизвикате все повече и повече съ нападения, и се мѫчите, колкото можете, да ми пакостите, то азъ съ пълно право ще се браня отъ васъ и, призовавайки боговетѣ за свидѣтели, ще взема мѣрки противъ васъ“ (Didym. 10, 24)[1].

---

[1] Diod. XVI 75, 1, споредъ когото сатрапитѣ дѣйствували по заповѣдь на царя; споредъ Dem. XI 5 сатрапитѣ дѣйствували по свой починъ, което е по-вѣроятно; ср. Arrian. Anab II 14, 5. Paus. I 29, 10. — P. Foucart, les Athéniens dans la Chersonèse de Thrace, 30.

[2] Имаме извѣстие, че Филипъ, въ врѣме на едно отсжтствие на Хареса, успѣлъ да залови 230 търговски кораба (авг. 340 г.), които дошли отъ Понта съ стоки (жито, кожи и пр.) и били се събрали при Хиеронъ (Йоросъ-бурну), за да чакатъ атински военни кораби, които да ги придружатъ (Didym. X 54; ср. Dem. XVIII 73, 139). Числото 230 дава Филохоръ, а споредъ Теопомпа корабитѣ били 180; споредъ Front. Str. I 4, 13 между тѣхъ имало хиоски и родоски; ср. Just. IX 1, 5; Stähelin, Klio V 68, 149.

[3] [Dem.] XII 8.

За демократическата партия въ Атина сега не оставало нищо друго освѣнъ да тегли послѣдицитѣ отъ досегашната си политика и да поеме хвърлената отъ Филипа рѫкавица. По прѣдложение на Демостена било рѣшено да се обяви войната; плочата, върху която билъ написанъ сключения прѣди шесть години миръ съ Македония, трѣбвало да бѫде унищожена; било рѣшено сѫщо да се приготвятъ кораби и всичко друго, потрѣбно за войната[2]. Въ началото на рѣшението си атинцитѣ отъ своя страна обвинявали Филипа въ нарушение на мира. Разбира се, това било само игра съ думи, защото ние знаемъ, че Демостенъ и неговата партия вече дълго врѣме работѣли да създадатъ въ широкитѣ народни слоеве настроение за война и да ги убѣдять, че Филипъ нарушава мира. Фактически, както вече се изтъкна по-горѣ, Филипъ нито ималъ на умъ да нападне Атина и да се заплете въ грѫцка война, и затова се придържалъ строго о договора. Въпрѣки това, войната му е била наложена.

Слѣдъ като се обявила войната, и на противната партия въ Атина не оставало друго, освѣнъ да сѫдѣйствува до колкото може за спасение на отечеството. Фокионъ, най-видниятъ стратегъ отъ Евбуловата партия, билъ натоваренъ да поеме командуването на флотата, а пъкъ Мидий и Есхинъ, върлитѣ неприятели на Демостена, били пратени като атински прѣдставители въ съвѣта на амфиктионитѣ въ Делфи.

---

[1] Това писмо, което по-късно било прочетено отъ Демостена въ рѣчьта му за вѣнеца (§ 73) е запазено между неговитѣ рѣчи (XII); обаче то не е дошло до насъ въ първоначалния си видъ, а е прѣработено отъ нѣкой реторъ (Анаксименъ ?), както се вижда отъ обстоятелството, че послѣдниятъ му пасажъ се прѣдава отъ Дидима 10, 21 сл. въ друга форма. Въпросътъ за това писмо е споренъ; нѣкои го схващатъ като ултиматумъ, а други като обявяване на война, което е по-вѣроятно. Споредъ Stavenhagen. Quaest. Demosth. 32 сл. това писмо не е Филиповиятъ ултиматумъ отъ 339 г., ами е отъ 342 г., прѣди VIII-та рѣчь на Демостена, която прѣдставя отговоръ на това писмо; това мнѣние приема и Laqueur, Hermes 46, 331 сл. Ср. Wendland, Anaximenes von Lampskos 13 сл; Götting. Gel. Anzeig. 1912, 618; Drerup, ц. с. 125 сл, който отхвърля мнѣнието на Stavenhagen. — Прѣводъ на това писмо даваме въ притурка IV въ края на книгата.

[2] Philochor. fr. 135 b.; Diod. XVI 77; Aesch. III 55.

Атинскиятъ интересъ изисквалъ прѣди всичко да се помогне рѣшително на Византия. Атинскиятъ адмиралъ Харесъ, който се намиралъ съ 40 кораби при Херсонеса, получилъ бърза заповѣдь да тръгне къмъ Босфора. Сѫщо Хиосъ, Косъ, Родосъ и други елински градове[1] пратили помощь на Византия. Византийцитѣ заедно съ Хареса успѣли да изтикатъ Филиповия адмиралъ Деметрий нагорѣ въ Босфора и да го разбиятъ недалечъ отъ залива Ластенъ (по-късно наричанъ Термемерия)[2]. Вслѣдствие на това македонската флота била принудена да се отдръпне въ Черно-Море[3]. Харесъ се установилъ близо до Хрисополъ (Скутари)[4], дѣто течението отъ Понта се обрѫща къмъ Златния рогъ и дѣто минували всички кораби идещи отъ Понта и обратно; така той осигурилъ Византия откъмъ морето.

Филипъ, който не успѣлъ да вземе града съ първото нападение, започналъ редовна обсада (зимата 340/339 г.). На чело на византийцитѣ стоялъ нѣкой си Леонъ, който билъ ученикъ на Платона, приятель на Фокиона и се отличавалъ съ храбрость и свободолюбие; той ходилъ по-рано като пратеникъ въ Атина и въ Македония[5]. Филипъ построилъ ровъ съ палисади, за да прикрие машинитѣ си, и започналъ обсадата си съ орѫдия, тарани и подкопи. Машинната работа била рѫководена отъ поменатия вече инженеръ Полиейдъ, който се ползувалъ съ славата на отличенъ техникъ въ съчиненията на старитѣ полиоркетици[6]. За да облекчи движението и прѣхраната на войската си, Филипъ построилъ върху Златния рогъ мостъ, и нахвърлялъ въ морето много камъне, за да запази моста отъ нападение на неприятелскитѣ кораби[7]. Материалъ той взелъ и отъ храма на Плутона, който за тая цѣль билъ разрушенъ по негова заповѣдь[8]. Отъ Атина била изпратена на помощь на Византия и втора ескадра подъ началството на Фокиона и Кефисофонта[1]; самъ Хиперидъ участвувалъ въ тая експедиция като триерархъ, и Демостенъ подарилъ една триера. Когато Фокионъ стигналъ прѣдъ Византия и искалъ да се установи извънъ града, както билъ направилъ и Харесъ, Леонъ порѫчителствувалъ прѣдъ съгражданитѣ си за неговата честность и послѣднитѣ се съгласили да приематъ атинцитѣ въ своитѣ кѫщи. Атинцитѣ се държали много добрѣ и не малко спомогнали да се задържи градътъ.

---

[1] Diod. XVI 77; Polyaen. IV 2, 21. Front. Str. I 4, 13.

[2] Ср. Oberhummer у Pauly-Wissowa, R. E. III 748.

[3] Dionys. Byz. у Müller, Geogr. Gr. min. II 50.

[4] Hesych. Milet. 28 (Müller, Fr. hist. gr. IV 151); Foucart, 38.

[5] За него ср. Schäfer II 509.

[6] Ср. мѣстата, указани отъ Schäfer II 510. Полиоркетици се наричатъ авторитѣ, които писали върху военното изкуство.

[7] Dionys. Byz. fr. 21 (Müller).

[8] Тоя храмъ се намиралъ на златния рогъ извънъ града. Ср. Kubitschek, Pauly-Wissowa III 1135.

Както казахме, Филипъ водѣлъ обсадата съ най-голѣма енергия; македонцитѣ се сражавали съ усърдие, за да възстановятъ честьта на орѫжието си, накърнена поради несполуката при Перинтъ. Въ една тъмна нощь тѣ дори успѣли да се измъкнатъ незабѣлѣзано изъ единъ подкопъ, ала кучетата почнали да лаятъ и събудили заспалата стража, която вдигнала тревога. Когато гражданитѣ се стичали да отблъснатъ атакуващия неприятель, тѣ видѣли къмъ сѣверъ огнени облаци, които изпущали лѫчи; убѣдени, че това знамение имъ прѣдвѣщавало божата помощь, тѣ се насърдчили и съ упорита борба изтикали македонцитѣ[2]. Вмѣсто съборената отъ подкопа стѣна тѣ съградили нова и поставили отгорѣ образа на Хеката[3].

Филипъ не успѣлъ да прѣвземе Византия и най-послѣ вдигналъ обсадата. Все пакъ съ една хитрость сполучилъ да спаси флотата, която се намирала въ Понта. Филипъ оставилъ нарочно да попадне въ рѫцѣтѣ на неприятелитѣ едно негово писмо, отправено до пълководеца му Антипатра[4], въ което Филипъ му съобщавалъ, че тракитѣ се възбунтували и избили гарнизонитѣ, и му порѫчвалъ да остави всичко и да дойде при него. Атинската флота, измамена отъ това писмо, напуснала поста си и така македонската ескадра добила възможность да мине безопасно прѣзъ Босфора въ Пропонтида[5]. Слѣдъ това Филипъ съ часть отъ войската си — главнитѣ му сили се намирали още прѣдъ Византия — нападналъ Херсонеса, за да помогне на флотата си да мине и Дарданелитѣ[1]. Тамъ той повикалъ и сина си Александра, когото билъ оставилъ да управлява самостойно Македония въ негово отсѫтствие. Извѣстно ни е, че въ това врѣме Александъръ, който ималъ едвамъ 17-годишна възрасть, прѣдприелъ походъ противъ възстаналото тракийско племе меди[2], покорилъ ги и основалъ тамъ колония Александрополъ[3]. Филипъ започналъ прѣговори съ родосцитѣ и останалитѣ съюзници на Византия, като имъ повърналъ дори плѣненитѣ отъ него търговски кораби, за да ги увѣри въ миролюбието си; той искалъ отъ тѣхъ да станатъ посрѣдници за миръ между него и Византия. Но той нарочно протакалъ прѣговоритѣ и, прѣди да се усѣтятъ съюзницитѣ, прѣкаралъ флотата и прѣзъ Дарданелитѣ[4]; тука вѣроятно тя имала сражение съ Диопейта[5]. Фокионъ прѣслѣдвалъ македонската флота, взелъ ѝ нѣколко кораба, нападналъ и прѣвзелъ нѣкои отъ побрѣжнитѣ тракийски градове и опустошавалъ неприятелската область. А като билъ раненъ, той се върналъ въ Атина[6].

Неуспѣхътъ на Филипа прѣдъ Византия могълъ да се отрази злѣ върху македонското владичество въ Тракия; за да потуши всѣкакво движение и да затвърди своята власть, Филипъ прѣкаралъ зимата въ Тракия и прѣзъ пролѣтьта 339 г. прѣдприелъ походъ къмъ сѣверъ, противъ скитския царь Атей. Прѣдполага се, че поради нахлуването на савроматитѣ въ скитската область, скититѣ били изтласкани къмъ югъ и се установили въ днешна Добруджа, като покорили или изтикали гетитѣ. Имаме свѣдѣния за конфликтъ между Атей и византийцитѣ[7], а сѫщо и за една негова побѣда надъ трибалитѣ[8]. Вѣроятно скититѣ заплашвали и тракийскитѣ владѣния на Филипа. За похода на послѣдния противъ скититѣ се разказва слѣдното[9]: Атей, притисканъ отъ истриан

---

[1] Foucart, ц. м. 39.

[2] Тия извѣстия, които ни напомнятъ спасението на Капитола отъ гѫскитѣ въ врѣме на обсадата на Римъ отъ галитѣ, иматъ явно легендаренъ характеръ.

[3] Diod. XVI 77; Plut. Phok. 14. Hesych. Miles. у Müller, Fr. H. Gr. IV 151; Dionys. Byz. у Muller, Geogr. Gr. Min. II 29, 92.

[4] Антипатъръ въ това врѣме билъ може би при Перинтъ.

[5] Това разказва Front. Str. I 4, 13; друго разказва Polyaen. IV, 2, 21.

---

[1] Извѣстието на Just. IX 1, че Филипъ прѣвзелъ нѣкои градове въ Херсонеса, се отхвърля отъ Schafer II 515.

[2] Ср. за това племе Tomaschek, Thraker I, 61. Медитѣ живѣяли въ Разлога и западна Родопа.

[3] Plut. Alex. 9. Just. IX 1. Steph. Byz. s. v. Ἀλεξάνδρεια 3. За името ср. Kaerst I 315. Мѣстоположението на тая колония не е извѣстно.

[4] Front I, 4, 13.

[5] Swoboda, Pauly-Wissowa, Realenc. V 1048.

[6] Plut. Phok. 14

[7] Clem. Alex. Strom. V 31, p. 240.

[8] Front. Strat. II 4, 20; Polyaen. VII 44, 1.

[9] Just. IX 2 (вѣроятно споредъ Теопомпа). Ср. Aesch. III 128.

цитѣ[1], поискалъ помощь отъ Филипа чрѣзъ посрѣдничеството на аполонийцитѣ, като обѣщалъ да го вземе за наслѣдникъ на царството си. Филипъ му пратилъ помощь. Ала слѣдъ като царьтъ на истрианцитѣ се отдръпналъ, Атей повърналъ Филипу помощьта и дори отричалъ, че е искалъ отъ него помощь, понеже скититѣ били по-храбри отъ македонцитѣ и не се нуждаяли отъ тѣхъ; а пъкъ за наслѣдникъ на прѣстола си той си ималъ свой синъ. Слѣдъ това Филипъ пратилъ при Атея пратеници и поискалъ отъ него да поеме часть отъ разходитѣ за обсадата на Византия, толкозъ повече, че Атей не билъ далъ на македонскитѣ войници, които му били пратени на помощь, нито припаси нито плата за службата имъ. Атей се извинилъ съ бѣдностьта и неплодородностьта на земята си, която едва изхранвала самитѣ скити, и казалъ, че нѣмалъ никакви богатства, съ които би могълъ да задоволи Филипа; скититѣ се цѣнѣли не по богатствата си, а по своята храбрость и жилавость. Разсърденъ отъ тоя отговоръ, Филипъ тръгналъ противъ скититѣ, но изпратилъ по-рано пратеници, които да извѣстятъ на Атея, че въ врѣме на обсадата на Византия билъ обѣщалъ да посвети статуя на Херакла и сега иде да я издигне при устието на Дунава; той искалъ да бѫде допуснатъ като приятель да изпълни даденото на Бога обѣщание. Атей отговорилъ: „нека Филипъ изпрати статуята нему, той обѣщава да я постави и да я пази непокѫтната, но войска той не може да допусне въ страната си. Ако Филипъ издигне статуята противъ желанието на скититѣ, той ще я катури и отъ мѣдьта ѝ ще излѣе стрѣли.“ Слѣдъ тия прѣговори станала битка, въ която македонцитѣ излѣзли побѣдители. 20000 жени и дѣца били уловени роби, заграбенъ билъ и много добитъкъ, но злато и сребро не се намѣрило. 20000 породисти кобили били откарани въ Македония, за да се подобри расата на македонския конь[2]. Въ сражението падналъ самъ Атей, който билъ вече 90-годишенъ[3].

---

[1] Нѣкои се съмнѣватъ, че тукъ е дума за жителитѣ на грѫцката колония Истросъ, и прѣдполагатъ, че неприятелитѣ на Атея сѫ били трибалитѣ; ср. Schäfer II 521; Weiss у Pauly-Wissowa VII 1332, прѣдполага, че подъ истрианцитѣ трѣбва да се разбиратъ гети.

[2] Това извѣстие е интересно; то показва, че Филипъ полагалъ грижи за македонското коневъдство, отъ което зависѣла и годностьта на кавалерията му.

[3] Lukian. Makrob. 10. Споменъ за Атея е запазенъ у грѫцкитѣ писатели, които прѣдаватъ и негови изрѣчения: ср. Kaerst, у Pauly-Wissowa Realenc. II 1901 (тамъ е цитувана и литературата).

Разказва се сѫщо, че Филипъ, прѣдвиждайки буйния напоръ на скититѣ, съ които македонцитѣ сега трѣбвало да се сражаватъ за пръвъ пѫть, и искайки да си осигури рѣшителна побѣда, поставилъ една часть отъ конницата си задъ македонскитѣ редици и ѝ заповѣдалъ да повръща назадъ отстѫпващитѣ и да избива бѣгълцитѣ[1]. Не може да се каже, до колко сѫ вѣрни подробноститѣ на горния разказъ; вѣроятно е, че отначало Филипъ е искалъ да привлече Атея като съюзникъ противъ Византия и трибалитѣ, ала поради вѣроломството на скититѣ, той се видѣлъ принуденъ да ги нападне.

За да осигури окончателно цѣлата сѣверна граница на царството си, Филипъ рѣшилъ да прѣмине прѣзъ земята на трибалитѣ[2]. Той поискалъ отъ тѣхъ да го пуснатъ да мине свободно, обаче трибалитѣ се съгласявали да му дадатъ пропускъ, само ако имъ отстѫпи часть отъ скитската плячка. Филипъ отказалъ и работата дошла до бой. Въ битката Филипъ билъ раненъ въ бедрото и коньтъ му билъ убитъ подъ него[3]. Когато той падналъ и войницитѣ му помислили, че е убитъ, настанало смущение и часть отъ плячката паднала въ рѫцѣтѣ на трибалитѣ. Въпрѣки това войската успѣла да си пробие пѫть къмъ Македония[4]. Не може да се каже, по кой пѫть е ударилъ Филипъ; възможно е, че миналъ прѣзъ София, Кюстендилъ, Щипъ и стигналъ до Вардара; или пъкъ прѣзъ София, Нишъ и отъ тамъ по Морава и прѣзъ дарданската область слѣзълъ въ Вардарската долина. Въ всѣки случай Филипъ постигналъ цѣльта си; той показалъ на балканскитѣ племена силата на македонското орѫжие, дори до неговата смърть тия племена стояли мирно. Трѣбва да прибавимъ, че докато въ Тракия царската династия била свалена, сѣвернитѣ племена, пеонци, агриани, илирийци си запазили своитѣ домашни царе, които станали васали на Македония[5].

---

[1] Front. strat. II, 8, 14. Достовѣрностьта на тая стратегема е съмнителна.

[2] Трибалитѣ населявали областьта между Морава и Искъръ; възможно е, че тѣ простирѣли властьта си и къмъ изтокъ чакъ до Дунавскитѣ устия; ср. Strab. VII 301. Arr. Anab. I 2; вж. Weiss у Pauly-Wissowa VII 1333. Vulič, Wiener Stud. т. XXIV стр. 336

[3] Ср. Ed. Meyer, Sitz. Berl. Ak. 1909, 759.

[4] Just. IX 3; останалитѣ мѣста у Schäfer II 522.

[5] Ср. Г. И. Кацаровъ, Пеония, 48 сл.

XII.

Нови реформи въ Атина. — Спорътъ съ Амфиса и новата намѣса на Филипа въ Елада. — Завземането на Елатея отъ Филипа. — Възстановяването на Фокида. — Съюзъ между Тива и Атина. — Начало на войната, първи успѣхи на съюзницитѣ. — Битка при Херонея.

Докато Филипъ билъ въ далечния сѣверъ на походъ противъ скити и трибали, Демостенъ използувалъ врѣмето да подготви Атина за война противъ Македония. Ние споменахме вече, че Демостенъ билъ прокаралъ реформа въ триерархията, която натоварвала заможнитѣ граждани съ порядъчни... голѣми разноски за сграждане и издръжка на корабитѣ. Сега се погрижилъ да се съберать повече парични срѣдства, защото, както видѣхме, персийскиятъ царь отказалъ да дава помощи. Демостенъ прѣдложилъ една мѣрка (339 г.), която много пжти прѣпоржчвалъ въ своитѣ рѣчи (особно въ олинтийскитѣ): паритѣ, които до сега отивали въ касата на теориката[1], занапрѣдъ да се употрѣбятъ изключително за военни цѣли[2]. Съ прокарването на тия мѣрки се прѣмахвало едно зло, което до тогава злѣ подяждало финансовата мощь на държавата.

За да се спестятъ пари, били спрѣни държавнитѣ градежи, сжщо и постройката на верфитѣ и флотския арсеналъ. Намѣрилъ се и единъ способенъ финансистъ, Ликургъ, който въ 338 г. билъ избранъ за главенъ ковчежникъ (ὁ ἐπὶ τῇ διοικήσει), а Калий, за чиято сестра билъ женѣнъ Ликургъ, билъ избранъ за ковчежникъ на новосъздадената военна каса (ταμίας τῶν στρατιωτικῶν). Ала усилията на Демостена не докарали очаквания успѣхъ. Атинскитѣ пълководци (главно Фокионъ) блокирали македонския брѣгъ[3], правѣли тукъ-тамъ десанти, за да си създадатъ операционна база, но македонцитѣ ги изтиквали обратно въ корабитѣ имъ. Атинцитѣ не могли да съберать достатъчно сухопжтна войска, която би могла да прѣдприеме рѣшителна офенсива противъ Македония. Отъ друга страна и Филипъ се намиралъ въ извѣстно затруднение; блокадата на Македония, която спирала вноса и износа, се отразявала злѣ върху благосъстоянието на страната. Освѣнъ това, докато Тива стояла неутрална, Филипъ не могълъ да се доближи до Атика. Значи, бждещето развитие на събитията въ голѣма степень зависѣло отъ поведението на Беотия. За Филипа е било важно да привлѣче Тива на своя страна, за да не допусне съюзяването ѝ въ Атина, за което усърдно работѣлъ Демостенъ. Трѣбва да забѣлѣжимъ, че Тива и Атина отдавна се намирали въ неприятелски отношения; послѣднята била главната причина, за да се провали Епаминондовата политика. Напротивъ Тива имала голѣми задължения къмъ Филипа, понеже нему дължала съсипването на фокидцитѣ и завземането на Орхоменъ и Коронея, та той могълъ да се надѣва, че лесно ще постигне съюзъ съ тая държава. Но въпрѣки голѣмитѣ благодѣяния, които Филипъ билъ направилъ на тиванцитѣ, послѣднитѣ почнали да се безпокоятъ отъ неговото надмощие, особено слѣдъ като завзелъ крѣпостьта Никея въ Термопилитѣ[1], която едно врѣме се намирала въ ржцѣтѣ на тиванцитѣ. Разбира се, Демостенъ могълъ да използува това недоволство, за да привлече Тива на атинска страна, докато Филипъ и неговитѣ партизани въ Тива имали интересъ да се всѣе по-голѣма умраза и недовѣрие между двата съсѣда. Поводъ за дѣйствие скоро имъ се прѣдставилъ, и то въ съвѣта на амфиктионитѣ, въ който, както знаемъ, македонскиятъ царьималъ голѣмо влияние.

Въ врѣме на фокидската война атинцитѣ поставили като оброченъ даръ въ Делфийския храмъ единъ златенъ щитъ съ надписъ: „даръ на атинцитѣ отъ плячката на мидийцитѣ и тиванцитѣ, които се сражаваха противъ елинитѣ“. Понеже храмътъ не билъ още очистенъ и освѣтенъ, то поставянето на тоя оброкъ се смѣтнало като светотатство къмъ боговетѣ. Затова въ есенното заседание на амфиктионитѣ (340 г.)[2] локритѣ отъ Амфиса[3] прѣдложили да се наложи на

---

[1] Теориконъ (θεωρικόν, зрѣлищни пари) се наричала сумата отъ два обола (ок. 30 ст.), която държавата раздавала на гражданитѣ, за да могатъ да посѣщаватъ театралнитѣ прѣдставления.

[2] Philoch. fr. 135. Schol. Aesch. III 24.

[3] Dem. XVIII 145 сл.

---

[1] Не е извѣстно, кога е станало това; въ 340 г., когато Атина обявала война Филипу, въ Никея имало македонски гарнизонъ. Ср. Glotz, Bull. Corr. Hell. XXXIII 329. Glotz изтъква, че когато Филипъ ималъ да защищава сериозни интереси, той обичалъ да се опира само на себе си; затова завзелъ и тая важна крѣпость.

[2] За хронологията ср. Kromayer, Ant. Schlachtfelder I 172 сл.

[3] Гр. Амфиса лежалъ въ западнитѣ подножия на Парнасъ (при дн. Салона).

Атина глоба отъ 50 таланта. Въ дадения случай локритѣ дѣйствували по внушение на тиванцитѣ и на Филипа, който ги билъ освободилъ отъ фокидското иго;[1] очаквало се, че Атина не ще се подчини на тая глоба и ще стане нужда да се обяви свещена война противъ нея.

Споменахме по-горѣ, че за тая година като атински пилагори въ Делфи били изпратени Мидий, Трасикълъ и Есхинъ, а като хиеромнемонъ[2] Диогнетъ. Понеже Диогнетъ и Мидий се разболѣли, атинскитѣ интереси прѣдъ събранието застѫпвалъ Есхинъ, добъръ познавачъ на амфиктионното право и на делфийската история. Той успѣлъ да отблъсне ловко насочения противъ Атина ударъ. На Есхина било извѣстно, че сами амфисейцитѣ били провинени въ светотатство противъ храма. Слѣдъ свещената война въ 591/0 г. пр. Хр. полето на разрушения градъ Кира било обречено на делфийскитѣ богове и пристанището му било затрупано; не било позволено никому да обработва това поле; който нарушавалъ това запрѣщение, трѣбвало да бѫде наказанъ отъ амфиктионията. Неотдавна обаче амфисейцитѣ обработили полето, построили кѫщи, поправили пристанището и почнали да взиматъ мито отъ богомолцитѣ, които минували тамъ на пѫть за Делфи. Есхинъ съ една блѣскава и добрѣ аргументирана рѣчь повдигналъ обвинение противъ амфисейцитѣ, като посочилъ къмъ обработената равнина, която се виждала отъ заседателното мѣсто на амфиктионитѣ. Неговата рѣчь направила дълбоко впечатление, всички почнали да говорятъ за наказание на амфисейцитѣ-светотатци. Още на сѫщата вечерь глашатаятъ извѣстилъ на делфийскитѣ граждани да се събератъ на другата сутринь съ мотики и лопати, за да запазятъ свещената земя; съ тѣхъ щѣли да тръгнатъ и пилагоритѣ и хиеромнемонитѣ. На сутриньта всички потеглили къмъ кирейското поле, засипали пристанището и изгорили кѫщитѣ. Обаче на връщане тѣ били нападнати отъ въорѫжени амфисейци; нѣкои отъ амфиктионитѣ били уловени, а другитѣ сполучили да избѣгатъ въ Делфи.

На другия день слѣдъ това събитие тесалиецътъ Котифъ, прѣдседатель на амфиктионитѣ, свикалъ общо събрание, въ

---

[1] Aesch. III 116.

[2] Хиеромнемони се наричали прѣдставителитѣ на участвуващитѣ въ Амфиктионията племена, които рѫководѣли праздника.

което, освѣнъ пилагоритѣ и хиеромнемонитѣ, били поканени и всички елини, които случайно се намирали въ Делфи, за да се допитватъ до оракула или да принасятъ жъртви. Въ това събрание било рѣшено да се свика извънредно заседание на амфиктионитѣ въ Пиле, за да се вземе рѣшение върху наказанието, което трѣбвало да се наложи на амфисейцитѣ[1].

Така Есхинъ успѣлъ да отблъсне опасностьта отъ амфиктионна война, която била надвиснала надъ главата на Атина. Есхинъ[2] твърди, че атинскиятъ народъ одобрилъ неговитѣ дѣйствия и билъ готовъ да участвува въ свещената война противъ Амфиса. Обаче Демостенъ, който дебнѣлъ случай да примири Тива съ Атина, се възпротивилъ рѣшително на това. Той заклевалъ атинцитѣ да не се мѣсятъ въ тая работа, ала македонската партия не го оставила да говори. Тогава той се обърналъ къмъ съвѣта, когото успѣлъ да убѣди, че за Атина е найдобрѣ да остане неутрална. Въ тая смисъль било взето рѣшение, което послѣ било одобрено отъ народното събрание, именно Атина да изпраща въ Делфи и въ Пиле хиеромнемони и пилагори въ установенитѣ отъ обичая срокове, но тия атински прѣдставители да не участвуватъ въ извънредното събрание на амфиктионитѣ въ Пиле, за което споменахме. Сѫщо и тиванцитѣ, които били приятели на Амфиса, не взели участие въ него.

Изказано е прѣдположение[3], че ако Атина сега би се рѣшила да вземе дѣятелно участие въ войната противъ Амфиса, както прѣпорѫчвалъ Есхинъ, то тя би сполучила да възстанови своя престижъ въ амфиктионията и дори мирътъ между Филипа и Атина би могълъ да се възобнови чрѣзъ посрѣдничеството на тесалийцитѣ. Тогава Филипъ и Атина би могли да се обърнатъ заедно противъ Тива. Това не е вѣроятно, защото амфиктионията се намирала подъ силното влияние на Филипа и при тогавашнитѣ обстоятелства не е могло да се очаква, че Атина ще бѫде натоварена съ рѫководенето на войната противъ Амфиса[4]. По-нататъшното развитие на работитѣ ясно показва, че привърженицитѣ на Филипа имали мнозинство въ амфиктионията.

---

[1] Aesch. III 107 сл., Dem. XVIII 149 сл.

[2] III 125.

[3] Beloch, Griech. Gesch. II 558.

[4] Kaerst, I 257.

Въ извънредното събрание амфиктионитѣ рѣшили да се обяви война на Амфиса; за главенъ военачалникъ билъ избранъ прѣдседательтъ Котифъ отъ гр. Фарсалъ. Филипъ въ това врѣме се намиралъ въ Скития. Новата свещена война не събудила голѣмъ ентусиазъмъ: нѣкои отъ племената дори не пратили своитѣ контингенти за нея; Котифъ завършилъ похода, безъ да постигне покоряването на Амфиса[1]. Когато прѣзъ есеньта 339 г. пр. Хр. амфиктионитѣ се събрали на редовно заседание, тѣ рѣшили да се прѣдприеме новъ походъ противъ Амфиса; за военачалникъ на тоя походъ билъ избранъ Филипъ[2], който билъ вече се върналъ отъ скитския походъ. Амфиктионитѣ се надѣвали, че той самъ ще поеме разноскитѣ за по-нататъшната подготовка на войната. Така Филипъ постигналъ цѣльта си[3]: той намѣрилъ сгода да се намѣси въ Елада и да сломи неприятелитѣ си подъ благовиденъ прѣдлогъ, че служи на Аполона Питийски. Както въ 346 г. и сега Филипъ използувалъ политическото си и военно надмощие, за да уреди елинскитѣ работи споредъ своето желание, споредъ интереситѣ на Македония, и да наложи хегемонията си надъ Елада.

Филипъ бързалъ да не пропусне благоприятния моментъ за рѣшително дѣйствие. Още сѫщата есень съ часть отъ войската си той тръгналъ на походъ, ала вмѣсто да се обърне веднага противъ Амфиса, той завзелъ и укрѣпилъ града Елатея (дн. Елефта) въ Фокида[4], който владѣе пѫтя отъ срѣдня Гърция къмъ сѣверъ; отъ тамъ Филипъ могълъ въ единъ день да стигне въ Беотия и за три деня въ Атика. Слѣдъ това той завзелъ и Китинионъ[5] въ Дорида, та по такъвъ начинъ си осигурилъ и правия пѫть къмъ Амфиса Тия здрави позиции на югъ отъ планината Ойта, които Филипъ завзелъ, му давали възможность да оперира свободно къмъ всички страни. Чрѣзъ тѣхъ той държалъ въ рѫката си и фокидо-доридската равнина, която прѣдставяла удобно мѣсто за сражение; задъ него планината могла да му служи като прикритие.

---

[1] Dem. XVIII 151.

[2] Споредъ Kromayer, ц. м., назначението на Филипа за главнокомандуващъ противъ Амфиса е станало въ пролѣтното заседание на амфиктионията (11 май — 10 юни).

[3] Поради противорѣчивото изложение на амфисейската работа у Есхина и Демостена, историкътъ не е въ състояние да проникне въ каузалната връзка на събитията, и да разбере мотивитѣ на дѣйствуващитѣ лица. Явно е обаче, че македонския интересъ е игралъ мѣродавна роля при развитието на тия събития. Kaerst I 258, Pöhlmann, Grundr. 282.

[4] Dem. XVIII 152.

[5] Philoch. fr. 135; ср. картата № 3 у J. Kromayer, Ant. Schlachtfelder I

Неочакваното завземане на Елатея отъ Филипа направило силно впечатление на гърцитѣ, а най-много на атинцитѣ. Демостенъ въ рѣчьта си за вѣнеца[1] твърдѣ живо е описалъ тоя сѫдбоносенъ за Атина моментъ: „Бѣше вечерь, когато дойде единъ извѣститель приританитѣ и съобщи, че Елатея е взета. Послѣднитѣ веднага станаха отъ вечеря: едни отъ тѣхъ прогонваха продавачитѣ отъ баракитѣ на пазара, и запалиха плета имъ[2], други пъкъ пратиха да викатъ стратезитѣ (военачалницитѣ) и тѫбача[3]. Градътъ се напълни съ шумъ и тревога. На другия день, още на разсъмване,ританитѣ свикаха съвѣта, а пъкъ вие отивахте въ народното събрание; и прѣди още съвѣтътъ да обмисли и вземе рѣшение, цѣлиятъ народъ седѣше вече горѣ на Пникса. Когато слѣдъ това влѣзоха съвѣтницитѣ, иританитѣ съобщиха за полученото извѣстие, повикаха извѣстителя, който доложи случилото се, а слѣдъ това глашатаятъ попита: „Кой желае да говори?“ Ала никой не излѣзе, макаръ че глашатаятъ нѣколко пѫти подканваше гражданитѣ; никой не стана, при всичко че присѫтствуваха всички стратези, всички оратори и отечеството ги зовѣше да говорятъ за спасението му. Тогава станахъ азъ и казахъ: споредъ моето мнѣние тия, които много се безпокоятъ, да не би тиванцитѣ да сѫ съгласни съ Филипа, не познаватъ истинското положение на работитѣ. Защото азъ съмъ убѣденъ, че ако това бѣше така, ние щѣхме да чуемъ, че той не е въ Елатея, ами на нашитѣ граници. За мене е съвсѣмъ ясно, че съ похода си прѣслѣдва цѣльта да привлѣче тиванцитѣ на своя страна. Нека ви изложа, какъ стои тая работа. Филипъ държи въ мрѣжата си всички тиванци, които е могълъ да спечели съ пари или съ измама, но тия, които още отъ начало застанаха противъ него и сега дори му се противопоставятъ, той не може да ги придума по никакъвъ начинъ. И тъй, какво иска и защо завзе

---

[1] Dem. XVIII 169 сл.

[2] Съ цѣль да се даде тревоженъ сигналъ на прѣспатитѣ по полето граждани, за да дойдатъ въ града; ср. Diels, Ant. Technik 77.

[3] Който давалъ сигналъ за свикване народното събрание

Елатея? Да покаже силата си и да застане отблизу съ орѫжието си, за да одързости приятелитѣ си и да сплаши противницитѣ си, та отъ страхъ да склонятъ на това, което сега отказватъ, или пъкъ да го сторятъ, като бѫдатъ насилени. Ако ние, при тия обстоятелства, не се рѣшимъ да забравимъ неприятноститѣ, които може би сѫ ни сторили тиванцитѣ и не имъ се довѣримъ, смѣтайки, че сѫ на страната на нашитѣ врагове, то ние ще изпълнимъ желанието на Филипа, и ще имаме основание да се боимъ, да не би въ такъвъ случай и сегашнитѣ негови противници да приематъ условията му. Какво е моето прѣдложение? Първо нека прогонимъ настоящия страхъ и нека всички се боимъ за тиванцитѣ, защото сѫ много по-близо до опасностьта, и тѣхъ по-напрѣдъ ще засегне бурята; второ, да тръгнете къмъ Елевсина съ всичката войска, и пѣхота и конница, и да покажете на всички, че сте въорѫжени, за да могатъ вашитѣ приятели въ Тива да вдигнатъ свободно гласа си за правдата, знаейки, че както има сила, която ще помогне на тия, що продаватъ отечеството си на Филипа, тъй и вие сте готови да помогнете — въ случай на нападение — на тия, които искатъ да се борятъ за свободата. Освѣнъ това прѣдлагамъ да се изберbegin десеть пратеници и тѣмъ, заедно съ стратезитѣ, да се даде пълномощие да установятъ врѣмето и начина на отиването въ Тива. Щомъ пратеницитѣ пристигнатъ въ Тива, какъ да водятъ прѣговоритѣ? Внимавайте на това: да не искатъ отъ тиванцитѣ нищо (моментътъ не е сгоденъ за това), ами само да имъ обѣщаятъ помощь, ако я поискатъ, понеже сѫ въ крайна нужда, а пъкъ ние по-добрѣ схващаме положението на работитѣ. Ако приематъ това и ни се довѣрятъ, то ние постигаме цѣльта си и то по начинъ, който прави честь на държавата ни; а ако не сполучимъ, то тѣ ще упрѣкватъ себе си, ако направятъ сега грѣшка, до като ние не ще да сме сторили нищо срамно и недостойно".

За да си обяснимъ изненадата, която Филипъ причинилъ на елинитѣ съ завземането на Елатея, трѣбва да забѣлѣжимъ, че тиванцитѣ използвали Филиповото отсѫтствие въ Скития да прогонятъ македонския гарнизонъ отъ крѣпостьта Никея[1]. Послѣдната била въ тѣхни рѫцѣ, когато Филипъ изпратилъ пратеници въ Тива, за да води прѣговори (сл. по-долѣ). Значи, както тиванцитѣ тъй и атинцитѣ не прѣдполагали, че Филипъ може да дойде въ Фокида прѣзъ другъ пѫть. Обаче повдига се въпросъ, какъ могълъ Филипъ да се рѣши да се яви въ южнитѣ подножия на планина Ойта, като остави задъ гърба си една важна крѣпость въ рѫцѣтѣ на неприятеля? За да си обяснимъ това, трѣбва да забѣлѣжимъ, че Филипъ обикновено подготвялъ дипломатически военнитѣ си прѣдприятия. И сега станало сѫщото: той успѣлъ да спечели на своя страна епикнемидскитѣ локри, въ областьта на които лежала Никея, като имъ обѣщалъ да вземе тая крѣпость отъ тиванцитѣ и да я повърне на законнитѣ ѝ притежатели. И дѣйствително пратеницитѣ, които Филипъ пратилъ въ Тива слѣдъ прѣвземането на Елатея, поискали отъ тиванцитѣ да повърнатъ крѣпостьта на локритѣ[1].

Краснорѣчиво доказателство за далновидностьта и държавнишката мѫдрость на Филипа е и неговото поведение къмъ фокидцитѣ. Твърдѣ разумно постѫпилъ Филипъ въ 346 г., когато оставилъ амфиктионитѣ сами да рѣшатъ сѫдбата на Фокида; върху тѣхъ паднала и омразата за тежкото наказание, което ѝ било наложено. Филипъ прѣдвиждалъ, че единъ день тоя неговъ противникъ може да му стане полезенъ приятель. Това врѣме дошло сега: благодарение на Филипа Фокида възкръснала за новъ политически животъ. Отъ делфийскитѣ надписи, които споменуватъ фокидскитѣ вноски (глоби) за храма въ Делфи, се вижда, че фокидскиятъ сьюзъ билъ възстановенъ (вѣроятно есеньта 339 г.)[2]. Това станало по рѣшение на амфиктионитѣ, но разбира се, съ съгласието и по желанието на Филипа. Нѣщо повече; за да се даде възможность на новата държава да се съвземе, Филипъ се погрижилъ да се облекчи глобата, която плащали фокидцитѣ на Аполоновия храмъ въ Делфи. Тя била намалена на десеть таланта годишно[3]. Вѣроятно е, че Филипъ позволилъ на фокидцитѣ да възстановятъ и своитѣ разрушени градо-

---

[1] Philoch. y Didym. XI 37.

---

[1] Ср. Didym. ц. м. и основната студия на Glotz, Bull. Corr. Hell. XXXIII 532.

[2] Ср. Glotz, ц. м. 536; Cavaignac II 415. — Възстановениятъ фокидски съюзъ се явява за пръвъ пѫть въ пролѣтьта 338 г. За тоя съюзъ ср. G. Kazarow, de foederis Phocens. institutis; H. Swoboda, Griech. Staatsalt. 316 сл.

[3] И това ще да е станало въ 339 г., когато амфиктионниятъ съвѣтъ се прѣдседателствувалъ отъ тесалийцитѣ Даохъ и Трасидей, които били послушни орѫдия на Филипа.

ве[1]. За да задоволи и амфиктионитѣ, той имъ далъ помощь, за да довършатъ захванатитѣ въ Делфи и Пиле градежи. Филипъ най-послѣ се погрижилъ да даде по-добра уредба на делфийското съкровище, за чието управление била учрѣдена комисия отъ ковчежници. Не можемъ да не се очудваме, че Филипъ, комуто прѣдстояла друга по-важна задача, намѣрилъ врѣме да се занимава и съ такива въпроси, като уредбата на амфиктионията[2].

Слѣдъ завземането на Елатея отъ Филипа въ Атина било рѣшено да се прати посолство въ Тива на чело съ Демостена, което да сключи съюзъ съ тая държава за борба противъ Филипа. Сѫщо било рѣшено атинската войска да се мобилизира и да се прати къмъ Елевсина, на пѫть за Фокида и Тива[3]. Атинското посолство заварило въ Тива пратеници отъ Филипа и неговитѣ съюзници, амфиктионитѣ. Макаръ че отношенията му съ Тива били вече доста обтегнати — особено слѣдъ възстановяването на Фокида —, Филипъ пакъ направилъ опитъ да запази съюза си съ тази държава или поне да попрѣчи на сближението ѝ съ Атина[4].

Както казахме, Филипъ обичалъ да печели съ дипломация; войната била за него послѣдно срѣдство, когато вече били изчерпани всички други възможности. Филиповитѣ пратеници поискали отъ тиванцитѣ или да се присъединятъ къмъ Филипа въ похода му противъ Атина или да го пуснатъ да мине свободно прѣзъ Беотия. При това тѣ се опитали да раздухатъ старата вражда между Тива и Атина.

Рѣшението на тоя сѫдбоносенъ въпросъ било въ рѫцѣтѣ на тиванското народно събрание. Въ Тива ранитѣ отъ дългата фокидска война още не били напълно заздравѣли; ужаситѣ на войната били още прѣсни въ паметьта на всички. Ако Тива се съединѣше съ Филипа, би била избѣгната всѣкаква опасность за Беотия и дори, облегната на Филиповата сила тя би могла да си разчисти окончателно смѣткитѣ съ Атина. Но, отъ друга страна, въ Тива разбирали, че ако бѫде смазана Атина, Беотия би изпаднала въ пълна зависимость отъ Македония[1]. Ако Тива се присъединѣше къмъ Атина, би могло да се очаква въ случай на побѣда, че първата ще може да възстанови надмощието си въ Фокида и дори въ Тесалия. Пламенното краснорѣчие на Демостена наклонило вѣзнитѣ къмъ послѣдната алтернатива. Той успѣлъ да разпали патриотизма и честолюбието на тиванцитѣ, и тѣ рѣшили да се откажатъ отъ Филипа и да сключатъ съюзъ съ Атина[2].

---

[1] Прѣданието на Павсания X 3, 3, че градоветѣ на фокидцитѣ били възстановени отъ тиванцитѣ и атинцитѣ, не може да се приеме; ср. Glotz н. м. 538.

[2] Cavaignac II 415 казва по тоя случай за Филипа: „c'était vraiment un homme formidable".

[3] Dem. XVIII 169 сл. Diod. XVI 84.

[4] Philoch. fr. 13; Plut Dem. 18; Demosth. XVIII 211 сл.

Демостенъ могълъ да тържествува; той постигналъ най-послѣ цѣльта, за която работѣлъ отдавна. Политическиятъ принципъ, въ името на който Атина се борѣла противъ македонската монархия, именно автономията на държавата-градъ, принципъ, който застѫпвала и Тива, както и инстинктътъ за самосъхранение и племенната умраза къмъ чужденеца, сближили въ тоя моментъ на върховна опасность старитѣ противници и ги накарали да забравятъ противоположнитѣ си интереси. Ала Тива използувала притѣсненото положение на Атина, та я накарала да приеме всичкитѣ ѝ искания. Атина признала Тива като глава на Беотийския съюзъ и се обѣщала да ѝ помага противъ съюзнитѣ членове, които би се опитали да отхвърлятъ върховната ѝ власть. По-нататъкъ Атина се отказала отъ възстановяването на гр. Платея и отъ притезанията си надъ Оропъ. Не не само това; Демостенъ дори се съгласилъ да отстѫпи на тиванцитѣ върховното началство по суша, а по море и двѣтѣ страни да началствуватъ общо, при всичко че Тива не разполагала токо-речи съ никаква флота; Атина поемала върху си двѣ трети отъ военнитѣ разноски, а Тива само една третя. Тия условия сѫ били доста унизителни за Атина, която, така да се каже, признала хегемонията на Тива, и затова Демостенъ билъ силно нападанъ отъ политическитѣ си противници. Ала на по-малка цѣна не е могълъ да се спечели съюзътъ съ Тива, и атинското народно събрание одобрило тия условия[3].

Трѣбва да се признае, че успѣхътъ, който постигналъ Демостенъ, билъ значителенъ; той рѫководѣлъ сега сѫдбинитѣ на Атина, неговиятъ гласъ рѣшавалъ и въ тиванското народно събрание. Това голѣмо политическо събитие не могло да не окаже влияние върху останалата Елада. Новитѣ съюзници изпратили пратеници въ елинскитѣ държави, за да ги канятъ да взематъ участие въ борбата противъ Македония. Но и Филипъ взелъ мѣрки да противодѣйствува; той изпратилъ писмо до пелопонескитѣ държави, съ което искалъ тѣхната помощь, като изтъквалъ, че по рѣшение на амфиктионитѣ[1] прѣдприелъ походъ въ общъ интересъ. Ала аркадцитѣ рѣшили да останатъ неутрални въ прѣдстоящата война; тѣхния примѣръ послѣдвали Месения и Елида. Спартанцитѣ, които били заети въ Италия, сѫщо стояли на страна[2]. Само Евбея, Мегара, Коринтъ, Левкада, Коркира, Ахея и Акарнания, т. е. държавитѣ, които Демостенъ въ 340 г. организувалъ въ съюзъ съ Атина, били готови да присъединятъ силитѣ си къмъ Атина и Тива. Както виждаме, малка часть отъ Елада участвувала въ войната противъ Филипа. Дори въ тоя сѫдбоносенъ моментъ, когато прѣдстояла борба за най-висшитѣ блага на единъ народъ, за честь и свобода, когато се рѣшавалъ въпросътъ, дали елинитѣ занапрѣдъ ще се самоуправляватъ или ще се подчинятъ на волята на единъ чужденецъ, тѣ не могли да се обединятъ всички за задруженъ отпоръ противъ неприятеля. Съ това елинитѣ доказали, че не сѫ вече годни за собствена държавность. Щомъ е така, ние не можемъ да говоримъ за обединена национална борба на гърцитѣ противъ Македония. Всички сѣверни държави, които влизали въ амфиктионията, били на страната на Филипа.

---

[1] Beloch II 560.

[2] Theop. fr. 300; Dem. XIII 211 сл. Aesch. III 137 сл. Just. IX 3, 5. Aesch. III 142 сл.; Dem. XVIII 239.

Вълнитѣ на първия ентусиазъмъ скоро утихнали; съмнѣнието и малодушието обхванали мнозина, особено слѣдъ като привърженицитѣ на мира почнали да съобщаватъ за разни лоши прѣдзнаменования и поличби. Дори било прѣдложено да се направи допитване до Делфийския оракулъ. Ала Демостенъ не допусналъ това, като казалъ, че Пития (жрицата въ Делфи) „филипизира“[3] (могло, разбира се, да се прѣдвиди, какво ще отговори Пития). Изобщо той взелъ строги мѣрки противъ разнитѣ прорицатели; една отъ жрицитѣ, нѣкоя си Теорида, била обвинена отъ него и наказана съ смърть[4].

---

[1] Dem. XVIII 156 Демостенъ обвинява Филипа, че скривалъ отъ пелопонескитѣ съюзници намѣрението си да воюва противъ Атина и Тива.

[2] Ср. мѣстата, указани у Schäfer II 554; Kromayer, Ant. Schlachtfelder I 127.

[3] Aesch. III 130

[4] Philoch. fr. 136 b.

Атинската войска настѫпила въ Беотия, съединила се съ тиванската и почнала войната. Отначало съюзницитѣ имали извѣстни успѣхи. Въ двѣ сражения, отъ които едното станало при рѣката (Кефисъ), а другото било тъй нареченото „зимно“ сражение, съюзницитѣ побѣдили, та Филипъ не могълъ да проникне въ Беотия[1]. Тоя неуспѣхъ се обяснява съ обстоятелството, че Филипъ не разполагалъ съ достатъчно войска; вѣроятно слѣдъ завземането на Елатея, когато прѣговоритѣ съ Тива се проточили и прѣзъ зимата, той пратилъ часть отъ войската си на почивка въ Македония[2], като задържалъ при себе си само тия контингенти, които били необходими, за да запази своитѣ позиции. Той поискалъ отново помощь отъ пелопонескитѣ си съюзници[3] и държалъ войската си въ строга дисциплина[4]. Между това, тиванскиятъ пълководецъ Проксенъ събиралъ наемническа войска при Амфиса и атинцитѣ изпратили тамъ 10,000 наемници подъ прѣдводителството на Хареса[5].

Тия малки успѣхи още повече усилили популярностьта на Демостена. Голѣма радость владѣяла въ Тива и въ Атина; на боговетѣ били принесени благодарствени жъртви, много градове изпратили своитѣ благопожелания и поздрави.

Демостенъ развивалъ трескава дѣйность, постоянно правѣлъ прѣдложения въ събранието, участвувалъ въ много посолства и т. н. Прѣзъ пролѣтьта, по случай празника на Дионисиитѣ, той билъ награденъ повторно съ златенъ вѣнецъ[6].

Но и слѣдъ тоя успѣхъ гърцитѣ запазили позицитѣ си по линията между Парапотамии и Гравиа; тѣ не напрѣднали въ Фокида, за да прѣдложатъ сражение на Филипа. Както се вижда, тѣ възнамѣрявали да отлагатъ по възможность рѣшителния моментъ, защото очаквали нѣкаква благоприятна за тѣхъ промѣна. Нѣмскиятъ воененъ историкъ Кромайеръ[7] прѣдполага, че гърцитѣ се надѣвали, какво Филипъ не ще може да изтрае дълго врѣме на своитѣ позиции прѣдъ вратата на срѣдня Гърция, безъ да изложи на опасности новосъздаденото си царство; отношенията тамъ още не били затвърдени, та при по-дълго отсѫтствие на Филипа би могло да се очаква възстание отъ страна на тракитѣ или на илиритѣ, което би накарало Филипа да се отдръпне; освѣнъ това атинската флота блокирала и ограбвала македонския брѣгъ. Ако ли пъкъ Филипъ, уморенъ отъ дълго чакане, би се рѣшилъ да нападне позициитѣ на гърцитѣ, то послѣднитѣ сѫ могли да приематъ спокойно борбата, защото въ позиционно отношение имали голѣми стратегически прѣдимства[1]. Въ краенъ случай тѣ сѫ могли да се отдръпнатъ задъ Парнасъ въ Херонейската равнина.

---

[1] Dem. XVIII 215 сл. — Навѣрно Филипъ се опиталъ да пробие линиитѣ на гърцитѣ, които се простирали отъ прохода при Парапотамии до прохода Гравиа, който води отъ сѣверофокидската равнина къмъ Амфиса (Kromayer, I, 136).

[2] Слѣдъ уморителнитѣ походи противъ Перинтъ, Византия и Скития тая почивка била наложителна.

[3] Dem. XVIII 218, 221 сл.

[4] Двама свои офицери [Аеропъ и Дамасипъ], които си позволили да доведатъ въ стана една китаристка, Филипъ лишилъ отъ чинъ и ги прогонилъ извънъ царството си. Polyaen. IV 2, 3.

[5] Aesch. III 146 сл.

[6] Dem. XVIII 222.

[7] J. Kromayer, Ant. Schlachtfelder I 138 сл.

При това положение на работитѣ Филипъ прибѣгналъ до хитрость. Той добрѣ познавалъ слабитѣ страни на гърцитѣ: тѣхниятъ сангвиниченъ характеръ не билъ пригоденъ да прояви жилаво постоянство и бдителность, които сѫ тъй необходими за една продължителна отбрана. Това още по-малко било възможно при смѣсения съставъ на гръцката войска (наемници и граждани отъ много държавици), която нѣмала и единно рѫководство. Филипъ, слѣдъ като билъ получилъ вече подкрѣпления отъ Македония, се погрижилъ да се пръсне слухъ, че той ще се върне въ отечеството си. Македонцитѣ оставили своитѣ позиции и се отдръпнали въ проходитѣ на планина Ойта. Освѣнъ това Филипъ се постаралъ да попадне въ рѫцѣтѣ на неприятеля едно лъжливо писмо, което подкрѣпяло пръснатия слухъ[2]. Тъкмо това очаквали гърцитѣ и затова лесно се уловили въ примката на Филипа. Тѣ занемарили пазенето на прохода Гравиа̀, който водѣлъ отъ горното течение на р. Кефисъ въ Локрида и който билъ заетъ отъ Хареса и Проксена. Филипъ тогава съ усиленъ походъ се връща назадъ, минува прохода[3], разбива рѣшително изненаданитѣ гръцки наемници и завзема Амфиса. „Това, което въ голѣмъ размѣръ често ни очудва у сина на Филипа, наслѣдника на

---

[1] Kromayer, стр. 139 сл. подробно доказва това.

[2] Полиенъ IV 2, 8 разказва слѣдното: Филипъ пратилъ писмо до Антипатра въ Македония, въ което му извѣстявалъ, че поради възстание въ Тракия билъ принуденъ да отложи похода си противъ Амфиса. Това лъжливо писмо било уловено отъ гръцката войска; Хàресъ и Проксенъ повѣрвали това и оттеглили войскитѣ си отъ прохода. Веднага Филипъ се върналъ отъ мнимия си походъ и завзелъ прохода.

[3] Отъ сѣверния склонъ на Ойта, дѣто се прикрилъ Филипъ, до прохода Гравиа̀ въ Парнасъ, нѣмало повече отъ 5—6 часа пѫть.

неговата стратегия, тука го намираме въ малъкъ размѣръ: именно едно отъ ония свѣткавично-бързи, но пакъ въ всичко добрѣ обмислени движения, което докарва рѣшителния повратъ въ цѣлия походъ“ (Kromayer). По рѣшение на амфиктионитѣ градъ Амфиса билъ разрушенъ, виновнитѣ изпратени въ изгнание, и свещената равнина била повърната на Делфийския храмъ. Така Филипъ блѣскаво изпълнилъ възложената му отъ амфиктионията задача[1]. Отъ Амфиса той нападналъ ахейския градъ Навпактъ, унищожилъ ахейския гарнизонъ и прѣдалъ града на столийцитѣ, както имъ билъ обѣщалъ по-рано[2].

Слѣдъ тоя важенъ успѣхъ Филипъ още веднажъ се опиталъ да прѣдложи миръ на Тива и вѣроятно и на Атина[3]; това показва, че той прѣдпочиталъ да уреди отношенията въ Елада по миренъ начинъ, за да не дава излишни жъртви[4]. Въ Тива беотархитѣ (началницитѣ на беотийската съюзна войска) били наклонни да изслушатъ Филиповитѣ прѣдложения, сѫщо и въ Атина опитни офицери (напр. Фокионъ), които познавали силитѣ на Македония, прѣпорѫчали мирно споразумение съ Филипа. Ала Демостенъ, който билъ убѣденъ, че военната разправа съ Македония не може да се избѣгне и че сега Атина се намира въ най-благоприятни условия за такава борба, рѣшително се възпротивилъ на всѣкакви прѣговори. Той заплашилъ въ народното събрание, че ще повлече за коситѣ въ затвора всѣки, който би се осмѣлилъ да говори за миръ съ Филипа. Когато беотархитѣ прѣдложили въ Атина, да се повърне назадъ атинската войска, докато се обсѫдятъ прѣдложенията на Филипа, Демостенъ заявилъ, че ще ги смѣта за прѣдатели на елинската кауза, ако постоянствуватъ въ това свое намѣрение и заплашилъ, че ще изпрати пратеници въ Тива, които да искатъ за атинската войска свободенъ пѫть прѣзъ Беотия. Самъ Демостенъ отишълъ въ Тива и успѣлъ да убѣди беотархитѣ и тиванцитѣ да постоянствуватъ на първото си рѣшение. Сѫдбата на Елада трѣбвало да се рѣши на бойното поле.

Голѣмиятъ военъ успѣхъ на Филипа, който изтъкнахме по горѣ, се отразилъ злѣ върху духа на гръцката войска;

---

[1] Aesch. III 146 сл.

[2] Theop. fr. 42 Grenf. Strab. IX 4, 7.

[3] Aesch. III 148; Plut. Phok. 16.

[4] Drerup, ц. м. 134.

нейното положение било затруднено и поради това, че Филипъ сега ималъ достѫпъ къмъ Коринтския заливъ и могълъ да влѣзе въ връзка съ пелопонескитѣ си съюзници. Освѣнъ това, той добилъ възможность да се яви въ гърба на ядрото на гръцкитѣ войски при Парапотамии. Обаче Филипъ прѣдпочелъ да не прѣдприема обходъ съ главнитѣ си сили, защото това прѣдставяло за него извѣстни несгоди. Той запазилъ старитѣ си позиции при Елатея, а пъкъ изпратилъ въ гърба на гръцкитѣ линии летящи отреди отъ конница и лековърѫжени, които почнали да опустошаватъ западно-беотийската равнина[1]. Тѣ дори заплашили сериозно връзката на гръцката войска съ Тива и Атина.

Поради тактическото прѣвъзходство на македонцитѣ се налагало на гърцитѣ отъ чисто военно гледище да продължатъ дефензивата си и да завзематъ нови позиции по̀-на югъ; въ такъвъ случай западна Беотия трѣбвало да бѫде изоставена на неприятеля. Обаче по политически съображения гърцитѣ не могли да се рѣшатъ на това; тѣ прѣдпочели да напуснатъ доброволно позициитѣ си при Парапотамии и да се оттеглятъ въ Херонейската равнина. Слѣдъ това и Филипъ миналъ прохода и навлѣзалъ въ равнината, която прѣдставяла за него удобно полесражение. Тука станала рѣшителната битка прѣзъ м. августъ 338 г. пр. Хр.[2] Филипъ разполагалъ съ 30,000 души пѣхота, колкото приблизително ще да сѫ имали и съюзенитѣ му противници. Ядрото на Филиповата войска образували войницитѣ, които били калени въ продължителни и мѫчни походи въ Тракия и Мизия; по своята военна подготовка тѣ далечъ надминавали гражданската и наемната гръцка войска. Само беотийцитѣ могли да се мѣрятъ донѣкѫдѣ съ Филиповитѣ фалангити: тиванската тежка пѣхота отъ врѣмето на Епаминонда се ползувала съ голѣма слава, особно пъкъ свещената имъ дружина отъ триста души, които били заклети или да побѣдятъ или да загинатъ заедно. Най-важното обаче било, че на елинскитѣ войски липсвало единно рѫководство, съсрѣдоточено въ рѫцѣтѣ на способенъ пълководецъ; за злощастие на гърцитѣ, въ момента, когато се рѣшавалъ въпросътъ за свободата имъ, тѣ нѣмали единъ Епаминондъ или единъ Ификратъ. Напротивъ, македонцитѣ били водени

---

[1] Polyaen. IV 2, 14, Kromayer, ц. с. I 155.
[2] На 7. метагейтний, олимпиада 110, 3.

отъ гениаленъ пълководецъ, да не говоримъ за това, че македонската войска и по своята организация, дисциплина и подготовка стояла несравнено по-горѣ отъ гръцката.

Слѣдъ като единъ гръцки археологъ откри могилата, въ която сѫ били погребани изгоренитѣ трупове на падналитѣ въ битката македонци[1], опрѣдѣли се по-точно и мѣстото на сражението. Фронтътъ на македонцитѣ се простиралъ отъ могилата чакъ до прохода Керата; срѣщу тѣхъ били разпо-

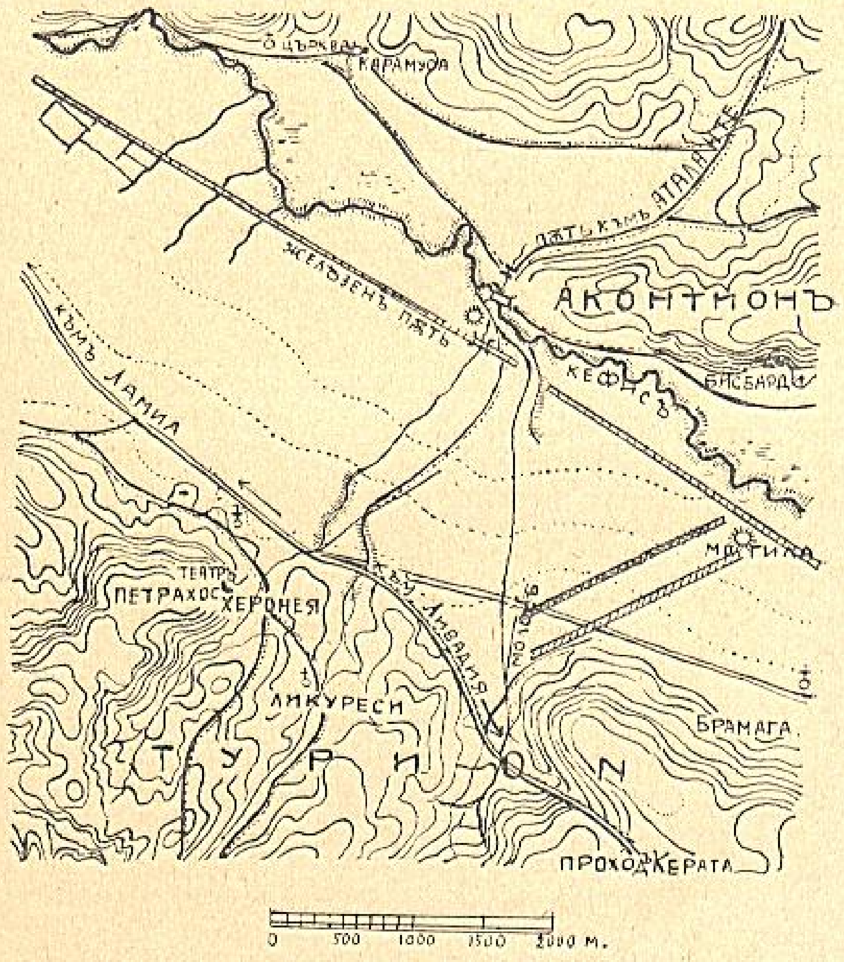

---

[1] Soteriadis, Athen. Mitteil. XXVIII (1903), 301 сл. Тая могила лежи около 3 к. м. източно отъ Херонея, 1120 м. сѣверно отъ планината Турионъ, която обгражда откъмъ югъ Херонейската равнина. -- Скицата, приложена по-горѣ, е зета отъ цитуваната студия на Сотериадисъ.

ложени гърцитѣ. Дѣсното крило до рѣката Кефисъ заемали тиванцитѣ подъ началството на Теагена; въ центъра стояли съюзницитѣ (коринтци, ахейци, акарнанци и пр.)[1], а лѣвото крило, прикрито отъ близката планина, заемали атинцитѣ подъ началството на Хареса, Лисикла и Стратокла; самъ Демостенъ участвувалъ въ сражението като хоплитъ. Срѣщу атинцитѣ стоялъ Филипъ съ фалангата и то въ дѣсното крило на македонския фронтъ; а прѣстолонаслѣдникътъ Александъръ командувалъ лѣвото крило срѣщу тиванцитѣ. Ако Филипъ възложилъ на 18-годишния Александъръ такава важна задача, това показва, че той познавалъ добрѣ неговитѣ способности и ималъ пълно довѣрие въ тѣхъ. Той искалъ да му даде възможность да докаже на дѣло прѣдъ македонцитѣ, че умѣе да борави вѣщо съ създаденото отъ баща му орѫдие. За хода на самото сражение имаме малко свѣдѣния[2]. Както се вижда, Филипъ прѣдназначилъ лѣвото крило, дѣто се намирала и македонската конница, да започне нападението; собствено тая офензива рѣшила изхода на сражението. Тука се завързала съ тиванцитѣ упорита и кръвопролитна битка; дълго се колебаяла борбата, додѣто най-послѣ Александъръ сполучилъ да огъне и изтика неприятелскитѣ редици, които се обърнали въ бѣгство. Слѣдъ това той нападналъ и разбилъ и центъра на гръцкия фронтъ. Между това атинцитѣ нападнали дѣсното македонско крило съ буенъ устремъ. Разказва се, че атинскиятъ пълководецъ Стратоклъ си помислилъ, че македонцитѣ почватъ да отстѫпватъ, и затова извикалъ: „нека ги гонимъ чакъ до Македония!" Филипъ пъкъ казалъ: „атинцитѣ не умѣятъ да побѣждаватъ"[3]. Дѣйствително, Филипъ отначало нарочно възспиралъ фалангата си и чрѣзъ тактически движения затегналъ сражението, за да измори атинцитѣ, защото знаялъ, че тѣ немогатъ да издържатъ дълго[4]; слѣдъ това той повелъ войницитѣ си къмъ рѣшително нападение. Неочакваниятъ ударъ сломилъ силата на атинцитѣ. Една часть отъ тѣхъ ударила на бѣгъ, 1000 души останали мъртви на бойното поле, 2000 паднали въ плѣнъ. Самъ Демостенъ се спасилъ съ бѣгство; неговитѣ неприятели го обвинявали по-късно въ страхливость, обаче довѣрието, съ което продължавалъ да се ползува между съгражданитѣ си, показва, че тия обвинения били безосновни. Голѣми били и загубитѣ на тиванцитѣ; всички отъ свещената дружина пожъртвували живота си. Не малко пострадали и останалитѣ съюзници. Остатъцитѣ отъ разбитата гръцка войска се отдръпнали къмъ Лебадея (дн. Ливадия), безъ да бѫдатъ прѣслѣдвани отъ Филипа. На другия день тѣ пратили глашатай при него, за да изпросятъ прѣдаването на падналитѣ войници, за да бѫдатъ погребани. Филипъ отказалъ. Слѣдъ това съюзнитѣ войски се пръснали по градоветѣ си. Не може да се каже, защо Филипъ се отказалъ да прѣслѣдва разбититѣ гърци; може би той смѣталъ, че и безъ това военниятъ успѣхъ билъ достатъченъ, за да постигне политическитѣ си цѣли.

Върху гроба на убититѣ тиванци по-късно билъ издигнатъ като паметникъ лъвъ, изправенъ на прѣднитѣ си нозѣ. Остатъцитѣ отъ него бидоха открити въ 1880 г. и лъвътъ биде възстановенъ, за да показва на пѫтницитѣ мѣстото, дѣто елинската мощь била сломена отъ славния царь на Македония[1].

Битката при Херонея е една отъ най-паметнитѣ въ историята на човѣчеството. За нейното политическо значение ще имаме случай да говоримъ по-долѣ. Тукъ е достатъчно да изтъкнемъ, че поражението на елинитѣ не е донесло катастрофа за културата имъ, която продължавала да се развива свободно. Не може сѫщо да се каже, че тая битка унищожила националната гръцка държава: — такава гърцитѣ изобщо не притежавали. Била унищожена само свободата на единъ конгломератъ отъ враждебни помежду си държавици, които непрѣкѫснато се изтощавали въ вѫтрѣшни ежби и външни борби за надмощие.

Ние казахме, че въ тая битка македонцитѣ и гърцитѣ по численость на силитѣ си били почти равни. Македонцитѣ побѣдили, защото имали единство въ командуването, по-

---

[1] Str. IX 2, 37; Paus. VII 6, 5. Michel, Recueil des inscr. gr. 102. Извѣстието на Павсания X 3, 4, че участвували и фокидцитѣ, не е вѣрно.

[2] Diod. XVI 86. Polyaen. IV 2, 2 и 7. Front. Str. II 1, 9. Paus. IX, 10, 1. Plut. Alex. 9. Just. IX 3, 9 сл. Отъ новата литература споменуваме: Kromayer, Ant. Schlachtfelder I 158, който дава и прѣводъ на старитѣ свѣдѣния. Delbrück, Gesch. der Kriegskunst 2-о изд. 173. Soteriadis. Athen. Mitteil. XXVIII 301 сл.; XXX 113 сл. Друга литература у Pöhlmann, Grundr., 5-о изд. 282.

[3] Polyaen. IV 2, 2.

[4] Polyaen. IV 2, 7.

---

[1] Lycurg. adv. Leocr. 50; Justin. IX. 3.

добра организация и по-добра тактика. Съ особени прѣдимства се отличавали тѣхнитѣ офицери и генерали, които притежавали голѣма опитность, съзнание за дългъ и прѣданность къмъ върховния вождъ. Тая битка показала, за какво била способна една добрѣ организувана мощна държава, която разполагала безусловно съ силитѣ на единъ здравъ и самоотверженъ народъ. Нѣмскиятъ историкъ Кромайеръ съ право изтъква, че битката при Херонея стои на синура на една нова епоха. За пръвъ пжть въ историята било приложено едно високо развито военно изкуство, чиито принципи отчасти не сж загубили значението си и до днешенъ день. Тая битка е първообразъ на забѣлѣжителнитѣ Александрови сражения, които сломили персийската монархия. Въ военното изкуство на Александра Велики не могатъ да се доловятъ нови, самостоятелни принципи; въ това отношение той напълно стои върху плещитѣ на баща си. По тая причина съ пълно право можемъ да твърдимъ, че безъ Филипа грамадното дѣло на Александра не би било възможно.

XIII.

Наказание на Тива. — Военни пригатвяния въ Атина. — Миръ между Филипа и Атина. — Трето Исократово писмо къмъ Филипа. — Филипъ въ Пелопонесъ и наказанието на Спарта.

Филипъ отпразнувалъ побѣдата си съ тържествени жъртвоприношения, наградилъ всички, които се отличили въ сражението и изгорилъ труповетѣ на падналитѣ [1]. И атинцитѣ били погребени съ почести [2]. Нѣкои стари автори разказватъ, че слѣдъ побѣдата Филипъ се билъ забравилъ отъ радость; той пирувалъ всрѣдъ труповетѣ на убититѣ, миналъ пиянъ между плѣнницитѣ и ги подигравалъ, като скандиралъ началото на прѣдложеното отъ Демостена рѣшение, съ което атинцитѣ му обявявали война: „Демостенъ, синъ на Демостена отъ Пеания, прѣдложи слѣдното“. Обаче единъ отъ атинскитѣ плѣнници, Демадъ, му казалъ: „царю, сждбата ти е опрѣдѣлила ролята на Агамемнона, а ти играешъ тая

---

[1] Diod. XVI 86. — Побѣденъ паметникъ (трофей) Филипъ не издигналъ, защото у македонцитѣ нѣмало такъвъ обичай: Schäfer III 18; ср. погорѣ стр. 37.

[2] Polyb. V 10. Diod. XXXII 4.

на Терсита“ [1]. Филипъ ужъ се опомнилъ отъ тия думи, освободилъ Демада и го взелъ при себе си. При угощението, което далъ на военачалницитѣ си, Филипъ се отказалъ отъ всѣкакви вѣнци и благоухания, държалъ се сериозно и избѣгвалъ всичко, което би могло да наскърби побѣденитѣ [2].

Тия извѣстия, които иматъ първоизвора си въ съчинението на историка Теопомпа, носятъ анекдотиченъ и тенденциозенъ характеръ, та не можемъ да имъ отдаваме голѣмо значение. Напротивъ ясно е, че Филипъ използвалъ побѣдата си съ такава умѣреность, каквато рѣдко сж проявявали други побѣдители; това обстоятелство красноречиво говори за държавнишкото му величие. Той не искалъ да унищожи неприятелитѣ си, а само да ги застави да се примирятъ съ новата уредба, която установявала македонската хегемония надъ Елада. „Както въ цѣлата дѣйность на Филипа, така прѣди всичко и слѣдъ тая рѣшителна побѣда излѣзло на явѣ, че неговитѣ войни винаги служели на по-високитѣ цѣли на политиката“ (Керстъ). Изключение Филипъ направилъ само за Тива; макаръ че той не скривалъ възхищението си отъ храбростьта и самопожъртвуването на свещената дружина [3], градътъ билъ строго наказанъ. Мотивътъ, който накаралъ Филипа да постжпи така, лесно се разбира. Тива била най-значителната сухопжтна сила въ срѣдна Гърция, която слѣдъ голѣмитѣ успѣхи на Епаминонда мжчно би могла да се примири съ главенството на Македония. Не било, значи, въ интересъ на Филипа да остави тоя силенъ съперникъ да бърка на плановетѣ му въ Елада. Освѣнъ това, македонскиятъ царь не могълъ да прости на тиванцитѣ, дѣто се отметнали отъ съюза съ него и минали на страната на неприятелитѣ му.

Тиванцитѣ слѣдъ поражението си не сж могли и да мислятъ да се съпротивяватъ Филипу по-нататъкъ. Наистина, отъ кждѣ би имъ дошла помощь, ако Филипъ се явѣше подъ стѣнитѣ на града? Слѣдователно, тѣ трѣбвало да приематъ наложенитѣ имъ условия и били принудени да откупятъ съ пари не само плѣнницитѣ си, но дори и труповетѣ на убититѣ[1]. Наистина, беотийскиятъ съюзъ не билъ растуренъ[2], обаче Тива загубила своята хегемония въ него; на нейно мѣсто стѫпилъ може би Орхоменъ. Градоветѣ Платея и Орхоменъ, разрушени едно врѣме отъ тиванцитѣ, били възстановени; съ това Филипъ изправилъ една неправда, извършена отъ тиванцитѣ, особено противъ града Платея, чието име било свързано съ славната история на гърко-персийскитѣ войни. Безспорно, това дѣло спечелило на Филипа симпатиитѣ на мнозина елини. Сѫщо гр. Оропъ билъ отдѣленъ отъ Беотия и прѣдаденъ на атинцитѣ. Въ крѣпостьта на Тива билъ поставенъ македонски гарнизонъ; изгнаницитѣ били повърнати и властьта била дадена въ рѫцѣтѣ на единъ олигархически съвѣтъ отъ триста души, които били привърженици на Филипа. Неприятелитѣ на послѣдния били наказани съ смърть, или били пратени въ изгнание[3].

---

[1] Извѣстниятъ отъ Хомеровата илиада гръкъ, който билъ грозенъ и се отличавалъ като непоносимъ хулитель.

[2] Plut. Dem. 20; Diod. XVI 87; Just. IX 4 (черпено отъ Теопомпъ).

[3] Plut. Pelop. 18.

Положението на Атина спрѣмо Филипа било по-добро, защото тя била по-закрита, отколкото разположената въ равнина Тива. Но и въ Атина извѣстието за поражението прѣдизвикало голѣма паника; нѣкои атинци се отчаяли и бързали да спасятъ себе си и сѣмействата си[4]; градътъ добилъ жаловенъ изгледъ: жени стояли по вратитѣ и съ стиснато сърдце питали за сѫдбата на своитѣ, и грохнали старци се скитали изъ улицитѣ[5]. Ала водителитѣ въ Атина се съвзели и почнали да обмислятъ, какви мѣрки да се взематъ, за да защитятъ отечеството си. Наистина, въ Атина знаяли, че не могатъ да се борятъ по суша съ Филипа; но градътъ все още разполагалъ съ значителна флота и морски владѣния, тъй щото той би могълъ да се защищава въ случай, че бѫде обсаденъ. Примѣрътъ съ Византия и Перинтъ, които Филипъ не успѣлъ да отрѣже отъ морето, билъ насърдчителенъ и за Атина. И така атинцитѣ рѣшили да се бранятъ до край; полското население било прибрано задъ стѣнитѣ на града; пограничнитѣ

---

[1] Just. IX 4

[2] Swoboda. Staatsalt. 270 сл.

[3] Diod. XVI 87; Paus. IX 6, 5; 1, 8; 37, 8. IV 27, 10. Just. IX 4, 6 сл.

[4] Lykurg. adv. Leocr. 37 сл. Dem. XVIII 195.

[5] Разказва се, че стариятъ вече Исократъ, като се научилъ за поражението, издекламиралъ началото на три Еврипидови трагедии, въ които се говорѣло за неприятелското нападение на Даная, Пелопса и Кадма; повече нищо не казалъ; като не можалъ да прѣживѣе това нещастие, отказалъ се отъ храна и умрѣлъ; Vita X orat. p. 837 е сл. Обаче това е легенда (ср Beloch, Gr. Gesch. II 574).

крѣпости трѣбвало да се заематъ отъ атинци и метеки, всички мѫже до 60 години били повикани подъ орѫжие. По прѣдложение на Хиперида съвѣтницитѣ, въорѫжени, трѣбвало сами да отидатъ въ Пирея, за да се погрижатъ да защитятъ пристанището. Сѫщо по негово прѣдложение било рѣшено да се даде гражданско право на метекитѣ, които биха желали да се сражаватъ за Атина, да се освободятъ годнитѣ за военна служба роби, да се повикатъ обратно изгоненитѣ политически прѣстѫпници; да получатъ отново гражданското си право държавнитѣ длъжници и други лица, които чрѣзъ сѫдебно рѣшение го били загубили[1]. За стратегъ билъ прѣдложенъ Харидемъ, непримиримъ врагъ на Филипа, комуто той не могълъ да прости, че свалилъ отъ прѣстола Керсоблепта[2].

Но Филипъ нѣмалъ намѣрение да продължава борбата съ Атина и да дава излишни жъртви. Навѣрно той не искалъ да тласне Атина, която разполагала съ морска сила, въ рѫцѣтѣ на Персия, съ която Филипъ може би вече мислѣлъ да започне война; въ такъвъ случай той щѣлъ да има нужда и отъ атинската флота. Пъкъ и Филипъ, който е цѣнѣлъ елинската култура, не е могълъ да не щади духовното срѣдище на Елада. „Това не било политика на чувства; нито Филипъ нито Александъръ сѫ правѣли такава; ала тѣ не искали да издигнатъ сградата на своето владичество, — което безъ връзка съ елинската култура не е могло никога да прояви пълното си значение — върху развалинитѣ на найзнатното училище на елинския духовенъ животъ“ (Керстъ). Вѣроятно подобни съображения накарали Филипа самъ да прѣдложи миръ на Атина. Слѣдъ първата уплаха и тамъ почнали да обмислятъ по-трѣзво положението; привърженицитѣ на мира не сѫ могли да не изтъкнатъ, каква опасность прѣдставя продължението на войната за атинската територия; тѣ напомняли и за 2000 плѣнници, повечето видни граждани, които се намирали въ рѫцѣтѣ на побѣдителя. Вслѣдствие на това опомняне вмѣсто Харидемъ билъ избранъ за стратегъ чрѣзъ намѣсата на ареопага извѣстниятъ Фокионъ, който винаги настоявалъ за миръ и затова въ послѣдната война не билъ избранъ за военачалникъ. Когато Филипъ чрѣзъ посрѣдничеството на оратора Демада, който билъ плѣненъ при Херонея, съобщилъ въ Атина, че е готовъ да сключи миръ, и дори обѣщалъ да освободи атинскитѣ плѣнници безъ откупъ[1], атинцитѣ, които не очаквали такава снисходителность отъ негова страна, не отблъснали прѣдложението му. Било рѣшено да се изпрати посолство при царя, да води прѣговори за плѣнницитѣ и да изслуша неговитѣ прѣдложения[2]. За пратеници били избрани Фокионъ, Есхинъ и Демадъ, който отъ сега нататъкъ станалъ застѫпникъ на македонскитѣ интереси и никакъ не скривалъ, че получавалъ за това добро възнаграждение. Положението на Демостена станало много деликатно; за да не присѫтствува при прѣговоритѣ за мира, той, по порѫка на народното събрание, се качилъ на корабъ и отпѫтувалъ да купува жито за града и да събира пари отъ съюзницитѣ[3]. Филипъ, който се намиралъ на станъ при Херонея, приелъ пратеницитѣ съ почести и ги поканилъ на угощение[4]. Той обѣщалъ да освободи плѣнницитѣ безъ откупъ, и дори да изпрати останкитѣ на падналитѣ атинци, за да бѫдатъ погребани въ сѣмейнитѣ имъ гробници. Филипъ изпратилъ въ Атина сина си Александра, пълководеца си Антипатра и Алкимаха[5], които съобщили на атинцитѣ условията за миръ. Демадъ съставилъ народното рѣшение, което одобрявало тия условия. Атина запазвала своята самостойность, своята територия и дори и външнитѣ си владѣния, съ изключение на тракийския Херсонесъ; значи Атина задържала Делосъ, Самосъ, Скиросъ, Имбросъ, Лемносъ[6]. Освѣнъ това тя получавала Оропъ, който билъ споренъ между Атина и Тива. Атинскиятъ морски съюзъ билъ разтуренъ[7], защото Атина се задължавала да влѣзе като членъ въ новия съюзъ, който щѣлъ да основе Филипъ подъ хегемонията на Македония[8]. Филипъ обѣщалъ да не влиза съ

---

[1] Dem. XVIII 248. [Dem.] XXVI 11. Lycurg. c. Leocr. 16 сл.; Hyper. VIII fr. 33 (Blass). Plut. Phok. 16.

[2] Харидемъ билъ женен за сестрата на Керсоблепта.

---

[1] Polyb. V 10, 4. Diod. XVI, 87, 3.

[2] Suidas s. v. Δημάδης 3.

[3] Aesch. III 159; Dem. XVIII 248.

[4] Theop. fr. 228 Grenf. разказва, че слѣдъ като пратеницитѣ се оттеглили отъ гощавката, Филипъ повикалъ хетери, флейтистки и музиканти, събралъ своитѣ другари и прѣкаралъ цѣлата нощь въ пиршество. На другата сутринь той приелъ пратеницитѣ сериозно и достолѣпно и имъ съобщилъ своята воля.

[5] Античнитѣ свидѣтелства у Schäfer, III 27.

[6] Arist. Ath. pol. 61, 6; 62, 2. Plut. Alex. 28. Diod. XVIII 56, 7.

[7] Paus. I 25, 3.

[8] Разказва се, че Фокионъ съвѣтвалъ атинцитѣ да не приематъ клаузата за участие въ той елински съюзъ, прѣди да узнаятъ условията, които щѣлъ да наложи Филипъ на елинитѣ. Ала тѣ не послѣдвали съвѣта му: Plut. Phok. 16

войската си въ Атика и да не праща македонски военъ корабъ въ Пирея.

Това били условия твърдѣ благоприятни за побѣдената Атина[1]. Самъ върлиятъ Филиповъ неприятель Демостенъ[2] не можелъ да не признае неговото човѣколюбие спрѣмо Атина. Най-тежко за нея била загубата на тракийския Херсонесъ, защото сега атинската търговия съ черноморската область изпадала въ зависимость отъ Македония. Това, що Филипъ не можалъ да постигне при Византия, спечелилъ на бойното поле при Херонея. Слѣдъ като билъ сключенъ мирътъ, Демадъ прѣдложилъ голѣми почести за Филипа и неговитѣ пратеници. Филипъ получилъ атинско гражданско право, сѫщо синъ му Александъръ; освѣнъ това Филипу, като на благодѣтель атински, била издигната статуя на стъгдата. На Антипатра и Алкимаха била дадена проксения, т. е. тѣ ставали гостоприемци (почетни консули) на Атина, за да защищаватъ атинскитѣ граждани, които отивали въ Македония.

Стариятъ вече Исократъ, като виждалъ, че Филипъ сключилъ миръ съ Атина на благоприятни за нея условия, най-послѣ повѣрвалъ, че наближило врѣмето да се осѫществи неговата любима мисъль, и рѣшилъ да се обърне къмъ Филипа съ ново писмо (III). Въ него той пише, че говорилъ вече съ Антипатра върху общитѣ интереси на Филипа и Атина, но искалъ да му съобщи и писменно мнѣнието си. По-рано той настоявалъ за мирно споразумение, но това вече минало. Чрѣзъ поражението си гърцитѣ сѫ поумнѣли и сѫ готови да възприематъ мисъльта на Филипа, да се откажатъ отъ взаимнитѣ си борби и да тръгнатъ съ него противъ Персия. Често на Исократа задавали въпросъ, дали тая мисъль е негова, или Филипова. Самъ той не знае добрѣ това, но е готовъ да припише тая идея на царя, а за себе си да остави заслугата, че давалъ съвѣти въ тая посока. Сѫщитѣ запитвачи изказвали желание, Филипъ да постоянствува въ тоя планъ. Понеже Исократъ е слабъ поради старостьта си и не може устно да прѣдстави съвѣта си, той писмено моли Филипа да не спира, докато не осѫществи това дѣло. Ако и прѣкомѣрниятъ стремежъ да с осѫдителенъ, но на великия човѣкъ подхожда да проявява ненаситна жажда за слава. И Филипъ ще спечели тая слава, стига само да направи варваритѣ роби на елинитѣ и да подчини подъ своята власть оня царь, който се наричалъ великъ (т. е. персийския). Слѣдъ това за него не остава нищо друго освѣнъ да стане богъ[1].—

---

[1] Aesch. III 57, 159. Polyb. V 10; XVII 14. Plut. Dem. 22.

[2] XVIII 231.

Разбира се, че и останалитѣ елински държави побързали да сключатъ миръ съ побѣдителя. Евбейскиятъ съюзъ билъ разтуренъ и въ градоветѣ управлението минало въ рѫцѣтѣ на македонскитѣ партизани: въ гр. Халкида билъ поставенъ македонски гарнизонъ. Щомъ Филипъ се приближилъ до коринтския провлакъ, Мегара и Коринтъ му се подчинили и въ коринтската твърдина (Акрокоринтъ) билъ поставенъ македонски гарнизонъ[2]. И другитѣ държави, които били въ съюзъ съ Атина, поискали миръ: ахейцитѣ, Трезенъ, Епидавъръ; при всичко че сключилъ съ тѣхъ отдѣлни договори, Филипъ си запазвалъ правото да установи условията на общия миръ въ конгреса, който възнамѣрявалъ да свика въ Коринтъ. Тамъ трѣбвало да се явятъ и по-ранешнитѣ негови съюзници. Слѣдъ като посѣтилъ Аргосъ, дѣто първенцитѣ се надпрѣварвали да спечелятъ благоволението му[3], Филипъ отишълъ въ Аркадия; както аркадцитѣ, тъй и месенцитѣ и елидцитѣ се присъединили къмъ него, за да в291зематъ участие въ похода му противъ Спарта. Трѣбва да забѣлѣжимъ, че само спартанцитѣ отказали да му се покорятъ и да влѣзатъ въ елинския съюзъ. Филипъ нахълталъ въ Лакония и опустошилъ цѣлата страна чакъ до Гитейонъ (носъ Маратониси). Спарта нѣмала сила да се противи на Филипа[4], но пакъ не искала да се съгласи съ неговитѣ условия за миръ. Пъкъ и Филипъ не желаялъ да докарва спартанцитѣ до отчаяние; за него е било по-добрѣ да сѫществува Спарта, за да иматъ пелопонесцитѣ и за въ бѫдеще нужда отъ македонска защита. И дѣйствително, за неговитѣ по-нататъшни планове Спарта не е прѣдставяла никаква опасность. Тя продължавала да живѣе само съ славното си минало, но вѫтрѣшнитѣ ѝ сокове били вече изсъхнали; тя нѣмала вече сила да се наложи като факторъ при прѣдстоящата прѣуредба на Елада. Филипъ обаче се погрижилъ да се отслаби Спарта още повече[1]. Той назначилъ третейски сѫдъ, въ който участвували членове отъ цѣла Гърция, за да рѣши въпроса за областитѣ, които били спорни между Спарта и нейнитѣ съсѣди[2]. Тоя сѫдъ рѣшилъ да се ограничи Спарта въ собствената си область Лакония между планинитѣ Тайгетъ и Парнонъ; всички области, които тя заграбила отъ съсѣдитѣ си съ дълги борби, били ѝ отнети: Аргосъ получилъ Тиреатисъ и цѣла Кинирия; месенцитѣ — областьта Денталиатисъ по западнитѣ склонове на Тайгетъ, Мегалополъ (въ Аркадия) — покрайнината по изворитѣ на Еврота, а Тегея — часть отъ Скиритисъ[3]. Спарта наистина не признала това рѣшение и по-късно тя се опитвала да спечели загубеното назадъ, но за сега трѣбвало да се примири съ своята сѫдба. Нейнитѣ съсѣди били твърдѣ доволни, че съ помощьта на Филипа повалили опасния си врагъ, и затова Филипу били оказани голѣми почести. Въ Мегалополъ билъ съграденъ покритъ пазаръ съ колонада, който билъ нареченъ на негово име. Въ Олимпия му посветили „Филипейонъ“, кѫжгло здание, обиколено съ 18 йонийски колони, а вѫтрѣ украсено съ коринтски полуколони; въ него били поставени изработени отъ злато и слонова кость статуи на Филипа, на неговитѣ родители, на Олимпиада и на Александра, творения на художника Леохара[4].

И акарнанцитѣ се покорили на Филипа; въ Амбракия сѫщо билъ поставенъ македонски гарнизонъ[5]. И византийцитѣ поискали миръ и станали съюзници на Филипа; ние имаме свѣдение за едно негово писмо, отправено до тѣхъ, което съдържало думитѣ: „ако бѣхъ далъ на Леона толкова пари, колкото искаше отъ мене, щѣхъ да прѣвзема Визан-

---

[1] Ср. Wendland, Götting. Nachr. 1910, 170. Ed. Meyer, Kl. Schr. 308. — За това писмо на Исократа има голѣмъ споръ; нѣкои го смѣтатъ подложено; ср. Kessler, Isocrates 72, дѣто е цитувана и литературата; Münscher у Pauly-Kroll, Realenc. IX 2219. Вендландъ и Майеръ го смѣтатъ истинско.

[2] Plut. Arat. 23.

[3] Разказва се, че единъ отъ тѣхъ изпратилъ при Филипа съпругата си прѣоблѣчена като македонски тѣлопазитель, за да въздѣйства на Филипа съ своята прѣлесть. Plut. Erot. 16 p. 760 ab.

[4] Анекдоти за героизма на спартанцитѣ у Schäfer III 45.

---

[1] Въвъ основа на едно мѣсто у Исила (Wilamowitz, Philol. Untersuch. IX 22), е изказано прѣдположение, че Филипъ искалъ да прѣмахне царската власть въ Спарта, чиито носители сѫщо били Хераклиди, значи съперници на Филипа [който изкарвалъ своя родъ отъ Херакла]; съ това той прѣдизвикалъ отчаяната имъ съпротива. Но това прѣдположение не може да се приеме; ср. Beloch, Griech. Gesch. II 571, Kaerst, I 266.

[2] Polyb. IX 33.

[3] Pol. IX 28, 6 сл. Plut. Apopht. Lak. p 233 c, 28; p. 235 b. Paus. II 20, 1; III 24, 6. 26, 3.

[4] Paus. VIII 30, 6., V 20, 9 сл. (ср. Guhl und Koner, Leben der Griechen 129). — Елидцитѣ посветили Филипу и конна статуя. Paus. VI 11, 1.

[5] Diod. XVII 3, 3; ср. Wilhelm, Sitz. Wiener Akad. Bd. 165, Abhandl. VI, 15.

тия още при първото нападение". Тълпата въ Византия се разгнѣвила на своя пълководецъ, който тъй умѣло защищавалъ града въ врѣме на обсадата, и се затекла къмъ кжщата му; Леонъ, който се уплашилъ да не бжде убитъ съ камъне отъ тълпата, се самообѣсилъ[1].

XIV.

Уредба на коринтския съюзъ. — Бждещитѣ планове на Филипа и неговата политика спрѣмо гърцитѣ. — Политическото значение на коринтския съюзъ.

Най-послѣ Филипъ могълъ да пристжпи къмъ окончателна прѣуредба на елинскитѣ работи. Есеньта 338 г. той събралъ въ Коринтъ конгресъ, въ който участвували прѣдставители на всички държави (съ изключение на Спарта)[2]; дори и зависимитѣ отъ него племена, напр. тесалийцитѣ, били приети въ съюза наравно съ свободнитѣ елини[3]. Вече по това основаниятъ отъ Филипа съюзъ се отличавалъ отъ по-ранишнитѣ елински съюзи (напр. пелопонескиятъ подъ хегемонията на Спарта и атинскиятъ морски съюзъ), които обхващали само малка часть отъ нацията. Коринтскиятъ съюзъ почивалъ върху панелинска основа и трѣбвало да прѣслѣдва тенденция да прибере и тия части отъ народа, които се намирали подъ чужда власть; съ това съюзътъ естествено се насочвалъ противъ Персия, която държала подъ властьта си малоазиатскитѣ гърци. Отъ това обстоятелство бихме могли да заключимъ, че планътъ за освобождението на тия гърци отъ Персия не е билъ чуждъ на Филиповата политика. Завземането на малоазиатския брѣгъ се е налагало и отъ стопанскитѣ интереси на Македония, па и отъ политически мотиви. Ако искалъ да владѣе свободно Егейското море, Филипъ не е могълъ да остави малоазиатския брѣгъ, който билъ усѣянъ съ богати търговски и индустриални градове, подъ властьта на Персия. Освѣнъ това, съ завземането на тоя брѣгъ Филипъ си спечелвалъ военна база и наблюдателенъ постъ за евентуална борба съ Персия, която сега ставала съсѣдъ на Македония.

---

[1] Suid. s. v. Λέων.

[2] Diod. XVI 89. Polyb. IX 33. Just. IX 5.

[3] Ср. A. Wilhelm, Sitz.-ber. Wien. Akad. 165, VI Abhandl., 10 сл.

Коринтскиятъ съюзъ прѣдставя прѣди всичко единъ договоръ[1] за обществената безопасность, който осигурявалъ общия миръ (κοινὴ εἰρήνη) въ Елада и по суша и по море. Борбитѣ между отдѣлнитѣ държави се запрѣщавали; мореплаването ставало напълно свободно и никоя държава не се задължавала да приема чужди военни кораби въ своитѣ пристанища. Както виждаме, Филипъ осжществилъ въ малъкъ размѣръ единъ принципъ — свобода на морето —, за който напразно се борятъ и новитѣ народи. И на партийнитѣ борби вжтрѣ въ държавата, които, както видѣхме, оказвали най-пагубно влияние върху благоденствието и мощьта на отдѣлнитѣ държави, билъ туренъ край; всѣкаква насилствена промѣна на сжществуващитѣ имотни отношения била запрѣтена. Ако нѣкоя държава допуснѣла подобни насилия, тя щѣла да бжде сждена и наказана отъ съюза. Съюзниятъ съвѣтъ билъ натоваренъ да бди да не се промѣня сжществуващата политическа уредба въ съюзнитѣ държави, да не се подѣля наново поземлениятъ имотъ, да не се повръщатъ политическитѣ изгнанници на сила, да не се освобождаватъ роби, за да се употрѣбятъ за прѣвратъ и т. н. Както виждаме, Филипъ искалъ да тури край на злинитѣ, които до тогава тровѣли политическия и общественъ животъ на гърцитѣ. Въ дадения случай той дѣйствувалъ въ интереса на имотнитѣ класи, които не малко съдѣйствували да се разчисти пжтьтъ му къмъ сърдцето на Елада. Наистина и слѣдъ това социалнитѣ борби тамъ не прѣставали, обаче сега имало една сила, която могла да наложи миръ. Не трѣбва впрочемъ да се мисли, че била изключена всѣкаква възможность за промѣна на отношения или институти, които не били вече жизнеспособни или прѣдставяли опасность за обществения миръ;

---

[1] Часть отъ договора между Филипа и елинитѣ е запазена; прѣдаваме я тука въ прѣводъ споредъ текста у Dittenberger, Sylloge I, 3-о изд. бр. 260: „не ще вдигна оржжие нито по суша нито по море въ врѣда на никого отъ тия, които устояватъ на клетвата си. Не ще завзема заради военни цѣли, било съ хитрина било съ измама, нито градъ нито крѣпость нито пристанище на нѣкого отъ участницитѣ въ мира. Не ще посѣгна на царската власть на Филипа и на неговитѣ наслѣдници, нито пъкъ на държавнитѣ уредби, които сж били въ сила у всички (участници) прѣзъ врѣмето, когато се заклеха въ мира. Не ще направя нищо противно на мирния договоръ нито самичъкъ, нито ще позволя това другиму споредъ силитѣ си, ами ако нѣкой извърши нѣщо противно на условията за мира, ще ида на помощь, щомъ заповѣдатъ нуждаещитѣ се отъ подобна, и ще водя война съ оня, който нарушава общия миръ, както ще ми бжде поржчано и както заповѣда хегемонътъ . . ."

вѣроятно съюзътъ е ималъ право да прокара нуждниттѣ въ случая реформи[1]. Отдѣлниттѣ членове на съюза си запазвали вѫтрѣшната свобода и независимость, до колкото допущали общитѣ съюзни цѣли. Война между членове на съюза не била позволена (договоръ за ненападение), докато едно врѣме тя се допущала въ пелопонеския съюзъ. Съотвѣтно на горното постановление членоветѣ на съюза били освободени отъ плащане на трибутъ и отъ задължение да приематъ македонски гарнизони. Наистина, както споменахме, въ отдѣлни градове Филипъ поставилъ гарнизони, обаче тая мѣрка не била насочена толкова противъ тѣхъ самитѣ; поставянето на гарнизони тъкмо въ тия мѣста, които имали важно политическо или стратегическо значение, се налагало отъ общитѣ военни цѣли на съюза[2]. Съ съюзно рѣшение било опрѣдѣлено, колко войска и кораби трѣбвало да мобилизира всѣка община въ случай на нужда. Ако нѣкой гражданинъ отиде да служи на държава, която е неприятелка на Филипа и съюза, или пъкъ влѣзе въ дипломатически сношения съ нея, това се смѣтало за измѣна и виновниятъ заедно съ цѣлия си родъ се наказвалъ съ изгнание и конфискация на имота[3]. Това строго наказание, прѣдвидено за прѣдателитѣ, показва, че Филипъ искалъ да изкорени тая язва, която се разгнѣздила въ тогавашното гръцко общество и която би могла да стане опасна за основания отъ него съюзъ. Но постановлението изобщо било сжщеврѣменно насочено и противъ Персия, дѣто по-

---

[1] Kaerst, стр. 277 мисли, че Филипъ дѣйствително стоялъ надъ партиитѣ и тѣхнитѣ интереси и възнамѣрявалъ да въдвори истински вѫтрѣшенъ миръ въ Елада. Наистина, по-късно македонскитѣ царе се мѣсили въ вѫтрѣшния конституционенъ животъ на гърцитѣ, обаче тогава отношението на Македония къмъ послѣднитѣ било се вече промѣнило, та нѣмаме право да вадимъ отъ това заключение за Филиповата политика. Филипъ, ако и да е съдѣйствувалъ на съпартизанитѣ си въ отдѣлнитѣ градове и да не е билъ приятель на радикалната демокрация, едва ли е ималъ намѣрение да прокарва навсѣкждѣ опрѣдѣлена политическа уредба. Напротивъ Pöhlmann, Grundr. 284 мисли, че македонската монархия дала нова храна на партийнитѣ противоположности, защото и тя се опирала на една партия. За Филипа цѣльта на съюза била постигната, щомъ могълъ да използува елинитѣ за свои цѣли. Наистина войната противъ Персия имала национално значение, обаче още Полибий III 6 съ право е забѣлѣжилъ, че и съ нея македонскиятъ царь прѣслѣдвалъ свои лични цѣли. Ние мислимъ, че по тоя въпросъ не може да се каже нищо положително, защото не знаемъ, каква насока е щѣлъ да добие съюзътъ, ако Филипъ би живѣлъ по-дълго.

[2] Kaerst, I 278 привежда съображения въ подкрѣпа на мнѣнието, че Филипъ дѣйствително щадѣлъ автономията на елинскитѣ държави въ това отношение.

[3] Arrian. II 15, 2; III 24, 4. Kaerst, 271.

рано служели много гръцки наемници. Учрѣденъ билъ и единъ общъ съюзенъ съвѣтъ (κοινὸν συνέδριον τῶν Ἑλλήνων), въ който всички елински членове пращали свои прѣдставители. Трѣбва обаче да забѣлѣжимъ, че числото на тия прѣдставители не било еднакво за голѣми и малки държави, ами билъ прокаранъ пропорционаленъ принципъ т. е. отдѣлнитѣ държави насproти значението си имали различенъ брой депутати[1]. Ад. Вилхелмъ[2] приема, че въ коринтския съюзъ влизали и самитѣ македонци, които сжщо пращали съотвѣтно число прѣдставители въ съюзния съвѣтъ. Това мнѣние не може да се приеме[3]. Съюзниятъ съвѣтъ билъ властенъ да взима рѣшения, да издава закони, да прѣсжжда разпритѣ между съюзницитѣ[4] и да се произнася върху нарушенията на договора[5].

Като прѣдседатель на съюза функционералъ македонскиятъ царь. Членоветѣ били обвързани въ вѣченъ съюзъ съ него и били задължени да не прѣдприематъ нищо противъ него[6]. Филипъ билъ и постояненъ хегемонъ на съюза, т. е. главнокомандуващъ на съюзнитѣ войски, когато станѣло нужда да се прѣдприеме походъ противъ външенъ неприятель, или пъкъ да се употрѣби военна сила противъ непокорни членове на съюза. Навѣрно на Филипа и неговитѣ органи е било възложено да се грижи за запазване безопасностьта и общия миръ между съюзницитѣ[7]. Значи македонскиятъ царь е ималъ въ рѫцѣтѣ си изпълнителната военна и гражданска власть. Той свиквалъ и прѣдводителствувалъ съюзнитѣ войски, сѫщо и съюзното събрание заседавало подъ негово прѣдседателство. Вѣроятно врѣмето на редовнитѣ годишни събрания на съюза било точно опрѣдѣлено; но Филипъ ще да е ималъ право освѣнъ това да го свиква и на извънредни заседания въ случай на нужда. За срѣдище на съюза билъ избранъ гр. Коринтъ, дѣто ставали и съюзнитѣ събрания; той станалъ столица на обединената отъ Филипа Елада[1].

---

[1] Сжществуващитѣ въ Елада съюзи (κοινά) били приети като такива въ новия съюзъ, дори и нѣкои по-малки държави сж били съединени въ окржзи, за да образуватъ по-голѣма единица. Вѣроятно и островнитѣ гърци влѣзли въ съюза като отдѣлна единица (ср. κοινὸν τῶν νησιωτῶν, което си води началото отъ 315 г. пр. Хр.). Wilhelm, Sitz. Wien. Akad. 165 VI Abh. 31.

[2] ц. м. стр. 18.

[3] То е оборено отъ Керстъ, стр. 528 сл. Не е вѣрна и бѣлѣжката на Wilhelm, че македонцитѣ въ това врѣме искали да се смѣтатъ елини и се чувствували като такива. По тоя въпросъ говорихме вече по-горѣ.

[4] За една разпря между кикладскитѣ острови Мелосъ и Кимолъ, прѣдставена въ съюзния съвѣтъ, ср Raeder, L'arbitrage Internat. chez les Hellènes, стр. 63, 156.

[5] Ср. [Dem.] XVII (рѣчь за договоритѣ съ Александра); декретъ на Филипъ Аридей у Diod. XVIII 56. Ср Dem. XVIII 201; Polyb. IX 33; Diod. XVI 89; Just. IX 5. Aesch. III 161, 254. Ср. Kaerst, I 274; Beloch II 573.

[6] Diod. XVIII 56, 7. Liv. XXXII 22.

[7] У [Demosth.] XVII 15: ἐπὶ τῇ κοινῇ φυλακῇ τεταγμένοι споредъ Керста сж македонскиятъ царь и неговитѣ органи. Напротивъ, Wilhelm ц. м. стр. 47 вижда въ тѣхъ единъ върховенъ съюзенъ органъ, въ който влизали прѣдставители на хегемона (Филипъ) и прѣдставители на синедриона на елинитѣ; нему била повѣрена задачата да изпълнява рѣшенията на съюза и да се грижи за текущитѣ дѣла. Понеже членоветѣ на съюзния съвѣтъ (сине-

Това е накѫсо уредбата на коринтския съюзъ. Ако я сравнимъ съ политическитѣ искания на Исократа, ще се увѣримъ, че тя осѫществявала по-голѣмата часть отъ тѣхъ. Напр. Исократъ искалъ членоветѣ на съюза, който трѣбвало да обедини нацията, да бѫдатъ автономни; по-нататъкъ той искалъ да се уреди съюзенъ съвѣтъ подъ прѣдседателството на Филипа. Както видѣхме, това станало. Споредъ Исократа въ обединена Елада трѣбвало да прѣстанатъ всѣкакви социални борби и да се въдвори вѫтрѣшенъ миръ, сѫщо да изчезнатъ вече позорнитѣ разпри и войни между елинскитѣ държави; тогава именно градоветѣ нѣмало вече да се страхуватъ отъ възвръщането на изгнаницитѣ и отъ ненадѣйни нападения на наемнишки войски, а морското разбойничество щѣло да бѫде унищожено, та щѣла да се възстанови свободата на морскитѣ сношения и на търговията. Най-послѣ, слѣдъ като станѣло обединението, гърцитѣ щѣли да прѣстанатъ да ходятъ при персийския царь, за да му служатъ като наемници и да се сражаватъ противъ собственитѣ си съграждани[2]. Всички тия Исократови желания подъ една или друга форма получили пѫть въ коринтския съюзъ.

дрионъ) били многобройни и мѫчно било да се свикатъ веднага при бързи случаи, явила се необходимость да се учрѣди единъ по-тѣсенъ постояненъ комитетъ за водене на дѣлата. Възъ основа на единъ откъслеченъ надписъ Вилхелмъ приема, че седалището на тоя комитетъ (τεταγμένοι ἐπὶ τῇ κοινῇ φυλακῇ) билъ гр. Пидна; въ тоя надписъ се споменува светилището на богинята Атина въ Пидна като мѣсто, дѣто се пазѣли документи, които се отнасяли до съюзни въпроси. Противъ това мнѣние се изказва Kaerst, I 529; и дѣйствително сѫществуването на такъвъ комитетъ е малко вѣроятно.

[1] Justin. IX 5, 4 съобщава, че въ коринтийския конгресъ били установени и общитѣ сили на съюзенитѣ елински държави: 200,000 пѣхота и 15,000 конница. Трѣбва да се приеме, че за всѣки отдѣленъ случай се опрѣдѣляли контингентитѣ, които трѣбвало да се мобилизиратъ. Ср. Niese, Gesch. der Griech. und Maked. Staaten I 39.

[2] Isocr. IV и V. Ср. Kessler, Isocrates und die panhell. Idee 74 сл.

Споредъ свѣденията на старитѣ автори, още учрѣдителното събрание на съюзницитѣ въ Коринтъ рѣшило да се почне война противъ Персия, за да ѝ се отмъсти за нападението на Гърция и оскверненията на елинскитѣ светилища[1]. Кьолеръ[2] отрича достовѣрностьта на това прѣдание, като се опира върху Юстина (IX 5, 2), който не споменува подобно рѣшение. Споредъ Кьолера Филипъ прѣдпочелъ да не слѣдва въ това отношение желанието на елинскитѣ си приятели и да не се обвързва прѣдварително. Той се задоволилъ само съ това, да изпрати прѣзъ пролѣтьта 336 г. македонска войска подъ водителството на Пармения и Атала, която да освободи малоазиатскитѣ гърци[3]. Противъ това мнѣние на Кьолера се изказва рѣшително Керстъ[4], който мисли, че Филипъ дѣйствително е кроялъ да устрои панелински походъ противъ Персия. Но тоя въпросъ е свързанъ съ оня за политиката на Филипа изобщо, за която извѣстията на старитѣ сѫ тъй недостатъчни, щото единъ новъ историкъ[5] дори е заявилъ, че ние не знаемъ нищо за плановетѣ на Филипа. Ала съ право възразява Керстъ, че историкътъ трѣбва да се постарае да разбере политиката на основателя на македонската мощь отъ неговитѣ дѣла; отъ това, което той е създалъ, ние можемъ да сѫдимъ и за неговитѣ политически цѣли. И Керстъ е на мнѣние, че отношението на Филипа къмъ елинитѣ стои въ най-тѣсна свръзка съ стремежа му да създаде отъ Македония една велика сила. Това е висшата цѣль, която той прѣслѣдвалъ прѣзъ цѣлото си царуване, пълно съ неуморна, планомѣрна дѣйность и богато съ голѣми успѣхи. Значи Филипъ е прокарвалъ македонска, а не елинска политика[6]. Панелинската идея, която проповѣдалъ Исократъ, била за македонския царь само срѣдство, което той използувалъ, за да постигне цѣлитѣ си въ Елада. Но пита се по-нататъкъ, дали е могла да се създаде органическа връзка между общо-елинскитѣ интереси и македонската държава и дали Филипъ е цѣлѣлъ да създаде подобна връзка, и най-послѣ въ какво отношение сѫ се намирали Филиповитѣ планове противъ Персия спрѣмо елинската му политика.

---

[1] Polyb. III 6, 12 сл. Diod. XVI 89, 2. Arr. I 1, 2; VII, 9, 5.

[2] U. Köhler, Sitz. Berl. Akad. 1892, 510 сл. 1898, 120

[3] Beloch II 605 приема, че рѣшение за война противъ Персия било взето въ съюзното събрание на есеньта 337 г.; това не е вѣроятно; ср. Wilhelm, и. м. 43, Kaerst 526 сл.

[4] Hellenismus I 270, 526 сл. Съ Керста сѫ съгласни Kessler, 77 и Pöhlmann, Griech. Gesch. 5-о изд. 284.

[5] M. Strack Götting. gel. Anzeigen 1903, 871 сл. Ср. Th. Lindner Weltgesch I, 263

[6] Особно напира на това Ed. Meyer, Sitz. Berl. Akad. 1909, I 765.

По тоя въпросъ Керстъ е на мнѣние, че Филипъ дѣйствително гонѣлъ цѣльта да обедини трайно гърцитѣ подъ македонска хегемония и да прѣдприеме слѣдъ това общоелински походъ противъ Персия. Трѣбва да се забѣлѣжи, че отдавна вече отношенията на Елада къмъ Персия сѫ били важенъ факторъ въ елинската политика изобщо; пъкъ и поради разпокѫсаностьта на Елада работата дошла дотамъ, че въ 386 г. персийскиятъ царь можалъ да диктува на гръцкитѣ държави условията за миръ (Анталкидовъ миръ) и да си присвои ролята на неговъ пазитель. Той станалъ единъ видъ хегемонъ на Елада, защото неговата дума рѣшавала разпритѣ между гръцкитѣ държави. И дѣйствително, политическото развитие на Гърция отъ 386 г. до македонското владичество почива върху създаденитѣ отъ тоя миръ основи. Персийскиятъ царь не само се намѣсвалъ постоянно въ гръцкитѣ работи, но дори викалъ гърци на помощь, когато ималъ да потушава възстания въ своята империя. Характерно е, че дори въ 335 г., въ врѣме на войната си противъ Александра Велики, тиванцитѣ поискали подкрѣпа отъ всички, „които желаяли да освободятъ елинитѣ съ помощьта на тиванцитѣ и на персийския царь[1]. При такива обстоятелства Македония не би могла да уреди по траенъ начинъ държавнитѣ отношения въ Елада, ако не се разправѣше съ Персия. Филипъ разбиралъ, че трѣбва да докаже прѣвъзходството си надъ Персия, за да може да затвърди господството си въ Елада и Бѣло море. Съ една сполучлива война противъ Персия той не само закрѣпвалъ престижа на своята хегемония, но спомагалъ да се сближатъ помежду си македонци и гърци, създавалъ морално оправдание за хегемонията си и най-послѣ лишавалъ отцѣпнишкитѣ стремежи въ Елада отъ всѣкаква опора, която биха могли да намѣрятъ въ Персия.

Но има и другъ мотивъ, поради който тая война се налагала на Филипа. Ние казахе вече, че Филипъ се облѣгалъ

---

[1] Diod. XVII 9, 5.

на имотнитѣ слоеве въ гръцкитѣ градове, а съ установяването на неговата хегемония отнемала се вече на пролетариата всѣкаква възможность да прѣдприема ограбвания на богатитѣ и социални революции, които не само не подобрявали положението му, но напротивъ още повече го влошавали. Сега се създавали за него условия за миренъ, производителенъ трудъ. Съ завоюването на М. Азия би се открилъ и за Елада по-широкъ просторъ за търговска и промишлена дѣйность и би се спечелила нова область за настаняване на свръхнаселението[1].

Щомъ допущаме, че Филипъ кроелъ походъ противъ Персия, трѣбва да си поставимъ и въпросъ, дали ималъ прѣдъ видъ едно частично, ограничено дѣйствие или пъкъ пълно унищожаване на персийската монархия. Послѣднята идея, както изтъква Керстъ, не била нова; тя била разглеждана и отъ оратори и отъ философи и то съ огледъ къмъ създадената отъ Филипа македонска мощь. Така Исократъ въ своя „Филипъ“ съвѣтва царя, ако е възможно да унищожи напълно персийската империя и да подчини Азия на елинитѣ[2]. Ала Филипъ едва ли се е влиялъ отъ съвѣтитѣ на гръцкитѣ ретори и философи. Въ всѣки случай, като имаме прѣдъ видъ цѣлата политическа дѣйность на Филипа, ние не можемъ да приемемъ, че той е мислилъ да завоюва Персия.

Ние изложихме накѫсо мнѣнието на Керста за цѣлитѣ на Филиповата политика. До него се доближава и схващането на Ed. Meyer[3]. Послѣдниятъ съ пълно право изтъква, че главната цѣль на Филипа била да спечели Тракия до Дунава, да я запази трайно и да основе една силна балканска държава[4]. За да си затвърди за винаги положението на сѣверъ, той трѣбвало да добие и хегемонията надъ южната часть на полуострова. „Македония повече отъ единъ вѣкъ била вплетена въ всички гръцки работи и властьта надъ завзетитѣ отъ гърци брѣгове могла да се задържи само, ако Македония добиеше рѣшаващъ гласъ въ гръцкия свѣтъ и можеше да изкара на Егейско море една импонираща морска мощь". Както видѣхме, Филипъ постигналъ тая цѣль. Основаниятъ отъ него елински съюзъ рѣшилъ да се почне война съ Персия. Още слѣдъ завземането на Тракия Филипъ влѣзалъ въ конфликтъ съ Персия; той приемалъ въ двореца си избѣгали персийски сатрапи и поддържалъ връзки съ малоазиатски династи, които възставали противъ Персия; отъ своя страна Персия поддържала неприятелитѣ на Филипа въ Тракия. Ако Филипъ е искалъ да тури здрава основа на организацията на Елада, той трѣбвало да приеме изложената отъ Исократа национална програма, именно прѣди всичко освобождението на малозиатскитѣ гърци отъ персийско иго. И тъй въ 336 г. той пратилъ Пармения и Атала въ Мала Азия, които започнали военни дѣйствия въ Иония и при Хелеспонта; но тая война не била водена енергично. Това показва, че Филипъ смѣталъ войната въ М. Азия като отбранителна; той искалъ само да освободи малоазиатскитѣ гърци и да изтика перситѣ отъ побрѣжнитѣ области, които граничели съ македонското царство. По-нататъкъ той не мислилъ да отива[1]. Въ това отношение политиката на Филипа, за която прѣди всичко били мѣродавни македонскитѣ интереси, се отличава основно отъ тая на сина му Александра. „Центърътъ на Филиповата политика лежи въ областитѣ, обкръжаващи Македония: Тракия, Илирия, Епиръ и Тесалия, които той искалъ да свърже съ своята страна въ здраво единство. Свѣтовнозавоевателнитѣ планове на сина му сѫ стоели далечъ отъ него и едва ли нѣкогажъ той би водѣлъ енергично персийската война или би миналъ съ войската си Тавъръ и Ефратъ. Слѣдъ убиването на Филипа се промѣнилъ цѣлия ходъ на всесвѣтската история. Наслѣдникъ на неговата политика не е Александъръ, ами Парменний и Антипатъръ, които тъкмо поради това изпаднали въ най-остъръ конфликтъ съ първия"[2].

---

[1] Ср. Lenschau, Jahresber. Klass. Alt. 1904, III, 268.

[2] Аристотелъ пъкъ, както се вижда, съвѣтвалъ Филипа да се пази, да не би македонската му царска власть да се обърне въ ориенталска: Kaerst 273.

[3] Ц. м. 765 сл. Сѫщия въ Kleine Schr. 291 сл. Ср. Ad. Reinach. L'Hellénisation du monde antique 183; Wilcken, Schmollers Jahrbuch, т. 45, кн. 2, стр. 48

[4] Ср. Cavaignac, Hist de l'ant. II 451.

---

[1] Керстъ сѫщо признава, че програмата на Исократа не била безъ значение за формата, въ която била облѣчена македонската хегемония надъ Гърция, ала въ основнитѣ си черти Филиповата политика не била повлияна отъ Исократа. Още прѣди да излѣзе Исократъ съ посланието си (Филипъ), македонскиятъ царь се стремѣлъ да добие първенство въ Елада. Той не възприелъ тепърва отъ елинската национална програма идеята за война противъ Персия, ами тя и по-рано играяла важна роля въ политическитѣ планове на Филипа. Ср. Cavaignac II 407.

[2] Ed. Meyer, Sitz. Berl. Ak. 1909, 766.

Сѫщата мисъль изказва напослѣдъкъ и Розенбергъ[1]: „свѣтовната история би взела другъ обратъ, ако Балкански полуостровъ би станалъ единна национална областъ, въ каквато напр. първоначално многоезичната Италия се е промѣнила подъ римско влияние. Тъкмо чрѣзъ това, дѣто Александъръ, използувайки напълно тогавашното военно надмощие на Македония, основалъ грѫцкото свѣтовно царство, той затворилъ за винаги на своя народъ пѫтя къмъ дѣйствително национално величие"[2]. Изобщо Розенбергъ е правъ, но той грѣши като говори по примѣра на Белоха за грѫцко свѣтовно царство. Това не е право; ние можемъ да говоримъ само за свѣтовно владичество на елинската култура, а не на елинския народъ. Тъкмо политиката на Александра е спомогнала въ широкъ размѣръ за денационализирането на елинитѣ. Погрѣшно говори Розенбергъ и за грѫцко-македонски народъ; такъвъ народъ въ врѣме на Филипа и Александра не сѫществувалъ[3].

Нека се повърнемъ отново къмъ коринтския съюзъ. Какво е неговото политическо значение? Означава ли той краятъ на грѫцката свобода или пъкъ трѣбва да се схваща като осѫществение на грѫцкото единство, за което мечтаяли най-добритѣ мѫже на Елада? По тоя въпросъ сѫ изказани разни мнѣния. Белохъ[4], който е убѣденъ, че македонцитѣ сѫ били грѫцко племе, естествено смѣта, че Елада за първъ пѫть сега била обединена въ такъвъ широкъ размѣръ, както никога по-рано. Филипъ съ единъ замахъ разрѣшилъ най-добрѣ проблемата, която Гърция съ свои сили не могла да разрѣши: именно да събере силитѣ на нацията въ едно, запазвайки при това автономията на отдѣлнитѣ общини. Това дѣло на Филипа имало голѣмо всемирно-историческо знечение. „Ако грѫцката култура, казва Белохъ, станала свѣтовна култура, ако тя катурила прѣградитѣ, които дѣлѣли единъ народъ отъ другъ, ако противоположностьта между елини и варвари отстжпила на чувството за общностьта на всички човѣци, съ една дума, ако идеята на човѣщината добила надмощие прѣди всичко срѣдъ образованитѣ, това е станало възможно чрѣзъ завоюването на Азия, което готвѣлъ Филипъ, и извършилъ Александъръ.“ Сжщо и Дрерупъ[1] смѣта дѣлото на македонския царь за изходна точка на ново велико и плодовито развитие. Благодарение на Филипа и Александра западната култура надвила надъ източната. Първата стжпка къмъ величественото разширение на елинската култура далечъ къмъ изтокъ било създаденото отъ Филипа гръцко царство[2]. Филипъ се показалъ истински закрилникъ на гръцката култура и той дори въ цѣлата си сжщина билъ почистъ гъркъ отъ своя неумѣренъ високопрославенъ синъ(!).

---

[1] Rosenberg, въ новото издание на Droysen, Geschichte Alexander's des Grossen (Berlin, 1917), стр. XXVI.

[2] И Wilcken, Schmollers Jahrbuch 45, 2 Heft, 66 изтъква, че обратътъ, който Александъръ далъ на македонската история, отклонилъ послѣдната отъ пѫтя на естественото ѝ развитие, за което работилъ Филипъ прѣзъ цѣлото си царуване.

[3] Ср. Kaerst, Hist. Zeitschr. 125 (1922), 285.

[4] Griech. Gesch, II 574.

Съ мнѣнието на Белоха и Дрерупа ние не можемъ да се съгласимъ. Не трѣбва да се забравя, че самитѣ гърци смѣтали това „обединение“ подъ егидата на Македония като поражение на гръцката свобода и като край на своята независимость[3]. Тая „свобода“ била знамето, подъ което гърцитѣ по-късно се борили противъ македонското владичество. Гърцитѣ по неволя трѣбвало да допуснатъ хегемонията на македонския царь, която имъ била наложена; тѣ се възползували отъ нея, за да се разправятъ съ Персия; щомъ послѣдната паднала подъ ударитѣ на Александра, коринтскиятъ съюзъ се разпадналъ[4]. Всичко това показва за лишенъ пжть, че гърци и македонци въ това врѣме не се смѣтали за сродни народи. И Керстъ съ право напира на факта, че това обединение на нацията не било създадено чрѣзъ политическата дѣйность на самитѣ гърци, ами имъ било наложено отвънъ, отъ единъ побѣдитель. Отъ друга страна трѣбва да се признае, че елинската култура до тогава не е могла да се освободи отъ тѣсната връзка, която имала съ отдѣлната държава-градъ (πόλις), и да се съчетае съ друга форма на държавенъ животъ, която би могла да прибере подъ себе си цѣлия народъ, та по такъвъ начинъ да се създаде по-здрава и по-широка основа за развитието и разпространението на тая култура. И ако се поставимъ на това гледище, трѣбва да признаемъ, че елинската култура, подслонена подъ мощното крило на силната Македония, се сдобила съ такава основа, която ѝ липсувала до тогава[1]. Ние знаемъ, че Македония отдавна се намирала подъ влиянието на тая култура, и Филипъ се стремѣлъ да свърже духовната сила на послѣдната съ мощьта на Македония. Това е изтъкналъ още Ранке[2]: „това съединение на една войска, напълно способна за велики прѣдприятия, първата въ тогавашния свѣтъ, съ единъ самостоенъ културенъ свѣтъ, който билъ наистина чисто нациоаленъ, но се разраснalъ до всеобщо значение, прѣдставя характерното на политическото сжществуване на Филипа, или ако можемъ така да се изкажемъ, неговата мисия. Побѣдитѣ на единъ народъ, какъвто е билъ македонскиятъ, ако и рѣшителни, сами по себе си не биха били отъ голѣмо значение за общата история. Всеобщо историческо значение тѣ сж добили съ това, че македонцитѣ се свързали съ единъ народъ, като гръцкия, тъй като той поднасялъ елементи на култура, къмъ която трѣбвало да се стреми човѣчеството . . . Това, което никога не биха постигнали гърцитѣ, ако биха останали сами, именно да спечелятъ за израсналия въ тѣхната срѣда духовенъ животъ едно здраво положение въ свѣта, това станало възможно и изпълнимо, като се съединили съ Македония“. Бждещето развитие на тия два елемента: мощь и духовна култура, които били съчетани въ едно отъ Филипа, е зависѣло отъ това, дали ще бжде възможно да се слѣятъ въ едно трайно и интимно единение, да се създаде между тѣхъ общность въ политически, военни и духовни задачи, която да изпълни бездната, що зѣяла между сѣверната монархия и гръцкия полисъ (държава-градъ). Безъ продължителна обща дѣйность на тия елементи въ политическо и културно отношение, тая бездна не би могла да се изпълни. Споредъ мнѣнието на Керста Филипъ възнамѣрявалъ да даде на гърцитѣ възможность за подобна дѣйность, и затова въ основания отъ него съюзъ имъ прѣдоставилъ извѣстна политическа автономия. Тоя съюзъ е криялъ здрави заложби за по-нататъшното развитие на федеративната мисъль

---

[1] Drerup, Aus einer alten Advokatenrep. 139.

[2] За това погрѣшно схващане ср. по-горѣ стр. 271.

[3] Това схващане поддържатъ и модернитѣ историци; ср. напр. Wilamowitz, Staat und Gesellsch. der Griechen 137; Lindner, Weltgesch. I 263; Mahaffy, ц. съч. 46 и пр.

[4] Ad. Reinach, L'hellénisation du monde ant. 175.

---

[1] Вж. K. Breysig, Kulturgesch. der Neuzeit II 329.

[2] Weltgeschichte I 2, 153; ср. Mahaffy, Progress of Hellenism 33.

въ елинския политически животъ. Наистина членоветѣ на съвѣта (синедриона) не сж били непосрѣдствени прѣдставители на цѣлокупната нация, а само на отдѣлнитѣ държавици. Ала съ врѣме тоя съюзенъ съвѣтъ могълъ да се засили и да стане най-послѣ прѣдставитель на цѣлия народъ и на неговитѣ общи интереси. Че това е било възможно, ни показва произходътъ на голѣмитѣ елински съюзи въ III в. пр. Хр., прѣди всичко Ахейскиятъ, въ който федеративното начало е намѣрило най-чисто въплощение[1].

Като изтъква всичко това, Керстъ заключава, че коринтскиятъ съюзъ не означава обединението на Елада въ пълна смисъль, защото тоя съюзъ стоялъ още подъ едностранчивата властъ на ржководната сила, която била още доста чужда въ дотогавашната елинска история. Отъ друга страна, обаче, трѣбва да се признае, че тоя съюзъ не изключавалъ напълно възможностьта, по-нататъкъ да се развие гръцкиятъ животъ въ национална посока. Фактически тия заложби не могли да се развиятъ, благодарение на елинския партикуларизъмъ и на космополитическата тенденция на основаното отъ Александра всемирно царство[2]. По тоя въпросъ най-вѣрно ни се вижда мнѣнието на английския ученъ W. W. Tarn[3], който казва: „ако дори би се доказало, че македонцитѣ сж били гърци, все пакъ оттукъ не би трѣбвало да се заключи, че съ коринтския съюзъ било постигнато гръцкото обединение, защото сжщественият въпросъ тукъ е, че гърцитѣ отказвали да го смѣтатъ за такова. Важното въ случая не е било кръвьта, а духовното становище: истинско единение означава обща воля, а такава не сжществувала. Македонската намѣса въ Елада трѣбва да се прѣцѣни по собствената си стойность и да се схване както властьта на атинцитѣ върху островитѣ или намѣсата на Тива въ Пелопонесъ. Кржгътъ на гръцката култура обемалъ единъ брой несговорни по между си единици съ различна и често смѣсена кръвь. Македония, влизайки въ тоя кржгъ, прибавила къмъ него една нова единица по-мощна и по-смѣсена по кръвь. Нови

---

[1] Това призназа и Pöhlmann, Griech. Gesch. 285, обаче изтъква, че подчинението на Елада подъ една политика, за която били мѣродавни прѣди всичко интереситѣ на македонската велика сила, не е могло да гарантира сжщеврѣменно и на гърцитѣ обща народностна политика.

[2] Това признава и Costanzi, Studi di storia Maced. 123.

[3] Antigonos Gonatas 182.

промѣни и комбинации на несговорнитѣ единици станали възможни и се осжществили, но тѣ били не по-малко ефимерни, отколкото старитѣ. Македония била тъй далечъ отъ обединението на Елада въ IV в., както и Атина въ V в.“

XV.

Филипъ въ Македония. — Нова женитба на Филипа и разпря въ сѣмейството му. — Свадбата на Клеопатра съ Александра Епирски и убиването на Филипа. — Виновницитѣ на прѣстжплението. — Фарсъ въ Атина. — Характеристика на Филипа. — Заключение.

Слѣдъ като уредилъ гръцкитѣ работи, Филипъ се завърналъ въ Македония, за да подготви похода си противъ Персия. Трѣбва да забѣлѣжимъ, че Артаксерксъ III Охосъ (359/8—338/7 г.) успѣлъ съ помощьта прѣдимно на гръцки наемници подъ началството на родосеца Менторъ, да възстанови авторитета на централната власть и да потуши възстанията, които били избухнали въ нѣкои сатрапии на обширната му империя. Ала тия успѣхи не били трайни. Слѣдъ смъртьта му, когато на прѣстола се възкачилъ синъ му Арсесъ, недоволнитѣ отново вдигнали глава и почнали да се бунтуватъ, като се надѣвали да намѣрятъ опора въ новообразувания елино-македонски съюзъ. Вѣроятно въ това врѣме Ефесъ отхвърлилъ персийското иго и въздигналъ Филипу статуя въ храма на Артемида[1], което показва, че тоя градъ се поставилъ подъ негова защита. Сжщото ще да сж направили и други елински градове. Дори и тиранътъ на Кария Пиксодаръ искалъ да се съюзи съ Филипа и прѣдлагалъ дъщеря си за жена на синъ му Аридей[2], за да може съ негова помощь да отхвърли персийското владичество.

Ала между това въ двора на Филипа избухнала разпря, която могла да има твърдѣ печални послѣдици за македонското царство. Както се вижда, Филипъ обичалъ да устройва съ своитѣ боляри и бойни другари по старъ македонски обичай шумни и весели угощения, дѣто не винаги се спазвало приличието. Ако вѣрваме на Теопомпа[3], тия угощения се израждали въ оргии, въ които приятелитѣ на Филипа заприличвали на кентаври и лестригони. Филипъ сѫщо билъ твърдѣ чувствителенъ къмъ женскитѣ хубости; ние говорихме вече, че той ималъ нѣколко наложници (в. по-горѣ стр. 91). Както изглежда, Олимпиада, докато правата на нейния синъ Александъръ не били заплашвани, не се е сърдѣла затова на мѫжа си[1], при всичко, че била крайно честолюбива и коварна жена. И отношенията на Филипа къмъ Александра били съвсѣмъ приятелски. Ние видѣхме вече, че Филипъ му възлагалъ важни политически и военни задачи, което показва, че ималъ въ него пълно довѣрие и искалъ да го подготви за бѫдещата му царска дѣйность[2]. Ала тия приятелски отношения скоро се развалили.

---

[1] Arr. Anab. I 17, 11.

[2] Plut. Alex. 10.

[3] Fragm. 217 Grenf.; явно е обаче, че това описание на Теопомпа е прѣувеличено и клеветническо.

Когато Филипъ се върналъ отъ Гърция, той се влюбилъ въ хубавата Клеопатра, която произхождала отъ благороденъ македонски родъ; вуйчо й Аталъ билъ единъ отъ заслужилитѣ помощници на Филипа. Послѣдниятъ се рѣшилъ да вземе Клеопатра за жена. При свадбеното угощение Аталъ поканилъ гоститѣ да се помолятъ на боговетѣ, да сподобятъ младата царица съ щастието да роди истински царе на Македония; види се, че македонскитѣ боляри не смѣтали епиротката Олимпиада за равна на себе си по благородство[3]. Буйниятъ Александъръ не можалъ да прѣнесе тая обида: „нима ти, негоднико, смѣташъ мене за незаконороденъ?“ извикалъ той на Атала и му захвърлилъ една чаша върху главата: намѣсилъ се и Филипъ, който дори изтеглилъ мечъ противъ сина си. Поради тоя скандалъ Александъръ заедно съ майка си, подъ чието влияние се намиралъ сега, избѣгалъ въ Епиръ: тамъ Олимпиада се опитала да възбуди брата си противъ Филипа. Обаче въ това си начинание Олимпиада не успѣла, защото братъ й Александъръ епирски, който дължалъ положението си на Филиповата мощь, разбиралъ, че било въ неговъ интересъ да си остане въ добри отношения съ Филипа, и че всѣкакъвъ опитъ за въстание противъ него би билъ осѫденъ на несполука. Ето защо Александъръ, синътъ на Филипа, се отправилъ отъ Епиръ при старитѣ неприятели на Македония, илирийцитѣ[1]. Колко Филипъ билъ сърдитъ на Александра, показва и обстоятелството, че нѣкои отъ приятелитѣ на послѣдния (напр. Харпалъ, Птолемей, Неархъ и пр.) били изгонени отъ Македония[2].

Обаче работата не отишла до крайность. Скоро било постигнато помирение между Филипа и Александра, и то както се прѣдава[3], чрѣзъ посрѣдничеството на коринтиеца Демаратъ. Бѫдещиятъ македонски повелитель се върналъ въ царския дворъ, защото едва ли може да се прѣдполага, че Филипъ е мислѣлъ да лиши сина си отъ прѣстолонаслѣдие. За да се помири съ Александра епирски, брата на Олимпиада, Филипъ му обѣщалъ дъщеря си Клеопатра за жена. Аталъ заедно съ Пармения били изпратени (пролѣтьта 336 г.) въ М. Азия, за да започнатъ войната съ Персия[4]. Въпрѣки това, както изглежда, по-раншното искрено съгласие между бащата и сина не могло вече да се възстанови; загнѣздилото се вече между тѣхъ недовѣрие се проявявало и при други случаи[5]. Скоро обаче злодѣйска рѫка турила край на Филиповия животъ, тъкмо въ момента, когато се готвѣлъ да напише новъ листъ въ славната история на своята родина.

Прѣзъ есеньта 336 г. Филипъ поискалъ да отпразнува съ голѣмъ блѣсъкъ свадбата на дъщеря си Клеопатра съ Александра епирски въ старата столица Еге, дѣто споредъ македонски обичай били погребвани всички царе; споредъ една легенда, докато наслѣдницитѣ на първия Пердика се погребвали тамъ, царската власть щѣла да остане въ неговия родъ[6]. Съ тия тържества Филипъ искалъ да отпразнува и щасливия завършекъ на своята жизнена задача, на която посветилъ най-хубавитѣ години на живота си. Македонскиятъ

---

[1] Ср. Plut. praec. coniug. 23, p. 141 b.

[2] Ср. Köhler, Sitz. Berl. Ak. 1892, 497.

[3] Това за лишенъ пѫть ни учи, съ какво надмѣнность македонцитѣ гледали на съсѣднитѣ народи; ср. по-горѣ стр 28 (думитѣ на Köhler).

---

[1] Satyr. fr. 5. (Athen. XIII 557 d). Plut. Alex. 9; apophth. Philip. 30. Just. IX 5, 7. Вѣроятно Александъръ избѣгалъ при тавлантиитѣ въ западна Илирия, които не били покорени отъ Филипа (ср. Arr. Anab. I 5, 1.).

[2] Arr. III 6, 5. Plut. Alex. 10.

[3] Plut. Alex. 9.

[4] Diod. XVI 91. Just. IX 5.

[5] Plut. Alex. 10. Така когато Филипъ поискалъ да ожени слабоумния си синъ Аридей за дъщерята на карийския сатрапъ Пиксодаръ, Александъръ отново си уплашилъ за своитѣ права и по съвѣта на приятелитѣ си рѣшилъ да противодѣйствува на баща си; той пратилъ довѣрено лице при сатрапа и му прѣдложилъ да му стане зеть. Филипъ се разсърдилъ затова, изхокалъ сина си и му казалъ, че не е достоенъ за своето щастие и бѫдеще призвание, ако иска да се ожени за дъщерята на кариецъ, робъ на варварски царь.

[6] Just. VII 2. Plin. N. H. IV 10, 17.

народъ взелъ живо участие въ празника: били поканени гости отвсѣкждѣ; пратеници отъ князе и елинскитѣ градове, между които била и Атина[1], донесли златни вѣнци и други подаръци за Филипа и младоженцитѣ. Били уредени и блѣскави игри, музикални състезания, въ които участвували именити грѣцки художници. Мисъльта на Филипа била заста съ прѣдстоящия походъ противъ Персия. По негово желание поетътъ Неоптолемъ декламиралъ стихове, въ които се загатвало за пропадането на персийското царство[2].

Въ деня, въ който щѣли да се дадатъ игри въ театра, Филипъ се запжтилъ тамъ безъ тѣлохранители, придруженъ само отъ сина си Александра и отъ зетя си. Тълпата се притискала да види най-великия царь на Европа[3], който се намиралъ на върха на щастието си. Тъкмо когато Филипъ прѣстжпвалъ прага на театра, единъ младъ македонски болеринъ, Павсаний, го нападналъ и проболъ съ келтски мечъ. Всрѣдъ бъркотията убиецътъ успѣлъ да избѣга къмъ градскитѣ врати, дѣто го чакали готови коне. Ала коньтъ, който той възсѣдналъ, се спъналъ и Павсаний падналъ; благодарение на това Филиповитѣ тѣлопазители Леонатъ, Пердика и др. могли да го настигнатъ и убиятъ[4].

Разказва се, че убиецътъ дѣйствувалъ по лични мотиви: понеже билъ тежко обиденъ отъ Атала[5], оплакалъ се на Филипа, но не можалъ да се добере до своето право; затова

---

[1] Когато атинскитѣ пратеници поднесли златенъ вѣнецъ на Филипа, било прочетено и рѣшението на атинското събрание, което свършвало съ думитѣ: „ако нѣкой крои козни противъ живота на Филипа и избѣгне при атинцитѣ, той трѣбва да бжде прѣдаденъ" (Diod. XVI 92).

[2] Diod. XVI 92. Диодоръ съобщава, че въ тържествената процесия били носени статуитѣ на дванадесетьтѣ олимпийски божества, и като тринадесети образътъ на Филипа.

[3] Diod. XVI 93.

[4] Diod. XVI 94; Just. IX, 6.

[5] Диодоръ XVI 93 разказва, че нѣкой си Павсаний отъ Орестида, единъ отъ тѣлопазителитѣ на царя, поради голѣмата си красота, се ползувалъ съ приятелството на послѣдния. Неговиятъ едноименникъ Павсаний, бждещиятъ цареубиецъ, го укорилъ веднажъ зарадъ отношенията му къмъ Филипа. Обиденъ отъ това първиятъ Павсаний слѣдъ нѣколко дни падналъ въ битката противъ илирийския царь Плеврий, като засталалъ прѣдъ царя и приелъ всички насочени противъ него удари. Затова Аталъ, приятель на падналия, за да си отмъсти, повикалъ на угощение съименника му Павсаний, опилъ го и го прѣдалъ на поругание. Той се оплакалъ за това Филипу, но като не намѣрилъ удовлетворение, намислилъ да го убие. Явно е, че тукъ погрѣшно се смѣсва походътъ противъ Плеврата въ 344 г. (ср. по-горѣ стр. 192). Въ 337 г. Филипъ не е прѣдприемалъ никакъвъ походъ противъ Илирия (погрѣшно твърди това Schäfer III 63). Ср. Ed. Meyer, Sitz. Berl. Akad. 1909, 761.

се рѣшилъ да му отмъсти[1]. Обаче повдига се въпросъ, защо Павсаний не си е отмъстилъ на самия Аталъ? Явно е, че той е билъ орждие въ чужди ржцѣ. Но кой е билъ моралниятъ виновникъ за убийството? На тоя въпросъ не може да се отговори съ положителность. Спорѣдъ официалната версия въ заговора били замѣсени синоветѣ на Аеропа (Херомѣнъ и Арабай) отъ линкестийското княжеско сѣмейство; тѣ били наказани съ смърть. Само най-младиятъ синъ Александъръ, зеть на Антипатра, ако и да билъ подозиранъ въ съучастие, билъ пощаденъ, защото прѣвъ поздравилъ Александра, сина на Филипа, като царь[2]. Ще трѣбва обаче да забѣлѣжимъ, че линкестийскитѣ князе едвали сж цѣлѣли сами да заематъ македонския прѣстолъ, както прѣдполага Шеферъ[3]. По-скоро тѣ сж искали да прѣмахнатъ енергичния царь, който унищожилъ отдѣлнитѣ македонски княжества (ср. по-горѣ стр. 117 сл.), за да могатъ да възстановятъ отново властьта си въ Линкестида. Приема се дори, че тѣ се намирали въ сношение и съ персийския царь: дѣйствително въ едно писмо до Дария Александъръ Велики обвинява перситѣ, че станали причина да бжде убитъ Филипъ[4], съ което тѣ дори се гордѣяли. За подкрѣпа на това прѣдположение може да се приведе и обстоятелството, че Аероповиятъ синъ Александъръ, който билъ простенъ, покъсно билъ заловенъ въ прѣдателски сношения съ персийския царь Дарий и въ 330 г. билъ наказанъ съ смърть[5].

Въ старо врѣме и самата Олимпиада била подозирана, че била участвувала въ заговора противъ Филипа[6]. Това ни най-малко не би противорѣчило на нейния демонски характеръ. Може да се приеме, че когато Филипъ се оженилъ за Клеопатра, съ което се заплашвало и правото за прѣстолонаслѣдието на сина й, тя съ удоволствие би видѣла смъртьта на мжжа си. И въ ново врѣме единъ отъ най-добритѣ познавачи на старата македонска история, U. Köhler[1], се опита да докаже, че дѣйствително Олимпиада подбудила Павсания къмъ цареубийство. Александъръ наистина не билъ замѣсенъ, но не могълъ да не знае, че майка му крои планъ за отмъщение. Щомъ той не прѣдупрѣдилъ баща си, трѣбва да се смѣта като моралень съвиновникъ въ убийството[2].

---

[1] Arist. Pol. V 10. 1311 b; Diod. XVI 93.

[2] Arr. I, 25, 1; Curt. VII 1, 5. Diod. XVII 80. Just. XI 2.

[3] Demosth. III 318; сжщо и Willrich, Hermes XXXIV 177.

[4] Arr. Anab. II 14, 5. — Виновностьта на линкестийскитѣ князе приема и Droysen, Gesch. Alex. des Grossen (изд. Rosenberg) стр. 88.

[5] Arr. I 25; Just. XI 2, 1; Curt. VII 1, 8; Diod. XVII 80, 2. И Judeich, kleinasiat. Studien 303, приема, че всесилниятъ евнухъ Багоасъ, който възкачилъ Арсеса на персийския прѣстолъ, поддържалъ връзка съ недоволнитѣ елементи въ Македония и съдѣйствувалъ да бжде прѣмахнатъ Филипъ, който се готвѣлъ да нападне Персия.

[6] Plut. Alex. 10; Just. IX 6, 7.

Противъ това мнѣние се изказа Х. Вилрихъ[3]. Споредъ него обяснимо е, че такова подозрѣние било повдигнато противъ Олимпиада, защото тя била способна за подобно дѣйствие и се възползувала отъ дѣлото на Павсания; обаче не може да се докаже, че това обвинение отговаря на фактитѣ. Трѣбва да се обърне внимание на обстоятелството, че Павсаний искалъ да си отмъсти на Атала и понеже вѣрвалъ, че докато Филипъ билъ живъ, това не било възможно, рѣшилъ се да убие самия Филипъ, за да може слѣдъ това да си отмъсти и на Атала. Могълъ ли е Павсаний да мисли, че щомъ Александъръ се възкачи на прѣстола, ще остави неотмъстена гибельта на баща си, та да стане ясно на всинца, че той самъ е моралниятъ убийца? Затова не може да се допусне, че Олимпиада е поржчала убийството. Павсаний навѣрно е смѣталъ, че слѣдъ убийството на Филипа въ Македония ще настжпи бъркотия и ще се установи друга династия, която не би имала основание да отмъстява на убиеца. Вилрихъ допуща, че въ това врѣме династията на Филипа още не била затвърдена и слѣдователно подобна промѣна била възможна. По тия съображения Вилрихъ приема, че Павсаний дѣйствувалъ като орждие на линкестийскитѣ князе и на Персия.

Отъ друга страна трѣбва да се изтъкне, че Олимпиада може би се уплашила, да не би Филипъ да обяви брака си съ нея за незаконенъ и съ това да лиши и Александра отъ право да наслѣди прѣстола. Ние знаемъ наистина, че Филипъ не е мислилъ подобно нѣщо, обаче ако въ главата на Олимпиада се е породила такава мисъль, това би било достатъчно да я възбуди до крайность и да я накара да помисли и за убиване на Филипа: пъкъ и необмисленото пожелание на

---

[1] Sitz. Berl. Ak. 1892, 497.

[2] Още Niebuhr нарече Александра отцеубиецъ.

[3] Willrich, Hermes XXXIV 175 сл.

Атала, за което стана по-горѣ дума, било отъ характеръ да възбуди и подхрани такова подозрѣние у Олимпиада. Поради това участието на Олимпиада не е невѣроятно. Колкото за участието на Александра, нищо не може да се каже. Въ всѣки случай той използувалъ смъртьта на баща си, за да се отърве от всички претенденти на прѣстола, сжщо и отъ Атала. Английскиятъ историкъ Bury[1] е изказалъ мнѣние, че истинската убийца е била Олимпиада, а Александъръ пожъналъ плодоветѣ на прѣстжплението.

Въ Атина слѣдъ смъртьта на Филипа се разигралъ единъ фарсъ[2], твърдѣ характеренъ за морала на атинския народъ въ това врѣме и за чувствата му къмъ Македония. Атинскиятъ стратегъ Харидемъ, който се намиралъ нѣкждѣ близу до македонския брѣгъ (може би въ Лемносъ), и слѣдѣлъ събитията въ Македония, веднага съобщилъ Демостену новината за убийството на Филипа. Понеже Демостенъ още не билъ убѣденъ напълно въ вѣрностьта на това извѣстие, явилъ се веднага въ съвѣта и разказалъ, че прѣзъ нощьта сънувалъ сънь, който прѣдвѣстявалъ на атинцитѣ голѣмо божеско благоволение. Не дълго слѣдъ това новината се потвърдила; и при всичко, че билъ въ трауръ поради смъртьта на дъщеря си, която умрѣла прѣди седемъ дни, Демостенъ забравилъ скръбьта си, облѣкълъ се въ бѣла празнична дреха, турилъ вѣнецъ на главата си и отишълъ въ съвѣта и народното събрание. По негово прѣдложение атинскиятъ съвѣтъ рѣшилъ да се принесе благодарствена жъртва на боговетѣ и да се почете убийцата Павсаний. Това направили сжщитѣ атинци, които неотдавна пратили златенъ вѣнецъ на Филипа и му обѣщали да му прѣдадатъ всѣки, който би направилъ заговоръ противъ него (ср. по-горѣ стр. 278 бѣл. 1)[3]. На тоя фактъ би трѣбвало да обърнатъ по-голѣмо внимание модернитѣ историци, които твърдятъ, че елинитѣ смѣтали македонцитѣ за грцко племе.

Въ Атина вѣрвали, че слѣдъ смъртьта на Филипа свободата била осигурена. Отъ момчето Александъръ никой не се плашилъ. Демостенъ го наричалъ Маргитъ[1], който не ще смѣе да мръдне отъ Македония, ами ще остане въ Пела да се разхожда и да разглежда вѫтрѣшноститѣ на принесенитѣ въ жъртва животни[2]. Обаче близкото бѫдеще показало, колко прави били думитѣ на Фокиона, който казалъ на атинцитѣ: „не е благородно да се радваме поради смъртьта на единъ неприятель; силата, която се сражавà съ васъ при Херонея, се е намалила само съ единъ мѫжъ“.

---

[1] History of Greece 735; Hogarth, цит. съч. 142; Lenschau, Jahresber. Klass. Alt. 1904, III 271.

[2] Споредъ сполучливия изразъ на Pöhlmann.

[3] Ср. Aesch. III 77 сл. Не трѣбва обаче да се прѣмълчи, че благородниятъ Фокионъ не оставилъ безъ протестъ тая постжпка на съгражданитѣ си; ср. Plut. Phok. 16.

Така трагично загиналъ[3] гениалниятъ царь Филипъ, създательтъ на македонската велика мощь, едвамъ достигналъ 47-годишна възрастъ, слѣдъ като царувалъ 24 години[4]. Макаръ че слѣзалъ отъ историческата сцена въ разцвѣта на годинитѣ си, той вече билъ завършилъ жизнената си задача: македонскиятъ народъ, вече оформенъ и напълно закрѣпналъ, билъ готовъ за новата си всемирно-историческа роля. Въ начало на царуването му Македония била малка и слаба държава, която дори не разполагала свободно съ морския си брѣгъ; при смъртьта му македонското владичество се простирало отъ Мряморно и Черно-море до Ионийското и отъ Дунава до Пелопонесъ.

Природата прѣдопрѣдѣлила Филипа за славна и велика бѫднина, като го надарила съ необикновени тѣлесни и душевни качества. Филипъ билъ хубавъ, снаженъ и здравъ мѫжъ, каленъ да прѣнася всѣкакви несгоди. Още на млади години той спечелилъ голѣма житейска опитность, особно въ врѣме на тригодишното си прѣбиване въ Тива, дѣто ималъ случай да се сношава съ видни гръцки държавници и да се учи. Тамъ той се запозналъ съ силнитѣ и слаби страни на елинската култура и съ разкапанитѣ политически и социални условия въ Гърция. И краснорѣчието му не било обикновено[5], а пъкъ въ личнитѣ си обноски се отличавалъ съ такава плѣнителность и любезность, че спечелвалъ сърцата на всички, съ които се срѣщалъ. Тая дарба обяснява и голѣмитѣ дипломатически успѣхи на Филипа; като дипломатъ Филипъ нѣмалъ равенъ на себе си.

---

[1] Т. е. глупчо; ср. приписваната на Хомера поема Маргитъ.
[2] Aesch. III 160.
[3] Прѣзъ Октомври — Ноември 336 г.; ср. Ed. Meyer, Forsch. II 447.
[4] Ср. античнитѣ свидѣтелства у Schäfer, III 69.
[5] Aesch. II 112.

Не ще съмнѣние, че въ политиката той прибѣгвалъ често къмъ хитрини, уловки и подкупи — срѣдства, които и въ по-ново врѣме сѫ били на почить. Обаче тоя, който безпристрастно прѣброди цѣлокупната му политическа и военна дѣйность, не може да не остане очуденъ отъ неуморната му и непрѣкѫсната работа. Повече отъ успѣхитѣ си Филипъ дължи на упоритъ трудъ. Той непознавалъ умора въ многобройнитѣ си походи, никогажъ въ битка не щадѣлъ своя животъ, както показва обстоятелство, че билъ раняванъ нѣколко пѫти. Едва оздравѣвалъ отъ нѣкоя болесть, той отново се прѣдавалъ съ жаръ на работата си. Тоя духъ на енергия, устремена все напрѣдъ, тоя никога не угасващъ ентусиазъмъ въ всѣко начинание Филипъ умѣялъ да вдъхне и на своитѣ македонци, които по такъвъ начинъ ставали достойни негови сратници и въ война и въ мирноврѣменна работа и били винаги готови да се жъртвуватъ за отечеството си. Но притуря се и нѣщо още по-важно: Филипъ не дѣйствувалъ само за своето издигане, ами и за величието на своя народъ, за мощьта на своята държава. По прѣданность къмъ работата си, по постоянството си въ нея Филипъ далечъ надминавалъ своитѣ противници, гърцитѣ, които наистина лесно се възпламенявали, но не били способни да проявятъ непрѣкѫсната и упорита дѣйность. Тоя недѫгъ на съгражданитѣ си Демостенъ често изтъквалъ въ рѣчитѣ си, като го противопоставялъ на Филиповата енергия. Отъ характеристиката, която Демостенъ дава за своя неприятель, Филипъ изпѫква като личность, която прѣслѣдва цѣлитѣ си съ постоянство и жилавость, която не може да се сломи отъ никакво противодѣйствие и не се отчайва отъ никакъвъ неуспѣхъ. И съврѣменниятъ нему историкъ Теопомпъ, който нападалъ частния животъ на Филипа, не можалъ да не признае, че „Европа изобщо не била раждала до тогава такъвъ мѫжъ като Филипа, сина на Аминта“[1].

Дълбокъ познавачъ на хората, на тѣхнитѣ способности и слабости, Филипъ умѣялъ да си избира винаги съ сигуренъ погледъ пълководци и помощници. Достатъчно е да споменемъ отличнитѣ му генерали Пармений и Антипатъръ, които били и изкусни дипломати. Подъ негово ржководство, въ неговия дворецъ, се подготвили и мнозина по-млади пълководци и политици, които по-късно служели на Александра Велики. Извѣстно е, че слѣдъ смъртьта на послѣдния измежду неговитѣ генерали изпжкнали видни личности, които били способни да заематъ царски прѣстолъ и да управляватъ достойно голѣми държави. Това най-ясно доказва политическата и военна даровитость на старитѣ македонци; но възможностьта да се проявятъ тия таланти е била създадена отъ Филипа. При това послѣдниятъ билъ далечъ отъ тѣсногръдието на ония царе, които завиждали на собственитѣ си пълководци и помощници; напротивъ той драговолно признавалъ тѣхнитѣ способности и заслуги[1].

---

[1] Theop. fr. 26 Grenf. Ср. Polyb. VIII 9, 1 сл. — Rosenberg (у Droysen, Gesch. Alexanders стр. XXVI) нарича Филипа най-великия държавникъ, когото родилъ гръцкиятъ народъ. Това е право, само че вмѣсто гръцкия трѣбва да се каже македонскиятъ народъ.

Надаренъ съ дълбока проницателность, спечелилъ и голѣма житейска опитность, Филипъ схващалъ много добрѣ слабоститѣ на своитѣ противници и ги използувалъ за своитѣ цѣли. Ние изтъкнахме вече, че той винаги прѣдпочиталъ да подготвя дипломатически военнитѣ си успѣхи. Той спечелвалъ неприятелитѣ си съ обѣщания или услуги, използувалъ взаимнитѣ имъ раздори, и изпрѣварвалъ насочванитѣ противъ него съюзи и групировки. Навсѣкждѣ успѣвалъ да си създаде приятели и съпартизани, които дѣйствували въ неговъ интересъ. При това майсторски прикривалъ плановетѣ си, додѣто ударвалъ часътъ за дѣйствие. Веднажъ щомъ се рѣшилъ да пристжпи къмъ изпълнение на плана си, нищо вече не могло да го спре.

По природа Филипъ не билъ нито жестокъ, нито отмъстителенъ; когато се прѣдставялъ случай, той билъ готовъ да покаже благородството на душата си и да направи благодѣяние[2]. Но когато изисквали интереситѣ му, той строго наказвалъ; неговата строгость изпитали особно елинскитѣ градове, които си позволявали да прѣчатъ на плановетѣ му: той ги разрушавалъ до основа и продавалъ жителитѣ имъ въ робство (напр. Метона, Потидея и пр.). Това трѣбвало да служи за примѣръ, който да сплаши непокорнитѣ и да ги застави да се подчинятъ на волята му. Обаче излишни жестокости Филипъ никога не е проявявалъ.

---

[1] Plut. Apopht. regis Philip. 2, 27.

[2] Примѣръ у Dem. XIX 192 сл.

Както се вижда, Филипъ не се отличавалъ съ пестеливость; ржката му била доста щедра. Макаръ че ималъ значителни доходи отъ рудницитѣ, отъ трибутитѣ на покоренитѣ народи, отъ плячка и пр.[1], той все пакъ изцѣло ги изразходвалъ, било за постигане на цѣлитѣ си, било за подаръци на приятелитѣ си. Теопомпъ[2] изрично казва, че не само Филипъ, но и неговитѣ другари (ἑταῖροι), които му подражавали, били лоши стопани и не могли да живѣятъ разумно и пестеливо. Не ще съмнѣние, че Теопомпъ и въ тоя случай прѣувеличава, за да хвърли сѣнка върху характера на Филипа, както често е постжпвалъ въ своето съчинение. Вѣрно е, че при смъртьта на Филипа държавното съкровище било доста изчерпано[3]; обаче, ако Филипъ е искалъ да постигне високитѣ си цѣли, именно да направи отъ Македония велика сила и да я повдигне въ културно отношение, той не е могълъ да пести материалнитѣ срѣдства; неговиятъ характеръ билъ недостжпенъ за подобна дребнавость.

Казахме вече, че Филипъ въ сраженията показалъ неустрашимо юначество. Въ това отношение той билъ съвършенъ синъ на своя народъ. Но трѣбва да прибавимъ, че бѣлѣжитиятъ царь подѣлялъ и другитѣ добри и лоши качества на народа си. Филипъ билъ любитель на женитѣ и виното: въ неговитѣ весели и буйни угощения могълъ да участвува всѣки, който умѣялъ да весели сътрапезницитѣ съ духовитости, шеги, глуми и пѣсни. Великиятъ пълководецъ обичалъ най-много тия свои другари, които направо отъ угощението влизали въ сражение, както и самъ не веднажъ постжпвалъ. Но той ненавиждалъ мекушавость и страхливость и строго наказвалъ провиненитѣ въ тия слабости[4]. Съ право казва Керстъ:[5] „Въ своя личенъ животъ прѣдаденъ често на чувствени страсти, Филипъ никога не имъ принасялъ въ жъртва държавническото себеобладание; покрай тия лични интереси и страсти, той никога не загубвалъ мѣрката за това, което изисквалъ отъ него интересътъ на владичеството му и на царството му. Така той могълъ въ сгодния за величието на Македония моментъ чрѣзъ царскитѣ си качества да изпълни царския санъ съ ново съдържание и като истинско „царственъ мѫжъ“ да го постави въ центъра на историческото движение“[1].

---

[1] Той получавалъ отъ Пангейскитѣ рудници 1000 таланта годишно, отъ поземления данъкъ нѣколко стотинъ таланта и отъ митата 40 таланта, и то прѣди да бждатъ присъединени къмъ Македония пристанищата въ Халкидика и Тесалия. [Arist.] Oek. II 22; Cavaignac, Hist. de l'ant. II 446.

[2] Fr. 217.

[3] Arr. VII 9, 6; въ една своя рѣчь къмъ македонскитѣ ветерани Александъръ казва, че Филипъ му оставилъ въ съкровището едвамъ 60 таланта, а пъкъ дългъ около 500 таланта; Ср. Curt. X 2, 24; Plut. Alex. 15.

[4] Polyaen. IV 2, 1 и 3; Front. IV 16; Ael. var. hist. 14, 48. Полиенъ разказва, че Филипъ лишилъ отъ чинъ тарентинеца Докимъ, който въ стана се окжпалъ съ топла вода, като му казалъ; „ти, както се вижда, не знаешъ обичая на македонцитѣ, у които дори и родилка не се мие съ топла вода“.

[5] Ц. съч. 204.

Завършвайки втория дѣлъ отъ старата македонска история, остава да добавимъ нѣколко заключителни бѣлѣжки. Ние видѣхме вече, че въ борбата между гръцката демокрация и македонската монархия, побѣдата остана на страната на последнята. Отъ горното наше изложение сѫ ясни и причинитѣ, които докарали катастрофата на гръцката държава; между тия причини важно мѣсто заематъ и недѫзитѣ на демокрацията, за които ще трѣбва да кажемъ още нѣколко думи.

Не е право, наистина, всичко добро или лошо въ живота на единъ народъ да се приписва изключително на формата на държавната му уредба; въ това отношение играятъ роля и други фактори: дарбитѣ и качествата на рѫководнитѣ класи, нравствениятъ характеръ на народа и редица други външни и вѫтрѣшни причини. При прѣцѣнката на древната демокрация не бива да се забравя, че тя въ нѣкои отношения коренно се отличава отъ модерната. Прѣди всичко, въ старитѣ демокрации въ Елада покрай пълноправнитѣ граждани ние намираме голѣмъ брой роби и метеки[2], върху които почивала голѣма часть отъ стопанската дѣйность въ държавата. Робството е било тъй тѣсно свързано съ политическия и социаленъ животъ на Елада, че дори и единъ философъ като Аристотелъ оправдава сѫществуването на тоя институтъ; въ робитѣ той вижда единъ видъ въодушевени орѫдия, часть отъ покѫщнината. На второ мѣсто трѣбва да припомнимъ, че старата демокрация прѣдставя непосрѣдствено управление на народа; самъ той, а не чрѣзъ прѣдставители, въ многолюдни събрания, рѣшавалъ всички по-важни държавни

---

[1] Старитѣ свидѣтелства за характера на Филипа сѫ указани подробно у Schäfer, Demosth. und seine Zeit II 34 сл.

[2] Метеки сѫ чужденцитѣ, които живѣяли въ града, безъ да се ползуватъ съ политически права.

дѣла, безъ да е ималъ за това нуждното разбиране и подготовка. Въ по-малкитѣ държавици, въ които на прѣвъ планъ стояли въпроситѣ на вѫтрѣшната политика, недостатъцитѣ на това управление не се чуствували много. Но когато съ течение на врѣмето нѣкои отъ елинскитѣ държави нарастнали и дори подчинили подъ своята власть по-голѣма или по-малка часть отъ Елада, естествено задачитѣ на държавната политика станали много по-сложни и масата не била вече компетентна да вникне въ тѣхъ, да разбере значението имъ и да вземе правилно рѣшение по въпроси отъ тая область. И ние виждаме, че тя изпаднала подъ влиянието на алчни и безсъвѣстни демагози, които използували нейнитѣ слабости за свои лични цѣли. Не напразно двама отъ най-върлитѣ прѣдставители на демокрацията, Клеонъ и Демостенъ, се оплакватъ, че тя не била способна да управлява по-голѣма държава и да води послѣдователна външна политика[1]. Но не само това. Колкото повече се засилвали охлократическитѣ стремежи на масата, толкова повече по-образованитѣ слоеве на гражданството странѣли отъ участие въ държавното управление или, доколкото участвували въ него, упражнявали все по-малко и по-малко влияние върху рѣшенията на масата. Народътъ, който не довѣрявалъ на своитѣ чиновници[2], вземалъ самъ рѣшение по всички по-важни въпроси, като нарушавалъ често и сѫществуващитѣ закони. Затова царствуващиятъ „демосъ“ въ старо врѣме напълно сполучливо билъ сравняванъ съ тирана; сѫщо както тиранътъ, демосътъ задоволявалъ всичкитѣ си прищевки, прѣслѣдвалъ най-добритѣ граждани, издавалъ рѣшения, които имали сѫщото значение, както разпорежданията на тирана. Демагозитѣ се държали спрѣмо демоса, както ласкателитѣ спрѣмо тиранитѣ; тѣ му се подмилкували и го подмамвали да върши пакости, като се пристрували, че отстояватъ интереситѣ му, въ сѫщность обаче тѣ прѣслѣдвали своекористни цѣли[3].

Въ тоя абсолютизъмъ на демокрацията трѣбва да се дири една отъ причинитѣ, задѣто е пропаднала гръцката държава. Произволътъ и безправието, насаждани отъ абсолютната демокрация, класовитѣ борби между богати и бѣдни, все повече и повече подривали нейнитѣ основи. И обстоятелството, че атинцитѣ не се рѣшили да дадатъ гражданско право на своитѣ съюзници, а ги обърнали въ поданници, проявило своето пагубно влияние. Въ сравнение съ масата отъ роби, метеки и подчинени съюзници, числото на равноправнитѣ граждани било недостатъчно, за да се закрѣпи върху него държавната сграда. Неспособностьта на елинската нация да създаде единна държава се дължи главно на обстоятелството, че тя не могла да излѣзе изъ рамкитѣ на първоначалната си политическа уредба — държавата-градъ (polis). Когато въ V—IV в. пр. Хр. Елада станала центъръ на свѣтовни сношения, тая форма на политически животъ била вече отживѣла врѣмето си; новитѣ политически и стопански условия налагали обединението на националнитѣ сили. За изпълнението на тая задача била необходима една нова сила, която да се издига надъ отдѣлнитѣ градове и съсловия, и да бѫде способна да ги подчини на обща воля и да наложи на всички еднакви задължения. Такава сила би могла да бѫде само една териториална монархия [1], каквато била Македония (ср. по-горѣ стр. 28).

---

[1] Thuk. III 37; Dem. VIII 42. Ср. von Schöffer, у Pauly-Wissowa Realenc I Suppl. 366 сл. Ed. Meyer, Kl. Schriften 123.

[2] Съ право казва Ed. Meyer, Weltgesch. und Weltkrieg стр. 152: „демокрацията по своето сѫщество храни дълбоко вкоренено недовѣрие къмъ по-силни и опитни личности, защото тѣ се издигатъ надъ общото равенство, и благоприятствува да изпъкватъ посрѣдствености“.

[3] Ср. Arist. Polit. IV 4, 4 сл.

Македонскиятъ народъ, който въ IV в. пр. Хр. ималъ рѣдкото въ историята щастие да притежава като вождъ една силна, творческа личность, образувалъ държава, напълно противоположна на елинската. Въ Македония нѣма държава-градъ (ср. по-горѣ стр. 88), нѣма робство въ такива размѣри и съ такова значение както въ Гърция. Македония прѣдставя една национална, демократична монархия; както политическитѣ ѝ, тъй и социалнитѣ ѝ условия сѫ напълно различни отъ елинскитѣ. Ние видѣхме вече, че македонскиятъ народъ си ималъ своя религия, свое национално и държавно съзнание. Всичко това ясно ни показва, колко е погрѣшно схващанието на нѣкои нови историци (напр. Белохъ и др.), които приписватъ на македонцитѣ гръцко потекло и съзнание [2]. Напротивъ, ма-

---

[1] Ср. R. Schmidt, Allegem. Staatslehre, II, 1, 167 сл.

[2] Казахме въ по-горѣ (стр. 26), че старитѣ македонци сѫ били смѣсенъ народъ. Трайчке (Politik II 276) е изтъкналъ, че тъкмо силно смѣсенитѣ народи се отличаватъ съ голѣма държавообразуваща способность, напр. римлянитѣ и англичанитѣ; тука принадлежатъ и македонцитѣ.

кедонскиятъ народъ коренно се отличавалъ отъ елинския; за това и напълно различни сѫ и историческитѣ имъ сѫдбини и ролята, която сѫ изиграли тия два народа въ всемирната история. Македонцитѣ сѫ тоя народъ, който, рѫководенъ отъ гениалния си владѣтель Филипъ, създаде за пръвъ пѫть въ историята една велика сила, каквато елинитѣ, въпрѣки високата си култура, не можаха да осѫществятъ. Великитѣ сили, които по-късно излизатъ на историческата сцена, подражаватъ Македония и слѣдватъ нейния примѣръ. Такъвъ е случаятъ съ държавитѣ, които произлѣзоха слѣдъ разпадането на нетрайната Александрова империя, а сѫщо и съ римската държава, и съ по-новитѣ държави, които се числятъ въ броя на великитѣ сили. Въ това се състои и по мнѣнието на видния нѣмски историкъ Ранке огромното всемирно-историческо значение на Македония. Наистина македонската държава, поради грѣшкитѣ на Александра Велики, не могла да се развива по прѣдначертания отъ Филипа пѫть; тя се изтощи въ врѣме на безбройнитѣ войни на Александра, чиито завоевания отмѣстиха политическия и културенъ центъръ къмъ истокъ. Обаче въпрѣки това нейното историческо значение си остава неизмѣримо. Каква услуга пъкъ Македония е принесла на гръцката култура, вече се изтъкна по-рано [1].

Въ нашето изложение ние нѣколко пѫти изтъкнахме, че Македония не е могла да не изпита въздѣйствието на елинската култура, която тогава цъвтѣла въ близко съсѣдство съ нея. Но тука трѣбва да прибавимъ, че развитието на тая култура днесъ се прѣцѣнява друго-яче, отколкото по-рано. Докато по-рано се вѣрваше, че елинскиятъ народъ само по силата на своя вроденъ гений се издигналъ по чуденъ начинъ до най-високо съвършенство, днесъ, благодарение на новитѣ археологически открития, които станаха въ края на миналия и началото на настоящия вѣкъ, ние имаме възможность да сѫдимъ по-правилно за произхода и развитието на старогръцката култура. Сега ние знаемъ, че прѣди дохождането на елинитѣ въ историческитѣ имъ жилища, въ областьта на Егейско море е цъвтѣла тъй наречената критско-микенска култура, която въ II-то хилядогодие пр. Хр. достигнала из-

---

[1] Ср. и Mahaffy, Progress of Hellenism in Alexanders Empire 32.

извънредно високо развитие. Тая култура, създадена отъ негръцки племена, упражнила силно влияние върху елинитѣ и съдѣйствувала за бързото имъ повдигане. И по-късно гърцитѣ възприемали много елементи отъ високата култура на стария изтокъ (Египетъ, М. Азия, Вавилония и Сирия). Благодарение на тия разнообразни благотворни влияния и на своитѣ дарби гърцитѣ достигнали въ V в. пр. Хр. една блѣскава култура, която отъ своя страна упражнила силно влияние върху сѣвернитѣ области, останали назадъ въ културно отношение.

Както е извѣстно, Македония запазила политическата си независимость до 148 г. пр. Хр., когато влѣзла въ състава на римската империя. Въ VI в. сл. Хр. Македония била залѣна отъ славяно-българската вълна. Остатъкътъ отъ македонския народъ се прѣтопилъ въ новитѣ пришелци, загубилъ своя езикъ, обаче часть отъ неговитѣ физически и духовни качества продължава да живѣе до днешенъ день у неговитѣ потомци. Ние говорихме вече по горѣ (стр. 5.), че старомакедонскиятъ антропологически типъ е запазенъ отчасти и до днесъ. Но ние нѣма да прѣкрачимъ границата на историческата обективность, ако изкажемъ мнѣние, че и духовнитѣ качества, които отличаватъ днешния македонски българинъ: храбрость, издържливость, несъкрушима енергия, държавнически талантъ, високо развито национално чувство и родолюбие, сж отчасти старомакедонско наслѣдство. Има ли нужда да навеждаме примѣри за това? Не е ли Македония родината на светитѣ братя, които създадоха условия за зараждане и развитие на славянската книжнина и култура? Националното съзнание така бѣше закрѣпнало въ сърдцата на македонцитѣ, че нищо вече не бѣ въ състояние да го покруси. Въпрѣки мрака, който обгърна българщината слѣдъ турското завоюване, националното съзнание въ Македония не изчезна; то тлѣеше бавно подъ натрупаната пепель и чакаше моментъ да пламне отново въ яръкъ огънь. Установено е вече съ необорими данни, че българското възраждане води началото си пакъ отъ Македония[1]; тамъ най-напрѣдъ се почнаха борбитѣ за църковни правдини, за да се прѣвърнатъ по-късно

въ борби за политическа свобода и независимость. Политическитѣ и ревулюционни движения въ Македония въ послѣднитѣ десетилѣтия образуватъ една велика епопея; тѣ сж пълни съ примѣри отъ такава храбрость, постоянство и безгранично самопожъртвуване за идеални цѣли, каквито рѣдко намираме въ историята на други народи.

Всичко това крѣпи нашата надежда, че и въ тая славна въ своето минало страна, ще изгрѣе единъ день слънцето на свободата. Тогава и македонцитѣ ще добиятъ възможность да проявятъ и да развиятъ напълно своитѣ високи дарби и да внесатъ своята дань въ съкровищницата на българската и на общочовѣшката култура.

---

[1] Ср. Йорд. Ивановъ, Българитѣ въ Македония, 2-о изд. стр. 63 сл.; сжщия авторъ, La question macédonienne (Paris 1920), 78 сл. S. Radeff, La Macédoine et la renaissance bulgare 51 сл.

ПРИТУРКИ

I. Извори за македонската история.

Нашитѣ извори за по-старата македонска история сѫ твърдѣ оскѫдни; най-цѣнни извѣстия даватъ Херодотъ и Тукидидъ[1].

За епохата на Филипа старитѣ сѫ разполагали съ обширна историческа книжнина, отъ която обаче до насъ е дошла незначителна часть; съчиненията на историцитѣ, които сѫ излагали тая епоха сѫ изгубени, съ изключение на малко откѫслеци. Между тия историци трѣбва да споменемъ на първо мѣсто Теопомпъ отъ Хиосъ[2], ученикъ на Исократа. Неговото главно съчинение е Philippika т. е. история на Филипа II въ 58 книги[3]. Теопомпъ оцѣнилъ правилно значението на тоя царь и го поставилъ въ центъра на своето изложение; но понеже историята на Филипа е тѣсно свързана съ тая на Елада, то неговото съчинение поднасяло и история на Гърция въ Филиповата епоха.

Теопомпъ ималъ страстенъ темпераментъ. Той разглеждалъ историческитѣ дѣятели отъ нравствено становище, и затова навредъ изтъквалъ тѣхнитѣ недостатъци и пороци и ги обсипвалъ съ укори; по сѫщия начинъ той се отнасялъ и съ Филипа. Не напразно старитѣ автори обвиняватъ Теопомпа въ склонность къмъ нападки и злословия. Отъ него главно се е ползувалъ за историята на Филипа Диодоръ Сицилийски въ XVI книга на своята „Историческа библиотека"; сѫщо и граматикътъ Didymos (съврѣменникъ на Цицерона) въ своя коментаръ къмъ Филипикитѣ на Демостена[4]. Най-много е черпилъ отъ Теопомпа Помпей Трогъ (съврѣменникъ на Августа) въ съчинението си Historiae Philippicae, 48 книги, въ което той излагалъ историята на Македония и на държавитѣ, които произлѣзли слѣдъ разпадането на Александровата монархия, до врѣмето, когато тѣ влѣзли въ състава на римската империя. Но и това съчинение е изгубено; отъ него е запазено само едно мършаво извлечение отъ Юстинъ (II или III в. слѣдъ Христа)[1].

И Плутархъ (род. 46—48 сл. Хр.) въ своето животописание на Демостена е черпилъ освѣнъ отъ други автори и отъ Теопомпа.

По-нататъкъ трѣбва да споменемъ Ефора (втора половина на IV в. пр. Хр.), сѫщо ученикъ на Исократа, който писалъ обща история на Елада въ 30 книги. Тая история достигала до 340 г. пр. Хр. (обсада на Перинтъ отъ Филипа); значи той е излагалъ голѣма часть отъ царуването на Филипа. Съчинението на Ефора се ползувало въ старо врѣме съ голѣма популярность и било използувано въ широкъ размѣръ отъ по-сетнѣшнитѣ автори. Прѣдполага се, че отъ него е черпилъ и Диодоръ въ отдѣла за Филиповото царуване. „История на Филипа" въ 8 кн. писалъ и Анаксименъ отъ Лампсакъ, съврѣменникъ на Аристотела, която сѫщо не е запазена[2].

Единственото свързано изложение на историята на Филипа поднася Диодоръ Сицилийски (съврѣменникъ на Цезара и Августа) въ своята „Историческа библиотека": Диодоръ дава повече военна история, при това съ много хронологически грѣшки, пропуски и пр.

Трѣбва да споменемъ сѫщо и биографията на Фокиона отъ Плутархъ.

Настроението на епохата и борбитѣ на партиитѣ въ Атина се отражаватъ главно въ рѣчитѣ на Демостена и Есхина, които сѫ повече политически брошури, отколкото дѣйствително държани рѣчи. Тѣ даватъ и чисто исторически свѣдения, обаче историкътъ трѣбва да се ползува отъ тѣхъ съ голѣма прѣдпазливость, защото въ тѣхъ се отразява партийното гледище на авторитѣ имъ. Заслѣпени отъ политическа страсть тѣ не рѣдко прибѣгватъ до клевети и адвокатски извъртки[3].

Голѣмо значение за запознаване съ политическитѣ идеи на врѣмето и за отношенията на Атина къмъ Филипа иматъ рѣчитѣ на Исократа и неговитѣ писма къмъ Филипа, за които говорихме вече по-горѣ (стр. 174 сл., 200 сл., 259).

Важнитѣ за историята на нашата епоха надписи се намиратъ най-удобно у Dittenberger, Sylloge inscriptionum Graecarum, 3-о изд. въ три тома, сѫщо и у Ch. Michel, Recueil d'inscriptions grecques, (Bruxelles 1900). Изобщо за изворитѣ за историята на Филипа II ср. R. Schubert, die Quellen zur Gesch. Philipps II von Makedonien (1904).

---

[1] За Тукидида ср. Г. Кацаровъ, Приноси къмъ ист. на древностьта стр. 27 сл.

[2] Ср. за него Бузескулъ, Лекцiи по исторiи Грецiи т. I 135 сл.

[3] Запазенитѣ откѫслеци най-добрѣ сѫ издадени отъ B. Grenfell и A. Hunt: Hellenica oxyrhynchia cum Theopompi et Cratippi fragmentis.

[4] Didymi de Demosthene commenta, rec. Diels et Schubart (Lpzg. Teubner). Дидимъ дава цѣнни откѫслеци и отъ Филохора, Марсия, Демона, Анаксимена отъ Лампсакъ. За историческата стойность на тия откѫслеци ср. Stähelin, Klio V, 55 сл. За жаль не бѣше ни достѫпно съчинението на P. Foucart, Etudes sur Didymos d'après un papyrus de Berlin. Paris 1906.

---

[1] M. Juniani Justini epitoma historiarum Philippicarum Pompei Trogi; ed. Fr. Ruehl. Leipzig.

[2] Ср. Wendland, Hermes, XXXIX (1904) 419 сл. Загубена е и „македонската история" на Марсий отъ Филипи (фрагментитѣ у Script. rerum Alexandri Magni. ed. Didot). Споменува се и другъ Марсий отъ Пела, който сѫщо писалъ македонска история.

[3] Литературата е указана у Pöhlmann, Grundriss der griech. Gesch. 5-о изд. 261.

III. Демостенъ: Трета рѣчь противъ Филипа.

Мѫже атиници, ако и много да се говори почти въ всѣко събрание за неправдитѣ, които Филипъ, откакъ е сключилъ миръ, върши не само спрѣмо васъ, но и спрѣмо останалитѣ елини; ако и всички да биха се съгласили на драго сърдце (както зная, макаръ и да не говорятъ и да не вършатъ нищо), че трѣбва да се дѣйствува съ думи и дѣла, за да се тури край на дързостьта му и да се накаже, все пакъ намирамъ нашитѣ работи толкова запуснати и занемарени, щото — боя се да не кажа нѣщо позорно, ала истинско — ако всички наши оратори пожелаеха да прѣпорѫчатъ мѣрки, чрѣзъ които нашето положение би станало съвсѣмъ лошо, и вие ги приемехте, не мисля, че то би могло да стане по-лошо, отколкото е сега. Много сѫ причинитѣ за това и работитѣ не сѫ дошли дотамъ само по една или друга причина, но ако ги издирите добрѣ, ще разберете, че най-вече сѫ виновни тия, които прѣдпочитатъ въ своитѣ рѣчи да ви угаждатъ, а не да ви даватъ добри съвѣти. Едни отъ тѣхъ, мѫже атиници, безъ да се грижатъ ни най-малко за бѫдещето, се стараятъ да запазятъ това положение, на което дължатъ своето уважение и влияние. Други пъкъ обвинявайки и клеветейки ония, които стоятъ на чело на управлението, не постигатъ нищо друго, освѣнъ да накаратъ държавата сама себе си да наказва, та, додѣто тя се занимава съ това, Филипъ да има възможность да говори и върши, каквото му е угодно. Подобни дѣйствия на държавницитѣ сѫ станали у васъ обичай, ала тѣ сѫ причина за всички злини. Но азъ искамъ, мѫже атиници, ако кажа откровено истината, да не си навличамъ за това вашия гнѣвъ. Помислете слѣдното: при други случаи вие смѣтате, че свободата на говоренето е такова общо право на всички живущи въ града, та дори вие я давате и на чужденцитѣ и на робитѣ; и дѣйствително, ние виждаме, че у насъ много роби изказватъ мнѣнието си съ по-голѣма свобода, отколкото гражданитѣ въ нѣкои други градове. Обаче отъ ораторската трибуна вие напълно сте изгонили тази свобода. Послѣдицата отъ това е, че въ събранията вие се наслаждавате отъ ласкателства, като слушате само приятни нѣща, а между това въ своитѣ вѫтрѣшни и външни работи вие вече се намирате въ крайна опасность. Ако и сега сте въ такова настроение, нѣма нищо да ви кажа; ако ли пъкъ желаете да чуете безъ ласкателство единъ полезенъ съвѣтъ, готовъ съмъ да говоря. Защото, при всичко че нашитѣ работи стоятъ твърдѣ злѣ и много е загубено, все пакъ има възможность да се възстанови всичко, стига да пожелаете да сторите потрѣбното. Може би това, що ще кажа, да ви се струва невѣроятно, но то е истина: тъкмо това, което бѣ най-лошо въ миналото, се оказва за бѫдещето като най-добро. Какво е това? Обстоятелството, че работитѣ ви стоятъ злѣ, задѣто не сте направили нито нѣщо малко, нито нѣщо голѣмо отъ онова, което трѣбваше да направите, защото ако бихте извършили въ всички свои работи дълга си, и въпрѣки това тѣ стояха пакъ въ такова положение, то не би имало никаква надежда да се обърнатъ на добрѣ. Сега Филипъ е одържалъ побѣда надъ вашето лекомислие и безгрижие, но града той не е надвилъ. Вие не бидохте надвити, та вие дори и не мръднахте.

Ако всички сме съгласни, че Филипъ се намира въ военно положение спрѣмо държавата ни и нарушава мира, то ораторътъ не би трѣбвало нищо друго да говори и съвѣтва, освѣнъ какъ да се отбранимъ отъ него по най-безопасенъ и най-лесенъ начинъ. Но понеже нѣкои сѫ тъй чудновати хора, щото, въпрѣки дѣто Филипъ заграбва градове, присвоява си много отъ нашитѣ владѣния и онеправдава цѣлия свѣтъ, все пакъ спокойно слушатъ да се подхвърля, и то често отъ извѣстни оратори въ народното събрание, че нѣкои измежду насъ сѫ виновници за войната, необходимо е да се прѣдпазимъ отъ тѣхъ и да се погрижимъ да поправимъ възгледа имъ; защото има опасность, да не би тоя, който направи прѣдложение за отбрана и дава съвѣтъ за нея, да си навлече обвинение, че е причинитель на войната. Азъ прѣди всичко искамъ да говоря и установя, дали е въ наша власть да се съвѣтваме върху въпроса, дали трѣбва да опазимъ мира, или да воюваме.

И така, ако — нека почна отъ тука — е позволено на държавата ни да спазва миръ и това е въ наша пласть, то и азъ съмъ на мнѣние, че трѣбва да го опазимъ, и затова искамъ щото този, който твърди това, да направи нуждниѣ прѣдложения въ тая смисъль и да дѣйствува съобразно съ тѣхъ, а не да шарлатанствува. Но ако нѣкой другъ съ орѫжие въ рѫка и стоящъ на чело на голѣма сила, ви подхвърля името миръ, а на дѣло води война, какво друго ви остава освѣнъ да се браните? Ако ли искате да кажете, че вие спазвате миръ, както той го спазва, то нѣмамъ нищо противъ това. А ако нѣкой смѣта за миръ такова едно положение, въз основа на което Филипъ, слѣдъ като си е присвоилъ всичко, тръгне противъ насъ, то първо той е лудъ, и второ, това би билъ миръ, който вие спазвате спрѣмо него, а не той спрѣмо васъ. И тъкмо това е, което Филипъ купува съ всичкитѣ си пари: да може той да воюва съ васъ, а вие да не му се противопоставяте.

Наистина, ако искаме да чакаме, да признае самичъкъ, че води съ насъ война, то ние сме най-глупавитѣ хора. Защото дори да нападне Атика и Пирея, пакъ не ще признае това, както трѣбва да заключимъ отъ неговото поведение къмъ другитѣ. Така той каза на олинтийцитѣ, когато се намираше на четиредесеть стадии отъ града имъ, че трѣбва да стане едно отъ двѣтѣ: или тѣ да напуснатъ Олинтъ, или той — Македония, при всичко че по-рано винаги, когато нѣкой го обвинѣше въ подобно нѣщо, той се възмущаваше и пращаше пратеници, за да се оправдава. Така той нахълта въ Фокида ужъ като въ съюзна страна, и сами фокидскитѣ пратеници го придружиха въ похода му и дори у насъ мнозина до споръ настояваха, че неговиятъ походъ ще бѫде въ врѣда на тиванцитѣ. Сѫщо и Фере завзе неотдавна, като навлѣзе въ Тесалия като приятель и съюзникъ; и най-послѣ съобщи на тия злополучни орити, че отъ доброжелателство къмъ тѣхъ имъ е пратилъ войници на гости, защото се научилъ, че били болни и страдали отъ размирица: при такива обстоятелства било дългъ на съюзници и истински приятели да се притекатъ на помощь. Вѣрвате ли, че тоя човѣкъ, който е прѣдпочелъ да измами хора, които не сж му сторили никакво зло и може би само сж могли да се бранятъ отъ заплашващата ги опасность, нежели да ги надвие въ открита борба, васъ ще ви нападне слѣдъ прѣдварително обявяване на войната, особено пъкъ като вие сами се оставяте да ви мамятъ? Това е невъзможно. Докато вие, макаръ и да търпите неправда, не го укорявате въ нищо, ами дори стоваряте вината върху нѣкои отъ собственитѣ ваши хора, той би билъ, наистина, най-глупавиятъ отъ всички човѣци, ако прѣмахнѣше взаимната ви прѣпирня и вражда и я обърнѣше противъ себе си и по такъвъ начинъ отнемѣше на своитѣ наемници възможностьта, да ви възспиратъ и въ бждеще, като ви увѣрявать, че той не воюва съ града ни.

Ала бога ми! Има ли разуменъ човѣкъ, който да прѣцѣнява приятеля и неприятеля си повече по думитѣ му, отколкото по дѣлата му? Сигурно никой. И ето, Филипъ веднага слѣдъ сключването на мира, прѣди още Диопейтъ да стане стратегъ и да бжде изпратена въ Херсонеса намиращата се тамъ сега войска, прѣвзе Сернонъ и Дорискъ и изгони отъ Серионъ-тейхосъ и Хиеронъ-оросъ войницитѣ, които бѣше поставилъ вашиятъ стратегъ. Какво вършеше тоя, който постжпваше така? Нели бѣше се заклелъ въ мира? И нека никой не казва: какво значи това или какво засѣга това града ни? Защото, дали това сж дреболии и дали вие не сте се тревожили поради тѣхъ, това е другъ въпросъ. Но дали нѣкой прѣстжпва добросъвѣстностьта и справедливостьта, било въ малки било въ голѣми работи, това има еднакво значение. Вижте сега! Ако той праща наемна войска въ Херсонеса, който персийскиятъ царь и всички елини сж признали като ваше владѣние, и открито обявява, че праща помощь и ви съобщава това дори и писмено, какво върши? Той наистина казва, че не води война, обаче азъ толкова малко съмъ склоненъ да призная, че той при такива дѣйствия спазва сключения съ васъ миръ, щото смѣтамъ, че нарушава мира и води война противъ васъ, и като дѣйствува противъ Мегара и поставя тирани въ Евбея и като се отправя сега противъ Тракия и козодѣйствува въ Пелопонесъ, пъкъ и като извършва съ военна сила всичко, що прѣдприема. Въ противенъ случай би трѣбвало да кажете, че спазватъ мира и ония, които докарватъ обсадни машини, но още не сж нападнали самитѣ стѣни. Но това не можете да кажете, защото който взима мѣрки и се готви да ме улови, той води война съ мене, ако и да не хвърля още копия и стрѣли.

И тъй, какво би ви изложило на опасность, ако се случи нѣщо?[1] Нали това, дѣто Хелеспонтъ ще бжде загубенъ за васъ, дѣто Мегара и Евбея сж въ ржцѣтѣ на неприятеля ви и дѣто пелопонесцитѣ сж се присъединили къмъ него. И въпрѣки това трѣбва да кажа за

тогова, който поставя противъ града такава машина, че живѣе въ миръ съ васъ? Не, това не ми се побира въ ума. Напротивъ, азъ твърдя, че той воюва отъ оня день, когато унищожи фокидцитѣ. Ако пъкъ вие почнете да се отбраняте, ще ви смѣтамъ за разумни хора; ако ли пъкъ все още не хаете, то не ще можете вече да сторите това, когато пожелаете. Азъ, мжже атинци, до толкова се различавамъ съ мнѣнието си отъ другитѣ ваши съвѣтници, че дори намирамъ за не-наврѣменно да се съвѣтваме за Херсонесъ и Византия, при всичко че трѣбва да помогнемъ и тѣмъ и да ги запазимъ отъ злополука; нѣщо повече, азъ мисля, че трѣбва да се съвѣщаваме за отбраната на всички елини, понеже тѣ сж заплашени отъ голѣма опасность. Искамъ да ви кажа съображенията си, поради които смѣтамъ положението за тъй застрашително, за да се съгласите съ мнѣнието ми, ако сждя право, и да се погрижите поне за своето собствено благо, ако не искате да се грижите и за другитѣ; намѣрите ли пъкъ, че празнословя и че съмъ заслѣпенъ, не ме слушайте като здравомислещъ нито сега, нито въ бждеще.

Че Филипъ, който отъ начало бѣ нищоженъ и незначителенъ, е станалъ великъ, че елинитѣ се отнасятъ помежду си съ недовѣрие и сж заплетени въ взаимни разпри, че много по-чудно е, дѣто той отъ по-ранишното си нищожество е могълъ да стане тъй великъ, отколкото дѣто, слѣдъ като си е присвоилъ толкова много, сега иска да си подчини и останалото, пъкъ и каквото още бихъ могълъ да кажа, всичко това азъ ще изоставя въ рѣчьта си. Но азъ виждамъ, че всички хора, като почнемъ отъ васъ, отстжпвате на Филипа въ това, поради което всички по-ранщни елински войни сж били избухвали. Какво е това? Да върши, каквото иска, и тъй да напада и ограбва елинитѣ единъ слѣдъ други и да поробва градоветѣ имъ съ сила. Нали вие сте стояли седемдесеть и три години на чело на елинитѣ, а лакедемонцитѣ — двадесеть и деветь години; а и тиванцитѣ добиха извѣстна мощь прѣзъ послѣднитѣ врѣмена слѣдъ битката при Левктра. Обаче нито на васъ, нито на тиванцитѣ, нито на лакедемонцитѣ, никога, мжже атинци, не е било позволено отъ елинитѣ да вършатъ, каквото искатъ. Напротивъ, когато имъ се струваше, че вие, или по добрѣ тогавашнитѣ атинци, не сте се били отнасяли справедливо съ нѣкои отъ елинитѣ, всички, дори и тия, които нѣмаха отъ що да се оплакватъ, вѣрваха, че трѣбва да воюватъ заедно съ онеправданитѣ. Сжщо и когато лакедемонцитѣ достигнаха господство и заеха вашето мѣсто, слѣдъ което почнаха да се навдигатъ и да разбъркватъ прѣкомѣрно сжществуващитѣ отношения, всички се вдигнаха за война противъ тѣхъ, дори и тѣзи, които не ги обвиняваха въ нищо. Има ли нужда да говоря за другитѣ? Ние сами и лакедемонцитѣ, при всичко че отначало не можехме да се обвиняваме единъ другъ въ нѣкаква неправда, пакъ мислѣхме, че трѣбва да прибѣгнемъ до оржжието, защото виждахме, че другитѣ сж онеправдани. А при това, всички грѣшки, които сж направили лакедемонцитѣ въ ония тридесеть години и нашитѣ прадѣди въ продължение на седемдесетьтѣхъ години, сж по-малко на брой въ сравнение съ неправдитѣ, които Филипъ въ непълни тринадесеть години, откакъ се е издигналъ, е извършилъ спрѣмо елинитѣ, или по-добрѣ тѣ сѫ само нищожна часть. И това може да се докаже съ малко думи. Азъ не споменямъ Олинтъ и Метона и Аполония и тридесеть и двата града въ Тракия, които всички той разруши така жестоко, щото ако иде нѣкой тамъ, мѫчно би могълъ да каже, дали нѣкога сѫ били обитавани. Не искамъ да говоря и за многобройния фокидски народъ, който биде отъ него унищоженъ. Но какво е положението на тесалийцитѣ? Не имъ ли отне уредбитѣ и градоветѣ, и не имъ ли учрѣди тетрархии, за да ги пороби не само по градове, но и по племена? Градоветѣ въ Евбея не сѫ ли подъ властьта на тирани, и то въ елинъ островъ близо до Тива и Атина? Не казва ли той изрично въ писмата си: „азъ съмъ въ миръ съ тия, които искатъ да ме слушатъ". И той не само пише това, безъ да го върши наистина, но дори настѫпва къмъ Хелеспонта, по-рано пъкъ отиде къмъ Амбракия, държи Елида, толкозъ голѣмъ градъ въ Пелопонесъ, неотдавна устрои козни на мегарцитѣ; съ една дума нито Елада, нито варварската земя е достатъчна да задоволи алчностьта на тоя човѣкъ. И ние елинитѣ, всички, ако и да виждаме и чуваме това, не водимъ прѣговори помежду си върху тия работи и не изказваме негодуванието си; напротивъ ние сме въ такова лошо положение, градоветѣ така сѫ разпокѫсани и разединени, че до днесъ не можемъ да сторимъ нищо отъ това, което нашиятъ интересъ и нашиятъ дългъ налага, нито да се съединимъ, нито пъкъ да направимъ нѣкакъвъ съюзъ за отбрана и приятелство. Напротивъ ние гледаме спокойно, какъ се увеличава силата на тоя човѣкъ, и всѣки, както ми се струва, смѣта за печалба врѣмето, прѣзъ което други загива, безъ да мисли за спасението на Елада и да допринася нѣщо за тая цѣль. Защото, всѣки знае, че Филипъ — сѫщо както периодичната атака на трѣската или на друго нѣкое зло — сигурно ще се́ приближи и къмъ тогова, който мисли, че сега се намира много на страна. Пъкъ и вие знаете, че каквото сѫ изпатили елинитѣ отъ лакедемонцитѣ или отъ насъ, тѣ сѫ го изпатили поне отъ чисти синове на Елада; това би могълъ да схване нѣкой, като че ли единъ законенъ синъ на богатъ домъ не стопанисва нѣщо добрѣ и правилно; това наистина би било достойно за укоръ и обвинение, но никой не може да каже, че той го върши като натрапникъ, или като незаконенъ наслѣдникъ. Обаче, ако единъ подложенъ робъ разпилява мръсно това, което не му принадлежи, бога ми, не биха ли смѣтали всички, че това поведение е много по-страшно и по-възмутително? Но за Филипа и за неговитѣ сегашни дѣяния не мислятъ така, при всичко че той не само че не е елинъ, нито има нѣщо общо съ елинитѣ, но и като варваринъ не произхожда отъ страна, която можешъ да споменешъ съ честь, ами е негодникъ отъ Македония, отдѣто по-рано не би могълъ да купишъ нито свѣсенъ робъ.

---

[1] т. е. ако избухне войната.

И какво му липсва още, за да стигне до крайния прѣдѣлъ на позорното насилие? Като разруши градоветѣ свръхъ това не прѣдседателствува ли на Питиитѣ, общия елински празникъ, и когато не може да дойде самъ, изпраща свои роби да уреждатъ игритѣ? Не е ли господарь на Пиле и на проходитѣ, които водятъ въ Елада и не държи ли тия мѣста заети съ гарнизони и наемници? Нѣма ли право да се допитва пръвъ до оракула, като изтика насъ и тесалийцитѣ и дорянитѣ и другитѣ амфиктиони отъ една привилегия, която дори не всички елини притежаватъ? Не прѣдписва ли на тесалийцитѣ, по какъвъ начинъ да се управляватъ? Не изпраща ли наемници, едни въ Портмосъ, за да прогонятъ еретрийския народъ, други въ Орей, за да поставятъ Филистида като тиранъ? И ако и да виждатъ елинитѣ всичко това, все пакъ тѣ го понасятъ спокойно, сѫщо като хора, които гледатъ градушката и по единично се молятъ да бѫдатъ запазени отъ нея, а пъкъ никой не се опитва да отблъсне злото. И не само, че никой не се противи на злодѣянията, извършени отъ него надъ цѣла Елада, но се оставятъ ненаказани и неправдитѣ, които търпи всѣки лично. Това е вече най-крайното. Не нападна ли коринтийскитѣ колонии Амбракия и Левкада? Не се ли закле да прѣдаде на етолийцитѣ ахейския градъ Навпактъ? Не отне ли Ехинъ отъ тиванцитѣ? Не отива ли сега противъ византийцитѣ, негови съюзници? Не държи ли въ рѫцѣтѣ си — да не говоря за останалитѣ нѣща — нашия най-важенъ градъ въ Херсонесъ, Кардия? Това търпимъ всички ние, и пакъ се бавимъ и се страхуваме и се взираме въ съсѣдитѣ си, като сме обхванати отъ недовѣрие единъ къмъ другъ, а не къмъ тоя, който онеправдава всинца ни. Ала, ако той се отнася така нагло съ всички заедно, какво мислите, че ще прави, когато му паднемъ подъ рѫка всѣки поотдѣлно?

Кой е виновенъ за това? Защото не безъ разумно основание и не безъ състоятелна причина едно врѣме елинитѣ сѫ били тъй готови за свобода, както сега за робство. Тогава, мѫже атинци, въ помислитѣ на народа имаше нѣщо, което сега липсва, нѣщо, което надви и на персийското богатство и поведе Елада къмъ свободата, и което излѣзе побѣдитель въ всички морски и сухопѫтни битки; но сега, поради неговата загуба, всичко е развалено и работитѣ на Елада сѫ обърнати съ главата надолѣ. Какво е било това нѣщо? То е, че всички ненавиждаха тия, които получаваха пари отъ властолюбиви и коварни неприятели на Елада, че се смѣташе за най-голѣмъ позоръ да се улови нѣкой въ подкупъ и че на такъвъ човѣкъ се налагаше най-голѣмо наказание. Удобниятъ за дѣйствие моментъ, който сѫдбата често доставя и на безгрижнитѣ въ борбата имъ противъ внимателнитѣ, тогава не можеше да се откупи нито отъ ораторитѣ, нито отъ пълководцитѣ, а сѫщо и взаимното съгласие или недовѣрието къмъ тиранитѣ и варваритѣ, или изобщо нѣщо подобно. Сега всички тия нѣща се изнасятъ съ пари като отъ пазаръ и въ замѣна на тѣхъ се внася това, що е причина на гибельта и на болестьта на Елада. Какво е това? Зависть, ако нѣкой е докопалъ нѣщо; смѣхъ, ако се признае; умраза, ако нѣкой укорява това; и всичко друго, което придружава подкупничеството. Защото всички елински градове иматъ сега и кораби, и войска, и изобилие на пари и други срѣдства, изобщо всичко, което нѣкой би смѣтналъ като сила на единъ градъ, и то въ много по-голѣмо количество, отколкото по-рано, обаче всичко това е станало поради търгашитѣ безполезно, негодно и безсилно.

Че това е така, що се отнася до настоящето, вие сами виждате и не се нуждаете отъ моето увѣрение. Но че въ прѣдишно врѣме ставаше противното, това ще докажа и то не съ мои думи, ами съ надписи на прадѣдитѣ ви, които тѣ поставиха въ Акрополиса, написани на мѣденъ стълбъ. Тѣ ги поставиха не за свое назидание, защото и безъ тия надписи тѣ имаха потрѣбното чувство за дългъ, но за да ви оставятъ споменъ и примѣръ, какъ прилича да се постѫпва въ подобни случаи. Какво говори надписътъ? „Артмий, синъ на Питонактъ отъ Зелея, да се смѣта безчестенъ и неприятель на атинския народъ и на неговитѣ съюзници, той и неговиятъ родъ“. Слѣдъ това иде причината: „защото внесе въ Пелопонесъ злато, получено отъ мидянитѣ“. Така гласи надписътъ. Размислете сега, за бога, какви сѫ били помислитѣ на тогавашнитѣ атиници, които така постѫпвали, и какво е било тѣхното достойство. Нѣкого си Артмия отъ Зелея, робъ на царя — защото Зелея се намира въ Азия — понеже, служейки на господаря си, внесълъ злато въ Пелопонесъ, а не въ Атина, тѣ обявили за свой неприятель и за безчестенъ, както него самия тъй и рода му. И това „безчестие“ (атимия) не значи просто загуба на гражданскитѣ права — защото, какво важи то за единъ зелеитъ, щомъ той не се ползува отъ общото атинско право — ами има друго значение; именно, както се прѣдписва въ углавнитѣ закони за случаитѣ, когато не е позволено да се повдига обвинение за убийство: „като безчестенъ — е казано тамъ — трѣбва да умре“; това значи: който убие такъвъ човѣкъ, да бѫде чистъ отъ кръвна вина. Значи, тѣ смѣтаха, че трѣбва да се грижатъ за спасението на всички елини, защото ако не бѣха на това мнѣние, не щѣха да се грижатъ, дали нѣкой подкупва и разваля нѣкого въ Пелопонесъ. Така строго наказваха и отмъщаваха на тия, които се подкупваха, че дори излагаха имената имъ на позорния стълбъ. По тая причина съ право елинството бѣше страшно за варварина, а не варваринътъ за елинитѣ. Но сега не е така, защото вашитѣ помисли въ това и въ други отношения не сѫ вече сѫщитѣ. Но какви сѫ? Вие сами знаете. Обаче защо трѣбва да обвинявамъ за всичко само васъ? Въ подобно положение, и не по-добро отъ вашето, сѫ и всички останали елини. Затова азъ казвамъ, че сегашнитѣ ни работи се нуждаятъ отъ много грижа и отъ добъръ съвѣтъ. Отъ какви именно? Позволявате ли да кажа и нѣма ли да се сърдите?

Има наистина едно глупаво твърдение на хора, които желаятъ да успокояватъ града, именно че Филипъ още не е тъй могѫщъ както едно врѣме лакедемонцитѣ, които властуваха надъ морето и надъ цѣлата суша, и имаха за съюзникъ персийския царь, та никой не можеше да имъ излезе насрѣща; но въпрѣки това нашиятъ градъ имъ се противопоставилъ и останалъ непокътнатъ. Ала оттогава токо-речи всичко е напрѣднало твърдѣ много и сегашното положение

никакъ не е подобно на по-раншното; но нищо повече, споредъ моето мнѣние, не се е промѣнило и напрѣднало отъ военното дѣло. Първо, както чувамъ, лакедемонцитѣ и всички други имали тогава обичай да нахлуватъ съ хоплити и гражданска войска въ неприятелската страна и да я опустошаватъ само прѣзъ четири или петь мѣсеца, т. е. прѣзъ хубавото врѣме, слѣдъ което се връщали дома; и при това тѣ постѫпвали тъй старомодно, или по-добрѣ лоялно, че нищо отъ никого не купували съ пари, ами войната бѣше, така да се каже, правилна и явна. Сега обаче, както навѣрно сами виждате, прѣдателитѣ сѫ опропастили всичко, и нищо вече не се рѣшава въ боенъ строй и битка. Вие сѫщо знаете по слухъ, че Филипъ не отива на какъвто и да е походъ съ своята фаланга отъ тежковъорѫжени, ами си е приготвилъ войска отъ лековъорѫжени, конници, стрѣлци и наемници. Когато нападне съ нея нѣкой градъ, чиито жители сѫ болни отъ взаимни разпри и поради липса на общо довѣрие никой не излиза да защитява страната, той поставя машини и започва обсадата; да не говоря за това, че не прави разлика между зима и лѣто и не оставя неизползувано никое годишно врѣме. Понеже вие всички знаете това и го взимате въ съображение, не трѣбва да допущате нито да се разрази войната въ страната ви, нито пъкъ, осланяйки се на простия начинъ, по който воювахте едно врѣме съ лакедемонцитѣ, да си счупите главата слѣпешката, ами вие трѣбва се осигурите отдалечъ съ политически мѣроприятия и подготовки, за да не може да се мръдне отъ дома си, и да не се залавяте съ него въ открита борба. Защото за водене война ние имаме много естествени прѣдимства, ако само пожелаемъ, мѫже атиници, да сторимъ потрѣбното, като напр. положението на неговата страна, отъ която една голѣма часть може да бѫде нападната, ограбена и опустошена отъ насъ и много други нѣща; ала въ открита борба той е по-упражненъ отъ насъ. Обаче не е достатъчно да разберете това и да се пазите отъ Филипа съ военни мѣрки, ами трѣбва напълно съзнателно да се проникнете отъ умраза къмъ тия, които говорятъ прѣдъ васъ въ негова полза, и да размислите, че не е възможно да прѣодолеете външнитѣ неприятели на града, прѣди да накажете въ самия градъ тия, които имъ помагатъ. Това обаче, нека ми е на помощь всемогѫщия богъ, не ще можете да сторите. Нели сте достигнали до такава глупость или безумие или, незная какво да кажа, — защото често ме напада страхъ, че нѣкой демонъ ни тласка къмъ гибель, — та вие поради склоность да слушате ругания или поради зависть или отъ желание да се подигравате или по друга нѣкаква причина каните да говорятъ продажни хора, нѣкои отъ които дори не отричатъ, че сѫ такива, и дори се смѣете, когато тѣ ругаятъ нѣкой честенъ човѣкъ? Но това не е най-лошото, ако и да е лошо: вие дори сте позволили на тия люде да дѣйствуватъ съ по-голѣма безопасность, отколкото на ония, които говорятъ въ вашъ интересъ. Въпрѣки това вие виждате, какви злочестини докарва готовностьта ви да слушате такива люде. Азъ ще ви разкажа само факти, които сѫ извѣстни на всинца ви. Въ Олинтъ нѣкои отъ управницитѣ бѣха орѫдия на Филипа и готови да му услужватъ въ всичко; други пъкъ — привърженици на честното дѣло и работѣха усърдно, за да спасятъ съгражданитѣ си отъ робство. Кои отъ тѣхъ докараха гибель на отечеството си, или кои прѣдадоха конницитѣ, слѣдъ чиято загуба Олинтъ пропадна? Това бѣха Филиповитѣ привърженици, които, додѣто още градътъ се държеше, така клеветѣха и отрупваха съ подозрѣния патриотитѣ, щото олинтийскиятъ народъ дори се убѣди да изгони Аполонида.

Но не само тамъ, а и навредъ другадѣ, тоя начинъ на дѣйствие е причинилъ само зло. И въ Еретрия, дѣто слѣдъ изгонването на Плутарха и неговитѣ наемници народътъ завзе града и Портмосъ, едната партия клонѣше къмъ васъ, другата къмъ Филипа. Понеже нещастнитѣ и злочести еретрийци все повече и повече даваха ухо на послѣднята, най-послѣ се рѣшиха да прогонятъ тия, които отстояваха собственитѣ имъ интереси. Тогава Филипъ, като тѣхенъ съюзникъ, имъ прати Хипоника съ хиляда наемници, разруши стѣнитѣ на Портмосъ и постави трима тирани, Хипарха, Автомедонта и Клитарха. Най-послѣ, слѣдъ като се опитаха два пѫти да се спасятъ, изгони ги съвършено отъ страната, като прати веднажъ наемници съ Еврилоха, и втори пѫть съ Пармения.

Но има ли нужда отъ много приказки? Въ Орей работѣше за Филипа Филистидъ, сѫщо и Менипъ и Сократъ и Тоасъ и Агапей, които сега владѣятъ града — и всички знаеха това —; а пъкъ Евфрей, който едно врѣме е живѣлъ и тукъ у насъ, работѣше за свободата и се стараеше да отблъсне робството отъ съгражданитѣ си. Много врѣме би ви отнело, ако ви разкажехъ, какви обиди и подигравки той търпѣлъ отъ народа; само едно ще спомена: една година прѣди прѣвзимането на града той повдигна противъ Филистида и неговитѣ другари обвинение въ прѣдателство, понеже бѣше доловилъ цѣльта на дѣйствията имъ. Веднага се събра тълпа отъ хора, поддържани и рѫководени отъ Филипа, които отведоха Евфрея въ затвора като нарушитель на общественото спокойствие. Оритскиятъ народъ, гледайки това, вмѣсто да помогне на тогова, а онѣзи да избие, не показваше къмъ тѣхъ никаква ненависть; напротивъ казваше, че Евфрей заслужва това, и даже злорадствуваше. Слѣдъ тая случка тѣ добиха пълна възможность да вършатъ, каквото искатъ, за да прѣдадатъ града на Филипа, и подготвяха това свое дѣло; ако нѣкой отъ народа подозираше нѣщо, той мълчеше отъ страхъ, понеже си припомняше патилото на Евфрея. И така безнадежно бѣше положението имъ, щото, въпрѣки приближаването на толкова голѣма опасность, никой не посмѣя да гъкне, докато неприятельтъ най-сетнѣ се доближи до стѣнитѣ въ боенъ строй. Тогава чакъ едни се заловиха да защищаватъ града, а други вършеха прѣдателство. Слѣдъ като биде прѣвзетъ градътъ така срамно и позорно, прѣдателитѣ тамо поематъ властьта като тирани и си отплащатъ на тия, които тогава ги спасиха и бѣха готови да извършатъ всѣкакво безобразие съ Евфрея, като ги изгонватъ или наказватъ съ смърть. Евфрей пъкъ се самоуби и доказа на дѣло, че той съ право и безкористно се е противилъ на Филипа за благото на съгражданитѣ си.

Каква е била причината, ще попитате може би съ очудване, че както олинтийцитѣ тъй и еретрийцитѣ и оритцитѣ бѣха по-добрѣ разположени къмъ ораторитѣ, които говорѣха въ Филипова полза, отколкото къмъ тия, които говорѣха въ тѣхна собствена полза? Сѫщата причина, каквато и у насъ, понеже тия, които ви даватъ най-добри съвѣти, често дори и да желаятъ, не сѫ въ състояние да ви кажатъ въ своитѣ рѣчи приятни работи, тъй като тѣ трѣбва да се грижатъ само за спасението на държавата; другитѣ пъкъ вече съ самото си любоугодничество къмъ васъ съдѣйствуватъ на Филипа. Онѣзи искатъ военни данъци, тѣзи казватъ, че не сѫ потрѣбни; онѣзи искатъ да се води война и да не се довѣрява, тѣзи — да се спазва миръ, додѣто се уловятъ въ неговата мрѣжа; така и съ другитѣ работи, да не изброявамъ всички поотдѣлно. Еднитѣ говорѣха това, съ което мислѣха да ви угодятъ, другитѣ това, отъ което очакваха спасение. Най-послѣ тълпата допусна да станатъ много работи не по горѣказания начинъ, нито по незнание, ами тя подви вратъ, защото мислѣше, че държавата изобщо е пропаднала. И боя се, кълня се въ Зевса и Аполона, да не изпатите това и вие, ако нѣкога слѣдъ всестранно обмисляне разберете, че за васъ вече не може да се направи нищо. Но мѫже атинци, дано работитѣ не дойдатъ до тамъ, защото тогава би било по-добрѣ да умремъ десеть хиляди пѫти, отколкото да направимъ нѣщо за угода на Филипа и му прѣдадемъ нѣкого отъ тия, които говорятъ въ вашъ интересъ. Наистина оритскиятъ народъ сега получи хубава награда, задѣто се отдаде на Филиповитѣ приятели и отблъсна отъ себе си Евфрея; хубава награда получи и еретрийскиятъ народъ, задѣто прогони вашитѣ пратеници, и се прѣдаде на Клитарха: сега робува подъ ударитѣ на бича и брадвата на палача. Какъ благородно пощади той олинтийцитѣ, слѣдъ като изгониха Аполонида и назначиха Ластена за началникъ на конницата! Глупость и бъзливость е да очаквате подобна участь и въпрѣки това да се вслушвате въ лоши съвѣти и да не вършите потрѣбното, пъкъ и да давате ухо на тия, които говорятъ въ интересъ на неприятелитѣ ви и да смѣтате мощьта на държавата за толкова голѣма, щото въ никой случай да не очаквате ни най-малка опасность за нея. И наистина и това е срамно да казва нѣкой послѣ: „кой би помислилъ, че това може да се случи? Бога ми, въ такъвъ случай би могло да се направи това или онова, или да не се прави това или онова“. Да, и олинтийцитѣ биха могли да изброятъ сега много нѣща, които биха попрѣчили на тѣхната гибель, ако ги бѣха само прѣдвидѣли, а сѫщо и оритцитѣ и фокидцитѣ и всички погинали. Ала, каква полза отъ това? Додѣто корабътъ, билъ той голѣмъ или малъкъ, е читавъ, трѣбва и морякътъ и кормиларьтъ и всѣки безъ разлика да бѫдатъ бодри и да се грижатъ, щото никой да не го прѣкатури волно или неволно; но щомъ водата го залѣе отгорѣ, напразно е всѣкакво радене. А ние, мѫже атинци, додѣто сме непокѫтнати и още притежаваме най-голѣмъ градъ, много срѣдства и най-славно име, какво трѣбва да сторимъ? Навѣрно нѣкой отъ присѫтствуващитѣ тука, отдавна вече би желалъ да зададе тоя въпросъ. Добрѣ, азъ ще ви отговоря и ще направя и прѣдложение, за да вземете, ако желаете, рѣшение по положението.

Азъ казвамъ, че прѣди всичко ние сами трѣбва да се приготвимъ да се бранимъ и съ кораби, и съ пари и съ войници; защото, дори и всички други да се съгласятъ да робуватъ, ние поне трѣбва да се боримъ за своята свобода. Слѣдъ като ние сами приготвимъ всичко и покажемъ на елинитѣ, че сме напълно готови, чакъ тогава да поканимъ и другитѣ и да пратимъ навсѣкѫдѣ пратеници, които да имъ съобщатъ това: въ Пелопонесъ, Родосъ, Хиосъ, пъкъ и при персийския царь — защото и въ неговъ интересъ е, да не се допусне Филипъ да покори всичко. — Въ случай, че ги убѣдите да се присъединятъ, тѣ ще участвуватъ и въ опаснноститѣ и въ разноскитѣ, ако стане нужда; въ противенъ случай, поне ще спечелите врѣме. Понеже борбата ни е противъ единъ човѣкъ, а не противъ силата на една закрѣпнала държава, това не ще бѫде безполезно, както не бѣха безполезни и миналогодишнитѣ ни посолства въ Пелопонесъ и оплаквания противъ Филипа, които бидоха тамъ навредъ изнесени отъ мене, добрия Полиевктъ, Хегесипа и другитѣ пратеници; тогава ние успѣхме да го спремъ, та не можа да отиде нито въ Амбракия, нито да тръгне противъ Пелопонесъ. Обаче по никакъвъ начинъ не съвѣтвамъ да се обръщаме къмъ другитѣ съ позивъ, ако вие сами не сте рѣшени да направите потрѣбното, за да отстоите своитѣ собствени интереси; защото е глупаво, да се показвашъ загриженъ за чуждото, когато си занемарилъ своето, и да се страхувашъ за бѫдещето, когато нехаешъ за настоящето. Такъвъ съвѣтъ азъ не ви давамъ; напротивъ азъ ви казвамъ, че трѣбва да пратите пари на войската въ Херсонесъ и да задоволите и другитѣ ѝ искания; вие сами трѣбва да се готвите, да свикате останалитѣ елини, да ги съберете, да ги поучите, да ги вразумите. Това прилича на единъ градъ, който има такова достойнство, като нашиятъ. Ако ли мислите, че халкидцитѣ или мегарцитѣ ще спасятъ Елада, безъ вие да се потрудите, то вие не разсѫждавате право. Тѣ всички ще бѫдатъ доволни, ако спасятъ себе си. Вие трѣбва да извършите това; вашитѣ прадѣди сѫ ви спечелили тая почетна служба съ много и голѣми опасности и сѫ ви я оставили въ наслѣдство. Ако всѣки седи съ скръстени рѫцѣ, очаквайки да се изпълнятъ желанията му, и само гледа, какъ да се отърве отъ всѣкаква работа, то първо се боя, че надали ще се намѣри неговъ замѣстникъ въ работата, и послѣ страхувамъ се да не бѫдемъ принудени да вършимъ изцѣло, каквото не желаемъ.

Това е, което имамъ да ви кажа, това е самото ми прѣдложение; убѣденъ съмъ, че ако стане това, и сега още нашитѣ работи могатъ да се оправятъ. Ако нѣкой има да прѣлложи нѣщо по-добро отъ това, нека го каже, за да се обсѫди. Каквото рѣшите, нека, съ божия воля, бѫде на добро!

IV. Писмото на Филипа[1].

1. Филипъ поздравява Атинския съвѣтъ и народъ. Слѣдъ като пращахъ често пратеници, за да устоимъ на клетвения си договоръ, а вие не проявихте никакво внимание къмъ тѣхъ, счетохъ, че самъ трѣбва да ви изтъкна случаитѣ, въ които вие, както мисля, ме онеправдавате. Не се чудете, че писмото ми е дълго. Защото много сѫ моитѣ оплаквания, а неоходимо е всички ясно да бѫдатъ изложени.

2. Прѣди всичко, когато отвлѣкохте отъ собствената ми земя глашатая Никий, вие не отредихте наказание за виновницитѣ, но задържахте онеправдания десеть мѣсеца въ затворъ, а нашитѣ писма, които носѣше, четохте прѣдъ събранието. Послѣ, когато тасосцитѣ дадоха подслонъ на византийскитѣ тривесленици[2] и на нѣкои пирати, вие не взехте противъ тѣхъ нѣкакви мѣрки, макаръ и въ договора изрично да се споменя, че сѫ неприятели ония, които вършатъ подобно нѣщо. 3. Освѣнъ това около сѫщото врѣме Диопейтъ, като нахлу въ страната ми, отведе въ плѣнъ жителитѣ на Кробила и Тиристасисъ, а съсѣдната Тракия опустоши, и най-сетнѣ стигна до такова беззаконие, щото, като хвана Амфилоха, който бѣ дошълъ при него като пратеникъ за откупване на плѣнницитѣ, и като го изложи на голѣми бѣдствия, освободи го срѣщу деветь таланта, и това стори съ одобрение на народа. 4. И все пакъ обиждането на глашатай и на пратеници се счита отъ всички други за прѣстѫпление и особено отъ васъ. Поне когато мегарцитѣ бѣха убили Антемокрита, народътъ до толкова се възмути, че ги изключи отъ мистериитѣ, и за да не се забрави неправдата, постави статуята му прѣдъ градскитѣ врати. И наистина, нели е непоносимо сега сами явно да извършвате такова дѣло, което, слѣдъ като сте изпитали върху себе си, ви е накарало да намразите толкова много неговитѣ причинители? 5. По-сетнѣ вашиятъ пълководецъ Калий завзе всички разположени по Пагасейския заливъ градове, свързани съ васъ чрѣзъ клетва, а съ мене чрѣзъ съюзъ, и продаваше тия, които отиваха по море въ Македония, като ги считаше всички за врагове. И за това вие го похвалихте въ своитѣ рѣшения. Ето защо азъ недоумѣвамъ, какво друго още бихте сторили, ако открито воювахте съ мене. Нели, когато явно враждувахме, пакъ изпращахте пирати и продавахте ония, които идваха по море при насъ, подпомагахте противницитѣ ми и опустошавахте страната ми?

6. Най-сетнѣ вие стигнахте до такова беззаконие и неприязънь, щото изпратихте при персиеца пратеници, за да го склоните да ми обяви война. А това би прѣдизвикало у всѣкиго извънредно голѣмо очудване. Защото, прѣди персиецътъ да завземе Египетъ и Финикия, вие рѣшихте, ако прояви нѣкакво насилие, да призовете противъ него и мене и всички останали гърци, (7) а сега толкова много прѣлина

---

[1] Прѣводътъ е направенъ по текста на Voemelius (ed. Didot., Par. 1878). За това писмо ср. по-горѣ стр. 229 сл.

[2] Т. е. триери.

умразата ви къмъ мене, щото прѣговаряте съ него за съюзъ. И все пакъ нѣкога бащитѣ ви, както ми е извѣстно, сж укорявали Писистратидитѣ, задѣто насъсквали персиеца противъ елинитѣ, а вие не се свѣните да вършите това, поради което непрѣстанно обвинявате тиранитѣ.

8. Но покрай другото вие сжщо вписахте въ рѣшенията си и ми заповѣдахте да оставя Тереса и Керсоблепта да владѣятъ Тракия, понеже били атинци. Но както зная, тѣ нито сж взели участие въ договора за миръ, нито сж вписани въ текста му, нито сж атинци; напротивъ Тересъ е воювалъ заедно съ мене противъ васъ, а Керсоблептъ, ако и да е желаялъ да даде клетва отдѣлно на моитѣ пратеници, е билъ възпрѣнъ отъ вашитѣ пълководци, които го обявили за врагъ на атинцитѣ. 9. Пъкъ и може ли да бжде право или справедливо, когато ви е изгодно, да твърдите, че е врагъ на града ви, а когато искате да ме клеветите, да заявявате, че е вашъ съгражданинъ, и слѣдъ като биде убитъ Ситалкъ, комуто бѣхте дарили гражданство, веднага да сключвате приятелство съ неговия убийца, а сега заради Керсоблепта да повдигате война противъ мене? И то когато добрѣ знаете, че никой отъ ония, които получатъ такъвъ видъ дарове, не хае ни най-малко нито за законитѣ ви, нито за рѣшенията ви. 10. Но ако, изоставяйки всичко друго, трѣбва на кратко да се изкажа, вие дадохте гражданството на Евагора Кипърски и на Дионисия Сиракуски и на потомцитѣ имъ. И тъй, ако убѣдите ония, които сж ги изгонили, отново да имъ повърнатъ властьта, вие ще получите и отъ мене Тракия, надъ която е властувалъ Тересъ и Керсоблептъ. Но ако вие не искате ни най-малко да обвините ония, които сж излѣзли побѣдители въ борбата съ тѣхъ, а мене безпокоите, то нели би било справедливо да се браня отъ васъ?

11. И тъй, ако и да мога относно това да изтъкна и още много справедливи съображения, прѣдпочитамъ все пакъ да ги отмина мълкомъ. Обаче ви заявявамъ, че помагамъ на кардианцитѣ, тъй като съмъ билъ тѣхенъ съюзникъ, прѣди мирътъ да се сключи, а вие не сте искали да се явите на арбитражъ, макаръ и за това да сте били молени отъ мене често и отъ тѣхъ нерѣдко. Пъкъ и нели бихъ билъ най-безчестниятъ отъ всички хора, ако, изоставяйки съюзницитѣ си, се грижехъ повече за васъ, които по всѣкакъвъ начинъ ме измжчвате, отколкото за ония, които винаги сж оставали мои сигурни приятели?

12. Но и това не трѣбва да се отмине мълкомъ: вие дойдохте до такава надмѣнность, щото по-рано само ме обвинявахте поради горѣспоменатото, а сега напослѣдъкъ, когато пепаретийцитѣ се оплакаха, че страшно си изпатили, възложихте на пълководеца си да ми отмъсти заради тѣхъ, на които азъ си отмъстихъ по-снисходително, отколкото заслужаваха. Защото прѣзъ врѣме на мира тѣ завзеха Халонесъ и не ми повърнаха нито острова, нито охраната му, макаръ и често да си ги искахъ обратно чрѣзъ пратеници. 13. А вие не държахте никаква смѣтка за неправдата, която тѣ ми причиниха, а само за наказанието ми, ако и да знаяхте много добрѣ, че съмъ отнелъ тоя островъ не отъ васъ и не отъ тѣхъ, а отъ пирата Сострата.

И тъй, ако вие заявите, че сами сте го прѣдали на Сострата, то вие признавате, че изпращате тамо пирати. Но ако оня е владѣялъ острова противъ волята ви, нима сте изпатили нѣщо ужасно, като го взехъ и прѣвърнахъ въ сигурно мѣсто за мореходцитѣ? 14. Макаръ и толкова много да ми бѣ присърдце вашиятъ градъ, та му давахъ острова, вашитѣ оратори не ви оставиха да го вземете като даръ, но ви посъвѣтваха да си възвърнете правото на владѣние върху него, та, ако направя, каквото ми се заповѣдваше, да призная, че владѣя чуждо притежание, а ако задържа мѣстото, да възбудя подозрѣнието на народа. Като съзнавахъ това, самъ се призовахъ на арбитражъ съ васъ, та ако островътъ бжде признатъ за мой, да бжде прѣдставенъ отъ мене на ваше разположение, а ако се отсжди, че е вашъ, да го прѣдамъ на народа. 15. А като настоявахъ често за това, вие не обръщахте внимание, а пепаретийцитѣ завзеха острова. Какво трѣбваше тогава да сторя? Да не накажа ли клетвопрѣстжпницитѣ? Да не си ли отмъстя на тия, които надмѣнно вилнѣяха? И то нели съ пълно право, защото, ако островътъ принадлежеше на пепаретийцитѣ, на какво основание го искаха обратно атинцитѣ? А ако бѣше вашъ, защо не имъ се разсърдихте, че сж завзели чуждо владѣние?

16. Но враждата ни отиде тъй далечъ, щото, когато поискахъ да отида въ Хелеспонта съ своитѣ кораби, бѣхъ заставенъ да ги съпровождамъ съ войска по брѣга на Херсонеса, тъй като по нареждането на Поликрата колониститѣ воюваха съ насъ, пъкъ и вие бѣхте рѣшили тъй, а пълководецътъ ви подстрекаваше византийцитѣ и разгласяваше навредъ, че му било заповѣдано отъ васъ да воюва съ мене, ако му се удаде сгоденъ случай. Но макаръ и да търпѣхъ такива нѣща, все пакъ пощадихъ града ви, тривеленицитѣ ви и земята ви, ако и да бѣхъ въ състояние да заграбя повечето или дори всичко, и постоянно ви призовавахъ да се явите на арбитражъ по въпроситѣ, заради които взаимно се обвинявахме. 17. И дѣйствително вижте, дали е по-хубаво да разрѣшимъ спора си съ оржжие или съ думи, и дали е по-добрѣ сами да бждемъ сждии, или да склонимъ за тая цѣль други нѣкои. Сжщо обмислете, колко е безсмислено, щото атинцитѣ да заставятъ тасосцитѣ и маронийцитѣ да разрѣшатъ спора си за Стрима съ думи[1], а сами да не се помирятъ съ мене по сжщия начинъ относно онова, за което споримъ, особено когато знаете, че ако пропаднете при арбитража, нищо не ще загубите, а ако излѣзете побѣдители, ще получите онова, което е сега въ наши ржцѣ.

18. Но струва ми се, че най-безумно отъ всички нѣща е дѣто, като изпратихъ пратеници отъ цѣлия съюзъ, за да бждатъ свидѣтели, и като искахъ да сключа съ васъ справедливи съглашения относно елинитѣ, вие не допуснахте никакви рѣчи по тоя въпросъ отъ страна на моитѣ пратеници, макаръ и да ви бѣ даденъ сгоденъ случай или да освободите отъ опасения ония, които ни подозиратъ

---

[1] Т. е. чрѣзъ арбитражъ; ср. A. Raeder, L'arbitrage international chez les Hellènes, стр. 55.

въ лоши замисли, или явно да ме изобличите като най-безчестенъ отъ всички. 19. Това впрочемъ би било полезно за народа, но не изнасяше на ораторитѣ ви. Зеръ тия, които познаватъ добрѣ политическия ви животъ, твърдятъ, че за тѣхъ мирътъ е война, а войната — миръ! Защото, или като съдѣйствуватъ на пълководцитѣ, или като ги клеветятъ, тѣ винаги откопчватъ нѣщо отъ тѣхъ, а свърхъ това, като обхулятъ отъ трибуната най-извѣстнитѣ отъ гражданитѣ или най-виднитѣ отъ чужденцитѣ, добиватъ всрѣдъ народа слава, че сѫ народолюбиви.

20. И тъй, за мене би било лесно да ги заставя да прѣустановятъ злоезичието си, като имъ подхвърля съвсѣмъ малко пари, пъкъ и да ги склоня да ни възхваляватъ. Но азъ бихъ се свѣнилъ явно да откупя благоволението на тия, които между другото сѫ толкова дръзки, щото се залавятъ да спорятъ съ насъ и за Амфиполъ, заради който, както вѣрвамъ, мога да сѫдя много по-справедливо отъ ония, които претендиратъ за него. 21. Защото или тоя градъ принадлежи на ония, които сѫ го владѣли — а какъ тогава не бихме го притежавали съ право, когато нашиятъ прадѣдо Александъръ прьвъ е завзелъ това мѣсто, отдѣто е изпратилъ и златна статуя въ Делфи като даръ отъ продажбата на плѣненитѣ медийци? — Или нѣкой би оспорилъ това и би отсѫдилъ, щото градътъ да принадлежи на ония, които сѫ станали по-сетнѣ негови господари; но и това право е на моя страна. Защото, като обсадихъ ония, коитв ви изгониха, и които бѣха тамо настанени отъ спартанцитѣ, прѣвзехъ града. 22. Пъкъ и всички поселяваме градове, които или ни сѫ прѣдадени отъ прадѣдитѣ ни, или сме завладѣли чрѣзъ война. А вие, които нито първи сте го завзели, нито сега го владѣете, а само за съвсѣмъ малко врѣме сте се настанили въ ония мѣста, прѣдявявате претенции надъ града, и това правите, слѣдъ като сами сте дали най-неоспоримо доказателство, че той е наше владѣние. Защото, когато ви пишехъ често въ писмата си за тоя градъ, вие признавахте въ отговоритѣ си, че съ право го притежавамъ, пъкъ и тогава, когато сключвахте миръ съ мене, азъ го владѣяхъ, пъкъ и послѣ, когато при сѫщитѣ условия уговаряхме съюзъ. 23. И наистина, какво друго притежание би могло да бѫде по-сигурно отъ онова, което отначало ни бѣ прѣдадено отъ прадѣдитѣ ни, а послѣ стана чрѣзъ война мое собствено, и най-послѣ бѣ ни отстѫпено отъ васъ, които сте свикнали да оспорвате дори и тия нѣща, които ни най-малко не ви се припадатъ?

24. И тъй това е, въ което ви обвинявамъ, и понеже вие първи извършихте неправда и поради моята отстѫпчивость все повече се нахвърляте върху мене, а и колкото можете, ми причинявате зло, съ пълно право ще се браня отъ васъ, и като призовавамъ за свидѣтели боговетѣ, ще се разправя съ васъ за неправдитѣ, които сте сторили.

Прѣведе Д-ръ Дим. Дечевъ.

V. Ликътъ на Филипа II.

Таблицата, която прилагаме въ начало на книгата[1], прѣдставя лицето на прочутия медальонъ отъ Тарсоското съкровище (въ сбирката на Cabinet de France). Върху него е изобразенъ бюстъ, обърнатъ въ лѣво, на главата съ диадема; гърдитѣ сѫ облѣчени съ броня, която е украсена съ люспи като егида и съ образъ на орелъ, отнасящъ Ганимеда; върху двата нарамника сѫ прѣдставени по една Виктория (богиня на побѣдата), държаща трофей и мълния. Прѣдполага се съ голѣма вѣроятность, че тоя бюстъ ни поднася лика на Филипа II.

На опакото на медальона е изобразена крилата Виктория, която въ лѣвата си рѫка държи палма, обвързана съ ленти, а съ дѣсницата си води колесница-четворка, надписъ: ΒΑCΙΛΕΩC ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ.

Медальонътъ има диам. 67 м.м. и тежи 93·85 грама. Той произхожда вѣроятно отъ първата третина на III в. сл. Хр. (Ср. A. de Longpérier, Rev. numism. 1868, 309 сл.).

---

[1] Възпроизведена споредъ таблицата у D. Hogarth, Philip and Alexander of Macedon (1897).

Показалецъ

Абдера 57, 133.
Абидъ 221.
Авдата 91.
Агесилай 79, 175.
Адей 133.
Адриатическо море 192.
Аеропъ 34, 35.
Аеропъ I (639—574 г. пр. Хр.) 42.
Аеропъ II 79.
Аеропъ (линкестиецъ) 279.
Акантъ 33, 62, 67, 80, 81 сл.
Акарнания 13, 59, 208, 222, 246.
Акротоой 33.
Аксий (Вардаръ) 2, 18, 38.
Акте (Атонъ) 33.
албанци 23.
Алевади 84.
Александъръ I Филелинъ (498—454 г. пр. Хр.) 20, 34, 37, 39, 45, 49, 51.
Александъръ II (370—368 г. пр. Хр.) 84, 87.
Александъръ III Велики 9, 14, 28, 42, 48, 89, 94, 100, 110, 119, 126, 135, 190, 233, 252 сл., 270 сл., 279.
Александъръ Епирски 276.
Александъръ, синъ на Аеропа 279.
Александъръ, синъ на Неоптолема 196.
Александрополъ 233.
Алиндосъ 4.
Алкета (573—541 г. пр. Хр.) 35, 42.
Алкета, синъ на Александра I 52, 70
Алкимахъ 86, 258, 259.
Алкомене 18.
Алмопия 39.
Алоръ 84.
Амадокъ 133, 136.
Амбракия 196, 208, 226.
Америасъ, граматикъ 15.
Аминта I. 35, 40, 42, 52, 71.
Аминта II. 52, 79, 190.
Аминта III. (389—369 г. пр. Хр.) 79, 84, 87.
Амфакситида 53.
Амфиктиония 130, 161 сл., 187.
Амфиктиони 239, 244.
Амфиполъ 50, 54, 62, 66, 80, 81, 83, 85 сл., 101, 108, 123, 126, 139, 150, 176, 220
Амфиса 179, 237, 239, 240, 247 сл.
Анаксинъ 224.
Андросъ 33.
Антемунтъ 3, 6, 39, 40, 43, 59, 85, 125.
Антипатъръ 151, 154, 232, 258, 259, 270.
Антифонтъ 187.
Аоусъ (Воюса р.) 3.
Apellaios (мѣсецъ) 19, 100.
Аполонъ 36, 99, 164.
Аполонъ Отеуданосъ 100.
Аполонъ Питийски 240.
Аполонидъ 140, 155.
Аполония 81.
Аполония (Созополъ) 215.
Арабай (царь на линк.) 61, 62, 66, 74.
Арантиди 104.
Аргеади 22, 29.
Аргей (659—645 г. пр. Хр.) 35, 41.
Аргей, претендентъ за макед. прѣстолъ 79, 81, 108.

Аргилъ 33, 54, 62, 67.
Аргосъ 18, 29, 34, 67, 166, 176, 198, 209, 260.
Аресъ 102.
Ариба 138, 196, 209.
Аридей (синъ на Аминта) 45.
Аридей (синъ на Филипа) 91, 275.
Аридей (доведенъ братъ на Филипа II) 140, 143.
Аристагоръ 44.
Аристей 55, 56.
Аристодемъ 148.
Аристократъ 136.
Аристотелъ 75, 190, 286.
Аркадия 209, 246, 260.
Арниса 4, 65.
Артабазъ 132.
Артаксерксъ Охосъ 133, 221, 265, 275.
Артемида 99, сл.
Artemisios 19.
Архелай 10, 42, 49, 70, 76, 83, 99.
Архелай II 79.
Архестратъ 56.
Архидамъ 147, 175.
Архилохъ (лирикъ) 33, 34.
Асклепиосъ 102.
Аталъ 267, 270, 277.
Аталанте 18.
Атарней 182, 221.
Атей 233, 234.
Атика 237, 240, 259.
Атина 42, 50, 54, 58, 65, 70, 76, 82, 83, 122, 131, 135, 140 сл., 153, 163, 166, 176, 204, 205, 209, 220, 225, 241, 244, 246, 249, 256.
Атина Алкидема 100.
Атина (богиня) 100.
Атински морски съюзъ 258.
Атисъ 101.
Атонъ 6, 68.
Audnaios (мѣсецъ) 19.
Афитисъ 32, 54, 101.
Афродита Зейренъ (Ζειρήν) 102.
Ахея 222, 246.

Бала гр. 104.
Балисъ гр. 104.
Бардилисъ, царь илирийски 123.
Басари 103.
Бендида 10
Беотия 82, 162, 164, 237, 240, 244 сл. 256.
беотийски съюзъ 245.
Бермионъ (планина) 6, 35.
Берoя (Беръ) 18, 19, 99.
Берое (Ст. Загора) 213.
Билазора 8.
Бисалтия 3, 39, 40, 47.
бисалти 6, 33.
Богесъ 49.
Бозъ-дагъ 7.
Бойонъ 40.
Болбе 4, 6, 56.
болярство 91, 119.
Босна 32.
Боспоръ (Керчъ) 225.
Босфоръ 220, 332.
ботиеи 5, 56, 66, 80.
Ботиея 39, 142.
Брасида 62, 65 сл.
Брауро, 63.
бриги (фриги) 5, 45.
Бригизесъ 6.
бронзова епоха. 102.
Бубаресъ 44.
Буномосъ гр. 19, 26
България 33.
Бѣло море 262, 268, 270.

Вакханки 103.
Вардаръ 30, 53, 235.
Веди 105.
Византия 136, 216, 217, 220, 227, 229, 234, 256, 259, 262.
военна повинность 116.
вълкъ 103.

Гаванесъ 34.
Галауръ, (царь на тавлантиитѣ) 41.
Галепсъ 33. 63, 69.
Галиполски п-въ 137.
Ганосъ 154.
Ге (божество) 102.
Геги 25.
Гета, царь 7.

гети 59.
Гига (прѣкоръ на Атина) 100.
Гигея 44, 108.
Гоаксисъ 63.
Горгий (ораторъ) 174.
Гортиния 4, 18.
Gorpiaios 19.
Грабъ (илир. царь) 126.
Гравиа̀ 247 сл.
Грамосъ 40.
грестони 6.
Грестония 39, 59.
Гърция 248, 268, 271.

Daisios (мѣсецъ) 19.
Дарданели 100, 216.
дарданци 96, 192.
Дарий 43.
Даронъ 102.
Датонъ 51.
Деветь пжтища (Ἐννέα ὁδοί) 44, 53, 58.
девриопи 40.
Дейпатиръ 99.
Декамнихъ 77.
Делосъ 187, 258.
Делфи 46, 160, 230, 238, 243.
делфийска амфиктиония 20, 21.
Делфийски оракулъ 100, 246.
Делфийски храмъ 237.
Демаратъ 277.
Деметра 102, 105.
Деметрий, адмиралъ 231.
Демадъ, 254, 258, 259.
демокрация, гръцка (характер.) 286 сл.
Демостенъ 12, 135, 138, 140-142. 145, 148 сл. 153 сл. 158, 165 сл, 169 сл. 184 сл. 198, 208-210, 218-220, 225, 236, 242, 245, 253 сл. 281.
Денталиатисъ 261.
Дерла (Елимейски князъ) 55.
Дерда, любимецъ на Аминта II 79.
Дерда, синъ на Сирасъ 81.
деррони 7.
дерсеи 7, 102.
Диалъ 104.
Диогнетъ 238.
Дионъ 33, 62, 64, 68, 72, 99, 144.
дионисии (праздникъ) 61.
Дионисий, сиракуз. тиранъ 75, 227.
дионисии (племе) 7.
Дионисъ 7, 41, 103 сл.
Диопейтъ 217 сл. 233.
Диосъ (богъ) 99.
Dios (мѣсецъ) 19.
Диоскури 105.
дискъ 102.
Дисоронъ (пл. Круша) 7, 43, 47.
Dystros (мѣсецъ) 19.
Доберъ (пеонски гр.) 59.
Добруджа 233.
Долихе гр. 83.
Дорида 132, 240.
Дорискъ, крѣпость 44, 154.
доряни 22.
Драбескъ 51.
другари (ἑταῖροι) 93, 285.
Дунавъ 234, 269.
държава-градъ (polis) 288.

Евбея 141, 144 сл. 157, 207, 222, 246.
евбейски колонии 32.
Евбулъ 145, 153, 164, 167 сл. 225.
Евдалагини (нимфи) 104.
Евменъ отъ Кардия 190.
Евридика 81, 85.
Еврипидъ 73.
Европъ 18, 59.
Евтикратъ 143.
Евфрей (ученикъ на Платона) 207.
Еге, гр. 10, 18, 19, 26, 36, 72, 108, 277.
Егестеи 19.
Елеса 26.
Елония, 6, 33, 51, 53.
Еионъ 44, 49, 50, 61, 63, 66.
Елада 225, 240, 245 сл. 249, 255-257, 261, 263, 267, 271.
Елатея 240 сл. 244, 247, 250.
Елида 67, 246.
Елимея, 3, 45, 90.
Елимиоти (елимеи) 10, 23, 39, 42, 53, 83.

Ематия 2, 24.
Еордея 3.
еордеи 36, 40.
Епаминондъ 109, 113, 130, 250, 255.
Епидавъръ 260.
Епиръ 74, 138, 196, 200, 270, 276,
епирски племена 23.
Ератира 40.
Еребоя (пл.) 41.
еретрийци 33.
Еретрия, 141, 207, 223.
Ергиске 154.
Есхинъ 145, 149, 156, 158, 164, 186 сл., 188 сл. 207, 224, 230, 238, 239, 258.
етейци 161.
столийци 13.
Етрурия 96.
Ефесъ 275.
Ехедориди 104.

Зара 23.
Зевксисъ, живописецъ 72.
Зевсъ 72, 99 сл.
зелеи (племе) 7.
земевладѣние 95.
Златенъ рогъ 231.
знаме у македонцитѣ 113.
зоолатрия 103.

Игри, олимпийски 48.
Идомене 18, 59.
ила (ескадронъ) 112.
илири 6, 8, 10, 11, 22, 24, 34, 41, 64, 79, 86, 123, 191.
Илирия 34, 138, 270.
Имбросъ 226, 258.
Иония 279.
Исмений 85.
Исократъ 12, 13, 157 сл., 174 сл., 177 сл., 201 сл., 259, 266 сл..
исотелия 144.
Истъръ 59.
Ификратъ 83, 85, 250.

Кабиле 213.
Кабири 105.
Кадмея 82.
Калиасъ 57
Калий отъ Халкидика 208, 222, 223.
Калиполъ 192.
Калистенъ 86, 164.
Калистратъ 189.
Кандавълъ (кучедавецъ), меонски богъ 103.
Каранъ 35 сл., 100.
Кардия 155, 158, 210, 217.
карпея, мак. воененъ танцъ 68.
Картагенъ 100, 102, 225.
Касандъръ, царь (306—297 г. пр. Хр.) 92
Касопия, область 196.
катапелти 228.
керамика 30.
Керата (проходъ) 251.
Керкина, пл. 59.
Керсоблептъ, трак. царь 124, 133, 136, 141, 150, 154 сл., 157, 188, 212, 215, 229, 257.
Кетрипоръ 126.
Кефисъ р. 247 сл.
Кефисофонтъ 232.
Кибела 101.
Кимонъ 49 сл.,
Кина, дъщеря на Филипа 91.
Кинирия 261.
Кипсела 133.
Кира гр. 238.
Кисей, мигдонски царь 36.
Кисосъ пл. 6,
Китинионъ 240.
Клеарида, коменд. на Амфиполъ 67.
Клеонъ 64, 66.
Клеоне 33.
Клеопатра, съпруга на Пердика II 70.
Клеопатра, дъщеря на Атала 276.
Клеопатра, дъщеря на Филипа 277.
Клеопатра, съпруга на Архелая 75.
Клитархъ 207, 223.
клодони 41, 103.
козелъ-богъ 38.
Койносъ 37.
конкубинатъ 90.
конница 112, 113.
Коринтъ 56, 67, 131, 208, 222, 225. 246, 260, 262, 266.
Коркира 23, 24, 208, 222, 246.
Коронея 201.
Косъ 125, 231.
Котела, гетски царь 91, 215.
Котисъ, тракийски царь 86, 108.
Котито, едонска богиня 7.
Котифъ 238.
Кранонъ 84.
Кратей, любимецъ на Архелая 77 сл.
Кратинъ 50.
Крениди, колония 126.
Крестония 3, 33, 47, 103.
Критъ 23, 96.
Кробиле 217.
Крусида 7.
крѣпостничество 95 сл.
Ксандикъ (мѣсецъ) 103.
Ксантъ, богъ 103.
Ксенофонтъ, атин. стратегъ 58.
Ксерксъ 45.
Ктесифонтъ 148.
куче 102.

Лакедемонъ 55, 62, 68.
Лакония 96, 261.
Лариса 76, 84.
Ластенъ, олинт. военачалникъ 143.
Ластенъ, заливъ 231.
Леагъръ 51.
Лебадея 253.
Лебея гр. 34.
Левкада 208, 222, 246.
Левконъ 226.
Лемносъ 226, 258.
Леонъ 231, 261.
Леонатъ 278.
Леохаръ 261.
Ликаонъ 22.
Ликискъ 13.
линкести 2, 23, 39 сл., 53, 61, 62, 64, 65 сл., 279.
Линкосъ пл. 23.
Ликофронъ 76.
Ликофронъ II 132, 134.
Ликургъ 50.
Ликургъ, атин. ораторъ 185.
Липей, пеон. царь 126.
Лисий, ораторъ 174.
Лисикълъ 252.
Лисистратъ 50.
Loios (мѣсецъ) 19.
Локрида 160, 243, 248.
Лудиа р. 38, 72.

Ма (богиня) 101.
Мавсолъ Карийски 125.
Магнезия 141.
Магнесъ 20.
майноти 23.
Македонъ 17, 20.
Македонида 40.
Македония, граници 1 сл , области 3, старо население 3 сл., тракийски племена 5 сл., националность на старитѣ македонци 8 сл., македонски езикъ 14 сл., географски имена 18, македонци и гърци 20, името на Македония 22, епирски племена 23, македонци и илирийци 25, прѣдисторическа култура въ Македония 30 сл., елинско влияние 32, 48, 72 сл., 190, 289, сказания за основанието на Македония 34, разширение на мак. мощь 38 сл., война съ илиритѣ 42, походитѣ на перситѣ 45 сл., отдѣлни княжества въ Македония 53, политически отношения съ Елада 75, вжтрѣшни раздори 78, илиритѣ въ Македония 86 сл., царска власть 89, болярство 91, войска 92, обичаи 97, религия 98 сл., македонската монархия и атинската демокрация 120, флота 129, доходи 285, угощения 285, велика сила 289.
Макети (вакханки) 103.
Мала-Азия 269, 270.
Мантинея 67.
Мардоний 45.
Марица 154, 193.
Марония 133.
Мегабазъ 43.

Мегалополъ 166, 198, 261.
Мегара 131, 208, 222, 246, 260.
Меда, дъщеря на царь Котела 91, 215
медовитини, племе 8.
Мекиберна 32, 67, 142.
Менде 32, 54, 64, 65, 80.
Менелай, синъ на Алекс. I. 52.
Менелай, братъ на Филипа 143.
Менторъ 205, 275.
Месена 166, 198, 209.
Месения 246.
Места р. 127.
Метона 32, 59, 60, 64, 85, 133.
Мигдония 3, 6, 56, 59.
Мида 35, 36.
Мидий 230, 238
Миеза 191.
Мизия 250.
Микена 31, 49.
Мималони 41, 103.
Миркинъ, крѣпость 44, 63.
Миртенонъ 154.
могили 30, 31.
Молосъ 141.
монетна система 128.
Морава 235.
Мряморно море 227.
музи 104.

Неантъ отъ Кизикъ 103.
Неаполъ (Кавала) 127, 133.
неолитска керамика 30 сл.
Неоптолемъ 148, 196.
Никесиполида, жена на Филипа 91.
Никея, крѣпость 237.
Никий, атин. стратегъ, 65, 68.
Никомахъ 190.
Никостратъ, атин. стратегъ 65.
Нимфи 104.
Нимфодоръ 57.

Одесосъ (Варна) 215.
одоманти 7.
одриси 59.
Ойсиме 33, 63.
Ойта 240, 243, 248.
Олбия 225.
Олимпия 261.
Олимпъ 21, 104.
Олимпиада 91, 104, 126, 196, 224, 261, 276, 279.
Олинтъ 32, 46, 56, 64, 67, 79 сл., 81 сл., 86, 109, 123, 139 сл.
Олофиксосъ 33, 108.
Ономархъ 132, 134, 146.
Орбелъ 192
ореади 104.
Орей 141, 207, 225.
Орестъ 74, 78.
орести 10, 23, 36 сл. 40, 42.
оррескии 7.
Орестида 3.
Оропъ 157, 245, 256, 258.
Ортополъ 237
Орхоменъ 201, 237, 256.
Охридско езеро 123.

Павсаний, синъ на Аеропа 79.
Павсаний 85, 108.
Павсаний, убиецъ на Филипа 278.
Павсаний отъ Орестида 278.
Пагасе (Воло) 134, 141.
Палада Алкисъ 100.
Палатица 3
Палена 7, 32, 55, 64, 81, 142.
Паменъ, тивански пълковод. 132 сл.
памфили 23.
Панъ 105.
Панатенеи 158.
Пангей 7, 33, 39, 43, 45, 127.
Пангейска область 49, 126.
Панамосъ 19.
Паравея 3.
Парапотамии, 247, 250.
Парнонъ 261.
Пармений 125, 149, 151, 208, 267, 270, 277.
Паросъ 33.
Пейтолай 132, 140
Пела 10, 19, 26, 39, 72, 100, 154, 190.
Пелагония 3, 4, 23, 40, 65.
пеласги 4.
Пелопидъ 84.
Пелопонесъ 167, 197, 209, 220, 225.
пелопонески съюзъ 56.
пенести 24.
Пеония 2, 6, 8, 39, 43, 59, 74, 87, 102, 108, 123, 138, 164.
пеопли 8.
Пепаретъ 223.
Пердика I 34, 41, 277.
Пердика II 92 сл.
Пердика III 85, 107, 189.
Пердика, мак. боляринъ 278.
Перебия 76, 83.
Перикълъ 216.
Перинтъ 43, 136, 216, 227 сл., 256.
Перития 103.
Peritios, мак. мѣсецъ 19.
Персей, богъ 105.
Персефона 102.
Персия 43, 58, 83, 112, 171, 173, 175, 177, 205, 220, 221, 257, 262, 264, 267 сл. 272.
Пидна 32, 56, 71, 85, 123, 124.
Пиерия, 2, 39, 40, 48, 104, 211.
Пиксодаръ, тиранъ на Кария 275, 277.
пилагори 239.
Пиле 239, 244.
Пиндъ 22.
Пиндаръ 49.
Пирей 164, 257, 259.
Писистратъ 42.
Питакъ, едонски царь, 7, 63.
Питонъ 189, 204.
Питии 162, 165.
Пиянецъ 8.
Платея 46, 157, 245, 256.
Платонъ 231.
Плевратъ, илир. царь 192, 278.
Плутархъ, тиранъ на Еретрия 141.
Плутонъ 231.
Полесъ, царь на одомантитѣ 66.
Полиевктъ 185, 209.
Полиейдъ 228.
Понерополъ 213.
Понтъ 216, 225, 231.
Посейдонъ 61, 100, 105.
Потидея 32, 54, 56, 65, 81 сл., 86, 125, 139.
Прасиада, ез. 47.
Проксенъ 147, 247 сл.
Пропонтида 155, 217, 227.
Птолемей Алорски 84 сл., 107.
Птоодоръ 208.

Райкелъ, мѣстн. 42.
Резосъ 104.
Родопа 59.
Родосъ 125, 220, 231.
рудници 33, 43, 47, 51, 127.

Сабазий 104.
Сабатиумъ 104.
Садокъ, синъ на Ситалка 58.
саи (трак. племе) 33.
Самосъ 258.
Сане 33, 64, 67, 142.
сарисофори 112.
Sauadai, saudoi 104.
Севтъ 60.
Селена 102.
Селимврия 137.
Серионъ (Макри) 154.
Сермиле (Сермилия) 32, 67, 54.
Сестъ 144.
Сикионъ 131.
Симонидъ 61.
Сингосъ гр. 67.
Синда гр. 4.
Сира (Сирасъ) 75, 81.
Сиракуза 227.
сириопеонци 8.
Сирисъ 8.
Ситалкъ 57.
Ситония 7, 32, 33, 142.
Скаптесиле 30, 50.
Скидра 101.
Скионе 32, 54, 64, 65, 67.
Скиросъ 226, 258.
Скиритисъ 261.
Скития 240, 242.
Сократъ 72, 74.
соматофилаки 119.
Софанесъ 51.
София 235.
Спарта 55, 61, 65, 76, 79, 82, 156, 163, 166, 174, 198, 260, 262.

Спартолъ 58, 67.
Спартокиди 226.
Стагира 33, 54, 62, 67, 140, 190.
Стоби гр. 54.
Столъ гр. 54, 67.
Стратокълъ 252.
Стратоника 60.
Стрепса, гр. 85.
Стримодоръ 50.
Стримонъ 39.
Струма 6, 30, 33, 47, 49, 54, 86.

Тавлантии 41.
Тавлосъ, богъ на войната, 38, 103.
Тавростенъ 208.
Тавъръ 270.
Тайгетъ 261.
Тамине 141 сл.
Тарий 228.
Тарипсъ, царь на молоситѣ 74.
Тасосъ 33, 34, 50, 63.
Тахино 54,
Теагенъ 252.
Тегея 261.
Телевтий 82.
телесий, воененъ танецъ 84, 98.
Телесикълъ 33.
Темида 105.
Теменъ 34, 37, 48.
Теминиди 22, 29, 35, 39.
Темпе 45.
Теопомпъ 37, 255, 283, 285.
Теорида 246.
Тераменъ 71.
Тересъ 53, 229.
Терма 32, 48, 56, 85.
Термопили 60, 132, 135, 147, 159, 167, 237.
Тесалия 18, 24, 30, 65, 75 сл. 85 сл. 96, 122, 134, 141, 158, 166, 194 сл. 245, 270.
Тесалоника, дъщеря на Филипа 91.
Теспие гр. 157.
Теудосия 226.
Тива 83, 85 сл. 107, 109, 122, 130, 146, 156 сл. 160, 164, 166, 176 205, 237, 239, 242, 244, 246, 249 сл. 256.
Тимархъ 148, 186.
Тимотей 72, 85, 86, 109.
Тимфея 3, 10.
тинтени, племе 7.
Тиреатисъ 261.
тиренски пелазги 33.
Тиримъ 37.
Тиристасисъ 217.
Тиссосъ 33.
Тороне (Тероне) 7, 32 сл. 54, 64, 66 сл. 81, 86, 142.
тоски 25.
Тотоесъ, богъ на съня 105.
Тракия 31, 44, 50, 51, 64, 59, 61, 65, 68, 83, 86, 92, 105, 122, 127, 133, 154, 192, 220, 233, 250, 269, 270.
Трасонъ 224.
Трасикълъ 238.
Трезенъ 260.
Тритонъ 105.
Троада 196.
Троя 30, 31.
Тукидидъ 11 сл., 39 сл., 63.
Туриди (нимфи) 104.

Фагретъ 39.
Фаилъ 132, 134 сл., 146.
фаланга 97, 110 сл.
Фалекъ 146, 159 сл.
Фарсалъ 77, 158, 240.
Фебидъ 82.
Фейдонъ (Аргивски царь) 36.
Фере 76, 83, 141, 158, 194.
Фила, жена на Филипа 91.
Филина, жена на Филипа 91.
Филипъ I, синъ на Аргея (644-640) 42.
Филипъ, синъ на Александра I 52, 53, 59.
Филипъ II 27, 28, 32, 35, 40, 49, 69, 78, 85, 87 сл. 91 сл., 97, военни реформи 109 сл., нови градове 119, монетно дѣло 127, въ Тесалия 134, въ Тракия 136, 212, колонизация 192 сл., 213, въ Скития 196, въ Евбея 207.
Филипъ V 13, 21, 100, 102, 118.
Филипи, 51, 126.
Филипополъ 213 сл.
Филипополъ (въ Струмската область) 192.
Филипейонъ 261.
Филистидъ 208.
Филократъ 148, 152 сл. 159, 186 сл.
Филоксенъ 85.
Филомелъ 131 сл.
Флиунтъ 131.
Филота 14, 15.
Фокида 130 сл., 146, 153, 156, 158, 160 сл., 164, 188, 240, 243 сл.
Фокионъ 141 сл. 184, 223, 230 сл., 236, 257, 258, 282.
Формионъ 58.
Фринонъ 147.

Хабрий, атински стратегъ 83.
Хагнонъ 53, 58.
Халиакмонъ 2, 38.
Халкедонъ 137.
Халкида 67 сл., 141. 208, 260.
Халкидика 33, 56, 79, 139 сл. 145.
Халонесъ (о-въ) 129, 210 сл., 223.
Халосъ 149, 158.
Харесъ 124 сл. 133, 140, 143 сл. 154, 231, 247, сл. 252.
Харидемъ 137, 142, 281.
Хебросъ 44, 133.
Хегесипъ 185, 204, 209, 210.
Хеката 232.
Хеланикъ (логографъ) 21.
Хеланократъ 77.
Хелеспонтъ 58, 270.
Хелиосъ 102.
Хемъ, Хемусъ, 59, 104.
Хера 105.
Хераклиди 48, 175.
Херакълъ 29, 35, 37, 72, 99, 177.
Херакълъ Аротосъ 105.
Херакълъ Κυνάδας, Κουναγίδας 105.
Хермесъ 101, 105.
Хермий (тиранъ) 182, 190, 205, 221.
Херонея, 248, 250, 253, 258 сл.
Херосъ 104.
Херсонесъ 133, 136 сл. 216 сл. 235, 227, 259.
Хестиея, гр. 69.
Хетайридия, 99.
хетити 3 сл.
хиеромнемони 238 сл.
Хиеронъ-оросъ 154.
Хиеронъ-тейхосъ 137.
хилеи (племе) 23.
Хиосъ 125, 220, 231.
хипасписти 112.
Hyperberetaios 19.
Хиперидъ 185, 187, 221 232 257.
Хипократъ 69.
Хипий 43.
Хистией 44.
Хрисополъ 231.

цакони 23.
царска власть 29, 88.

Черно море 215.

Щипъ 235.

Язонъ 83, 84, 109, 175.

Поправки:

Стр. 94, р. 10 отдолѣ, вм. народа врѣмето, чети: народа въ врѣмето.

Стр. 84 сл. 107 вм. Птоломей чети: Птолемей.

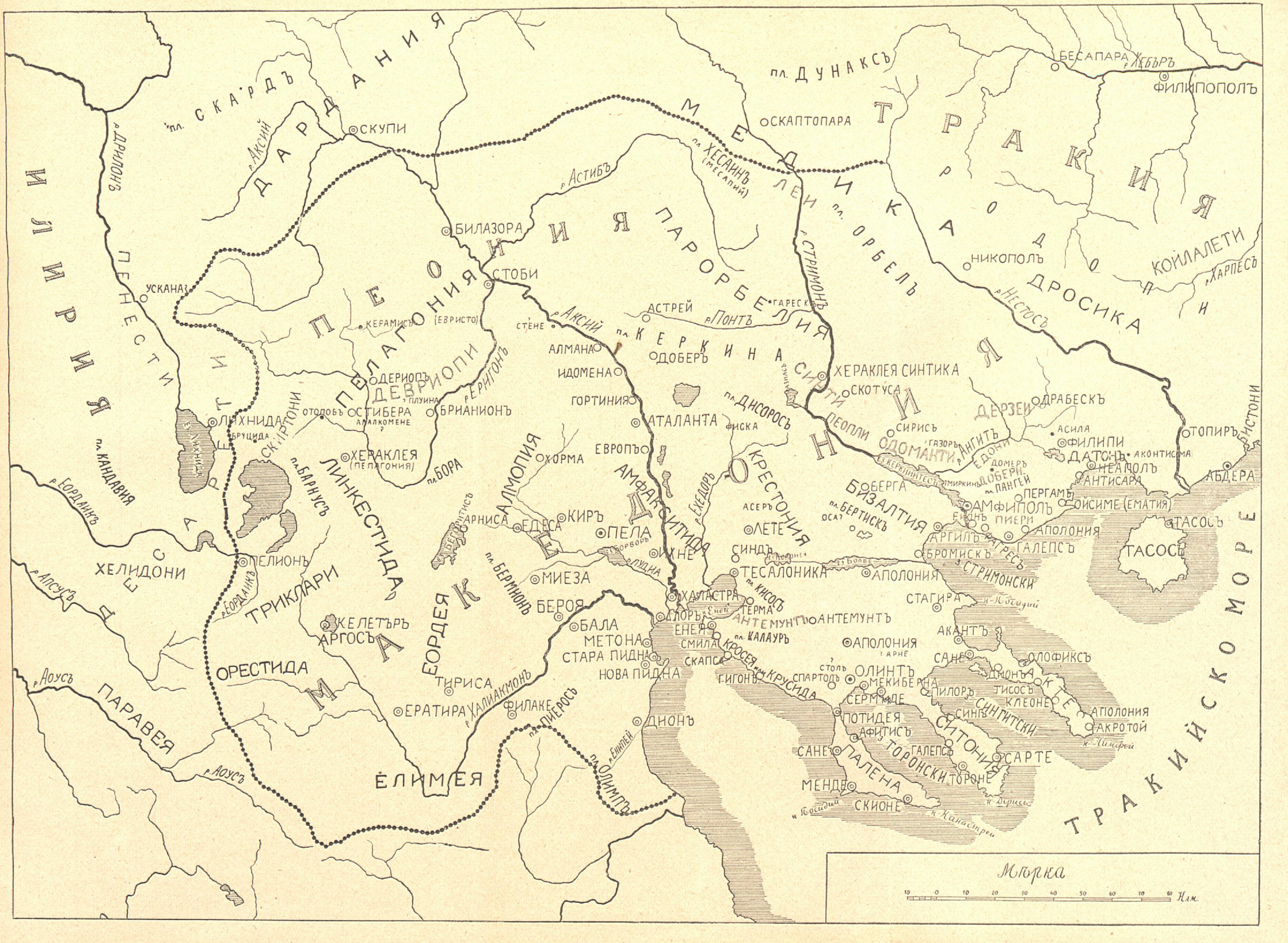
ДАРДАНИЯ
пл. СКАРДЪ
р. Аксий
р. Дрилонъ
ИЛИРИЯ
ПЕНЕСТИ
УСКАНА
СКУПИ
БИЛАЗОРА
СТОБИ
ПЕОНИЯ
ПЕЛАГОНИЯ
ДЕВРИОПИ
КЕРАМИСЪ
(ЕВРИСТО)
ДЕРИОПЪ
СТИБЕРА
ПЛУИНА
АЛАЛКОМЕНЕ
БРИАНИОНЪ
р. Еригонъ
ХЕРАКЛЕЯ (ПЕЛАГОНИЯ)
пл. БОРА
ЛИХНИДА
БРУЦИДА
ОТОДОВЪ
СКИРТОНИ
ДАСАРЕТИ
пл. КАНДАВИЯ
р. Борданъ
ХЕЛИДОНИ
р. Алсусъ
ПЕЛИОНЪ
пл. БАРНУСЪ
ЛИНКЕСТИДА
ТРИКЛАРИ
КЕЛЕТЪРЪ
АРГОСЪ
ОРЕСТИДА
р. Аоусъ
ПАРАВЕЯ
р. Аоусъ
ЕЛИМЕЯ
ЕОРДЕЯ
ЕРАТИРА
ТИРИСА
р. Халиакмонъ
ФИЛАКЕ
пл. ПИЕРОСЪ
пл. ОЛИМПЪ
р. Енипей
ДИОНЪ
МАКЕДОНИЯ
АЛМОПИЯ
ХОРМА
АРНИСА
ЕДЕСА
КИРЪ
ПЕЛА
МИЕЗА
пл. БЕРМИОНЪ
БЕРОЯ
БАЛА
МЕТОНА
СТАРА ПИДНА
НОВА ПИДНА
ХАЛАСТРА
ИХНЕ
р. Лудиа
СТЕНЕ
АЛМАНА
ИДОМЕНА
ГОРТИНИЯ
АТАЛАНТА
ЕВРОПЪ
АМФАКСИТИДА
р. Аксий
р. Астибъ
ПАРОРБЕЛИЯ
КЕРКИНА
ДОБЕРЪ
АСТРЕЙ
р. Понтъ
ГАРЕСКЪ
пл. ДНСОРОСЪ
ИСКА
р. Ехедоръ
КРЕСТОНИЯ
АСЕРЪ
ЛЕТЕ
СИНДЪ
ТЕСАЛОНИКА
пл. КИСОСЪ
ТЕРМА
АНТЕМУНТЪ
АНТЕМУНТЪ
ЕНЕЯ
СМИЛА
СКАПСА
ГИГОНЪ
пл. КАЛАУРЪ
КРОСЕЯ
КРУСИДА
СПАРТОЛЪ
СТОЛЪ
ОЛИНТЪ
АПОЛОНИЯ
МЕКИБЕРНА
СЕРМИЛЕ
ПОТИДЕЯ
АФИТИСЪ
САНЕ
ПАЛЕНА
МЕНДЕ
СКИОНЕ
к. Посидий
к. Канастрей
ТОРОНСКИ
ГАЛЕПСЪ
ТОРОНЕ
СИТОНИЯ
САРТЕ
к. Дересъ
СИНГЪ
СИНГИТСКИ
ПИЛОРЪ
ТИСОСЪ
КЛЕОНЕ
ДИОНЪ
АКТЕ
САНЕ
ОЛОФИКСЪ
АКАНТЪ
АПОЛОНИЯ
АКРОТОЙ
к. Нимфей
СТАГИРА
АПОЛОНИЯ
БРОМИСКЪ
АРГИЛЪ
ГАЛЕПСЪ
СТРИМОНСКИ
БИЗАЛТИЯ
БЕРГА
пл. БЕРТИСКЪ
ОСА
АМФИПОЛЪ
ЕЙОНЪ
ПИЕРИ
ПЕРГАМЪ
АПОЛОНИЯ
ОЙСИМЕ (ЕМАТИЯ)
ТАСОСЪ
ТАСОСЪ
АБДЕРА
ТОПИРЪ
БИСТОНИ
НЕАПОЛЪ
АНТИСАРА
ДАТОНЪ
ФИЛИПИ
АКОНТИСМА
АСИЛА
ДРАБЕСКЪ
ЕДОНИ
ДОМЕРЪ
ДОБЕРЪ
пл. ПАНГЕЙ
р. Ангитъ
ГАЗОРЪ
СИРИСЪ
ОДОМАНТИ
ПЕОПЛИ
ДЕРЗЕИ
МИРКИНЪ
СИНТИ
СКОТУСА
ХЕРАКЛЕЯ СИНТИКА
р. Стримонъ
МЕДИКА
ЛЕИ
пл. ХЕСАИНЪ (МЕСАПИЙ)
пл. ОРБЕЛЪ
СКАПТОПАРА
пл. ДУНАКСЪ
БЕСАПАРА
р. Хебъръ
ФИЛИПОПОЛЪ
ТРАКИЯ
РОДОПИ
НИКОПОЛЪ
р. Нестосъ
ДРОСИКА
КОИЛАЛЕТИ
р. Харпесъ
ТРАКИЙСКО МОРЕ
Мърка
10 0 10 20 30 40 50 60 70 80 Клм.